

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İÇMİMARLIK ANASANAT DALI

ESKİ ANADOLU UYGARLIKLARINDA MEKÂN-DONATI
ELEMANLARI TASARIMLARI VE ETKİLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Elif Fatma SALİHOĞLU

KOCAELİ 2017

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İÇMİMARLIK ANASANAT DALI**

**ESKİ ANADOLU UYGARLIKLARINDA MEKÂN-DONATI
ELEMENLARI TASARIMLARI VE ETKİLERİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Elif Fatma SALİHOĞLU

DANIŞMAN: Doç. Dr. Deniz DEMİRASLAN

KOCAELİ 2017

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İÇMİMARLIK ANASANAT DALI**

**ESKİ ANADOLU UYGARLIKLARINDA MEKAN-DONATI
ELEMENLARI TASARIMLARI VE ETKİLERİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Elif Fatma SALİHOĞLU

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: ..25.01.2017/4

Jüri Başkanı: Ünvanı Adı SOYADI

Doç.Dr. Deniz Demirarslan

Jüri Üyesi: Ünvanı Adı SOYADI

Prof.Dr. Ünal Demirarslan

Jüri Üyesi: Ünvanı Adı SOYADI

Yar.Doç.Dr. Didem Erten Bilgiç

KOCAELİ 2017

ÖNSÖZ

Eski Anadolu Uygarlıklarının tasarladıkları mekân -donatı elemanlarını araştırmak ve etkilerini ortaya koymak amacıyla yazılmış olan bu tez çalışmasında; Anadolu toprakları üzerinde iç mimarlık disiplini içerisinde geliştirilen mekân tasarımlarına farklı yaklaşımlar sunabilmek ve farkındalığı yaratabilmek amaçlanmıştır.

Tez çalışmam süresince değerli katkılarıyla beni yönlendiren danışman hocam Doç. Dr. Deniz DEMİRARSLAN' a teşekkürlerimi borç bilirim.

Ayrıca tüm bu süreçte büyük bir sabırla beni bekleyen, gülümsemesiyle umut olan minik kızıma, maddi-manevi desteğini esirgemeyen eşime, her an yanımda olan kardeşime, yol göstericim sevgili babama ve hepimizin bugünlere gelmesini sağlayan fedakârlıkların en büyüklerini yapan çok sevgili annem; Gülseren Karabay'a çok teşekkür ederim.

Elif Fatma SALİHOğLU

Kocaeli 2017

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	1
ÖZET.....	7
ABSTRACT.....	9
ŞEKİL LİSTESİ.....	11
RESİM LİSTESİ.....	12
GİRİŞ.....	19
1. ANADOLU TARİH ÖNCESİ VE SONRASI UYGARLIKLARDA MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARI.....	21
1.1 ANADOLU TARİH ÖNCESİ VE SONRASI UYGARLIKLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ	21
1.2 GÖBEKLİ TEPE MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARI ...	26
1.3 NEVALİ ÇORİ MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARI	29
1.4 ÇATAL HÖYÜK MEKÂN - DONATI ELEMANI TASARIMLARI.....	30
1.5 HACILAR HÖYÜK MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARI 37	
1.6 ÇAYÖNÜ HÖYÜK MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARI	41
1.6.1 Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ Evresi'nde Çayönü Yerleşmesi	42
1.6.2 Çanak Çömlekli Neolitik Çağ Evresi'nde Çayönü Yerleşmesi	46
1.6.3 Çayönü Yerleşmesinde Eşya Tasarımları	46
2. HATTİ DÖNEMİNDE VE HİTİT BEYLİKLERİNDE MEKÂN-DONATI ELEMANI TASARIMLARI	48
2.1 HATTİ DÖNEMİ VE HİTİT BEYLİKLERİ DÖNEMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ	48
2.2 ALACAHÖYÜK MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARI ...	49
2.3 KÜLTEPE HÖYÜK MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARI 52	
2.3.1 Kültepe Sarayları Mekân Tasarımı	53
2.3.2 Kültepe Konutların'da Mekân Tasarımları	58
3. TROYA UYGARLIĞINDA (I-VI) MEKÂN-DONATI ELEMANI TASARIMLARI	61
3.1 TROYA UYGARLIĞI GENEL ÖZELLİKLERİ	61
3.1.1 Troya I.....	62

3.1.2	Troya II.....	63
3.1.3	Troya III, IV ve V	63
3.2	MEKÂN–DONATI TASARIMLARI.....	65
3.2.1	Megaron II A.....	69
3.2.2	Megaron II B	70
3.3	KONUT TASARIMI.....	70
3.4	SARAYLAR-KALELER	72
3.5	TAPINAKLAR	73
3.6	TROYA UYGARLIĞINDA MEKÂN-DONATI TASARIMLARININ ETKİLERİ	73
4.	HİTİT UYGARLIĞINDA MEKÂN-DONATI ELEMANI TASARIMLARI ..	75
4.1	HİTİT UYGARLIĞI GENEL ÖZELLİKLERİ	75
4.2	MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARINDA GENEL ÖZELLİKLER.....	76
4.3	HİTİT BAŞKENTİ: HATTUŞA	80
4.3.1	Hattuşa Savunma Surları Yapısı Tasarımı	81
4.3.2	Aşağı Şehir Yapıları.....	83
4.3.3	Yukarı Şehir Yapıları	84
4.3.4	Hattuşa Şehir Kapıları Tasarımı.....	84
4.3.5	Hattuşa Havuzları.....	86
4.4	KALE VE SARAYLARDA MEKÂN DONATI ELEMANLARI TASARIMI.....	87
4.4.1	Büyükkale-Kral Sarayı.....	87
4.4.2	Sarıkale.....	89
4.4.3	Yenicekale.....	90
4.5	HİTİTLERDE TAPINAK VE KUTSAL ALANALARDA MEKÂN DONATI ELEMANLARI TASARIMI	91
4.5.1	Kapılar:.....	93
4.5.2	Merdivenler :.....	93
4.5.3	Avlular ve Avlu Geçitleri:.....	93
4.5.4	Hilammar :	93
4.5.5	Kült Odaları:.....	94
4.5.6	É.ŞA:	94
4.5.7	Büyük Tapınak (Tapınak I).....	94

4.5.8	Yazılıkaya	101
4.6	DEPO YAPISINDA MEKÂN -DONATI ELEMANLARI TASARIMI .	104
4.7	KONUTLARDA MEKÂN TASARIMI VE DONATI ELEMANLARI..	105
4.8	HİTİT UYGARLIĞINDA MEKÂN-DONATI TASARIMLARININ ETKİLERİ.....	107
5.	GEÇ HİTİT UYGARLIĞI DÖNEMİNDE MEKÂN-DONATI ELEMANI TASARIMLARI	111
5.1	DEMİR ÇAĞ (KARANLIK ÇAĞ) MÖ.1200-750 GENEL ÖZELLİKLERİ 111	
5.2	GEÇ HİTİT UYGARLIĞI GENEL ÖZELLİKLERİ.....	112
5.3	MEKÂN VE DONATI TASARIMI	112
5.4	ZİNCİRLİ (SAM-AL) KALESİ VE SARAY YAPILARI	115
5.5	KARKAMIŞ ŞEHRİ VE KONUTLARI	119
5.6	GEÇ HİTİT UYGARLIĞINDA MEKÂN-DONATI TASARIMLARININ ETKİLERİ	121
6.	FRİGYA UYGARLIĞINDA VE MEKÂN-DONATI TASARIMLARI.....	123
6.1	FRİGYA UYGARLIĞI GENEL ÖZELLİKLERİ	123
6.2	FRİGYA KENTLERİ.....	124
6.2.1	Gordion	124
6.2.2	Midas Antik Kenti.....	125
6.2.3	Kapadokya Kapısı / Kerkenes Şehri	126
6.3	MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARINDA GENEL ÖZELLİKLER.....	128
6.4	KONUTLARDA MEKÂN-DONATI TASARIMI.....	130
6.5	SARAY MEYDANI VE MEGARONLARDA MEKÂN-DONATI TASARIMLARI.....	134
6.5.1	Megaron 1	135
6.5.2	Megaron 2	135
6.5.3	Çok Renkli Kapı Evi	137
6.5.4	Teras Bölgesi.....	137
6.6	KALELERDE MEKÂN-DONATI TASARIMI.....	137
6.7	KAYA ANITLARI VE MEKÂN-DONATI TASARIMI.....	138
6.7.1	Fasadlar	138
6.7.2	Altarlar (Sunaklar) ve Nişler	139

6.8	FRİGYA UYGARLIĞI'NDA MEZAR TASARIMLARI.....	140
6.8.1	Kaya Mezarlar	140
6.8.2	Midas Mezarı/Yazılıkaya	142
6.8.3	Tümülüsler	143
6.9	FRİG UYGARLIĞI'NDA MOBİLYA TASARIMLARI.....	144
6.9.1	Mm Tümülüsü Buluntuları.....	146
6.9.2	P Tümülüsü Buluntuları	150
6.10	FRİGYA UYGARLIĞI'NDA MEKÂN-DONATI TASARIMLARININ ETKİLERİ.....	152
7.	URARTU UYGARLIĞI'NDA MEKÂN-DONATI ELEMANI TASARIMLARI 156	
7.1	URARTU UYGARLIĞI GENEL ÖZELLİKLERİ	156
7.2	MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARINDA GENEL ÖZELLİKLER.....	157
7.5	SULAMA KANALLARI TASARIMI	163
7.6	URARTU UYGARLIĞI'NDA MEZAR TASARIMLARI	163
7.7	TAPINAKLARDA MEKÂN-DONATI ÖZELLİKLERİ.....	166
7.8	KONUTLARDA VE KONAKLARDA MEKÂN-DONATI TASARIMI	168
7.8.1	Yoncatepe Konağı.....	168
7.8.2	Giriktepe Konağı.....	169
7.8.3	Norşuntepe Konağı.....	170
7.9	URARTU UYGARLIĞINDA MOBİLYA VE EŞYA TASARIMLARI.	170
8.	LİKYA UYGARLIĞI'NDA MEKÂN DONATI TASARIM ELEMANLARI	174
8.1	LİKYA UYGARLIĞI GENEL ÖZELLİKLERİ	174
8.2	MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARINDA GENEL ÖZELLİKLER.....	176
8.3	LİKYA KENTLERİ	177
8.3.1	Ksanthos.....	177
8.3.3	Trysa.....	179
8.3.4	Tlos.....	180
8.3.5	Patara.....	180
8.3.6	Pınara (Minare)	181
8.3.7	Kaş / Antiphellos ve Phellos	181
8.3.8	Apollonia (Kılınçlar).....	181

8.3.9	Avşar Tepesi.....	182
8.3.10	Limyra (Turunçova).....	182
8.3.11	Akarassos / Elmali.....	183
8.3.12	Myra	186
8.4	LİKYA UYGARLIĞI'NDA MEZAR TASARIMLARI	187
8.4.1	Likya Kaya Mezarları ve Mekân-Donatı Özellikleri	187
8.4.2	Dikme Mezarlar ve Mekân-Donatı Özellikleri	189
8.4.3	Müğren Tümülüsü.....	190
8.5	TAPINAK MEKÂN-DONATI ÖZELLİKLERİ	191
8.6	KONUTLARDA MEKÂN-DONATI TASARIMI.....	191
8.7	LİKYA UYGARLIĞINDA MEKÂN-DONATI TASARIMLARININ ETKİLERİ	192
9.	LİDYA UYGARLIĞI'NDA MEKÂN DONATI TASARIM ELEMANLARI	194
9.1	LİDYA UYGARLIĞI GENEL ÖZELLİKLERİ	194
9.2	SARDEİS	195
9.3	MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARINDA GENEL ÖZELLİKLER.....	197
9.4	KONUTLARDA MEKÂN-DONATI TASARIMI.....	200
9.5	LİDYA UYGARLIĞI'NDA MEZAR TASARIMLARI	202
9.6	LİDYA EŞYA TASARIMLARI.....	204
9.7	LİDYA UYGARLIĞINDA MEKÂN-DONATI TASARIMLARININ ETKİLERİ	205
	SONUÇ.....	206
	KAYNAKÇA.....	212
	ÖZGEÇMİŞ.....	229

ÖZET

Anadolu toprakları, Asya-Avrupa arasındaki jeopolitik konumu, elverişli iklimi, tarım ve hayvancılık olanaklarının çok olması ve ticaret yolları üzerinde bulunması nedeniyle çok sayıda uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bu uygarlıklar; tarih öncesi ve sonrası dönemlerde kimi zaman birbirinden bağımsız kimi zaman birbiriyle etkileşim halinde kentler ve yerleşmeler inşa etmişlerdir.

Yerleşimler tıpkı gelenekler gibi bölgesel veriler ve koşullara bağlı olarak biçimlenirler. Bu oluşum ve biçimlenmede Anadolu insanının yaşamının ve toplum yapısının etkisi açıkça görülür. Yerleşimleri ve kentleri oluşturan mekân-donatı tasarımları da Anadolu Yarımadasının kendine özgü kültür ve sanatından izler taşımaktadır.

Mağaralar ile başlayan mekân tasarlama, paralelinde devasa dikili taşlarla oluşturulan dini merkezler; Anadolu'daki ilk insanlar için yapılaşma serüveninin başlangıcı olmuştur. Yüzyıllar içerisinde gelişmiş bir teknoloji olmaksızın günümüze ulaşan akılcı mekânlar ve donatı elemanları tasarlamışlardır. Tarih öncesi dönemlerde inşa edilmiş olan NevalıÇöri, Hacılar, Çayönü, Catalhöyük ve Kültepe'de bu mekânların en özgün detayları günümüze kadar ulaşmıştır.

MÖ.2 binin sonlarına gelindiğinde ise Büyük Hitit İmparatorluğu'nun 'Hatti Ülkesi' olarak adlandırdığı Anadolu topraklarında, mimari ve kültürel alandaki gelişme zirve noktasına ulaşılmıştır. Fakat bu gelişim deniz kavimleri göçü ile baltalanmış, Anadolu mimari ve kültürel anlamda büyük bir çöküşün içerisinde girmiştir.

Yüzyıllar sonra kurulan Geç Hitit, Frig, Urartu, Likya ve Lidya Uygarlıkları ile eski Hatti ülkesi zamanında ulaşılan mekân ve donatı tasarımları düzeyi tekrar yakalanmıştır. Her uygarlık birbiri ile etkileşim halinde veya tamamen kendilerine özgü çözümlerle mimari gelişimi daha da ileriye taşımıştır.

Bu tez çalışması ile Anadolu'nun mekân ve donatı tasarımı açısından zengin bir mirası günümüz mimarlığına ulaştırdığı anlaşılmıştır. Yapılan araştırmalar birkez

daha kullanmakta olduğumuz birçok yapı detayı ve tasarım ilkesinin bizlere Batı dünyasının ulaştırdığı bir yenilik olmadığını göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Uygarlıkları, Mekân tasarımı, İç mekân tasarımı, Mobilya Tasarımı, Nevalıçori, Hacılar, Çayönü, Çatalhöyük, Kültepe, Hitit, Frig, Urartu, Likya, Lidya

DESIGNS AND EFFECTS OF PLACES AND MATERIALS IN OLD ANATOLIAN CIVILIZATIONS

ABSTRACT

The Anatolian lands have hosted numerous civilizations because of their geopolitical position between Asia and Europe, favorable climate, possibilities of agriculture and animal husbandry, and trade routes. These civilizations; have built cities and settlements, at prehistoric and post-historic periods which some of them was interacting with each other.

Settlements are shaped by regional data and conditions like traditions. The influence of the life of Anatolian people and the structure of society is clearly seen in this formation and shaping. The designs of the places that make up the settlements and the cities bear traces of the unique culture and art of the Anatolian peninsula.

For the first people in Anatolia, the beginning of the adventure of construction has been started with designing spaces at caves and the religious centers that were built by gigantic stones. For centuries, they have designed rational spaces and accessory elements without an advanced technology that has reached today. The most specific details are reached from NevaliÇori, Hacilar, Cayonu, Catalhoyuk and Kultepe that were built in prehistoric times.

At the end of the 2nd millennium BC, the development of architectural and cultural areas on the Anatolian lands which the Greater Hittite Empire called “Hatti Country”,reached the Advanced degree. But this development has been undermined by the migration of sea peoples. As a result of this, Anatolia has entered into a great collapse in architectural and cultural sense. Late Hittite, Phrygian, Urartu, Lykian and Lydian Civilizations that were established centuries later and the level of space and accessory designs reached at the time of the former Hatti country. Every civilization has interacted with each other, or took further the development of architectural designs with their own unique solutions.

With this thesis study it is understood that Anatolia has brought a rich heritage to today's architecture in terms of space and accessory design. Research has

shown that many of the details and design principles we are using on Anatolia are not a novelty that the Western world has brought to us.

Keywords: Antic Anatolian civilizations, interior design, Furniture design, Nevalicori, Hacilar, Cayonu, Catalhoyuk, Kultepe, Hittite, Phrygian, Urartu, Lykian, Lydian

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Kabul görmüş eski tablo.....	23
Şekil 2: Şekillenen yeni tablo	23
Şekil 3:Kültepe Kaneş'in Mezopotamya ve Anadolu etkileşimindeki yeri	25
Şekil 4: Uygarlıkların mekân –donatı tasarımları sonuç tablosu.....	215- 218

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Anadolu'daki tarih öncesi yerleşimler	22
Resim 2: Geç Taş Çağı ilk konut tiplerinden Kahramanmaraş Müzesi'nde ki rekonstrüksiyon çalışması	23
Resim 3: Norşuntepe Yerleşimi kuşbakışı fotoğrafı	24
Resim 4: Demircihöyük yerleşmesi rekonstrüksiyon çizimi	25
Resim 5: Göbeklitepe dikilitaşlarında bulunan bir hayvan figürü	27
Resim 6: Yılan motifli dikilitaş örneği	27
Resim 7: Nevali Çori dörtgen kanallı yapılar	29
Resim 8: Dikilitaş Binası	29
Resim 9: Mellaart tarafından oluşturulmuş Çatal Höyük planı	30
Resim 10: Çatal Höyük son dönem planı	31
Resim 11: Yaşama alanı ve depo odası ilişkisi	32
Resim 12: İç mekânda merdiven ve ocak ilişkisi	33
Resim 13: 80 No'lu yapı duvar boyamaları	34
Resim 14: Geometrik desenli duvar boyamaları	34
Resim 15: Çatalhöyük duvar bezemeleri	34
Resim 16: Kuzey ve batı duvarları görünüş	35
Resim 17: Yerleşim haritası ve Hasan Dağ	36
Resim 18: Hacılar Tabaka I yerleşmesi	37
Resim 19: Hacılar Tabaka II yerleşmesi	39
Resim 20: Hacılar VI konutları	40
Resim 21: Hacılar Büyük Höyük yerleşmesi	41
Resim 22: Hacılar 2011 batı yamaç açması	41
Resim 23: Yuvarlak planlı çukur yapılar evresine ait konut çizimi	43
Resim 24: Izgara planlı yapılar evresine ait konut	43
Resim 25: Kanallı yapılar evresine ait konut çizimi	44
Resim 26: Çayönü Yerleşmesi'nde plaza meydanı ve yapılar	45
Resim 27: Masa şeklinde platform çizimi	47
Resim 28: Çorum müzesi kral mezarı rekonstrüksiyonu	50
Resim 29: Alaca ilçesinde yer alan günümüz köy evleri planı	51
Resim 30: Alacahöyük Sfenksli Kapı	52

Resim 31:Kültepe –Karum Kaneş Tabaka II	53
Resim 32:Geç Saray Planı.....	54
Resim 33:Eski Saray izometrik rekonstrüksiyon çizimi	55
Resim 34:Eski Saray’da ocaklı meydan odası çizimi	56
Resim 35:Karum Kaneş Yapı Detayları 1-2-3	56
Resim 36:Güney Teras Sarayı Planı	57
Resim 37:Mabet şemastik plan	58
Resim 38:Kültepe ilk dönem konut planı	59
Resim 39:Kültepe konutları yeniden kurma denemesi	59
Resim 40:Kültepe arı kovanı biçimli fırın	60
Resim 41: Troya Höyük yerleşiminin katmanlara göre değişimi	62
Resim 42 Troya I,IIve VI detaylı planı	64
Resim43:TroyaVI’da kale duvarı.....	66
Resim44:Yapı E’nin doğu duvarı.....	67
Resim 45:Dayak çeşidi 1.....	67
Resim 46: Taş Ayak	68
Resim 47 Yapı F’deki 12 adet destek yapısı.....	68
Resim 48:Troya II FN Kapısı.....	69
Resim 49:Troya II D’de yapılar	70
Resim 50: Troya II 1 numaralı konut planı	71
Resim 51 Troya II 2 numaralı konut planı	71
Resim 52 Troya II 3 numaralı konut planı	71
Resim 53 Troya II 4 numaralı konut planı	72
Resim 54 :Troya II 5numaralı konut planı.....	72
Resim 55:Birincilik kazanan proje.....	74
Resim 56:İkincilik kazanan proje.....	74
Resim 57: Üçüncülük kazanan proe.....	74
Resim 58:Kuşaklı kenti şehir kapısının rekonstrüksiyonu.....	77
Resim 59:Hitit Yapılarında duvar yapısı:	78
Resim 60:Çorum Müzesi taş örgü sisteminin rekonstrüksiyonu	79
Resim 61:Hattuşa şehri günümüzde şehire giriş yapısı ile birlikte	80
Resim 62:Hitit surları kalıntıları ve rekonstrüksiyonuyanyana	81
Resim 63:Taş temel –sandık duvar tekniği	82

Resim 64:Potern yapısı	82
Resim 65:Yamaç Evi'nin rekonstrüksiyonu	83
Resim 66:Aslanlı Kapı	83
Resim 67:Yerkapı Planı	84
Resim 68:Yer kapının güneyden görünüşü	86
Resim 69:Hitit Havuzlarının planı	86
Resim 70:Büyükkale'nin kısmen tamamlanmış planı.....	87
Resim 71:D yapısı'nda yer alan kabul salonu rekonstrüksiyonu	88
Resim 72:E yapısının rekonstrüksiyonu	88
Resim 73:Yapı A-arşiv yapısı	89
Resim 74:Sarıkale ve doğusunda yer alan tapınak 7	90
Resim 75:Yenicekale'nin Charles Texier tarafından 1839'da yapılmış çizimi	90
Resim 76:Tapınak I planı	91
Resim 77:Tapınak II planı.....	91
Resim 78:Tapınak III planı	92
Resim 79:Tapınak IV planı	92
Resim 80:Tapınak V planı	92
Resim 81:Tapınak I'in çevre yapılarıyla kompleks görüntüsü	95
Resim 82:Tapınak I kompleksinin rekonstrüksiyonu	96
Resim 83:Komplekse giriş yolu ve taş basamaklar.....	96
Resim 84:Taşlardaki zıvana delikleri.....	97
Resim 85:Tapınak girişi ve iç avlu	97
Resim 86:Kült odaları	98
Resim 87:Aslanlı teknedeki aslan figürü	99
Resim 88:Taş tekne	99
Resim 89:Yeşil taş	100
Resim 90:Depo odaları ve erzak küpleri	101
Resim 91:Yazılıkaya ana oda,yan oda,B-C yapıları	102
Resim 92:Ana oda görüntüsü	102
Resim 93:Kaya duvarlardaki kabartmalar.....	103
Resim 94:Yazılıkaya'nın son plan tasarımı	103
Resim 95:Tahıl deposu planı ve poternli suru	104
Resim 96:Hitit konut plan tipleri	106

Resim 97:Günümüz konutlarından plan şeması 1.	108
Resim 98:Günümüz konutlarından plan şeması 2.	109
Resim 99:Günümüz konutlarından görünüş	109
Resim 100:Anıtkabir aslanlı yol	100
Resim101:Zincirli sarayından bir ortostad-İstanbul Arkeoloji Müzesi en.no:7736.	113
Resim 102 Erken ve Geç Dönem Hitit Kapısı	114
Resim 103:İvriz kaya anıtı	114
Resim104:Zincirli saray girişinden sütun kaidesi-İstanbul ArkeolojiMüzesi en.no:7731	115
Resim 105 Zincirli (Sam'al)	116
Resim 106: Zincirli Kale Kapısı	117
Resim 107:Zincirli Yukarı Saray	118
Resim 108:Zincirli SarayJ ve K	119
Resim 109: Kargamış uzun yol	120
Resim 110: Kaleye Çıkan Geniş Basamaklı Yol	120
Resim 111 D Konutu'nun girişi, Kargamış	121
Resim 112 Kargamış D ve E konutları planı	122
Resim 113:Yeni Frig Sitadeli'nin Planı	125
Resim 114:Midas Kenti'ndeki anıtsal fasad	126
Resim 115:2011 Kazı sezonu sonrası Kapadokya kapısı'nın planı	128
Resim 116:Burdur/Döğer, Frig yerleşme yerinde bulunan binalardan birinin cephesini süsleyen pişmiş toprak levhalarla çizimi.....	129
Resim 117:Burdur/Döğer , Frig yerleşme yerinde bulunan binalardan birinin çatı kiremitleri ve cephe alınlık süsleri çizimi	130
Resim 118: Pazarlı/ Frig kazılarında bulunan Akropol ve kalenin yeniden kurma denemesi.....	131
Resim 119:Pazarlı ev tipleri ve planları 1	131
Resim 120:Pazarlı ev tipleri ve planları 2	132
Resim 121:Pazarlı ev tipleri ve planları 1	132
Resim 122:Frig evlerinin yeniden kurma denemesi ve cephelerini süsleme denemesi	133

Resim 123: Pazarlı'da bulunan bir frig binasının kabartmalı renkli pişmiş toprak levhalarla kaplı cephesinin,Ankara Arkeoloji Müzesi'ndeki Yeniden inşa denemesi	133
Resim 124:Eski Frig Sitadeli'nin planı (M.Ö 800).....	135
Resim 125:Dokuma Parçası, Megaron 3, sitadel höyüğü, Gordion.....	136
Resim 126:Yazılıkaya-Midas kenti batı mezarı odası	141
Resim 127:Zey 9 no'lu mezar plan ve kesiti.....	142
Resim128:MM tümülüsü mezar odasının izometrik görünüşü.....	144
Resim 129: Midas Anıtı geometrik cephe bezemesi.....	145
Resim 130:MM Tümülüsü'nde bulunan düz bir masanın rekonstrüksiyon çizimi..	146
Resim 131: Kakmalı masa rekonstrüksiyonu ve çizimi.....	147
Resim 132:MM Tümülüsü servis standı	148
Resim 133:MM Tümülüsü servis standı A'nın yüzünün rekonstrüksiyon çizimi ...	149
Resim 134:Tabutun rekonstrüksiyon çizimi	150
Resim 135:P Tümülüsü'nde bulunan kakmalı tabure, Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmek üzere rekonstrüksiyon yapıldıktan sonra,	150
Resim 136:P Tümülüsü servis standı yüzünün rekonstrüksiyon çizimi	151
Resim 137:Deliklikaya mezarı plan ve kesiti.....	153
Resim 138:Yassıhöyük'te iki katlı bir ev.....	155
Resim 139 Yukarı Anzaf Kalesi'nin topografik planı	160
Resim 140.Büyük Kule ve depo yapılarının batıdan görünümü	161
Resim 141. Aşağı Anzaf Kalesi'nin topografik planı	162
Resim 142 Kalenin doğu duvarının görünümü	163
Resim 143 Van- Arğıştı Kaya Mezarı ; plan ve kesitler	165
Resim 144 Altıntepe; yeraltı örme mezarlığı ve steller tapınağı.....	165
Resim 145 Altıntepe III yeraltı örme mezarı; plan	166
Resim 146 Altıntepe I yeraltı örme mezarı; plan	166
Resim 147 Altıntepe II yeraltı örme mezarı; plan.....	166
Resim 148.Yoncatepe Konağı'nın planı	169
Resim 149.Giriktepe Konağı'nın avlusunda bulunan su kuyusu	169
Resim 150: Norşuntepe Konağı'nın planı.....	170
Resim 151:Toprakkale kazıları sırasında ele geçen parçaların incelenmesi sonucu yapılan taht rekonstrüksiyonu çalışmaları.....	171

Resim 152 :Urartularda oturma mobilyası ayakları	172
Resim 153: Geleneksel Bitlis evleri	173
Resim 154 Ksanthos İçkale Bey konağı planı	178
Resim 155 Tyrsa Heroonu'nun modeli	179
Resim 156 Tepecik Bey Konağı	180
Resim 157 Avşar Tepesi'ndeki akropol ve evler.....	182
Resim 158: Savunma duvarı	183
Resim 159: Serbest duran mezar örneği (Limyra kazı arşivi).....	183
Resim 160: Konstrüksiyon elemanlarının çözümlenmesi için OttoBenndorf ve George Neumann tarafından yayımlanan ünlü çizim Benndorf- Niemann 1884	183
Resim 161: Yeniden kurgulanan ahşap konuk evi	184
Resim 162 Elmalı beyler köyündeki günümüz depolama binaları	184
Resim 163 Karataş höyük planı	185
Resim 164 Batı nekropolü (Myra kazı arşivi).....	186
Resim 165 Kaya mezarlarında iç mekân düzenleme çeşitleri.....	188
Resim 166 Lahit gibi oyulmuş kline/ yan duvarlara açılan niş.....	188
Resim 167 Tipik bir sürgü kapı örneği	189
Resim 168 Karaburun II mezar odası.....	190
Resim 169 Mezar odası 3D canlandırma	190
Resim 170: M.Ö 6.yy Lidya Surlarını Canlandırma Denemesi/Şehrin içine doğudan bakış	195
Resim 171:M.Ö 6.yy Lidya Surlarını Canlandırma Denemesi/Şehrin içine batıdan bakış	196
Resim 172: Merkezi Sardeis'te bulunan metropolün alçak yamaçlarında teraslar ..	197
Resim 173:Lidya dönemi tahkimatlarının rekonstrüksiyon çizimi ve surların üzerinde olduğu düşünülen yapılar	198
Resim 174: Acropolis Kuzey teras duvarı ve merdivenleri, restorasyonu.....	198
Resim 175:Lidya dönemi suru üzerindeki duvar örgüsü	199
Resim176: Karnıyarık Tepe krepis duvarı yapı tekniği, izometrik görünüm	199
Resim 177:Şehrin Merkezinde Hellenistik ve Roma tiyatrosunun altındaki bir Lidya konutunun planı.....	200
Resim 178: Mimari pişmiş toprak ve çatı kiremitlerinden oluşan rekonstrüksiyon topluluğu	201

Resim 179:Lidya’da bir tümülüs plan ve kesit çizimi	202
Resim 180: Bir tümülüs mezar odasının rekonstrüksiyonu	203
Resim 181: Kapı taşları.....	203
Resim182:Lydion vazo	204

GİRİŞ

Anadolu Yarımadası yüzyıllar boyunca birçok tarih öncesi yerleşime ve uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Günümüze ulaşmış olan mimari kalıntılar bizlere üstün bir tasarım zekası ve nitelikli bir işçiliği göstermiştir. Bu zenginlik, savaşlar, ticaret yolları, göçler gibi birçok unsur ile hem Anadolu Yarımadası'nda kendi içerisinde, hem de Mezopotamya ve Ege uygarlıkları ile beslenmiş ve aynı zamanda etkilemiştir. Bugün Yunan mimarlık ögesi olarak bilinen birçok mekân detayı aslında Anadolu topraklarında doğmuş ve bu etkileşimler ile taşınmıştır. Bu konuda Prof. Harald Hauptmann:

"Anadolu toprakları medeniyetin beşiği ve sanıldığından aksine tarımla birlikte yerleşik düzene geçişin simgesi olan Neolitik kültür, Akdeniz'de değil, bu topraklarda başladı." demiştir. (urfakultur.gov,2015)

Eski Anadolu Uygarlıkları mekân-donatı tasarımları incelenirken Anadolu'ya özgün mimari detayların kökenini ve gelişimini yakalamak hedeflenmiştir. Milli kültür ve bunların araştırılmasına büyük önem veren Atatürk de:

"Geçmiş bilinmezse, gelecek bilinmez. Geçmiş, modern bir devlet kurmada en iyi örnektir." (isteaturk.com,2016) diyerek konunun önemini en güzel şekliyle özetlemiştir. Bu amaçla tarih öncesi ve sonrası Anadolu topraklarında yaşamış olan uygarlıklar hakkında çalışmış olan Ord. Prof. Ekrem Akurgal ve Prof.Dr. Veli Sevin'in çalışmaları incelenerek tez kapsamına dahil edilecek olan uygarlık ve yerleşimler belirlenmiştir. Ayrıca kendilerinin eserleri bu birbiri içine geçmiş olan tarihi dönemleri anlamak ve aktarmak açısından büyük kolaylık sağlamıştır.

Tez çalışması içerisinde mekân ve donatı tasarımları başlıklar halinde incelenmeden önce ait oldukları uygarlık hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Böylelikle anlatılan yapıları inşa etmiş olan milletlerin bu yapıları tasarlarken hangi kaygıları ve amaçları taşıdıklarını anlamak kolaylaşmıştır. Eski Anadolu Mimarlığı üzerinde birçok detayı içeren Rudolf Naumann 'ın "Eski Anadolu Mimarlığı" kitabı tez çalışması içerisinde kılavuz kaynak olarak kullanılmıştır. Bu kaynakçada geçen eski Türkçe terimler günümüz Türkçe terimleri ile değiştirilmiştir.

Tarih öncesi yerleşimler bölümünde (Bölüm 1) önce Anadolu'daki önemli yerleşim yerleri hakkında bilgilendirme yapılmış sonrasında Göbeklitepe, Nevalıçöri, Hacılar, Çayönü, Çatalhöyük ve Kültepe yerleşimleri detaylıca incelenmiştir. Uygarlıklar bölümlerinde ise (Bölümler 2-9) yukarıda değinildiği üzere önce genel bilgi verilmiş sonrasında uygarlıklara ait önemli kent veya kentlerdeki mekân tasarımlarına değinilmiştir. Sonrasında bahsi geçen kentlerdeki yapıların mekân tasarımı detayları konut, saray, tapınak, mezar, donatı elemanları ve etkileşimler şeklinde başlıklar altında toplanmıştır.

Tez içerisinde yer alan uygarlık ve yerleşimlerden Göbeklitepe, Hattuşa, Alacahöyük ve Frig Tümülüsleri yerinde incelenmiştir. Günümüze ulaşan buluntular için ise İstanbul Arkeoloji Müzesi, Eti Arkeoloji Müzesi (Eskişehir), Zeugma Mozaik Müzesi, Kahramanmaraş Müzesi, Şanlıurfa Arkeoloji ve Mozaik Müzesi, Çorum Müzesi, Boğazköy Müzesi, Alacahöyük Müzesi ve Kayseri Arkeoloji Müzesi ziyaret edilmiştir. Yazılı kaynakların dışında bu konularda hazırlanmış olan belgeseller de izlenerek kaynakça olarak kullanılmıştır.

Anadolu topraklarında doğmuş ve yaşamış olan bu uygarlıkların katkısı azımsanacak boyutlarda değildir. Anadolu Uygarlıklarının özgün tasarım yaklaşımını günümüz iç mimarlarına ve mimarlarına aktarma amacıyla hazırlanan bu tez çalışmasının bu konu hakkında yapılacak yeni çalışmalara ve inşa edilecek olan yeni mekânlarda katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ANADOLU TARİH ÖNCESİ VE SONRASI UYGARLIKLARDA MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARI

Bu bölüm içerisinde Anadolu'da tarih öncesi ve sonrası uygarlıkların mekân ve donatı elemanı tasarımları incelenmiştir. Öncelikle tarih öncesi uygarlıkların genel özellikleri incelenmiş olup sonrasında mekân-donatı tasarımlarının detayları verilmiştir.

1.1 ANADOLU TARİH ÖNCESİ VE SONRASI UYGARLIKLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Anadolu, tarih sahnesinde önemli yer edinmiş birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Sahip olduğu bu kültürel zenginlik ile birçok uygarlığın da doğmasına kaynak olmuştur. Asya anakarasının en batı çıkıntısı olan bu yarımada Asya'dan Avrupa'ya uzanan bir köprü durumundadır. Denizleri, boğazları, doğal limanları ve jeopolitik konumu itibarı ile büyük göç hareketleri ve ticari ulaşım yollarına ev sahipliği yapan Anadolu, elverişli iklim koşulları ve coğrafyası ile önemli bir yerleşim merkezi olmuştur.

İnsanlığın uygarlık seviyesine ulaşması kolay olmamıştır. İnsan yaşamını anlatan tarih hemen hemen üç milyon yıl öncesine kadar uzanan bir devreyi kapsamaktadır. İlk kez kesilmiş taştan yapılmış aletlerin yaşı iki milyon yıldan fazladır. Yerleşik düzene geçmek bir nevi uygarlığa adım atmak ise, yaklaşık olarak 10.000 yıl önce gerçekleşmiştir. Yazı ise ancak MÖ3.000 civarlarında Mezopotamya ve Mısır'da icat edilip kullanılmaya başlanmıştır. Yazının kullanılmaya başlanması insanlık tarihi açısından çok büyük gelişmelere neden olmuştur. Bu sebeple tarih bilimi sınıflandırılırken tarih öncesi çağ olarak isimlendirilmiş bir dönem ortaya çıkmıştır. Tarih öncesi dönem ise dört bölümde incelenmiştir. Bunlar Taş Dönemi, Bakır Dönemi, Tunç Dönemi ve Demir Dönemi'dir. (Akurgal,2005:1-2)Eski Anadolu Uygarlıklarında Mekân-Donatı tasarımlarını doğru inceleyebilmek amacı ile çalışmaya bu Uygarlıkları etkilemiş olan Tarih öncesi Anadolu yerleşimleri dahil edilmiştir. Resim 1'de bu tarih öncesi yerleşimlerin Anadolu toprakları üzerindeki dağılımı gösterilmiştir.

Paleolitik Çağ olarak da adlandırılan Taş Çağı'nın başlarında yani MÖ. 600.000-10.000 dolaylarında ateş keşfedilmiş, toplayıcılık ve avcılık ile yaşam idame edilmiştir. Taştan yapılmış basit aletler kullanılmaya başlanmıştır. Devamında kemik gibi kolay ulaşılabilen malzemelerle aletler çeşitlendirilmiştir. Bu dönemde mekân tasarımı olarak kabul edebileceğimiz mağaralardaki duvar resimleri görülmektedir. Anadolu'da Eski Taş Çağı'na ait ilk barınaklar olarak Karain, Beldibi, Yarımburgaz ve Belbaşı mağaraları yer almaktadır. (Anadolu Medeniyetleri Müzesi ,2009)

Resim 1:Anadolu'daki tarih öncesi yerleşimler (Yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

Bu dönemin Dünya mimarlık tarihi açısından belki de en insan yapımı mirası Göbekli Tepe'dir. Göbekli Tepe Arkeolojik Alanı, 1963 yılında, İstanbul ve Chicago Üniversitelerinin ortaklığıyla gerçekleştirdiği bir yüzey araştırması sırasında keşfedilmiştir. Gerçek değeri 1994 yılından sonra başlatılan kazı çalışmaları ile ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu çalışmalar sonucunda Göbekli Tepe'nin 12000 yıl öncesine uzanan bir kült merkezi olduğu anlaşılmıştır. (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ,2015)İnsanların dalların çatılması ve örülmesiyle yaptıkları geçici barınaklarda(Resim 2) veya mağaralarda yaşamaya devam ettiği, son buzul çağının hemen sonrası olan bu dönemde Göbeklitepe inşa edilmiştir. Stonehenge (Wiltshire, İngiltere)'den çok daha eski ve gizemli bir alandır. Yapılan çalışmalar bu yapıların bir yerleşim alanına ait olmadığını göstermiştir. Göbekli Tepe çevredeki oldukça gelişmiş ve derinlik kazanmış bir inanç sistemine sahip olan avcı- toplayıcı gruplar açısından önemli bir kült merkezidir. (Dietrich vd, 2012:64)

20.yüzyıla kadar Şekil 1 de belirtildiği üzere yerleşik yaşamın tarım sonrası doğduğu kabul edilmiştir. Bu teori Göbeklitepe ile birlikte yıkılmış ve Şekil 2 deki gibi bir tablo ortaya çıkmıştır. Bu tabloya göre yerleşik yaşamdan önce dini yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. (Schmidt,2010:dk.10)Göbeklitepe 'ye yakın inşa edilmiş Nevalıçöri yerleşmesi de bölge için mekân-donatı tasarımları açısından önemlidir. Bu iki bölge mekân detayları açısından Bölüm 1.2 ve 1.3'de incelenmiştir.

Şekil 1: Kabul görmüş eski tablo(Yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 2: Şekillenen yeni tablo(Yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur.)

Resim 2: Geç Taş Çağı ilk konut tiplerinden Kahramanmaraş Müzesi'ndeki yeniden kurma çalışması(Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır,2015)

İnsanın yoğun avcılık-toplayıcılıktan yerleşik yaşama ve üretime geçtiği dönem neolitik devir olarak adlandırılmıştır. Dünyanın birçok yerinde bu çağdan kalma yerleşmeler ortaya çıkarılmıştır ve bu yerleşim yerlerinden en ileri düzeyde olan beşi Anadolu'da yer almaktadır. Bu yerleşimler Çayönü, Catalhöyük, Hacılar, Norşun Tepe ve Köşk Höyük yerleşmeleridir. Höyükler tarih boyunca türlü nedenlerle yıkılıp

yok olmuş yerleşme bölgelerinde, yıkıntıların üst üste birikmesi nedeniyle oluşmuş, çoğu kez içinde tarihsel kalıntıların gömülü bulunduğu yayvan toprak tepe yerleşmeleridir. (Akurgal,2005:3) Çayönü, Çatalhöyük ve Hacılar Höyük yerleşimleri mekân-donatı tasarımları açısından Uygarlıkları etkilemiş çok önemli detaylara sahiptir ve Bölüm 1.4,1.5,1.6 ‘da incelenmiştir.

Norşun Tepe Höyüğü son evresinde kent sarayının ve halk yapılarının sokak ve geçitlerle kurgulanmış olmasıyla önemlidir.(Resim 3) Kent düzenlemesinin başladığını göstermesi açısından önemli bir Eski Anadolu Yerleşimidir. (Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri Projesi [TAY Projesi],2015(1))

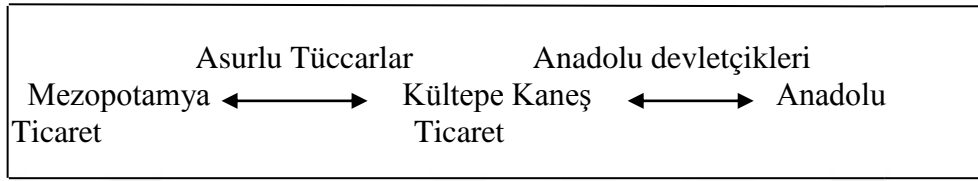

Resim 3:Norşuntepe Yerleşimi kuşbakışı fotoğrafı (anadoluuysgarliklari.com,2016)

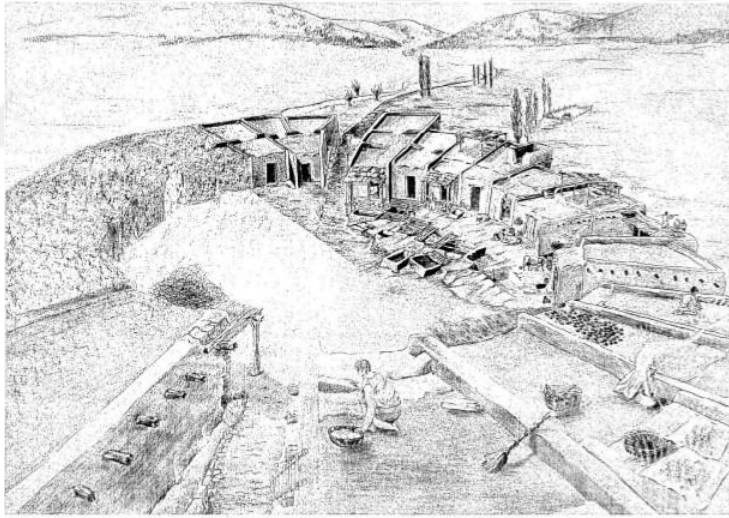
Köşk Höyük ise yine bu dönem içerisinde önemli bir yerleşim yeri olmuştur. Köşk Höyük insanları gereksinimlerini yeterince karşılayan konutlarda oturmuşlardır. (Öztañ, 2005:11) Kazılar sonucu ele geçen buluntular Çatalhöyük, Canhasan ve Hacılar Höyük ile benzerlikler gösterdiği, dolayısıyla kültürel bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir. (TAY Projesi,2015(2))

MÖ. 2250-2000 yıllarında çömlekçi çarkının icat edilmesi ile endüstrileşmenin ilk adımı atılmıştır. Yazı henüz tam anlamıyla kullanılmaya başlanmamışsa da Anadolu şehircilik ve mimarlık alanında dünya merkezlerinden biri haline gelmiştir. İkel yerleşimler yerini teokratik beyliklere bırakmaya başlamıştır. Tunç madeninin alet ve kap yapımında kullanılması ile de tunç çağı dönemine girilmiştir. Böylece Anadolu uygarlık ve mekân tasarımı tarihinde yeni bir

sayfa açılmıştır. Anadolu'da sayısız Asur tecim(Tecim: Kazanç amacıyla büyük çapta yapılan alışveriş, ticaret.) sömürgesi kurulmaya başlanmıştır. Bunlardan en önemlisi Kültepe'de yer alan Kaneş'tir. (Naumann, 1985:17)Bu ticari merkez Şekil 3'de gösterildiği üzere Mezopotamya ve Anadolu Uygarlıkları arasında kültür alışverişini sağlamıştır. Anadolu mekân tasarımı açısından önemli bir merkez haline gelmiş olan Kültepe 'de, Bölüm 2.3'de detaylıca incelenmiştir.

Şekil 3:Kültepe Kaneş'in Mezopotamya ve Anadolu etkileşimindeki yeri(Yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur.)

Resim 4:Demircihöyük yerleşmesi yeniden kurma çizimi (Korfmann ,1983)

Batı Anadolu tarih öncesi dönemlerde Troya ve Demircihöyük haricinde Orta Anadolu kadar çeşitli yerleşim bölgelerine sahip değildir.Troya'da katmanlar halinde yerleşim yinelenmiştir ve böylece mimari gelişim izlenebilmektedir.Bölüm 3'de bu yerleşim evreleri ve mekân tasarımları incelenmiştir. Demircihöyük de Tunç Çağı Anadolu'sunun özgün mimari karakterine yön vermiş önemli bir yerleşim yeridir. (Resim 4)İkizkenar yamuk planlı ortak duvarlı ve tavanlı evlerden oluşan

70m çaplı yerleşimin ortasında ortak bir Alan boşluğu yer almaktadır. (Durgun, 2012:24)

1.2 GÖBEKLİ TEPE MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARI

Göbekli Tepe Şanlıurfa şehir merkezinin 15 km kuzeydoğusunda bulunan ve günümüzden 12.000 yıl öncesine tarihlenen bir merkezdir. Göbeklitepe hakkındaki genel yanılgılardan birisi bir yerleşim alanı olarak algılanması olmuşsa da çalışmalar Göbekli Tepe'nin dinsel/kutsal bir buluşma merkezi olduğu kanısını oluşturmuştur (Rızvanoğlu, 2014:10-11)

Göbeklitepe kazılarının mekân tasarımı tarihine farklı bir yorum getiren durumundan biri bölgedeki insanların avcı toplayıcı dönemde yani henüz tarıma başlamadan önce inşa etmiş olmalarıdır Yani Göbekli Tepe'nin keşfinden önce insanların yerleşik hayata geçip sonrasında dinsel inançlarının gereği tapınaklar inşa ettikleri fikri bu kazılarla birlikte yıkılmıştır. Bunun yerine tapınakları inşa eden toplumların bu esnada tarımı keşfettikleri ve tapınak inşası ile birlikte yerleşik hayata geçtikleri düşüncesi doğmuştur. (Yazman ,2010)

Göbekli Tepe'de dört adet dairesel yapı ortaya çıkarılmıştır. Yeraltında ise on altı tane daha benzer yapı bulunmaktadır. Yuvarlak ya da oval biçimli, iç içe dairelerden ve aralarındaki dar koridorlardan oluşan bu yapıların çapları 10-30 m arasında değişmektedir. Genel olarak dışta 12 adet ve ortada iki adet olmak üzere 14 dikili taş ile oluşturulmuşlardır. Böylece toplamda 200'ün üzerinde devasa taş sütun bu merkezde kullanılmıştır. (Schmidt, 2007:115)

Göbekli Tepe dikili taşlarında çok zengin bir sembolizmden söz edilebilmektedir. Sayıca fazla kullanılmış olan hayvan tasvirleri incelendiği zaman yabandomuzu, aslan, tilki, boğa, örümcek, yılan, farklı kuş çeşitleri ve kurbağa gibi türlerin işlendiği görülmektedir. Bu hayvan motiflerinin hepsi erkek olarak işlenmiştir. (Hauptmann ve Schmidt, 2007:34)

Resim 5: Göbeklitepe dikilitaşlarında bulunan bir hayvan figürü (Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır,2015)

Bölgede düzeltilmiş yassı levha taşlar ve heykel parçaları da bulunmuştur. 1996 yılı buluntularından olan bir taş yığını arasından insan yüzü betimli taş parçası çıkarılmıştır. Burada normal bir insanın yüz boyutlarından daha büyük bir insan yüzü işlenmiştir. (Schmidt, 2007: 102)

Resim 6:Yılan motifli dikilitaş örneği (Çakmak ,2014: 62)

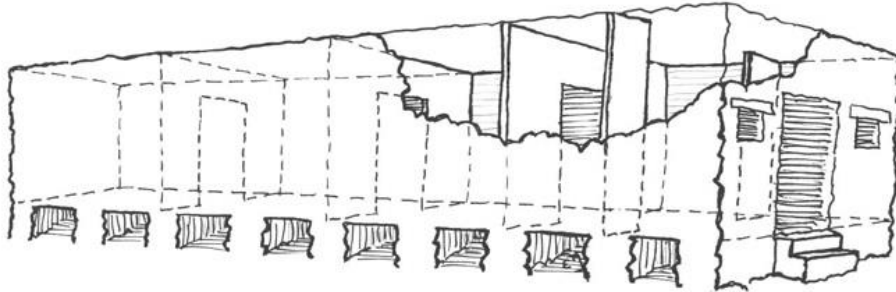
Resim 6'deki dikili tařta, yılanların karřılarında keçi olduđu dűřnűlen bir hayvan motifi gűrűlmektedir. Burada iřlenen olay Dođu ve Anadolu mitolojilerinde sık karřılařılan bir durumdur. Hititlerde ise bir bűyű ritűelini oluřturan kovma bűyűsű simgeleri ile benzerlikler gűstermektedir. (Schmidt, 2007:218)

Gűbekli Tepe'deki bu sembolizm için ۆren yerinden binlerce yıl sonra ortaya çıkmıř farklı bűlgelerde farklı řekillerde bađlantılar kurabilmek műmkűndűr. Kullanılmıř sembol ve motiflerin aynı kompozisyonlara sahip olması uzak kűltűrlerin arasında bir bađlantı olabileceđini dűřűndűrmektedir. (akmak,2014:62)

1.3 NEVALİ ÇORİ MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARI

Nevalla Çori ve Novalo Çori gibi isimlerde de adı geçen yerleřeme řanlıurfa'nın Kantara Vadisi'nde yer almaktadır. Tűrke adıyla hastalıklar vadisi olan bu bűlge Neolitik ađ'da ve diđer çađlarda tatlı su kaynakları açısından zengin olması nedeniyle yerleřim gűrműřtűr. Gűnűműzde Kantara ayı vadisinden yűkselen baraj gűlű tarafından kısmen su altında kalmıřtır. (TAY Projesi,2015(3))

M.Ö. 8000-7000 yılları arasına tarihlenen yerleřmede mekân tasarımı olarak dikkdűrtgen, kare ve yuvarlak olmak űzere ű farklı yapı planı gűrűlmektedir. En yaygın yapı planı ise dikkdűrtgen tasarlanmış olandır. Gűnűműz arařtırmalarında sadece direk çukurları ve çakıl dűřeli tabanlar ortaya çıkarılmıřtır. Bu yapıların inřasında tař ya da kerpiç malzemenin kullanılmadıđı dűřűnűlmektedir. (TAY Projesi,2015(3))

Resim 7:Nevaliçori dűrtgen kanallı yapılar (Jussen, 2008: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Schachthuis.jpg/2015>)

Nevali Çori'nin kanallı yapılarında(Resim 7) temel olarak dikdörtgen taş bloklar kullanılmıştır. Bunların arasında boşluk bırakılarak bir platform oluşturulmuştur. Bu boşluklar taban altında kanal oluşturacak şekilde taş levhalarla kapatılmıştır. Kanal açıklıkları hava akımı sağlaması ve yapıyı serin tutması amacıyla sıvanmadan bırakılmıştır. Mekân tasarımlarında taban önce küçük taş tabakayla döşenmiştir ve devamında duvarlarla birlikte çamurla sıvanmıştır. (TAY Projesi,2015(3))

Bölgede açığa çıkarılan ve Göbekli Tepe ile oldukça benzerlikler gösteren Dikilitaş Binası (Resim 8) yani kült yapısı, taştan yapılmış ve çamurla sıvanmıştır. Kare plan gösteren tek yapı olup 14 x 14 metre boyutlarındadır ve konum olarak konutlardan ayrı bir alanda inşa edilmiştir. Yapının üç yanını çeviren taş bir seki ve bu seki üzerinde tıpkı Göbekli Tepe'de olduğu gibi T biçimli başlıklarıyla 12 adet yekpare dikme taş kullanılmıştır. (Mısır, 1991:204)

Resim 8: Dikilitaş Binası (Işın, <http://www.equinox.com.tr/gobekli-tepe-and-nevali-cori/2015>)

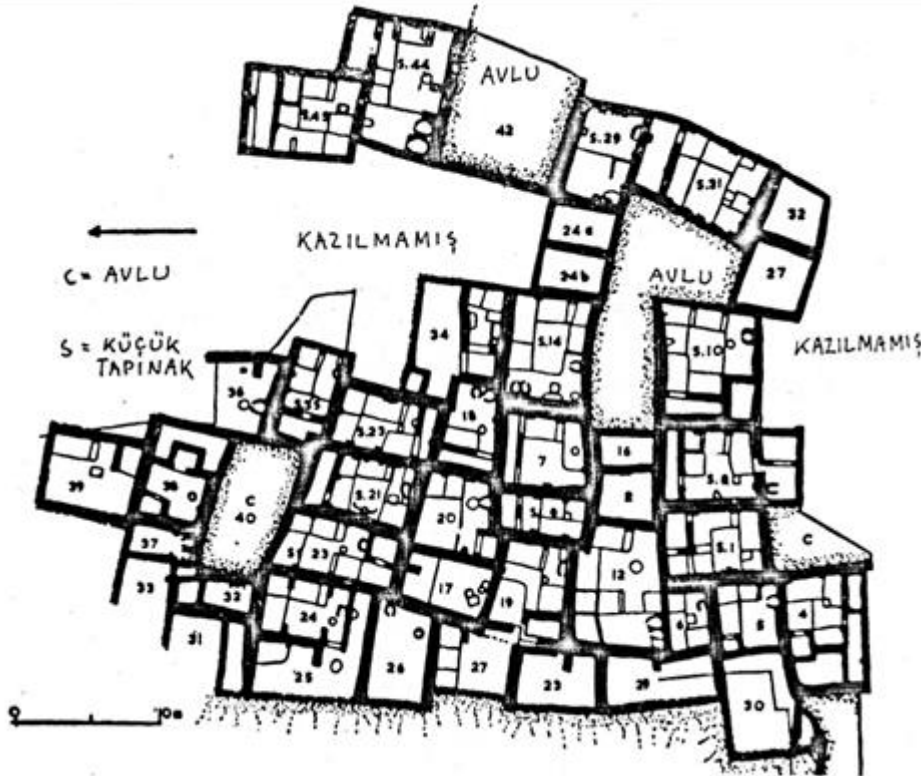
Dikilitaş yapısının oda tabanı oldukça iyi korunmuş mozaik ile kaplanmıştır. Bu mozaik taban Çayönü yerleşmesinde de görülmüştür. Mekânda üzerlerinde stilize insan figürlerinin bulunduğu iki dikili taş daha bulunmaktadır. Tüm dikilitaşların T şeklinde yapılmış olması çatıyı taşıyan sütun görevi gördüklerini düşündürmektedir. Yapının farklı dönemlerde yenilenerek kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu yenilemede yapı elemanları tekrar kullanılmıştır. Binanın eski evresine ait şimdiye kadar sadece bir köşeye yerleştirilmiş 2 tane dikilitaş ortaya çıkarılmıştır. Yine bu eski döneme ait heykel parçaları da bulunmuştur. Yapının özel heykellerle süslenmiş olması kült amaçlı kullanıldığını göstermektedir. (Mısır, 1991: 204)

Nevalıçori kazılarında ortaya çıkarılan kült yapılarının benzerlerini Anadolu'da Çayönü ve Göbekli Tepe'de de görmek mümkündür. Bu yapılar Neolitik Çağ'da tapınak gereksinimi ile yapılmış olup iç mekân düzenlemeleri ve tasarımları açısından özel yerleşimlerdir. (Türkcan, 2009:9)

1.4 ÇATAL HÖYÜK MEKÂN - DONATI ELEMANI TASARIMLARI

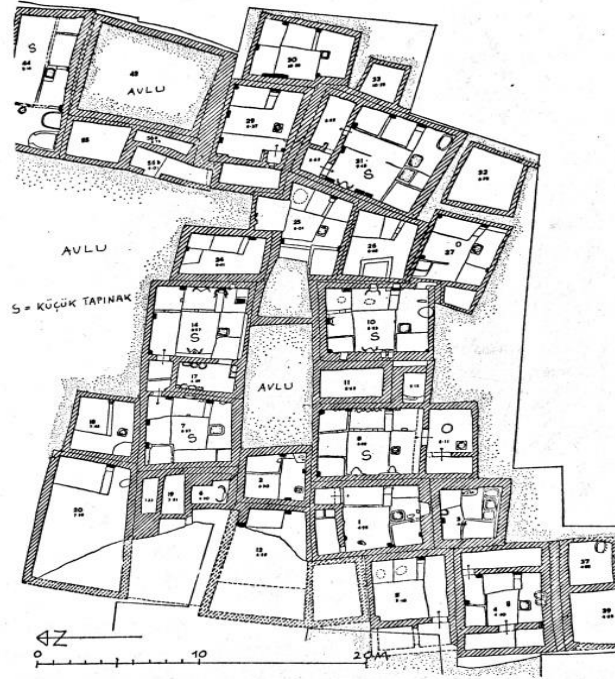
1960'lı yıllarda Çatal Höyük kazılarını başlatan arkeolog James Mellaart Çatalhöyük Yerleşimini gelişmiş bir tarım kenti olarak tanımlamıştır. (Mellart, 1967:12) 1993'ten günümüze değin Çatalhöyük'te yapılan kazıları yöneten Ian Hodder'e göre ise sosyal düzene bakıldığı zaman Çatalhöyük bir kentten ziyade büyük bir köy yerleşimidir. (Hodder, 2011:946)

Günümüzden 9 bin yıl önce yerleşim yeri olmuş Çatal Höyük gibi bir Neolitik yerleşimin benzerine Ön Asya'da şimdiye dek rastlanmamıştır ve başka herhangi bir yerleşim ile de bir bağlantısı kurulamamıştır. (Naumann, 1985:368)

Resim 9:Mellaart tarafından oluşturulmuş Çatal Höyük planı (Naumann, 1985: 226)

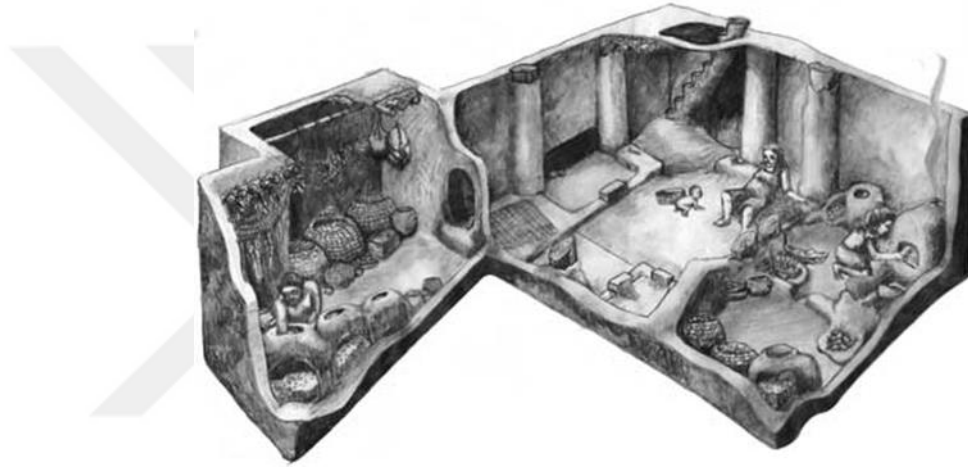
Çatalhöyük Neolitik Kenti iki höyükten oluşmaktadır. Ana höyük şeklinde kabul görmüş olan Doğu Höyük'te yerleşimin en erken tabakalarına rastlanmıştır. Yerleşmede yapılara paralel tasarlanmış sokak veya caddelerin kullanım süresi içerisinde çeşitli nedenlerle işgal edilerek, aralarda sadece avlu görünümünde boş alanların bırakıldığı yapı kompleksi (Resim 9) oluşturulmuştur. Sıkışık durumlarına rağmen, çatıların yerleştirilmesi için her evin duvarı ayrı inşa edilmiştir. Evlere çatılardaki deliklerden el merdivenleri yoluyla girilmektedir. Bu çatılar, evlerin yandan ışık almasını sağlaması amacıyla çeşitli yüksekliklerde yapılmışlardır. Tümünün bir araya gelmesiyle de savunma sistemini sağlayan bir yapı düzeni ortaya çıkmıştır. Bu nedenle ayrıca özel bir savunma duvarının yapımına gerek kalmamıştır (Naumann, 1985: 494-495).

Resim 10:Çatal Höyük son dönem planı (Naumann, 1985:366)

Yerleşmede kazılarla saptanan yapı katlarında bazı konutlarda 50-100 sene yaşamın devam ettirildiği görülmüştür. Her yeni konut ise bir öncekinin üstüne inşa edilmiştir. (Hodder,2011:940-941) Evde yaşayan önemli birinin ölümünden sonra da evin boşaltılıp temizlendiği ve bunu izleyen aşamada içinin doldurulup yeni duvarların inşa edildiği saptanmıştır. (TAY Projesi,2015:[4]) İç mekân duvarlarında yer alan rölyeflerin de taşınma durumlarında kimi zaman yerlerinden sökülüp yeni mekâna götürüldüğü ortaya çıkarılmıştır. (Suna, 2001)

Dörtgen planlı evler; güneşte kurutulmuş kerpiç tuğlalardan taş temelsiz olarak yapılmıştır. Ana odalar ve yanlarında ki depo-yan odalar şeklinde tasarlanmışlardır. (Resim 11) Ahşap kirişli ve düz damlı olarak inşa edilmişlerdir. Ana odaların zeminleri farklı yükseklikteki platformlarla döşenmiştir. Bu platformların bir kısmına ise ölülerini gömmüşlerdir. Konutların damları ise saz ve kamışların üstlerinin kalın bir çamur tabakasının kaplanmasıyla yapılmıştır. Yapıda iki büyük taşıyıcı dikmenin yanında, çok sayıda küçük dikme ikinci katı taşımıştır. İkinci katla ilgili net bilgiler yer almasa da mekânlar arasında kare dörtgen ya da oval biçimli kapı aralıkları görülmüştür. (TAY Projesi,2015:[4]).

Resim 11: Yaşama alanı ve depo odası ilişkisi (Schumacher, 2011)

Bu evler basit barınaklar şeklinde inşa edilmemiştir. Merdivenin hemen altında hem yemek pişirmeye yarayan aynı zamanda mekânı ısıtma görevini gören bir ocak yer almaktadır. (Resim 12) Öyle ki ev sahiplerinin giriş yaptığı çatı boşluğu ocağın bacası olma görevini de üstlenmiş bir yapı detayıdır. Bu fonksiyonlu neolitik evlerinde yemek pişirme ve hazırlamak amacıyla ana odadan ayrılan bir de mutfak alanı tasarlanmıştır. Bu odalarda saklama-depolama kabı görevi gördüğü düşünülen parçalar ele geçirilmiştir. Mutfak alanı ve ocak duvarında yemek geçişini sağladığı tahmin edilen deliklere rastlanılmıştır. (Suna, 2001)

Evlerin duvarları, tabanı, tavanı ve iç mekândaki yapı elemanları sıvalıdır. Taban sıvalarında kullanılan beyaz kalkerli harcın içerisine kuruma ve kullanım sonrası meydana gelebilecek çatlakları önlemek amacıyla bitki parçaları eklenmiştir. 10 cm'lik bir duvar veya zemin parçasında 450 kat alçı tabakasına

rastlamak mümkündür. (Love, 2011:148-150) Yapı duvarlarında yine aynı şekilde birbiri üzerine boyamalar yapılmıştır. İç mekân tasarımlarında ise genelde tekrarlanan uygulamalar görülmüştür. Öyle ki evlerin kuzey bölüm duvarları sadece beyaz alçı ile sıvanmışken,güney bölümünde duvarlarda boyama ve kabartmalar görülmüştür. Boynuzlu boğa başları ise genelde doğu veya batı duvarlara yerleştirilmiştir. Ölülerini ise kuzey ve doğu duvarlara yakın platformlara gömmüşlerdir. (Hodder, 2011:936-940)

Resim 12: İç mekânda merdiven ve ocak ilişkisi (World Heritage Academy,2015)

Birçok neolitik yerleşimde olduğu gibi Çatal Höyükte de bazı katmanlarda kafatası kültü (toprağa gömülen cesetlerin çürümesi gerçekleşikten sonra toprak altından kafataslarının çıkarılıp kalan beden parçalarının tekrar gömülmesi) inancı ile konutun içerisinde kimi zaman nişler içerisinde kimi zaman daha farklı bölümlerde kafa tasları sergilenmiştir. Hodder'e göre boyalı konutların diğerlerinden bir üstünlüğü yoktur veya yöneticilere ait olduğu düşünülen farklı konut tipleri de bulunmamaktadır. (Hodder,2015)

Çatalhöyük'teki iç mekân duvarları genellikle panolara ayrılmıştır ve duvar resimleri ile bezenmiştir.Bu duvar resimlerinin süsleme amacı dışında herhangi bir amaçla yapılıp yapılmadığı belirsizken, ev halkından birisinin vefatından sonra

yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Bir başka teoriye göre bunlar neolitik dönem toplumları arasında kuvvetli bir inancın sembolleridir ve mekânları kutsamak veya inançlara saygı ile resmedilmiştir. Hodder ise Çatalhöyükte duvara resmedilmiş semboller ile Göbeklitepe sembollerinin benzerliğini vurgulamaktadır. (Hodder,2015) Bu duvar resimlerinin çizilip boyanması Çatalhöyük yerleşmesindeki konutları diğer neolitik çağ konutlarından ayırmaktadır. Çünkü bu uygulama, tasarım fikrinin ve yaratıcı düşüncenin varlığını göstermektedir. (Suna, 2001)

Resim 13: 80 No'lu yapı duvar boyamaları (Çatalhöyük Research Project 2011)

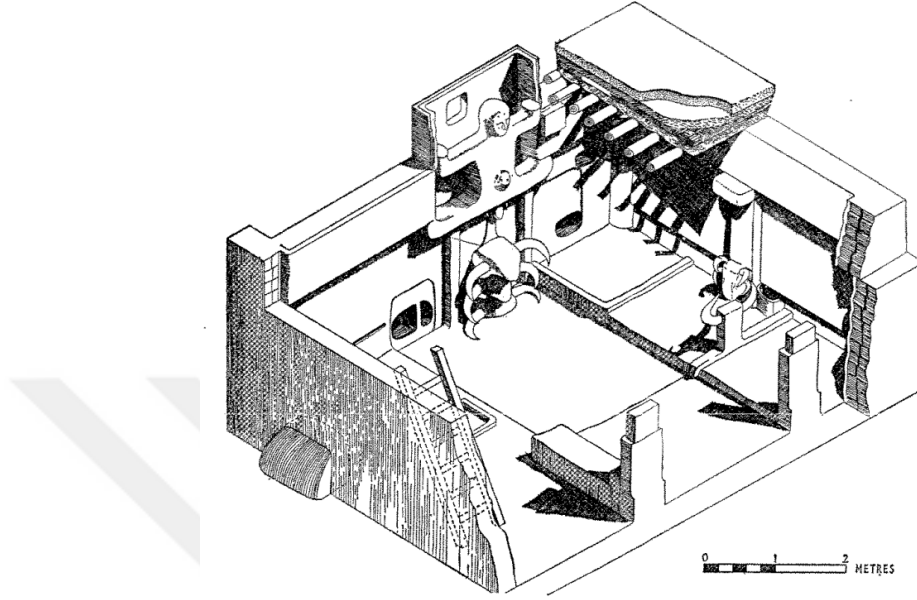
Resim 14: Geometrik desenli duvar boyamaları (Çatalhöyük Research Project 2011)

Resim 15: Çatalhöyük Duvar Bezemeleri (Çamurcuoğlu 2015)

Çatalhöyük mekân tasarımları ana çizgileri ile bugün bölgedeki konutlarda kendini göstermektedir. Çatalhöyük'teki evlerin bugünkü Orta Anadolu evleriyle büyük benzerlikleri vardır. (İslam Araştırmaları Merkezi İslam Ansiklopedisi -

TDV,2015:507) Düz toprak damlı konutlar dikdörtgen bir plan ve iç avlu içerisine inşa edilmiştir. Günümüzdeki bu avlulu evler tıpkı neolitik dönemde olduğu gibi aileler için ortak bir yaşam alanı oluşturmuştur. (Suna, 2001)

Resim 16: Kuzey ve batı duvarları görünüş

(Mellaart,1967:<https://artasmedia.com/2015/02/23/catalhoyuk-part-4-decorated-structure-patterns>)

Duvar boyamaları çok çeşitli yapılmıştır. Bazıları kırmızının çeşitli tonlarında düz şekiller halinde, bazıları kilim desenleri gibi geometrik bezekler olarak, bazıları el- ayak izleri, bazıları insanlar (başsız insan çizimleri Göbekli Tepe'de olduğu gibi dikkat çekicidir) kuşlar, yabani hayvanlar şeklinde, bir kısmı da av sahneleri gibi çok çeşitli konularda boyanmıştır. Bazı duvarlarda ise kabartma halinde tasvirler ya da yukarıda söz edildiği gibi duvar ve sekilere oturtulmuş şekilde boğa başları yer almaktadır. Boğa şeklinin neden bu denli sık ve büyük bir şekilde tasvir edildiği yine neolitik yaşamın gerçekleri içerisinde gizlidir. O dönemlerde yaşayan yabani boğaların yer-sürt mesafesinin iki metre, boynuz açıklıklarının kimi zaman üç metreye kadar çıktığı düşünülürse Çatal Höyük halkı için bu görkemli ve güçlü hayvanları boyunduruk altına alma, doğa karşısında kazanılmış çok büyük bir zaferdir. Bu zaferi yaşam mekânlarında sergileme arzusu gütmüş oldukları düşünülebilmektedir. (Hedgecoe ,2005)

Konutlar dışında endüstriyel amaçlı inşa edilmiş herhangi bir yapı yoktur. Kullanılan malzemeler tamamen coğrafyanın insanlara sundukları ile şekillenmiştir. Hammadde çoğunlukla obsidiyen olmuştur. Obsidiyen günlük hayat içerisinde çok çeşitli eşyaların yapımında kullanılmıştır. Örneğin 80 No.lu yapıda, evin içinde doğu duvarının ortasında içinde obsidiyen uçların saklandığı kırmızı boyalı bir niş ortaya çıkartılmıştır. Yansıtıcı özelliği sayesinde ayna olarak da kullanılmıştır. . (TAY Projesi,2015:[4])

Resim 17: Yerleşim haritası ve Hasan Dağ (Brock,2015:http://femitolojisozlugu.com/kentler_turkiye/kentler_c_d/catalhoyuk.html)

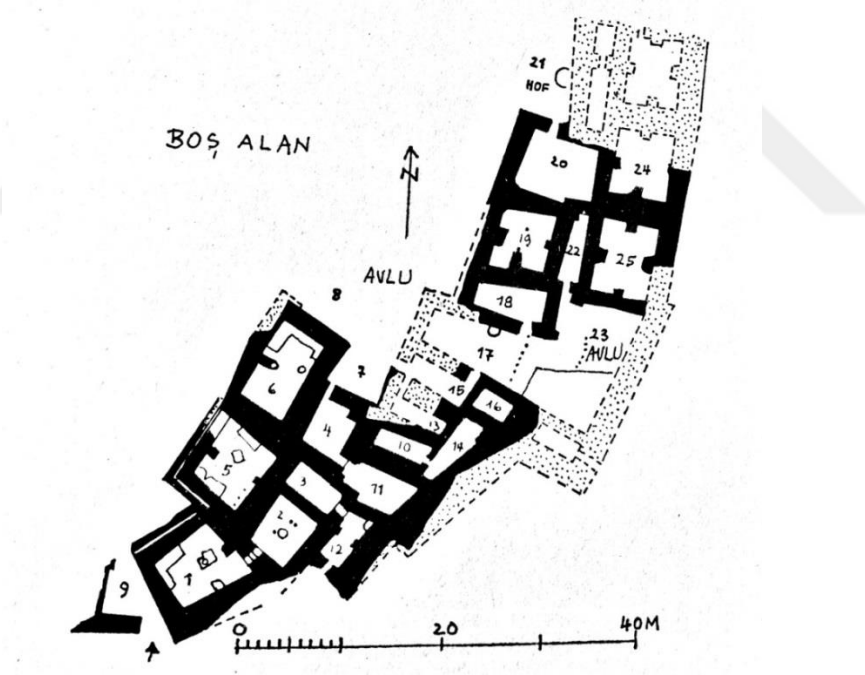
Özgün buluntularıyla insanlık tarihine ışık tutan Çatalhöyük'te, kutsal mekân olduğu düşünülen bir yapının duvarlarında 1963 yılı kazıları sırasında bir harita bulunmuştur. (Resim 17) Bu harita kent planı eksen alınarak yapılmıştır ve günümüzden yaklaşık olarak 8200 yıl öncesinde yapıldığını gösterilmiştir. Başlangıçta bir leopar derisinin iç kısmından yola çıkılarak yapılmış olabileceği düşünülmüş olsa da yapılan çalışmalarla Hasan Dağı'nı da içeren bir çizim olduğu anlaşılmıştır. Üst kesitte yer almakta olan iki tepeli figür, yanardağ patlamasını ve fırlayan lav parçalarını gösterirken alttaki şekiller Çatalhöyük yerleşimini temsil etmektedir.

Bu çizim haritacılığa ilişkin olarak yeryüzünün bir düzlem üzerinde gösterilmesi ilkesini sağlaması açısından önemlidir. (50 Simgeyle Anadolu Tarihi,Atlas Dergisi, 2015)

1.5 HACILAR HÖYÜK MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARI

Burdur'un güneyinde yer alan yerleşim Toroslar'ın kuzeye uzanan sırtları arasında oluşmuştur. Hacılar Höyük' te üç ana kültür evresinde 12 tabaka belirlenmiştir. (Vikipedi,2016:[1]) Hacılar'daki ilk yerleşme olan Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ yerleşmesinin plüviyal Burdur Gölü'nün; 930-935 m seviyesine çekildikten sonra gerçekleştiği saptanmıştır. (TAY Projesi,2016:[5]) Tez çalışması olarak Hacılar I, II ve VI yerleşmeleri ile 2011 yılında kazısı başlatılan ve farklı bir alanda bulunan Hacılar Büyük Höyük yerleşmesi incelenmiştir.

Hacılar'daki Geç Neolitik yerleşim yapılarına mimarlıkta belirli yakınlıkta bir benzer bulunamamıştır. Mezopotamya'da geçerli olan bir yüzü düz bir yüzü dışı bükey tuğlalara şimdiye denk Anadolu'da yalnızca Hacılar'da geç neolitik çağda rastlanmıştır. (Naumann, 1985:15-47)

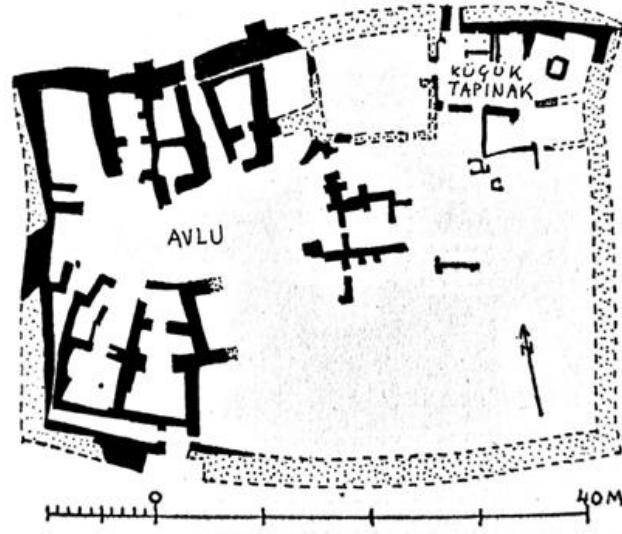
Resim 18:Hacılar Tabaka I Yerleşmesi (Naumann, 1985: 246)

Mellaart tarafından Hacılar I yerleşmesi (Resim 18) farklı bir boyalı çanak çömlek geleneği, heykelcik yapımı ve mimariyle yeni bir topluluğun Hacılar'a gelişini göstermektedir. Hacılar I de tek taş sırasından oluşan temel üzerinde ortalama 3m kalınlıktaki kerpiç duvarlar tespit edilmiştir. Tabanı kil ve duvarların çamurla sıvanmış olduğu anlaşılan bir kale yerleşmesi mevcuttur. Kale yerleşmesine

giriş güney doğudandır. Hacılar II'de karşılaştığı gibi kutsal mekân benzeri bölümler bulunmamıştır. Ocaklar, raf ya da dolap gibi kullanılmış olabileceği düşünülen yatay ağaçlar şeklinde donatı elemanları bulunmuş olmasına karşılık kapı ögesi yoktur. (TAY Projesi,2016:[5])

Yerleşim yerindeki katmanlar incelendiği zaman yapısal buluntu açısından III, IV ve V.tabakalarının bir geçiş dönemi olarak yaşandığı, bu katmanlara kıyasla Hacılar II yerleşmesinde yeni bir yapı faaliyetinin başladığı görülmektedir. Yaklaşık 100 kişilik bir nüfusa sahip olduğu tahmin edilen Hacılar II MÖ 6. binin ikinci yarısına tarihlendirilmektedir.Yerleşme batıda konut yapılarının yer aldığı bölüm, merkezde çömlekçi işliklerinin yer aldığı bölüm ve doğuda günlük işlerin yürütüldüğü alan olmak üzere ayrılmıştır.Yapılar dörtgen biçimli inşa edilmiştir.Yaklaşık 2.000 metrekarelik bir alan taş temelsiz kalın bir kerpiç duvarla çevrilidir.Bu duvar yapısında taş temelli kuleler de bulunmaktadır.Kimi bölümlerde, kendisine bitişik evlerin bir parçası olarak yapılmışken kimi yerlerde avlulara bitişik fakat bağımsız bir duvar şeklindedir.Kuleleri arasında avluya çıkan yerleşmenin ana girişi olan bir kapı yer almaktadır. (TAY Projesi,2016:[5]) (Resim 19) Duvarın, ev çatılarını aşarak bir korkuluk görevi amacıyla tasarlanıp tasarlanmadığı netleşmemiş olsa da bu açıdan olumlu katkısının olduğu söylenebilmektedir. (Naumann, 1985:247)

Yerleşim üç bölümden oluşmuştur.Bunlar; kutsal mekân; büyük bir ev; ve daha doğuda bunlardan daha ayrı yapılmış olan yapıdır.Mellaart kuzey-doğu köşedeki bir oda topluluğunu kutsal mekân yani küçük tapınak olarak yorumlamıştır. (Resim 19) (Naumann 1985, 246)Evler bir ana oda ve bir giriş odasından oluşmaktadır.İkinci bir kata sahip oldukları da düşünülmektedir.Girişleri avludan olacak şekilde yapılmıştır.Ana odada bir ocak ve dikme yerleri bulunmuştur. Mekânlarda genellikle bir ya da iki iç payanda kullanılmıştır.Donatı elemanı olarak bazı evlerde seki ve kil petekler gibi öğeler bulunmuştur. Kuzeybatıda yer alan tahıl çukurlarından dolayı tahıl deposu olarak adlandırılan yapıyı ve evleri güney avlu ayırmaktadır. (TAY Projesi,2016:[5])

Resim 19: Hacılar Tabaka II Yerleşmesi (Naumann 1985, 246)

Kutsal yapıda bulunan 16 direk yeri yaklaşık 8x6 m boyutlarındaki alanın üstünün kapanması amacıyla yapılmıştır. Bu mekân boya bezeli işlemleriyle yerleşmenin en ayrıcalıklı yapısını oluşturmaktadır. Yapının içerisinde taban altı mezarlar da bulunmuştur. (TAY Projesi,2016:[5])

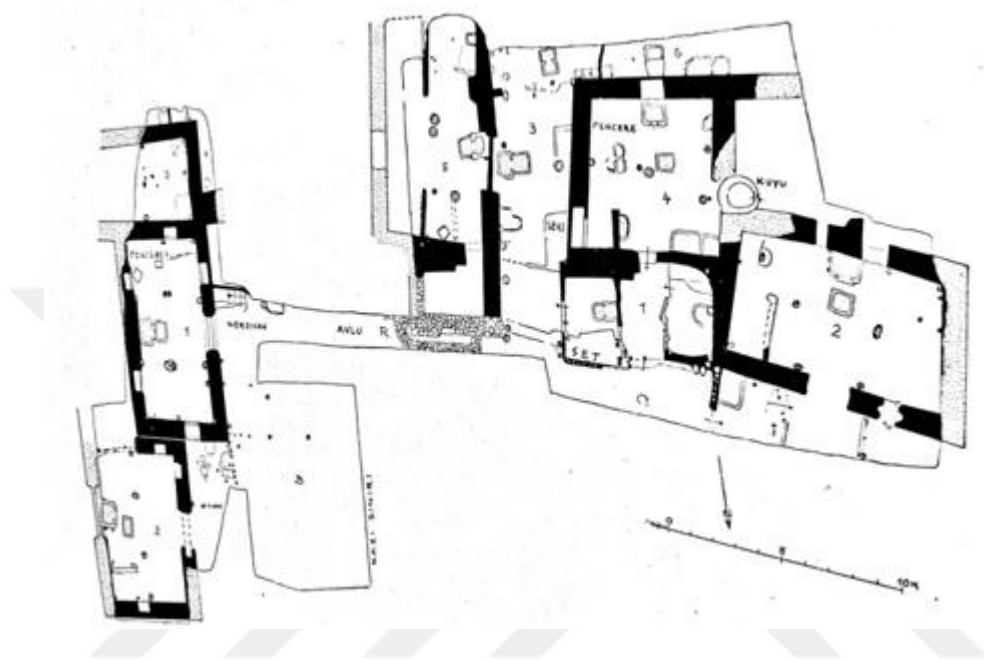
Naumann'a göre ocak, fırın, çömlekler gibi bir evin sahip olabileceği donatı elemanlarına sahip bu yapılar yerleşmede yaşantısının dinsel yönden güçlü bir etki altında olduğu farklı bireylere ait konutlar olduğu da düşünülebilmektedir. (Naumann, 1985: 445)

Hacılar VI katmanındaki konutlar (Resim 20) ise tek odalıdır. Taş temelleri olan kalın kerpiç duvarlarla inşa edilmiştir. Bitişik düzende olmayıp bir avlu çevresinde birleşerek bir takım topluluklar oluşturmuşlardır. Her odanın uzun kenarında tahta eşikli geniş bir kapısı vardır. (1.50-1.75m) (Naumann, 1985:368)

Anadolu'da mekân tasarımı ve donatı elemanları gelişimi Hacılar yerleşmesinde kendi içerisinde gözlenmektedir. Örneğin; Hacılar I yerleşmesinde tek başına duran konutlarda kapı gözlemlenmemiştir. Mekânlara güvenlik amacı ile çatıdan girildiği saptanmıştır. Fakat Hacılar VI yerleşmesine bakıldığında bu dönemde tahta eşikli ve yuvarlatılmış söveli 1.50-1.75m genişliğinde çift kanadın varlığını gösteren dikdörtgen kapılar saptanmıştır. Çok kısa bir süre sonra duvarlarda sürme kapılar için açılmış olan yarıklara da rastlanmıştır. Yine Hacılar VI'da bir

konutta, üstünde çatıya ya da ikinci kata çıkmak için kullanılan parmaklıklı kilden dört basamak bulunmuştur. (Naumann, 1985:186)

Mellaart ise Hacılar VI'da 0,55m genişliğinde ve sekisi 1.50m yükseklikte bir pencere bulmuştur. (Naumann, 1985:180)

Resim 20:Hacilar VI Konutları (Naumann ,1985:247)

Akurgal Hacilar sanatı için;

“Khalkolitik çağ'ın Anadolu'daki en parlak merkezi olan Hacilar,boyalı anıtsal vazoları ile de dikkat çekmektedir.M.Ö 6.binin ortalarında özellikle Çatal Höyük'te ve Hacilar'da yapılanlar çok başarılı olup insanlığın seramik konusunda ortaya koyduğu ilk sanat yaratılarıdır.” (Akurgal, 2005:8) diyerek Hacilar ve Çatal Höyük Yerleşimleri'nde ele geçen buluntuların önemini vurgulamıştır.

2011 yılında ise daha önceleri kazı yapılan Hacilar'ın yaklaşık 400 m. kadar kuzeyinde Hacilar Büyük Höyük Kazısı'na başlanmıştır.Bu yerleşim alanı oval biçimli olup kazılarda testere dişi şeklinde kırılmalarla planlanmış çok odalı bir yapılaşma ile karşılaşılmıştır.(Resim 21)Duvarlarının altı 4-5 sıra taş üst kesimi kerpiç olacak şekilde inşa edilmiştir.Burada batı sınırını oluşturan duvarlar 1.50m genişlikte olup mekânın dış duvarını oluşturmaktadır. Mekânların iç duvarları ise 1.00-1.10 m kalınlıktadır. Megaron (megaron:uzun ev modeline uygun kısa tarafında

giriş bölümü olan dehliz ve dikdörtgen, büyük bir merkezi ocağı ile sütunlu bir girişi bulunan bir plan tipi.) plan tipindeki yapılara çok benzeyen bu mekânların uzun duvarlarının uzantısı şeklinde duvar çıkıntıları tasarlanmıştır.(Resim 22) (Umurtak ve Duru, 2012:47).

Resim 21:Hacilar Büyük Höyük Yerleşmesi (Umurtak, 2011)

Resim 22:Hacilar 2011 batı yamaç açması (Umurtak ve Duru 2012, 46,fig:5)

1.6 ÇAYÖNÜ HÖYÜK MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARI

Diyarbakır'ın kuzeybatısında bulunan Çayönü yerleşmesinde düzenli plana sahip ev tiplerinin çeşitli kültür katlarında tekrar tekrar inşa edildiği görülmekte ve

ilk defa burada, yerleşme düzeni açısından ileri bir aşamayı temsil eden meydan düşüncesinin ortaya çıktığı belirlenmektedir. (İslam araştırmaları Merkezi İslam Ansiklopedisi,2015: 507)

Çayönü 5000 yıllık dönemdeki gelişim sürecini kesintisiz olarak vermesi açısından Eriha'dan (Filistin'de Ürdün Nehri yanında yer alan eski bir yerleşim) sonra Yakın Doğu'da en uzun tabakalanmaya sahip yerleşim alanı olup köy yaşantısının ve mekân tasarımındaki gelişmelerin de en iyi izlendiği alandır.(Özdoğan vd.,1994:105)Bu buluntu topluluğu Güneydoğu Anadolu'da Neolitik dönem yaşamın sanıldığından daha köklü ve kendine özgü bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir. (Çambel vd, 1990: 59)

Çayönü Yerleşimi çanak-çömlek öncesi ve sonrası olmak üzere ana 2 evrede incelenmiştir. Buluntu zenginliği ve gelişimin çok açık bir şekilde gözlemlendiği Çanak Çömleksiz Neolitik dönem evresi mimarlık tarihi açısından da oldukça önemlidir. Bu evre de kendi içerisinde sınıflandırılmıştır.Bunlar; Yuvarlak Planlı Yapılar Evresi,Izgara Planlı Yapılar Evresi, Kanallı Yapılar Evresi, Taş Döşemeli Yapılar Evresi, Hücre Planlı Yapılar Evresi,Geniş Odalı Yapılar Evresi şeklinde alt başlıklar halinde incelenmiştir.Bu süreçte konutlar yuvarlak planlı basit kulübelerle inşa edilmeye başlanmış olup, taş temelli-kerpiç duvarlı yapılara kadar gelişim göstermiştir.

1.6.1 Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ Evresi'nde Çayönü Yerleşmesi

1.6.1.1 Yuvarlak Planlı Çukur Yapılar Evresi

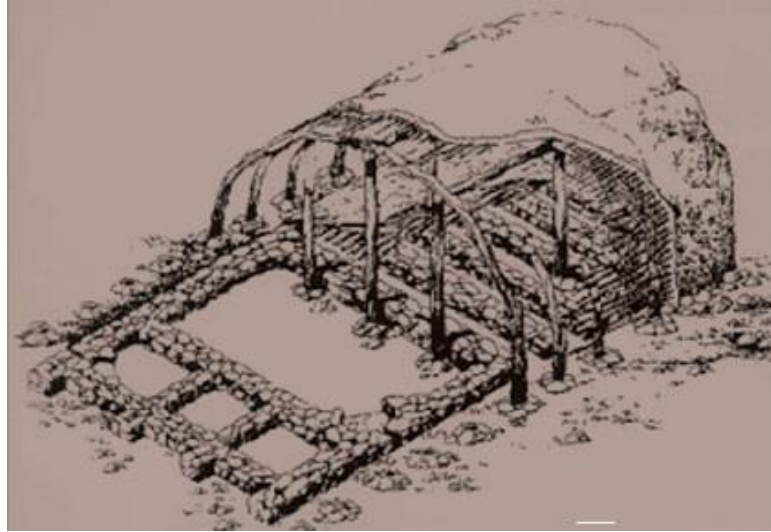
Evreye isim veren yapılar yuvarlak veya oval planlıdır. 30-35 cm derine inen çukurları açıldıktan sonra strüktür 10-12 cm kalınlığında ağaç kafesle kurulmuştur.Bu kafesin üzeri ise kalın çamur tabakası ile kaplandıktan sonra muhtemelen saz gibi bitkiler atılarak örtülmüştür. Bu yapılar zamanla alt kısımları taş ile örülerek daha dayanıklı olacak şekilde inşa edilmiştir. Bölgede bu ilk evreye ait tapınak yapıları bulunmamıştır.Kulübeler arasındaki taş döşeli alanların ise atölye olarak kullanıldıkları düşünülmektedir. (TAY Projesi,2016:[6])

Resim 23: Yuvarlak planlı çukur yapılar evresine ait konut çizimi (http://fe-mitolojisozlugu.com/kentler_turkiye/kentler_c_d/cayonu.html/9.12.2016)

1.6.1.2 Izgara Planlı Yapılar Evresi

Yapı planına ızgara görünümü verdiği için bu evreye Izgara Planlı Yapılar Evresi adı verilir. Yapıların ortasındaki mekân tüm yapı genişliğince uzanan geniş dikdörtgen şeklindedir. (TAY Projesi,2016:[6])

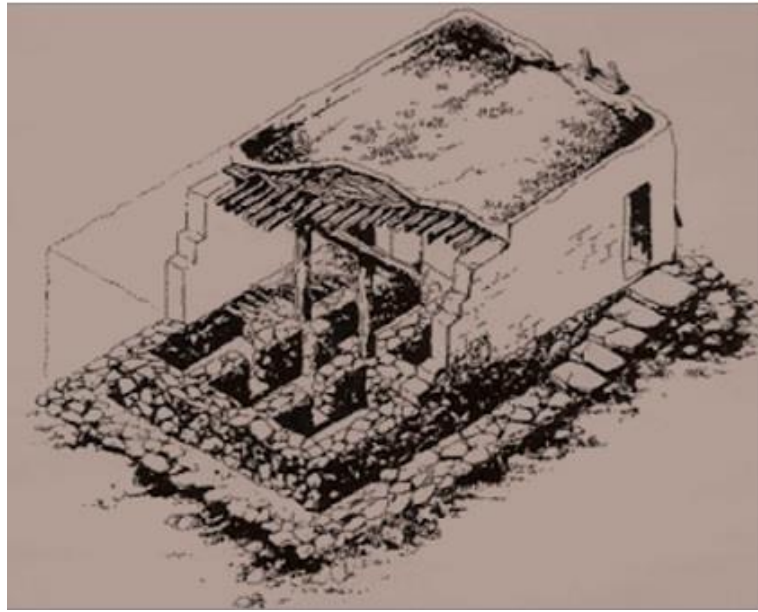
Resim 24: Izgara planlı yapılar evresine ait konut

(http://fe-mitolojisozlugu.com/kentler_turkiye/kentler_c_d/cayonu.html/9.12.2016)

Genellikle bir köşesinde ocak yeri bulunmaktadır ve yaşam alanı olarak kullanılmıştır.Ön bölümde ise daha küçük mekânlar yer almaktadır.Bu mekânlarda ve yapının ızgara duvarlı arka bölümünde zemin rutubetinden korunması istenen tahıllar altlarına taş duvar yapılarak depolanmıştır. (TAY Projesi,2016:[6]) Bu dönemde Yeni yapı malzemesi ve teknikleri aranmıştır. Mimaride form olarak düz duvar inşası gerçekleştirilmiş olsa da binaların üst yapılarının organik malzemelerle inşa edilmiş olması duvarlar üzerine bir yük binmediğini düşündürmüştür.Bir başka deyişle bu evrede düz duvar fikri örtü veya taşıyıcı duvar niteliğini sağlayacak şekilde gelişmemiştir. (Bıçakcı, 2006:24)

1.6.1.3 Kanallı Yapılar Evresi

Bu evrede yapılarda birbirlerine paralel kanalların bulunduğu bir taş blokaj strüktür gözlemlenmiştir.Bu kanalların üzeri yassı taşlarla kapatılmıştır.Oluşturulan altyapının üzerine ilk gerçek taşıyıcı duvarlar inşa edilmiştir.Böylece yapı rahatlıkla düz bir toprak damı taşıyacak duruma gelmiştir. Mekânlar 2.70x2.00 m boyutlarında bitişik tasarlanmıştır. Nevaliçori'nin aynı döneme tarihlenen tabakalarında bulunan yapılarda da bahsedildiği üzere benzer bir altyapı tasarlanmıştır. (Bıçakcı, 2006: 25)

Resim 25:Kanallı yapılar evresine ait konut çizimi

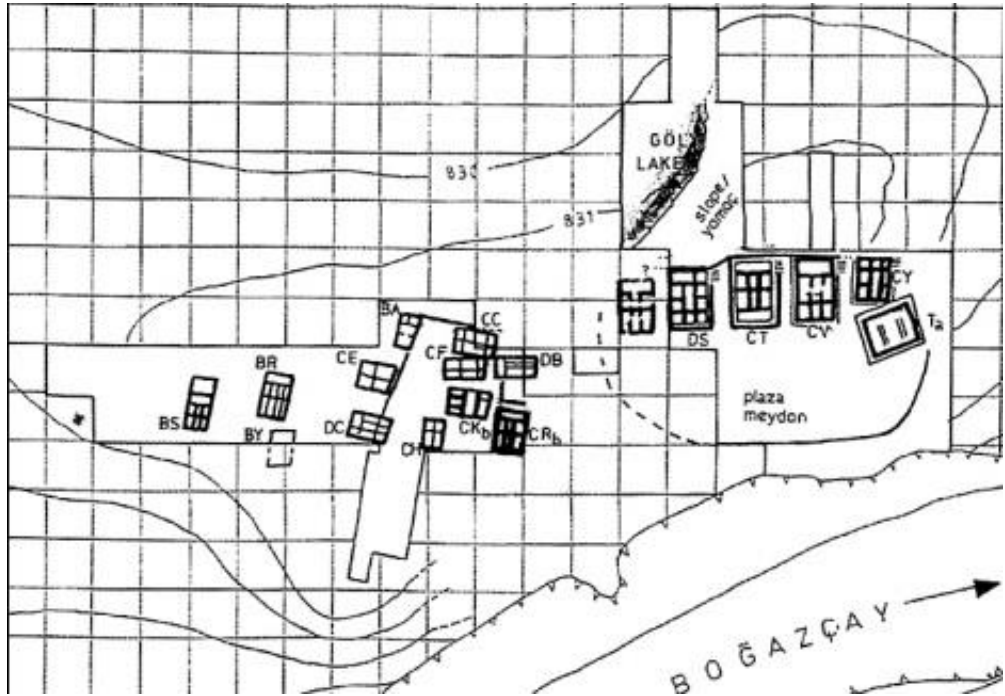
(http://fe-mitolojisozlugu.com/kentler_turkiye/kentler_c_d/cayonu.html/9.12.2016)

1.6.1.4 Taş Döşemeli Yapılar Evresi

Bu evredeki yeni plan tipinde dikdörtgen yapı iki veya üç mekâna bölümlendirilmiştir. Bu mekânlar kapı geçitleri ile birbirlerine bağlanmıştır. Megarona benzemesi nedeni ile Proto-Megarona olarak adlandırılabilir. Mekân tabanları rutubete karşı özenle yerleştirilmiş taşlarla döşenmiştir. Yapıda hem damı taşımaya yardımcı olmak, hem de yapı içinde kısmi bölümlendirmeler yapılmasını sağlamak amacıyla payandaların kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Yığma kerpiç duvarlar ve dikme kullanmaksızın ağır toprak bir düz damı taşıyabilecek duvarlar inşa edilmiştir. Bu yapı tipinin ortaya çıkması mimarlık tarihinde bir kırılma noktası oluşturmuştur. (Bıçakcı, 2006:26-27)

1.6.1.5 Hücre Planlı Yapılar Evresi

Bu evrede iki katlı yapıların varlığının görülmeye başlanmasıyla plan tiplerinde çeşitlenme ve uygulamalarda yeni çözümler ile karşılaşmaktadır. Yapı iç alanların düzenlenmesinde sadece kısa aksta değil uzun aksta da düzenlemeler yapılmıştır. Üst seviyede ise daha az bölümlendirme oluşturulmuştur. Alçak ince kerpiç duvarlarla da kısmi bölümlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca ana girişler basamaklı tasarlanmıştır. (Bıçakcı, 2006:27)

Resim 26:Çayönü Yerleşmesi'nde plaza meydanı ve yapılar (Özdöl 2011, 187)

Yerleşmenin batı kesiminde çeşitli işler için kullanılan açık alanlar da bulunmaktadır. Doğu kesiminde ise tabanı ufalanmış yanık kerpiç malzeme ile döşenmiş olan plaza isimli meydan yer almaktadır.(Resim 26) 20x60 m'lik bir alanı kaplayan bu meydan ilk evrelerinde etrafı stellerle (stel:yüksekliği eninden uzun yekpare bir taştan oluşan bir yapıdır)çevrili bir açık kutsal alandır.Sonraki dönemde bir kil tabakası ile kaplanarak steller bu tabanın altına gömülmüştür.Plazanın kuzey ve batısına sivil yapılar inşa edilmiştir.(Resim 26).Kuzey sınırı oluşturan yapılar düzenli bir planlama ile ve daha geniş olarak tasarlanmışlardır.İçlerinde maden cevherleri, kil kaplar gibi yüksek statü eşyaları ele geçirilmiştir. (Özdöl ,2011:187)

1.6.1.6 Geniş Odalı Yapılar Evresi

Bu evrede hücre planlı yapılar evresinde olduğu gibi mekân planlaması devam ettirilmiştir.Çayönü'nün bu evresinde ilk defa temel çukuru açıldığı izlenmektedir.Yerleşme meydanının törensel işlevi son bulmuştur. (TAY Projesi,2016:[6])

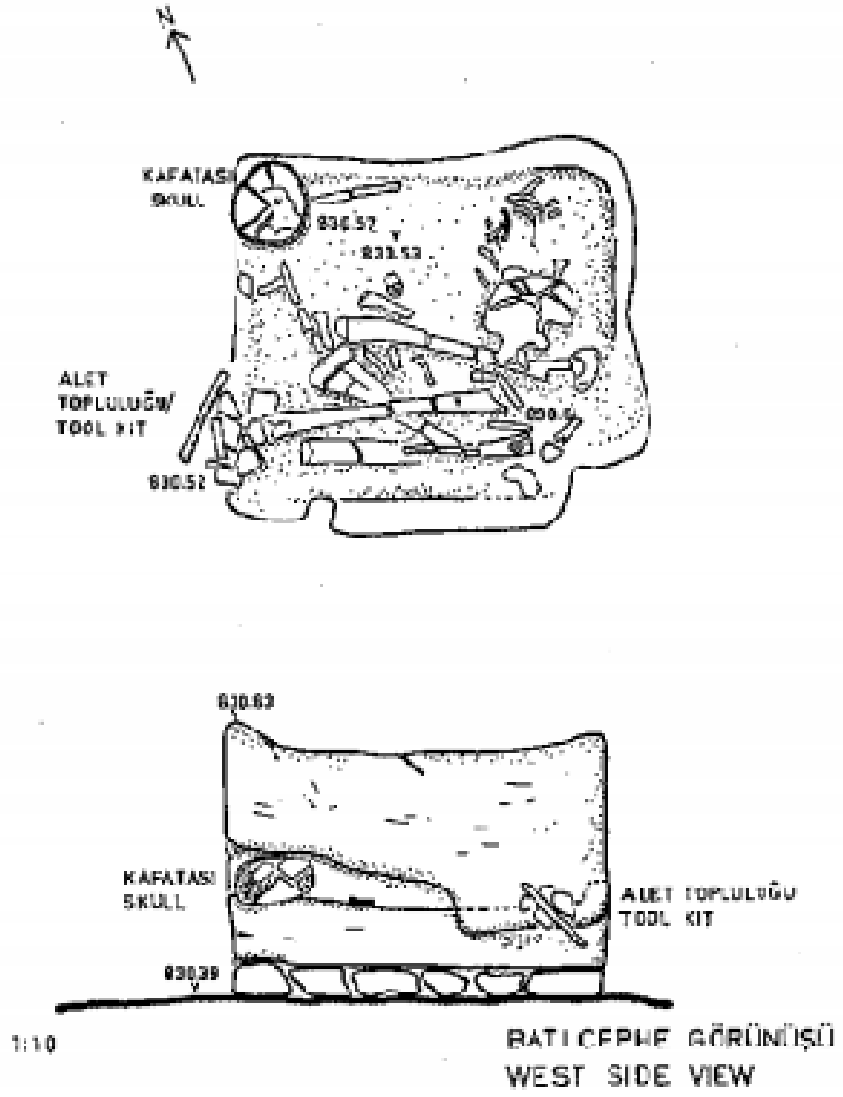
1.6.2 Çanak Çömlekli Neolitik Çağ Evresi'nde Çayönü Yerleşmesi

Bu evre mimari gelişim açısından önceki dönemlere göre sönük geçmiştir.İşlevi tam olarak belirlenemeyen, tabanında sıvı kullanıldığı anlaşılan yapılar ortaya çıkarılmıştır.Bu yapılar tek ve büyük bir odadan oluşmaktadır.Çayönü'nde varlığı kesin olarak saptanan kült yapısı "saltaşlı" olarak isimlendirilen yapıdır. Plan bakımından son dönem özellikleri gösteren bu mekânı özel kılan içerisinde yer alan dikilitaşlardır. (Özdoğan vd.,1994:108)

1.6.3 Çayönü Yerleşmesinde Eşya Tasarımları

Çayönü yerleşmesinde dikkat çekici bir mobilya bulunmuştur.(Resim 27)Bu 66 x 58 cm. boyutlarında ve yaklaşık 40 cm. yükseklikte bulunan masa gibi tasarlanmış toprak bir platformdur. (Çambel vd ,1990:70)

Daha çok bakıra dayalı olan çayönü madenciliği ürünleri çeşitli boncuklar, kakma ve levhalar, daha ender olarak kanca, bız ve iğnelerdir.Bunların dışında obsidyen de ısıtılarak biçim verilmeye çalışıldığı görülmüştür. (Özdoğan vd, 1994:110)

Resim 27: Masa şeklinde platform çizimi (Çambel vd, 1990:79)

İKİNCİ BÖLÜM

2. HATTİ DÖNEMİNDE VE HİTİT BEYLİKLERİNDE MEKÂN-DONATI ELEMANI TASARIMLARI

Bu bölüm içerisinde Anadolu'da Hatti döneminde ve sonrasında Hitit Beylikleri döneminde uygarlıkların mekân ve donatı elemanı tasarımları incelenmiştir.Öncelikle bu dönemlerin genel özellikleri hakkında bilgi verilmiş olup sonrasında mekân-donatı tasarımları hakkında detayları verilmiştir.Hatti dönemi için Alacahöyük,Hitit Beylikleri dönemi için Kültepe yerleşimleri incelenmiştir.

2.1 HATTİ DÖNEMİ VE HİTİT BEYLİKLERİ DÖNEMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Anadolu'nun yerli bir halkı olan Hattiler Anadolu'nun belki de en önemli ön tarih uygarlığıdır.Öyle ki Anadolu bilinen en eski adıyla "hatti ülkesi" olarak geçmektedir Birçok bilimadamı bu dönem ve insanları için bir zamanlar doğru olduğu sanılan "proto-hitit" ya da "proto-hatti" deyimlerini alışkanlık sonucu hâlâ kullanmaktadırlar. Hatti yerine "Proto-Hitit" tabiri kullanıldığı takdirde, Hititlerin Hattilerden geldiği izlenimi yaratılmış olur. Oysa söz konusu iki halk birbirinden dil ve ırk bakımından tamamıyla ayrıdır. (Akurgal, 2005:15).

Anadolu'ya yeni gelen Hind-Avrupa'lı boylar Hatti kültür ve sanatlarından oldukça etkilenmişlerdir.Köklü Hatti geleneği Hititlerde yaşamış ve geniş coğrafyalarda etkili olmuştur.Hatti dönemi yerleşmesi olan ve aynı zamanda ilk milli kazı yeri Alaca Höyük Hatti Uygarlığı mekân ve donatı tasarımı açısından incelenmiştir.

Kökenleri Avrupa'nın Kuzey bölgelerine dayanan Hind-Avrupalılar Atlantik kıyılarından Güney'e göç etmişlerdir. Adlarını sonradan almış olan Germenlerin, Latinlerin, Yunanlıların, İranlıların ve Hintlilerin bugünkü yurtlarına dağılmışlardır. Anadolu'ya da tıpkı Troyalılar, Frigler gibi yerleşmişlerdir. Hurri ülkesini işgal eden Mitanniler de yine bu göç dalgası ile gelen bir başka Hind-Avrupalı boydur. Bu büyük göç dalgası Anadolu yerleşmelerindeki barış ortamına M.Ö.2000'li yıllarda son vermiştir. Erken Tunç Çağı Alacahöyük, Boğazköy, Bitik, Karaoğlan, Dündartepe, Karahöyük yerleşmelerinde bu savaşın izlerine rastlanmaktadır.Bu yerleşim merkezleri birer birer Hind-Avrupa'lı Hititler'in hakimiyetine

girmiştir.Sonucunda yüzyıllarca egemenlik sürecek olan Hitit uygarlığının temelleri böylece atılmıştır.Anadolu'ya gelen Hititli Prenslar Hatti ve Hurri beyliklerinin kültürlerini yok etmek yerine koruyarak oldukça etkilenmişlerdir. Eski Hitit Krallığı'nın Hititler'den oluşması tahmini 250 yıl sürmüştür.Bu egemenlik savaşlarında Hind-Avrupa prensleri yerli beyleri alt ederek Anadolu'yu hakim olmuşlardır. (Akurgal, 2005: 35-36)

Kültepe yerleşmesinde ilk Hitit izlerine rastlanmıştır. (Akurgal, 2005:36) Burada Beylikler Dönemi'nde Assurlu tüccarların orta Anadolu'da kurmuş oldukları ticaret merkezlerinin belki de en önemlisi yer almaktadır. Bu ticari merkez sayesinde Beylikler dönemi sonrasında kurulan Hitit Uygarlığı'nda eski Babil ve Assur sanatının yerli özellikleri görülmüştür. (Akurgal, 2005: 40-41)Bu sebeplerle Kültepe yerleşmesi önemli mekân-donatı tasarımları açısından incelenmiştir.

2.2 ALACAHÖYÜK MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARI

İlk milli kazı çalışmalarının yapıldığı Alaca Höyük Yerleşmesinde kazı çalışmaları Mustafa Kemal Atatürk'ün desteği ile Dr. Hamit Zübeyr Koşay başkanlığında 1935 yılında başlamıştır. Çalışmalar sonucunda Eski Tunç Çağı Hatti dönemine tarihlenen kral mezarları ile bölge bilim dünyasında tanınmıştır. Kazılardan çıkan buluntular dönemin sosyo-ekonomik yapısını yansıttığı gibi Hatti döneminin ulaştığı üstün noktayı göstermesi açısından önemlidir. (alacahoyukkazisi.com,2013:[1]) Mustafa Kemal Atatürk Alacahöyük çalışmaları için:

"Alaca Höyük'te yapılan kazılar sonucunda meydana çıkarılan beş bin yıllık maddi Türk Tarihi belgeleri, Cihan Kültür Tarihini yeniden tetkik ve tamik ettirecek mahiyettedir." demiştir. (alacahoyukkazisi.com,2013: [1])

Alacahöyük diğer bir ismiyle İmat Höyük Çorum'un Alaca ilçesinde yer almaktadır.Kalkolitik Çağ'dan Demir Çağı'na kadar süren yaklaşık 15 yapı katmanı ortaya çıkarılmıştır. Höyüğün en ünlü katmanında İlk Tunç Çağı yerleşmesinden gömüt armağanlarına sahip kral mezarları bulunmuştur.(Resim 28) Bu mezarlarında açığa çıkartılan armağanlar arasında yer alan güneş kursları, altın, gümüş ve tunç kap kacaklar gibi eşyalar bilim âleminde çok ses getirmiştir.Bunlar arasında yer alan güneş kursları yanlış bir algılama ile "Hitit güneş kursları" olarak anılmaktadır.

Hâlbuki bu eserlerin Eski Tunç Dönemine yani Hatti Çağına ait olduğu böylece birkez daha kanıtlanmıştır. (alacahoyukkazisi.com,2013: [1])

Alacahöyük kurslarında görülen kafes ya da ızgara biçimindeki bezeme yöntemi Kültepe'nin çok renkli seramik süslemelerinde de görülmektedir. Ayrıca bu kazılarda elde edilen altın testiler eski Anadolu vazoculuğunun özgün bir şeklidir. Bu altın kapların bir çeşit oluk yöntemi ile bezenmesi de eski bir Anadolu süsleme biçimidir. (Akurgal,2005:22)

Mekân tasarımı hakkında fazla yapı kalıntısı bulunamamış olmasına karşın, dönem konutlarının günümüz Anadolu kerpiç mimari tekniklerine yakın özelliklerde inşa edildiği düşünülmektedir. (

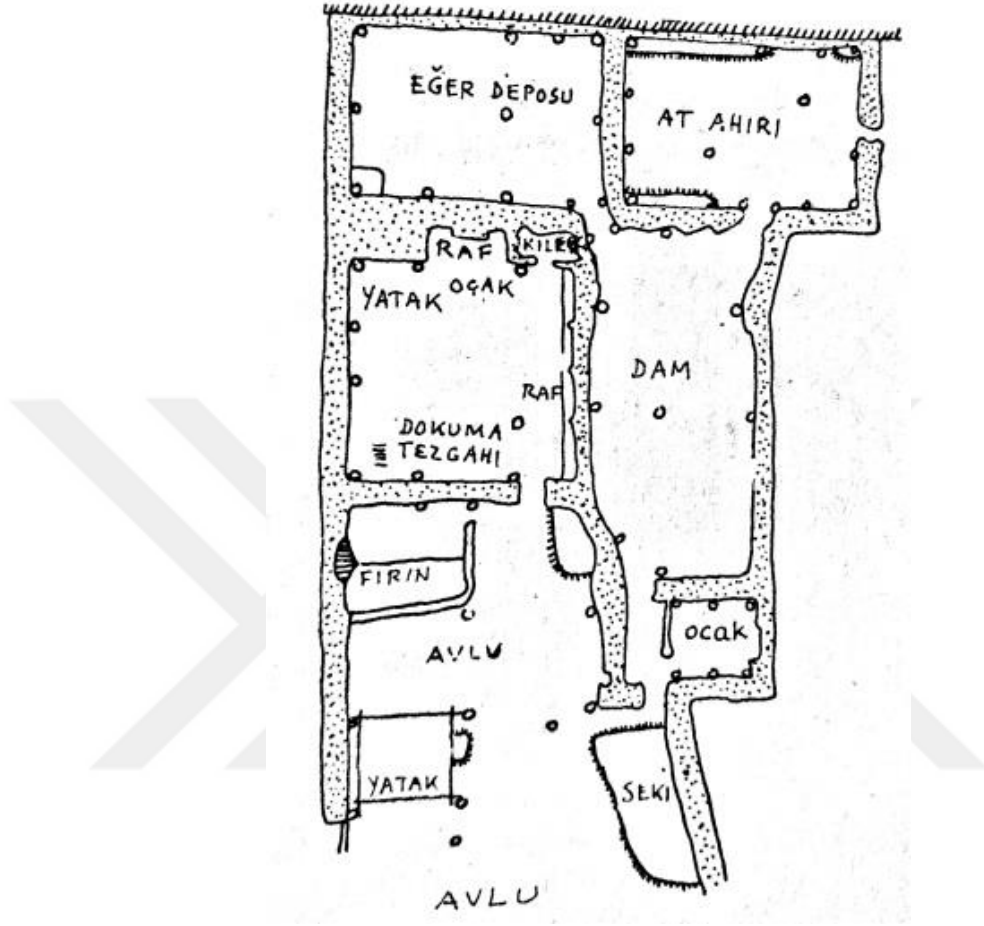
Resim 29) (TAY Projesi,2016:[7])

Resim 28: Çorum müzesi kral mezarı rekonstrüksiyonu(Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Ayrık bir şekilde yerleştirilmiş, aralarında avlunun olduğu bir yapı düzeni ile karşılaşmıştır. Temelleri en az üç sıra taş ve duvarların kerpiçten olduğu bilinmektedir. Bazı duvarlarda sıvanmış nişlerin açıldığı görülmüştür. Damlarının da

ahşap kirişlerle destekli düz damlı şeklinde olduğu söylenmektedir. (TAY Projesi,2016:[7])

Resim 29:Alaca ilçesinde yer alan günümüz köy evleri planı (Naumann,1985: 373)

Alacahöyük, Tunç Çağı ve Hitit döneminin önemli bir dinsel tören ve sanat merkezi olmuştur. Ören Yerinde görülebilecek olan kalker temel üzerine andezit(volkanik hareketlere bağlı olarak oluşmuş kayaç) bloklarla inşa edilmiş olan sfenksli kapı Hitit başkenti Hattuşa'da da karşılaşılan bir mekân ögesidir.(Resim 30) 10m. genişliğindeki bu anıtsal kapı aynı zamanda mabet olarak adlandırılan yapıya bağlanan yol üzerindedir. (alacahoyukkazisi.com,2013: [2])

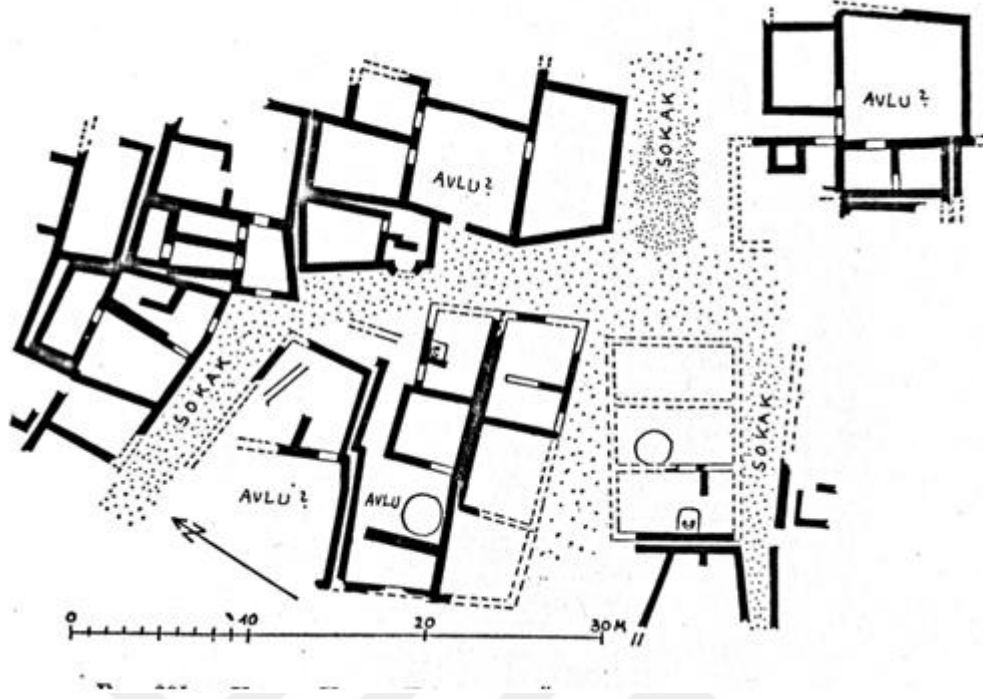
Resim 30:Alacahöyük Sfenksli Kapı (Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır,2015)

Buna paralel olarak Alaca Höyük'teki kalıcı mimari eserlerden olan sfenksli kapıdan sonra mabet-saray diye anılan anıtsal bir bina gün ışığına çıkartılmıştır. İşlevi açısından henüz tam karara varılamayan yapıda orta avlu çevresinde yer alan odalar ya da magazinler arasında Hitit mimarisinin özelliği olan asimetri vardır.Hitit Çağı'ndaki topografyasına uygun şekilde güneyden kuzeye doğru kademeler oluşturacak şekilde inşa edildiği için yapının orta avlusu kuzeyden güneye doğru meyillidir. (Alaca Höyük Tarihçe 2013)(alacahoyukkazisi.com,2013: [2])

2.3 KÜLTEPE HÖYÜK MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARI

1948 yılında Prof. Dr. Tahsin Özgüç tarafından başlanan kazı çalışmalarına Prof.Dr. Fikri Kulakoğlu başkanlığında devam edilmektedir. Kulakoğlu Kültepe'yi şu şekilde tanımlamıştır:

“Kültepe dünyadaki en büyük kazı alanlarından birisi. 66 yıldır kazılan alan aslında sadece Kültepe'nin yüzde 1'i sayılacak kadar küçük bir alan. Kültepe o dönemde bütün Ortadoğu'nun en büyük şehirlerinden birisi. Bugünkü İstanbul gibi metropol bir şehir” (Kulakoğlu, 2014)

Resim 31:Kültepe –Karum Kaneş Tabaka II (Naumann ,1985:235)

İki şehir taş döşeli sokaklarla ayrılmıştır.(Resim 31)Bu anıtsal taş kaldırım döşeme Anaolu'da Karum Kaneş Tabaka II'de bulunmuştur. Anadolu'da bu dönemde sadece Kültepe'nin surları topografya haritasında bir daire görüntüsü vermektedir. Bu dairesel sur kurgusuna 300 yıl sonra Sam'al (Zincirli) başkenti duvarlarında rastlanabilmektedir.(Naumann,1985:157-236-239) Anadolu ve Mezopotamya'nın temsilcileri bu şehirlerde yan yana yaşamışlardır. Konutları, arşivleri, atölyeleri, depoları, dükkanları gün ışığına çıkarılmıştır. (kulturvarliklari.gov, 2015:[1])

2.3.1 Kültepe Sarayları Mekân Tasarımı

Kültepe'de Anadolu mekân ve donatı tasarımı açısından büyük önem arz eden saraylar açığa çıkarılmıştır. Bu saraylar; Geç Saray, Eski Saray ve Güney Teras Sarayıdır. Tez kapsamında Prof.Dr.Tahsin Özgüç'ün “Kültepe-Kanis Sarayları ve Mabetleri” adlı eseri incelenmiş olup başlıklar halinde önemli mekân-donatı detayları verilmiştir.

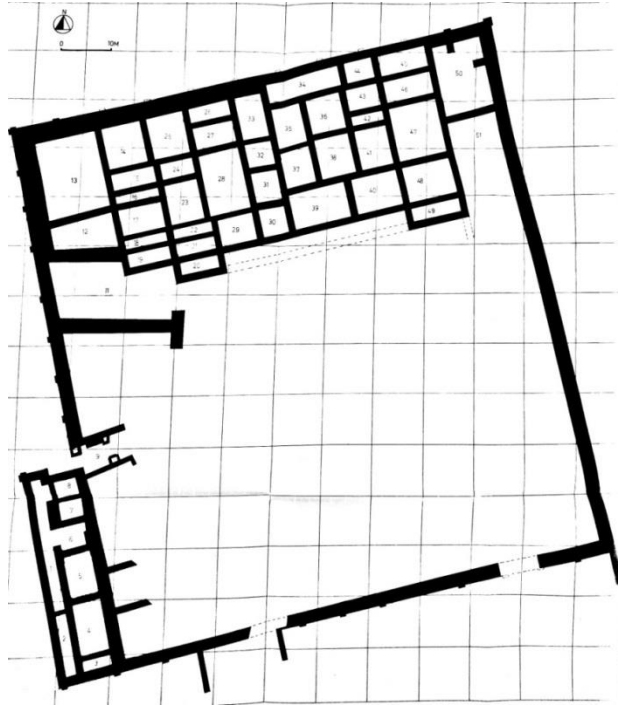
2.3.1.1 Geç Saray

Geç saray, eski sarayın tahribinden sonra ve farklı bir tasarımla yapılmıştır.Bu yeni saray, yani geç saray, artık sitadel suruna bağlıdır. Bu durum

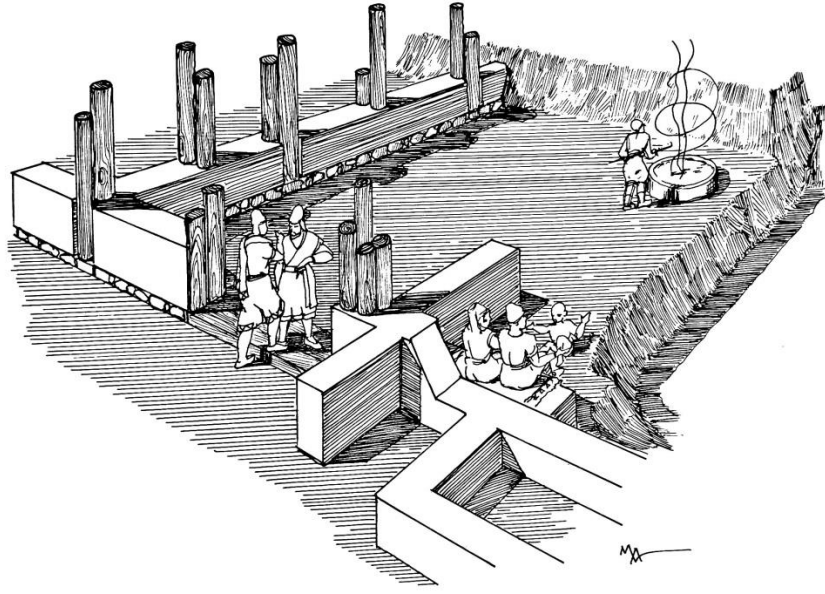
Anadolu'da ilk defa görülmekte olup bu sarayı çağdaşı saraylardan ayırmaktadır. Sur ve saray bir bütün halinde birlikte inşa edilmişlerdir. (Özgüç, 1999:59)

Mekânların planlanmasındaki en önemli özellik odaların merkezi bir avlu etrafında yerleştirilmiş olmasıdır. Böylece bu plan tipi Anadolu'da ilk Kaniş'de görülmüştür. Daha sonraki dönemde bu tasarım Hitit saray ve mabet avlularına öncülük etmiştir. Yakınoğu saraylarından farklı olarak odalar arasında ışık menfezleriyle uzun koridorlar yoktur. Odalar genelde depo odası veya depo personeli için çalışma mekânları olarak kullanılmıştır. Depo işlevi gören mekânlar genelde dar ve uzun inşa edilmiştir. (Özgüç, Kültepe-Kaniş/Neša 1999, 60) İki katlı olduğu anlaşılan Sarayda kralın harem dairesi üst katta bulunmaktadır. (Özgüç, 1999: 61) Yapı malzemesi olarak ise yalnız yerli andezit taşı, kerpiç, ağaç ve çamur kullanılmıştır. (Özgüç, 1999: 7)

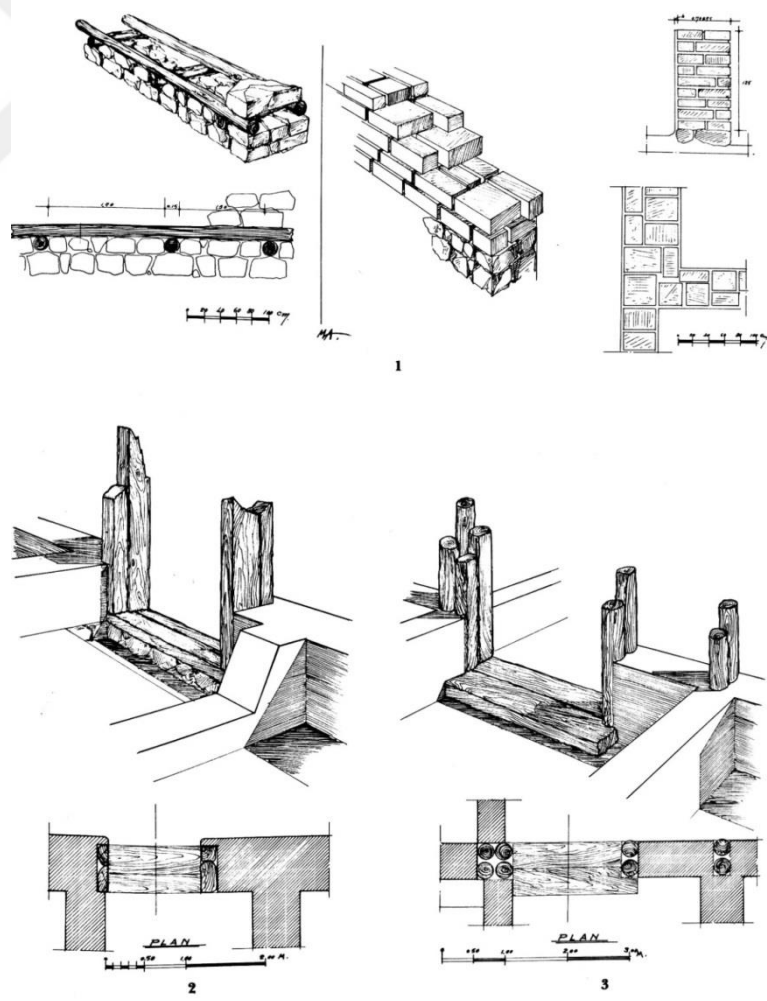
Assur Uygarlığı ile ticari ilişkiler kültürel etkileşimi doğrudan etkilemiş olsa da kaniş sarayı ve eski Assur sarayları birbirinden farklıdır. Eski Assur sarayı planında temsil, yönetim ve ticaret fonksiyonlarını gören odalar ve avlular yer almaktadır. Bu saraylar aynı zamanda Eski Babil ve Eski Assur döneminin saray kavramına uyan büyük evlerinden de farklıdır. (Özgüç, 1999: 63)

Resim 32:Geç Saray Planı (Özgüç, 1999: plan2)

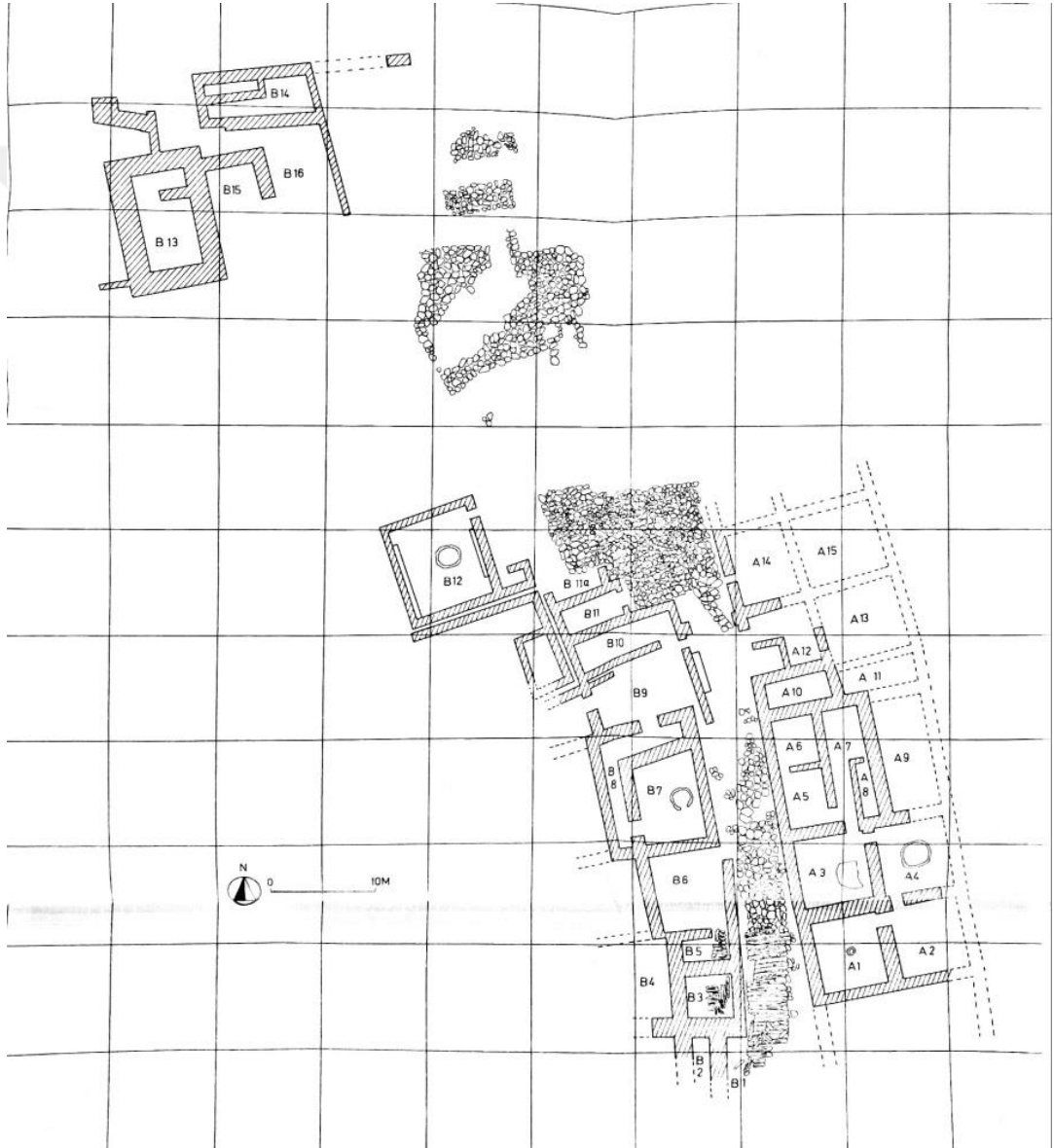
Resim 34:Eski Saray'da ocaklı meydan odası çizimi (Özgüç, 1999:şek5)

Resim 35:Karum Kaneş Yapı Detayları 1-2-3 (Özgüç, 1999:şek1-3)

2.3.1.3 Güney Teras Sarayı

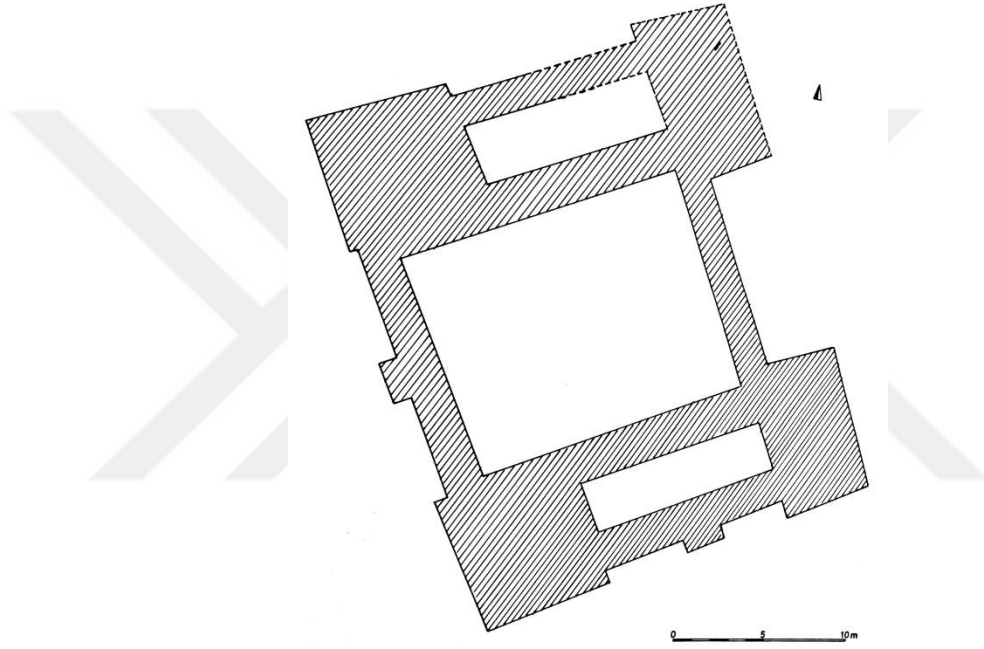
Teras sarayının planı sitadeldeki iki saraydan farklıdır .Bir koridorun ve tabanı taş döşeli geniş bir avlunun iki yanındaki iki kanat şeklinde tasarlanmıştır.Sarayın etrafında sur yoktur, şehrin dış suru içindedir. Sarayın zemin katında yer alan odaların iç mimari özellikleri hakkında bilgiler mevcuttur.Ocaklı odaların duvarları boyunca sıralanmış banklar bulunmaktadır. Diğer küçük odalarda ise büyük küpler ve testiler yerleştirilmiştir. (Özgüç, 1999:67)

Resim 36:Güney Teras Sarayı Planı (Özgüç, 1999: plan5)

Yerleşme alanında iki yapı daha bulunmuş olup içlerinde tanrı heykeli, sunağı bulunmamış olmasına rağmen kutsal mekânlar oldukları düşünülmüştür. (Resim

37)Bu çağda bu yapılara benzer mabetler Anadolu'da veya Yakınoğu'da karşılaşılmıştır.Genel plan şekilleri dikdörtgendir.Dört köşesinde kuleleri bulunan yapılarda kareye yakın bir salon oluşturulmuştur.Yüksek kule şeklindeki Urartu mabetlerine benzetilmiştir. Bu eski Anadolu plan tipinin galerili geniş avlular içinden yükselen Urartu mabetlerinde sürdürülmüş olduğu düşünölmektedir. (Özgüç, 1999: 48)

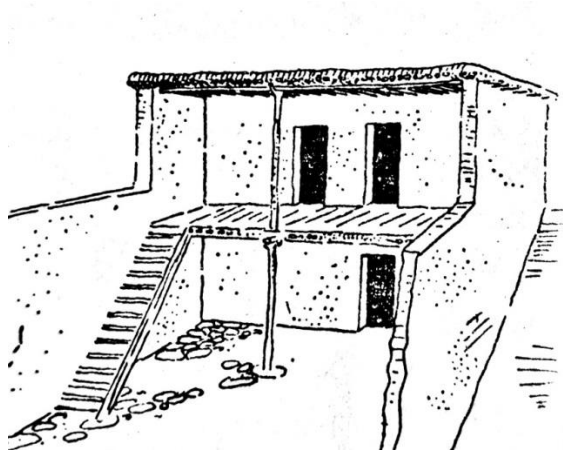
Resim 37:Mabet şemastik plan (Özgüç, 1999: fig8)

2.3.2 Kültepe Konutların'da Mekân Tasarımlari

Beylikler döneminde Hititler tarafından mesken edinilen bu yerleşmedeki konut tasarımı Eski Hitit Krallığı dönemi boyunca inşa edilen konutları etkilemiştir. Kültepe erken evre konutlarında iki odalı önavlulu yapı tipi gözlemlenmiştir.(Resim 38)İlerleyen zamanla iki katlı konutlarda ortaya çıkmıştır.(Resim 39)Konutlarında ek yapılarla önemli bir ölçüde genişletme yapılmıştır.Her iki odanın önünde üstü örtülü bir geçit bulunmaktadır (Naumann, 1985:381)

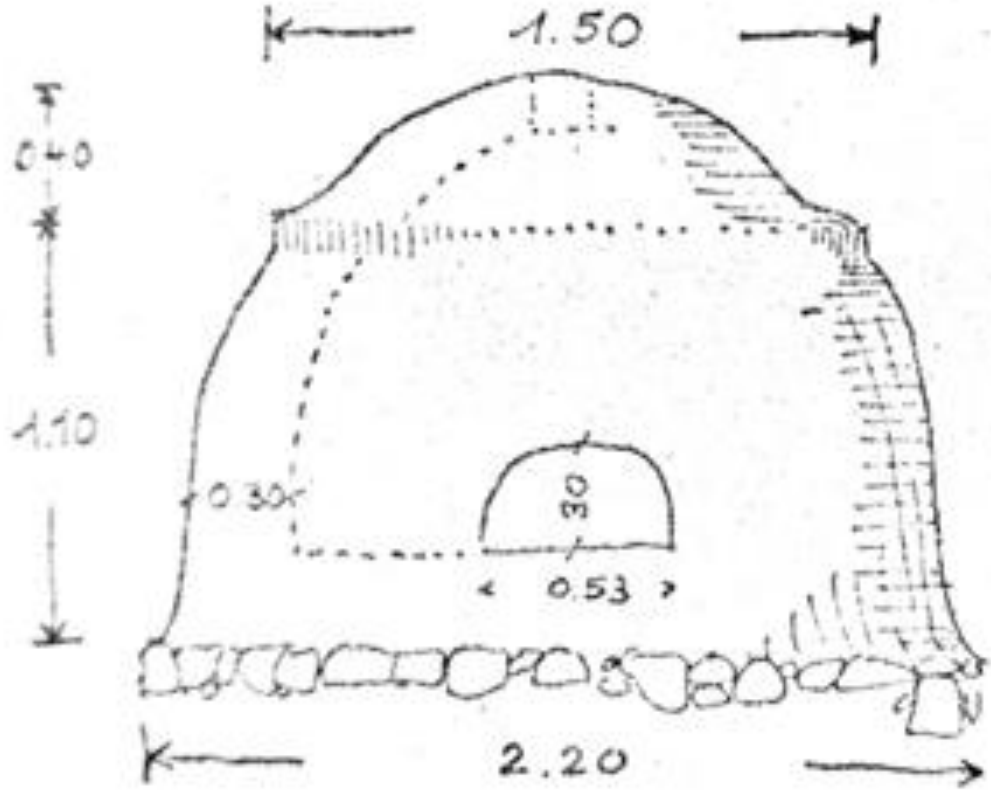

Resim 38:Kültepe ilk dönem konut planı (Naumann ,1985: 379,)

Resim 39:Kültepe konutları yeniden kurma denemesi (Naumann, 1985:380)

Kültepe yerleşmesinde günümüz Anadolu'sunda da benzerlerine halen rastlayabildiğimiz pişirme fırınları bulunmuştur.(Resim 40) Bunlar arı kovanı biçiminde yaklaşık 1.15m yüksekliğinde ve 1.60m iç çapında olup yarı yarıya taştan ve iyice sıkıştırılmış kilden yapılmışlardır. (Naumann, 1985:193)

Resim 40: Kültepe Arı kovanı Biçimli Fırın (Naumann,1985:194)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TROYA UYGARLIĞINDA (I-VI) MEKÂN-DONATI ELEMANI TASARIMLARI

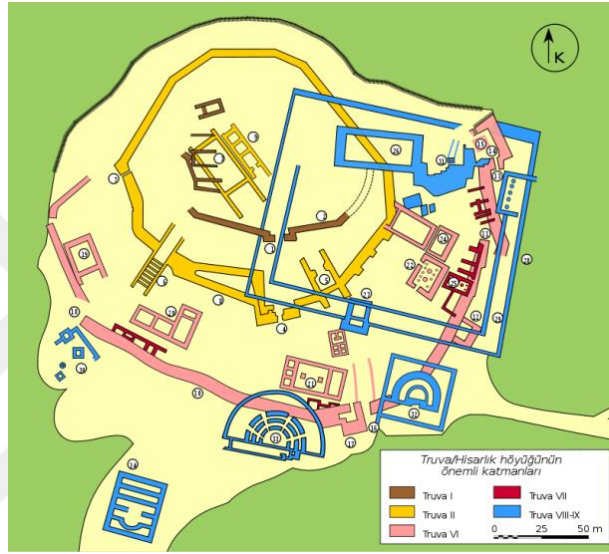
Bu bölüm içerisinde Batı Anadolu'da mekân ve donatı elemanı tasarımları hakkında genel bir bilgi vermesi amacıyla Troya yerleşimi incelenmiştir. Troya'nın erken evresi olan Troya I yerleşimi ile Troya VI dönemi yerleşimine kadar tez kapsamına alınmıştır. Öncelikle bu dönemlerin genel özellikleri hakkında bilgi verilmiş olup sonrasında mekân-donatı tasarımları hakkında detayları incelenmiştir.

3.1 TROYA UYGARLIĞI GENEL ÖZELLİKLERİ

Troya(Troia); Kuzeybatı Anadolu Bölgesi'nin en önemli yerleşmelerinden biridir. Troya'da ki katmanlar kesintisiz olarak 3000 yıldan fazla bir zamanı göstermekte olup aynı zamanda Anadolu, Ege ve Balkanların bulunduğu bu benzersiz coğrafyada yerleşmiş olan uygarlıkları izlememizi sağlamaktadır. Troya'da ki en erken yerleşim katı M.Ö. 3000-2500 ile erken Tunç Çağı'na tarihlenmektedir. Daha sonra sürekli yerleşim gören Troya katmanları M.Ö. 85 – M.S. 8. yüzyıla tarihlenen Roma Dönemi ile sona ermektedir. (kulturvarliklari.gov,2015:[2]) Tez kapsamında ise TroyaI-VI katmanlarındaki yerleşimler incelenecektir.

Troya I ile başlayan kale yerleşmesi; zamanla tepenin güney kesimine doğru büyümüştür. (Resim 41) Bu kale yerleşimi 90 m çapında küçük bir yerleşimdir. Kale içindeki yapılarda kral ve ailesi yaşamaktadır. Troya II'de de olduğu gibi bir alt şehrin olabileceği düşünülmektedir. İlk Tunç Çağı Troya'lıları; deniz kavimleri ile Kuzey, Güney ve İç Batı Anadolu'daki yerli halklar tarafından kentlerinin yağmalanmasından korktukları için anıtsal surlar ve hendekler inşa etmişlerdir. Kaleyi koruyan askerlerin ve halkın güney yamaçta yaşadığı ve bir düşman hücumunda kent surunun içini geçici olarak iskan ettiği düşünülmektedir. Troya İlk Tunç Çağı yerleşmeleri yoğun ticaret yapan bir kent devleti şeklinde değerlendirilebilmektedir. Deniz ticareti sayesinde Trakya ve Marmara Denizi kıyıları ile Ege ve Akdeniz'de hatta ve hatta Karadeniz'in kuzey kıyılarındaki kültürlerle etkileşimlerin yaşandığına dair izler ile karşılaşılacaktır. Troya I-III. evre yerleşmeleri kültürü; "Troya Deniz Kültürü" olarak adlandırılırken IV-V. tabakalar ise Anadolu Troya Kültürü adıyla tanımlanmaktadır. Troya I

yerleşmesindeki tasarımı, ileri evrelerde de genellikle aynı düşüncede gelişmiştir ve böylece ilk dönem kültürünün devamlılığı sağlanmıştır. (TAY Projesi,2016:[8]) Coğrafi konumunun sağladığı doğal maden kaynakları ile ana deniz ticaret yollarına yakınlık aynı zamanda Miken uygarlığının etki alanı içinde bulunması nedeniyle Troya kentini Anadolu kentleşme tarihi araştırmaları açısından bir ilk örnek durumuna getirmiştir. (Aktüre, 1997:114)

Resim 41: Troya Höyük Yerleşimi'nin katmanlara göre değişimi (George ,1999, http://www.goddess-athena.org/Museum/Temples/Troy/Troy_Plan.html/2016)

3.1.1 Troya I

Troya'nın en stratejik noktası olan Kara Menderes/Skamandos deltası çevresindeki ilk yerleşme, MÖ 4000 yıllarına belki de daha öncesine tarihlenen Kumtepe'dir. MÖ 3600 yıllarında ise, Kumetepe'nin doğusundaki Hisarlık Tepesi'nde Troya I'in temelleri atılmıştır. Troya I kullanılan teknoloji düzeyi ve mekânsal yapı özellikleri açısından sağlam surları olan bir köy yerleşmesidir. (Aktüre, 1997:108)

Yerleşmenin girişleri kuleli olarak inşa edilmiştir ve rampa biçiminde düzenlenmiştir. Önlerinde insan betimlemeli taş steller ve mezarlar bulunmuştur. Yerleşmenin içinde kuzey-güney doğrultusunda yan yana dizilmiş konutlar

saptanmıştır. Uzun duvarlarının öne doğru uzatılması ile ante adı verilen üstü kapalı; önü açık bir giriş mekânı oluşturulmuştur. (TAY Projesi,2016:[8])

3.1.2 Troya II

Troia I'in yıkıntıları üzerine kurulan Troya II yerleşmesinde kale yerleşiminin I. evreye nazaran daha büyüdüğü ve zenginleştiği görülmektedir. Troya II evresine ait saptanan planlarda bu yapılarda iç mekânların büyüklü küçüklü odalar şeklinde tasarlandığı anlaşılmaktadır. Megaron biçimindeki dikdörtgen yapı tasarımı yine başta gelmektedir. (TAY Projesi,2016:[7])

Yerleşme yaklaşık 9000 m²'lik bir alana yayılmıştır. Troya II'yi kuşatan surlar, kalın ve güçlüdür. Giriş kapılarıyla birlikte anıtsal sayılabilecek ölçektedir. Surlarla tanımlanan alan içinde yer alan yerleşme dokusu ise oldukça farklılaşmıştır. Arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan yapıların planları daha önce İç Anadolu'da Neolitik dönemde Çatal Höyük'de ve Hacılar'da görülen konutlardan; Erken Bronz Çağı'nda ise Norşun Tepe'de görülen konutlardan oldukça farklıdır. Bu küçük kent de ancak kral ve ailesi ile ileri gelenlerin oturduğu 7-8 büyük konuttan oluşmaktaydı. Kralın 40m uzunluğunda ve 13 m genişliğinde olan iki katlı megaronu tepenin ortasında yükseliyordu. (Akurgal, 2005:14)Diğer yandan yerleşmenin orta noktasında yer alan bu yapının krala ait meclis salonu veya mahkeme salonu gibi işlevleri sağlamakta olan bir toplantı yeri olabileceği de düşünülmektedir. (Aktüre, 1997: 109) Troya tabaka II kale duvarında eğim açısı o denli diktir ki, duvara bir merdivenmiş gibi tırmanılabilmektedir. (Naumann, 1985:65)

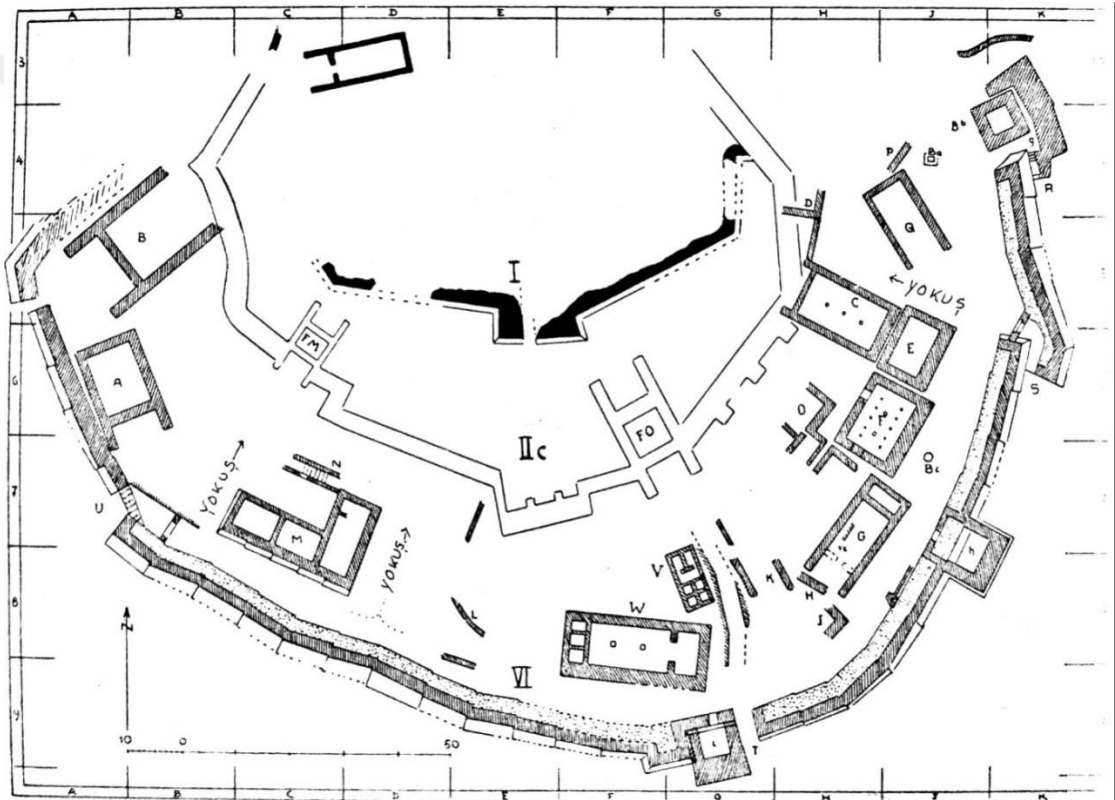
3.1.3 Troya III, IV ve V

Troya III yerleşim planı erken evre planlarıyla aynı kalmıştır. Örneğin Troya II'nin taş rampalı girişi bu evrede de kullanılmaktadır. Troya'nın özgün kültüründe büyük bir değişme yaşanmazken kentin ekonomisi biraz zayıflamıştır. Mimari buluntular fazla değildir. Troya III yerleşiminde 1-3 odalı çok büyük mekânlar bulunmuştur. Mekânların duvarları taştan ve ortak kullanılacak şekilde tasarlanmışlardır. Troya IV kenti kale görünümündedir. Binalar taş temel üzerine kerpiç duvarlı yapılmıştır ve yönleri değişmiştir. Sokaklara açılan çok odalı binalardan oluşan bir yerleşim tasarımı vardır. Troya IV'den itibaren kültürde değişme başlamıştır. Troya V'de ise sur duvarı bulunmamıştır yine de bir sur

sisteminin olabileceği ileri sürülmektedir. Binalar bir önceki tabaka ile benzer olup duvarlar daha özenli, mekânlar daha geniş inşa edilmiştir. (TAY Projesi,2016:[8])

3.1.4 Troya VI

Troya VI sakinleri belki de Hellaslılar ile aynı kökenli idiler. Ancak onlar İlion'da özgün bir uygarlık geliştirmişlerdir. Geç Bronz Çağı'na tarihlenen Troya VI, güçlü kalesi ve kuleleriyle gelişmiş bir şehir halini almıştır. Büyük saray yapılarının, merkezde yer aldığı düşünülmektedir. (Aktüre,1997:114) Troya VI'nın (Resim 42) duvarları özgün durumlarında kulesiz inşa edilmiştir. (Naumann, 1985:256)

Resim 42 Troya I,II ve VI detaylı planı (Naumann, 1985: 252)

Burada M.Ö. 1800-1275 yıllarında Homeros'un İlias ve Odyssea destanlarında söz ettiği, Priamos'un ünlü şehri bulunmaktaydı. Kral sarayı günümüzde ortadan kalkmışsa da prenlere ve ileri gelenlere ait megaronların taştan temelleri korunmuştur. Güzel bir taş işçiliği gösteren şehir duvarı da bugün de çok iyi korunmuş durumdadır. Hitit ve Myken uygarlıkları ile çağdaş olan Troya VI yerleşmesinde bu yerleşmede kültür çok yüksek bir düzeye ulaşmışsa da yazı bilinmemektedir. (Akurgal,2005: 139-187)

3.2 MEKÂN–DONATI TASARIMLARI

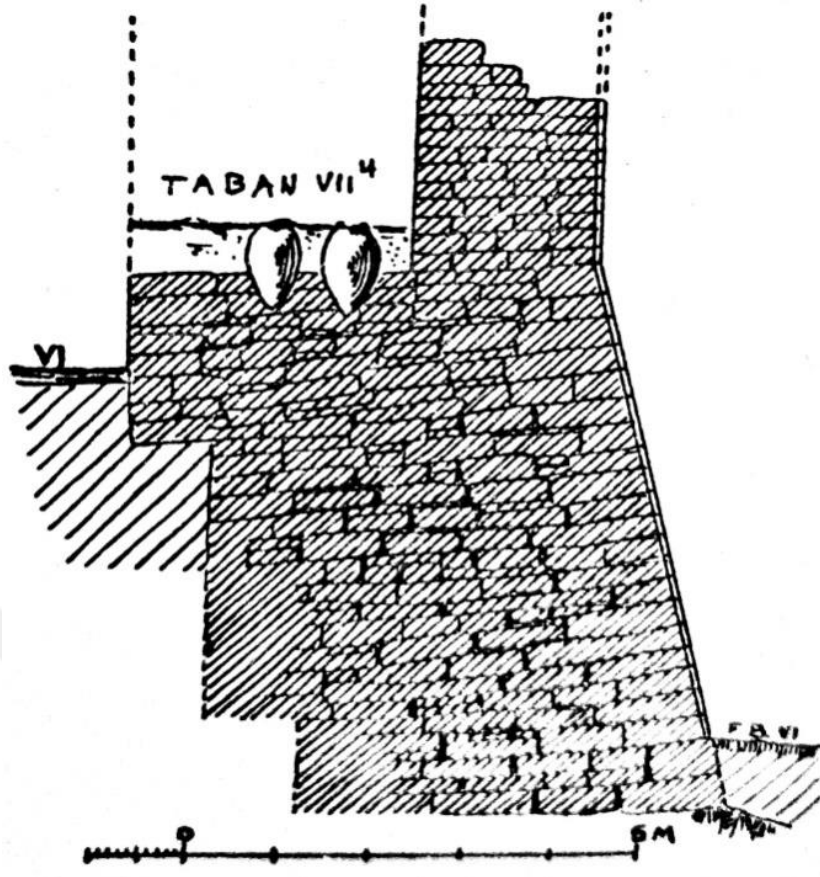
Anadolu kentleşme tarihi açısından Ege ve Avrupa kentleşme tarihi ve arkeolojisi açısından Troya kenti önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Troya’da ortaya çıkan metal işleme tekniklerinin Girit dışındaki Ege adaları, Yunanistan, Balkanlar ve Orta Avrupa ile yapılan zaman dizini çalışmalarında önemli bir hareket noktası oluşturduğu anlaşılmıştır. (Aktüre, 1997:115) Bu bölümde Troya’nın mekân ve donatı tasarımları hakkında oldukça detaylı bilgiler ve görseller sunan Naumann’ın “Eski Anadolu Mimarlığı” kitabından yararlanılmıştır.

1200 dolaylarına kadar olan çağda ,Batı Anadolu’daki mimarlık hakkında Troya kazıları yoluyla bilgiler edinilmiştir. Yabancı etkilere rastlanmadan eski mekân tasarımlarının sürdürüldüğü görülmüştür. (Naumann, 1985:500)

Tüm evrelerdeki yerleşimlerde kalenin alanı genişletilmiştir. Sur duvarları da birbiri içine geçmiş çemberler olarak dışa doğru yayılmıştır.Bu sur duvarlarının dış yüzleri eğimli tasarlanmış ve inşa edilmiştir. Duvar yüzeyinin eğikliği giderek azalmaktadır ve sonunda dikleşmektedir. (Naumann, 1985:254)

Batı Anadolu’da kemer ve tonozun kullanılmadığı dönemlerde Troya'nın korunmuş olan bazı duvarlarında bu tarz yapı öğelerinin ayak bölümleri görülmüştür. Anadolu’da kerpiç malzemeye çok sık yer verilmesi bu öğelerinin kullanılmış olsalar dahi günümüze ulaşmasını engellemiş olabilmektedir. Fakat farklı olarak kemer tekniğinin uygulandığını taş kemerler göstermektedirler. Bu nedenle kerpiçten yapılmış yalancı kemerlerin de bilindiği kanısına varılabilmektedir. (Naumann, 1985:126) Oldukça yüksek duvarların korunmasına rağmen hiçbir evrede pencereye rastlanmamıştır fakat yine de tavan altına yerleştirildiği düşünülmektedir.(Naumann, 1985:179)

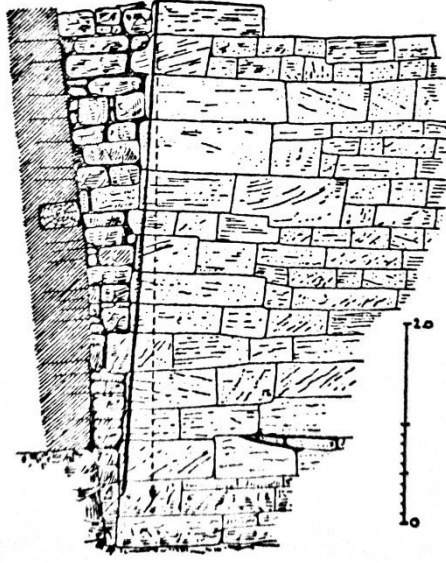
Troya’da duvar örme tekniği sürekli olarak geliştirilmiştir. Duvarlardaki eğim zamanla artmıştır. Yerleşim VI’da (Resim43) kesme taş duvarlarda, günümüzdeki eğik duvarlarda görülen açığa yaklaşıldığı görülmektedir. Anadolu’daki kazılarda buna benzer bir yapı inşaasına rastlanmadığı için bu detay Troya’ya özgü bir özelliktir. Anadolu’da ancak Zincirli’de 1. bin yılda duvarlarda hafif bir eğiklik bulunmaktadır. (Naumann, 1985: 65)

Resim43:TroyaVI'da kale duvarı (Naumann, 1985: 257)

Troya VI'da yanmış kireç döşeme yapımında kullanılmıştır. Kullanılan kireç yağmur suları etkisine açık olan yolun kaymasını önlemektedir. Odalar içinde ise kireç yer döşemelerinde ve duvarlarda kullanılmamıştır. (Naumann, 1985:57)

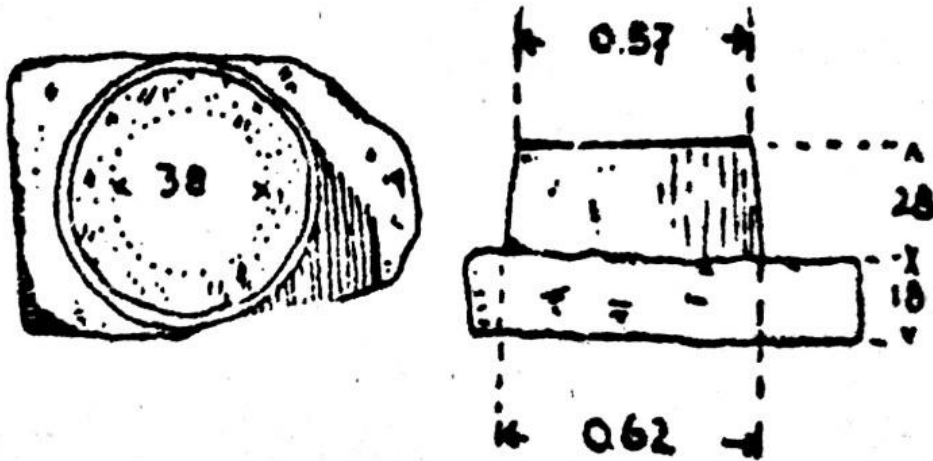
Yerleşim bölgesinde Troya VI'dan bir önceki döneme tarihlenen duvarlar küçük, yontulmamış ve kaba düzen dizilmiş taşlardan inşa edilmiştir. Daha sonrasında duvarlar zamanla gelişim göstermiştir. Duvarların geçirdiği gelişimin için için Yapı E örneği incelenmiştir. (Resim44). Bu yapı duvarı düzgün yontulmuş taşlardan yapılmıştır. Ayrıca temiz bir işçilikle birbirlerine uydurulmuştur. Kullanılan taşların büyüklüğü için küçük ölçüler tercih edilmiştir. Bu özellik büyük taş parçaları kullanan Hitit Uygarlığı'nın tam tersi bir uygulamadır. (Naumann, 1985:72)

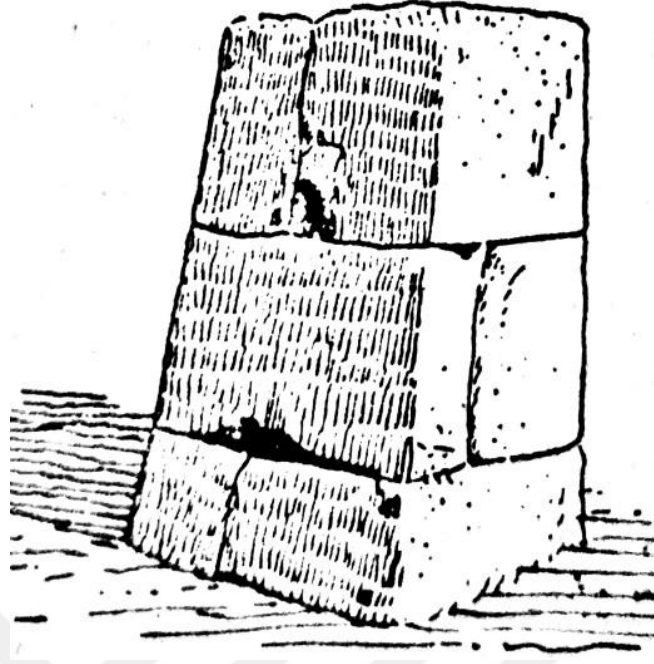
Resim44:Yapı E'nin doğu duvarı (Naumann, 1985:73)

Troya'nın VI'da yer alan bazı yapılarda oda içi farklı dikey destekler yer almaktadır. (Resim 45) Yapı F'nin 8.5 m. genişliğindeki salonunda ise bu desteklerden 12 adet bulunmuştur (Resim 47). Tahta oldukları düşünülen bu desteklerin üst yüzeyleri düzletilmiş, ya da yuvarlak biçimlerde yontulmuştu. Yapının alt katında yer almaktaydılar ve asal oturma katının tabanını taşıyorlardı. Yapı W'de destek görevi gören iki piramit biçimli taş altlık bulunmuştur (

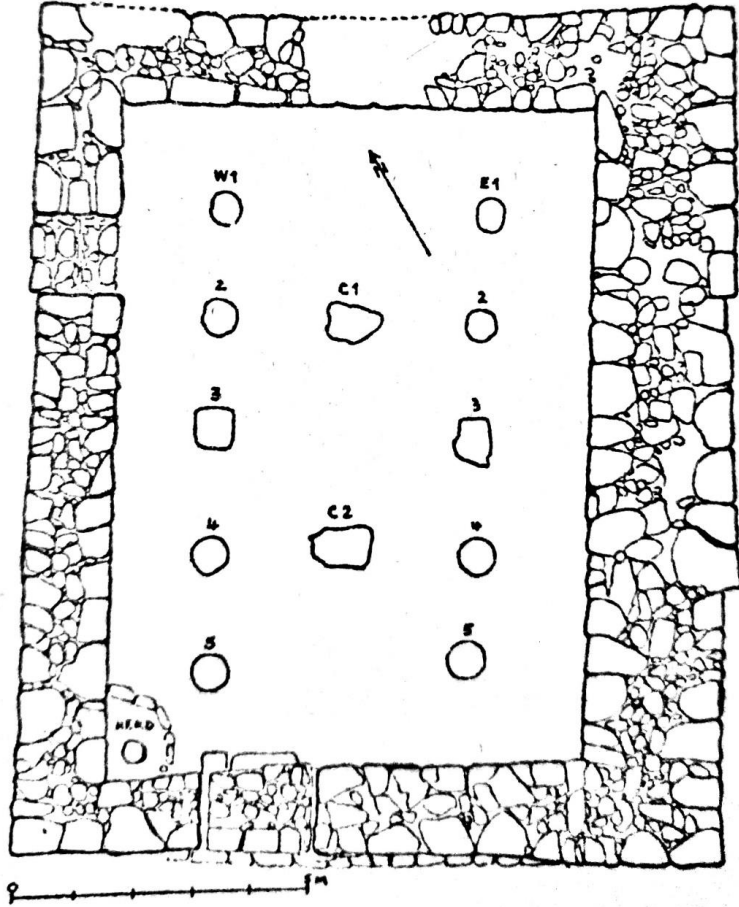
Resim 46). (Naumann ,1985:137-139)

Resim 45:Dayak çeşidi 1 (Naumann, 1985:138)

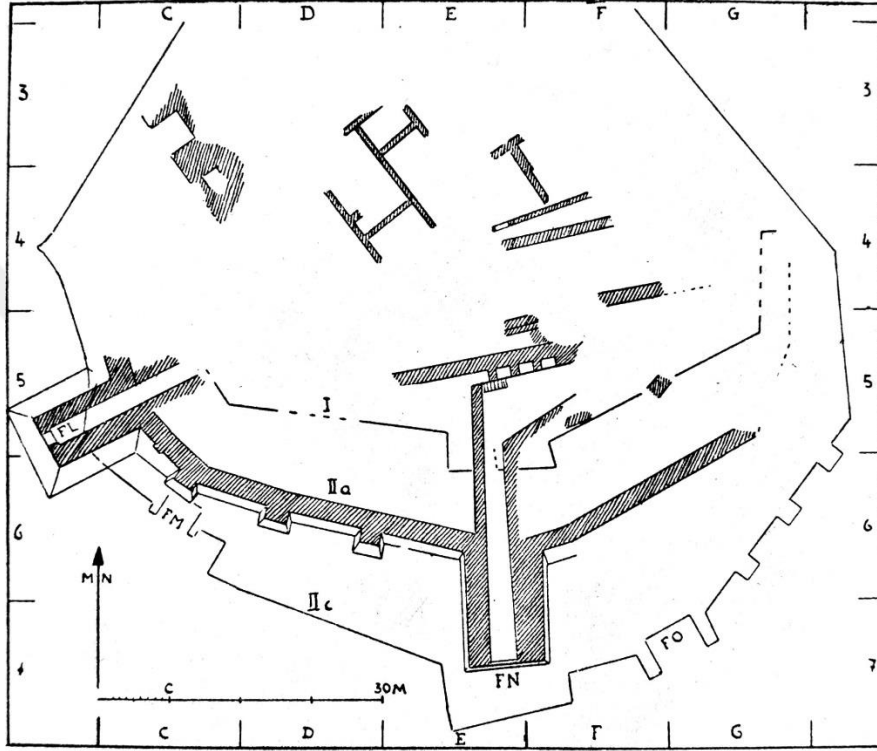

Resim 46: Taş Ayak (Naumann,1985:138)

Resim 47 Yapı F'deki 12 adet destek yapısı (Naumann, 1985:362)

Troya Tabaka II'nin erken dönemlerinde, FN kapısında (Resim 48) rampa ve merdivenin bir arada kullanıldığı görülmüştür. Bu rampanın bir diğer ucuna kalenin orta alanına giden yayalar için yedi basamaklı dar bir merdiven yerleştirilmiştir. (Naumann, 1985: 183)

Resim 48:Troya II FN Kapısı (Naumann ,1985,:253)

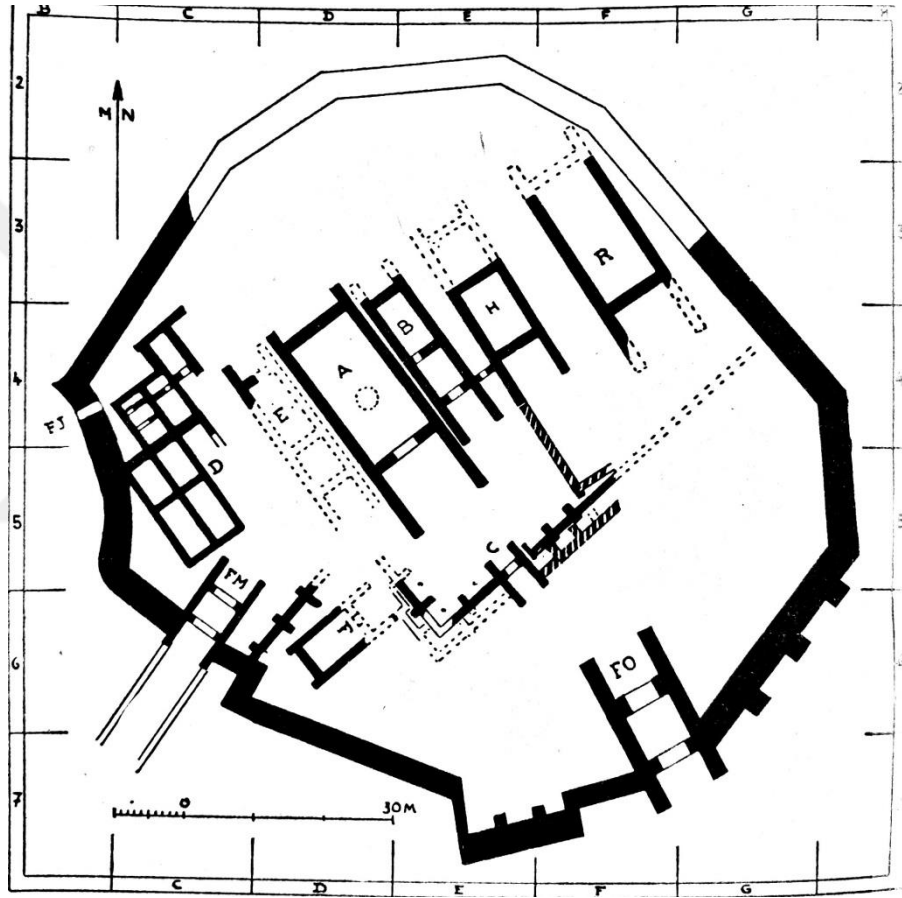
Troya II'de megaronlar yan yana dizilmişlerdir. Yerleşmenin ortasındaki büyük Megaron işlev görmeye devam etmiş olsa da çevresindeki yapılaşma değişmiştir. Daha çok küçük mekânlara sahip yapı kompleksleri dar sokaklarla birbirinden ayrılmaktadır. (TAY Projesi,2016:[8]) Troya, Tabaka II'de bulunan Megaron IIA ve B olarak adlandırılan yapılar, mekân kurgusu açısından açıklanmıştır.

3.2.1 Megaron II A

Troya'daki Megaron II A Yaklaşık 30x14 m boyutlarında olup ortasında bir ocak bulunmaktadır. Tapınmaya yönelik veya idari bir merkez amacıyla inşa edilmiştir. (Resim 49) Her ne kadar yapının durumuna göre bulunmuş olmaları gerektiği düşünülse de iç sütun veya iç destek varlığına rastlanmamıştır. (Naumann, 1985:354)

3.2.2 Megaron II B

Megaron II B’de yer alan ön avlu çok geniştir ve arkasında benzer ölçülerde bir oda yer almaktadır.(Resim 49) Buradan bir kapı ile ikinci bir iç odaya geçilmektedir. Duvar çıkıntılarının başlangıç yerleri dolayısıyla, bir dip avlunun varlığı kesinleşmiştir Bu megaronlar dışında Troya II ’de Yapı D bulunmuştur (Resim 49). Bu yapıda odalar yan yana tasarlanmıştır. Bu yapı türü, Geç Hitit yapılarına benzerlik göstermektedir. (Naumann, 1985: 354-355)

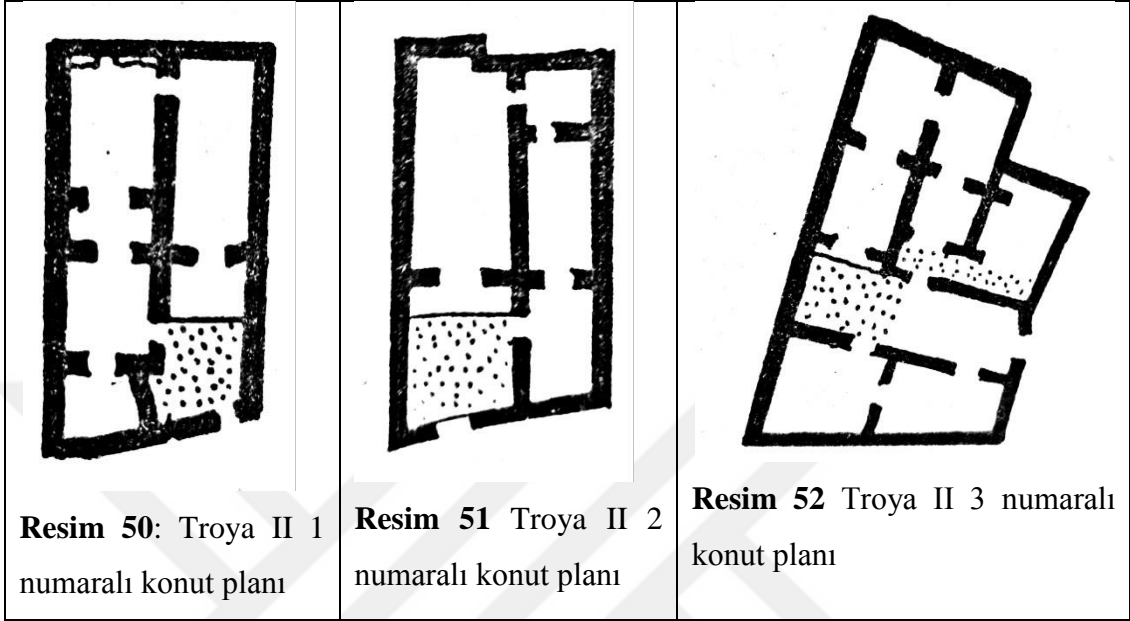

Resim 49: Troya II D’de yapılar (Naumann, 1985: 254)

3.3 KONUT TASARIMI

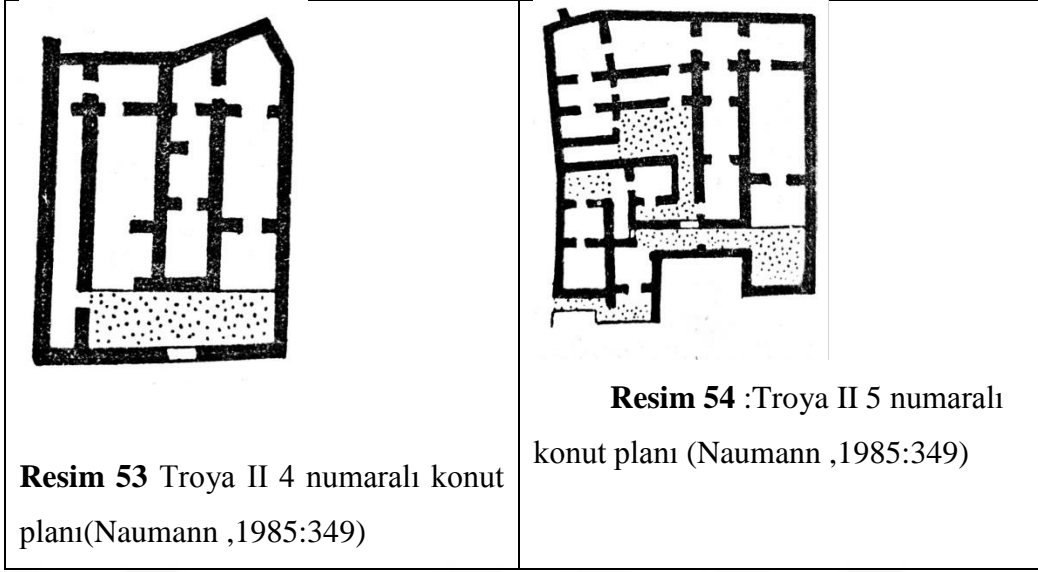
Troya I döneminden önce ağaç kütüklerinden yapılmış dikdörtgen planlı kaba gereçle yapılmış konutlar görülmüştür. Troya I döneminde ise çubuk ve değneklerle yapılmış olan kafes örgülü konutlar yapılmaya başlanmıştır. İlerleyen dönemlerde ise tüm Troya’nın en önemli yapısı olarak megaron olarak adlandırılabilen bir konut türü ile karşılaşmıştır. Böylece bu plan tipi Anadolu toprakları üstündeki en eski ve

kesin örneği olarak yerini almıştır. Kuzey'deki megaronlar ile Troya megaronu arasındaki en önemli fark birincisinde ön geçitte çıkıntı duvarları arasında her zaman ayakların bulunması ikincisinde ise ayaksız olmasıdır. (Naumann, 1985:497)

(Naumann, 1985:349)

Akurgal da Troya I'de konutların megaron planlı tasarlandığını belirtmiştir. (Akurgal, 2005:13) Konutlar tek katlı inşa edilmiştir. Üst katı olan yapılar, gerçek iki katlı yapılar değildir, çünkü bunlarda alt kat bir yamaca kurulmuştur. Yamaçların kullanılması yelpaze biçimli yerleşme düzeni ve evlerin bağımsızlığı yönünden Troya yapıları, Boğazköy Hitit saray yapılarına benzerlik göstermektedir. Ancak konut biçiminin Hitit konut biçimi ile hiçbir ilişkisi yoktur ve megaron da Hitit mimarlığına girmemiştir. El atında bulunan taş gereçler çok elverişli ve uygun oldukları halde Troya'da bindirme tekniğinde tonozların bulunmaması da Hitit ve Troya mimarlıkları arasındaki en önemli ayrımdır. (Naumann, 1985:501)

Troya II’de karşılaşılmış olan konut planı tipleri (Resim 50, Resim 51, Resim 52, Resim 53, Resim 54)’de gösterilmiştir. (1) ve (2) numaralı planlar bir yanında yan odalar bulunan megaron I tipleridir. (3) numaralı konut planı megaron şeklinde tasarlanmamıştır. (4) ve (5) numaralı planları ise çok yan odalı ve büyük avlulu megaron konutlara aittir.

Troya VI ‘da (Resim 42) Yapı M üç odalı bir konuttur. Odalar çengel biçiminde birbirlerine eklenmiştir. Diğer iki kenarı ise bir avlu oluşturmuşlardır. Bu örnek Troya’da ilk kez saptanan avlu yapısını göstermektedir. Son dönem konutlarında iki konut için hiçbir yerde ortak duvar kullanılmamıştır ve minimum 30 cm’lik bir uzaklık sağlanmıştır. İç Anadolu’daki Hitit konutları biçimi ile de hiçbir ilişki kurulamamıştır. (Naumann, 1985:360-361-363)

3.4 SARAYLAR-KALELER

Kale duvarları hemen hemen tümü bir saray yapısı ile kaplanmış olan 85 X 100 m. ölçüsünde bir alanı çevirmektedir. (Resim 49). Ana kapı FO’dan geçilerek önce Megaron F’nin bulunduğu anlaşılacak bir ön avluya girilmektedir. Saray bölümünde yalnız tek başına duran üç yapı, Megaron A, H, E bulunmaktadır. (Resim 49) Ön avlu ve saray bölümlerine ekonomik yönetim ile ilgili olduğunu söyleyebileceğimiz, başka bir bölüm de katılmaktadır. Yiyecek-içecek ambarı olarak nitelendirebileceğimiz çok odalı kapalı bir yapı olan Yapı D, (Resim 49) ya da Yapı Topluluğu D oluşturulmuştur. Saraydaki tüm mekânların yalnız yaşama amaçları için

kullanıldıkları da kesin değildir, örneğin Megaron A'nın kült odası olarak nitelendirildiği de düşünülmektedir. (Naumann, 1985:400)

3.5 TAPINAKLAR

Batı Anadolu'da da kültler (tapınma, din), doğal kutsal alanlarda, küçük tapınak odalarında ve konutların içinde uygulanıyorlardı. Örneğin Troya'daki büyük Megaron A yukarıda da belirtildiği gibi belki de böyle bir konut ve aynı zamanda bir kült olarak inşa edilmiştir. (Naumann, 1985:448)

3.6 TROYA UYGARLIĞINDA MEKÂN-DONATI TASARIMLARININ ETKİLERİ

Duvarlarda küçük ve orta büyüklükte taşların kullanılmış olması Troya'nın ayrı bir önem kazanmasını sağlamıştır çünkü aynı çağda Hitit ve Miken kültür bölgelerinde büyük taşlı duvarlara karşı bir eğilim görülmüştür. Troya'daki duvarlar her şeyden önce Girit'teki bazı yapı duvarları ile benzerlikler yansıtmakla birlikte aralarında herhangi bir bağlantı yoktur. Benzerlik sadece kullanılan gereçlerin boyutlarında olmuştur ve taşların işlenişinde hiçbir benzerlik yoktur. Böylelikle Troya'da yerel bir duvar yapım yönteminin gelişmiş olduğu söylenebilmektedir. (Naumann, 1985:74)

Çanakkale'ye 30 km. mesafedeki bu topraklarda M.Ö. 3000 yıllarından bu yana görkemli bir uygarlığın izleri halen var olmaktadır. Yüz binlerce insanın gezdiği Troya şehrinin efsaneleri de günümüze taşınmış, film ve kitaplara konu olmuştur.

2011 yılı Şubat ayında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın açtığı Troya Müzesi Serbest Katılımlı, Tek Aşamalı, Ulusal Mimarî Proje Yarışmasına 132 proje katılmıştır. Yarışmada Mimar Ömer Selçuk Baz'ın projesi 1.seçilmiştir.Müzenin inşaatına 2013 Eylül ayında başlanmıştır. (Eralp,2014) Sıralamada yer alan ilk üç proje incelendiğinde Troya'nın mimari kimliğinin günümüz tasarımlarını etkileyebildiği görülmüştür.

Resim 55: Birincilik kazanan proje (<http://v3.arkitera.com/yp550-troya-muzesi-serbest-katilimli-tek-asamali-ulusal-mimar%C3%AE-proje-yarismasi.html?year=&aID=3442/2016>)

Resim 56: İkincilik kazanan proje

(<http://v3.arkitera.com/yp550-troya-muzesi-serbest-katilimli-tek-asamali-ulusal-mimar%C3%AE-proje-yarismasi.html?year=&aID=3442/2016>)

Resim 57: Üçüncülük kazanan proje

(<http://v3.arkitera.com/yp550-troya-muzesi-serbest-katilimli-tek-asamali-ulusal-mimar%C3%AE-proje-yarismasi.html?year=&aID=3442/2016>)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. HİTİT UYGARLIĞINDA MEKÂN-DONATI ELEMANI TASARIMLARI

Bu bölüm içerisinde Anadolu'da yüzyıllar boyunca mekân ve donatı elemanı tasarımlarını etkilemiş olan Hitit Uygarlığı incelenmiştir. Öncelikle Hitit Uygarlığı'nın genel özellikleri hakkında bilgi verilmiş olup sonrasında mekân-donatı tasarımları hakkında detayları incelenmiştir.

4.1 HİTİT UYGARLIĞI GENEL ÖZELLİKLERİ

Anadolu'da Beylikler dönemi ile birlikte Hitit Uygarlığı oluşmaya başlamıştır. Bu halk, Anadolu'yu Hatti ülkesi olarak adlandırmıştır. Ele geçirdikleri topraklarda hoşgörü ve barış politikasını benimseyerek Anadolu'nun varisi olmuşlardır. İlk kez 1834 yılında Charles Texier tarafından bu uygarlığın başkenti Hattuşaş gezilmiş ve dünyaya tanıtılmıştır. Beylikler dönemi sonrası Eski krallık (MÖ. 1660-1460) döneminde 11 kral ve sonrasında Büyük Krallık döneminde (MÖ.1460-1190) 13 kral ile Anadolu'ya toplamda 800 sene egemen olmuşlardır. (Akurgal, 2005:49-50-110)

Anadolu'nun ortasında yer alan Hitit Devleti birçok devletçik tarafından çevrili durumda idi. Bunlar; Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Kaşga, Batı Akdeniz ve Paflagonya yöresinde Pala, kuzeybatı Anadolu'da Çanakkale civarında Troya ve Ilion, Batı Anadolu'nun ortalarında Assuva, Karia Bölgesinde Ahhiyava Krallığı, Güneybatı Anadolu'da Likya, Güney Anadolu'da Kizzuvatna, Arzava beylikleri, Güneydoğu'da Hurriler ve Doğu Anadolu'da yerleri kesin olarak bilinmeyen bazı küçük beylikler şeklindedir. Bu devletçikler bazı dönemlerde örneğin Kadeş Savaşı sırasında, Hitit Devleti'ne bağlı olmakla birlikte genellikle bağımsız ya da yarı bağımsız krallıklardır. Böylelikle denilebilir ki Hattuşa yani Hitit Başkenti federatif bir devletin merkezi olmuştur. Düzenledikleri akınlar ile Hatti yerli kültürü dışında diğer bir yüksek kültürlü yerli halk olan hurri ve mezopotamyalı kavimler arasında kültür alışverişini sağlamışlardır. (Akurgal, 2005:111)

Hititler fethettikleri toplulukların halklarına karşı herhangi bir saldırı olmadıkça iyi davranmışlardır. Ganimetlerle beraber bu ülkelerin tanrılarını da kendi tanrılar topluluğuna katmışlardır. Bu özelliklerinden dolayı hem Hititler kendilerine,

hem de günümüzde bu uygarlığa ‘Bin Tanrılı’ denilmektedir. Panku meclisi, tahta geçiş sırasını belirleyen Telipinu Fermanı, Mısırlılarla yaptıkları tarihin iki ilk yazılı antlaşması gibi önemli icraatlarıyla tarih sahnesinde önemli siyasi düzenlemeler bırakmışlardır. Mısırlılarla boy ölçüşecek kadar iyi bir ordusu olmasına karşın düşman saldırılarına karşı dayanıklı savunma sistemleri ve surları inşa etmişlerdir. (Atakum vd, 2003:15)

Büyük krallığın son dönemlerinde Mısır Krallarını bile endişeye soktuğu bilinen deniz kavimleri göçü yaşanmıştır. Hatti Ülkesi’nde ve hatta Hellas yani Yunanistan’ı tahrip etmiştir. Karışıklıklar 400 yıllık bulunduğu düşünülen bir karanlık dönem yaşanmıştır.(Baytak,2016:4-5) Bu karanlık dönem sonrası Anadolu’ya dağılan Hitit Prensleri Geç Hitit Krallıklarını kurmuşlardır. Geç Hitit Krallıkları dönemi mekân tasarımı ve donatı elemanları 5.bölümde ayrıca işlenmiştir.

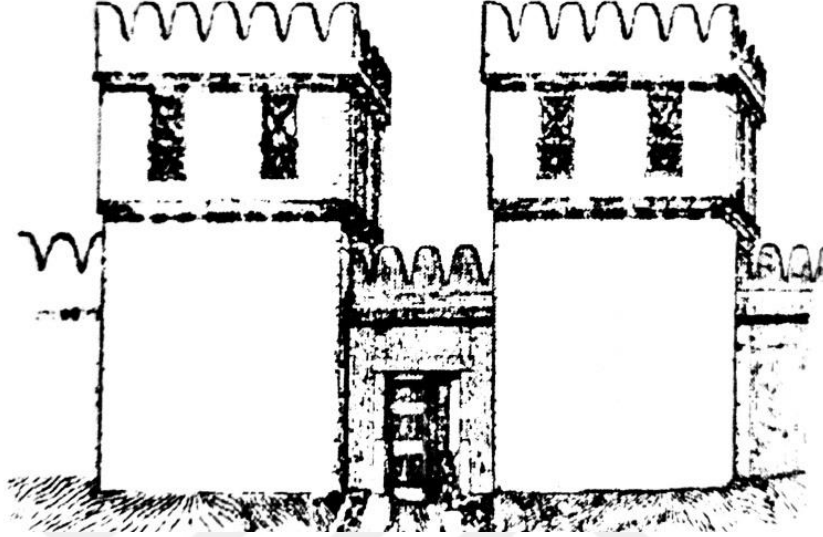
4.2 MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARINDA GENEL ÖZELLİKLER

Hitit Uygarlığı çeşitli dönemlerde farklı alanlardaki eserleri ile önem kazanmıştır. Hitit İmparatorluk Çağı kültürü hemen her yönüyle Eski Hitit kültürünün devamıdır; ancak bu dönemde gerek mekân tasarımına ilişkin sanatlarda gerekse betimleme sanatında imparatorluğa yakışan anıtsallıkta eserler ortaya konmuştur. (Sevin,2004:176)

Hitit Uygarlığı mekân tasarımlarının en görkemli kalıntıları bugün Çorum Boğazkale ilçesinde yer alan Hattuşa antik kentinde yer almaktadır. Hattuşa gibi Alacahöyük, Maşathöyük, Kuşaklı, Alishar, Ortaköy (Çorum’da), Gözlükale, Yumuktepe ve Kilistepe yerleşmeleri de Hitit İmparatorluk devrinde önemli merkezler olmuşlardır. Tez kapsamında başkent Hattuşa ve Hatti kökenli Alacahöyük detaylı olarak incelenecektir.

Kalıntıları ile önemli bir yere sahip kentlerden Maşathöyük; Karadeniz dağlarının kavgacı halkı Kaşkalar’a karşı inşa edilmiştir. İçinde Hitit Kralına bağlı bir sınır beyi, vali ya da komutanın yaşadığı sarayı 1.50m kalınlığında taş temel ve kerpiç duvarlı, iki ya da üçkatlıdır. Bu Saray Hititlere özgü revaklı bir orta avlu ve çevresindeki çok sayıda odadan oluşmaktadır. Son yıllarda Sivas’ın 50km güneyinde büyük bir Hitit kentinin varlığı saptanmıştır. Bugün Kuşaklı adını taşıyan bu kentin

eski adı Sarissa idi. Etrafı Boğazköy'deki gibi sandık duvar tekniğinde bir surla çevrilidir. (Resim 58) İçine dört büyük kapıyla girilebilen kalede, tapınaklar, çivi yazılı tablet arşivleri ve evler ortaya çıkarılmıştır. Boğazköy'dekilerin büyük bir benzeri tapınak da inşa edilmiştir. (Sevin,2004:189-190-191)

Resim 58:Kuşaklı kenti şehir kapısının rekonstrüksiyonu (Sevin, 2004:190)

Akurgal, Hatti ve Hitit adlı eserinde Hitit Mimarlığı'nı şu şekilde açıklamıştır:

“..Hitit mimarlığında sütun tanınmıyor, onun yerine dört köşe direkler kullanılıyordu. Hitit mimarlığının en belirgin özelliği karşıtsız yani asimetrik oluşudur, dinsel ve sivil binalarda olduğu gibi kent plancılığında da bu davranış egemendir. Büyük Tapınak'ın avludaki anayapısının karşılıklı (simetrik) düzenli giriş kapısı ve Büyükkale'nin E Yapısı birer “Bit Hilani” olup, Hurri kökenlidirler.Hitit yapılarının konturları yani binaya biçim veren dış çizgileri bile bizim bugün yanlış bir yargı ile biçimsiz diyebileceğimiz bir görünüş sergilerler.Hitit mimarlığının asimetrik yani karşıtsız düzen biçemi Girit'te olduğu gibi Troya VI Kentinde Atina ve Bergama akropollerinde de görülür.Anadolu'da alt bölümleri kyklop (dev) biçimi İri taşlardan oluşan anıtsal mimarlık eserleri, Hititlerle birlikte daha, Eski Krallık Döneminde başlamıştır. Sur duvarlarının baskın, saldırı merdivenleri ve yeraltı tünelleri ile donatılmış olması ilginçtir, Böylece bir savunma yapısı olan surlar aynı zamanda hücum ve baskın tuzağı niteliğini kazanmıştır. Hattuşa kent duvarı bu olanakları ve sağlam kyklop biçimi örgüsü ile eski dünyada eşsizdir.’ (Akurgal, 1995: 85-86)

Hitit mimarisinin diğerk bir özelliği avlu uygulamasının olmasıdır. Avlu her zaman dikdörtgen ve tapınaklarda kült odasına yönelmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüksek kule yapılarının da Hititler'e özgü bir özellik olduğu Mısır betimlerinden de çıkarıldığı için, İç Anadolu'da bu yapı düşüncesinin Hititler tarafından yaratıldığı sonucuna varılabilmektedir. (Naumann, 1985:333)

Hitit yapılarında konstrüksiyon ve strüktür genel olarak hep aynıdır.(Resim 59) Mekânları taş temel üzerine, ahşap iskeletler kurulup taş dolgu ve kerpiç tuğlalarla doldurulak inşa edilmiştir. Üstüne ise sıva atılmıştır. Zeminler genelde sıkıştırılmış toprak olabildiği gibi farklı uygulamalara da rastlanabilmektedir. Yapı duvarlarındaki taş bloklara zıvana delikleri açılmıştır ve taş delgi çekirdekleri kullanılmıştır.(Resim 60)Taş bloklar daha sonra bu deliklerden birbirine bağlanmıştır.(Seeher,2011:23)

Resim 59:Hitit Yapılarında duvar yapısı: 1-taş temel/2-ahşap iskelet/3-toprak ve taş dolgu/4-kerpiç tuğlalar/5-sıva/6-sıkıştırılmış ve kireçle sıvanmış toprak zemin.

(Seeher,2011:23)

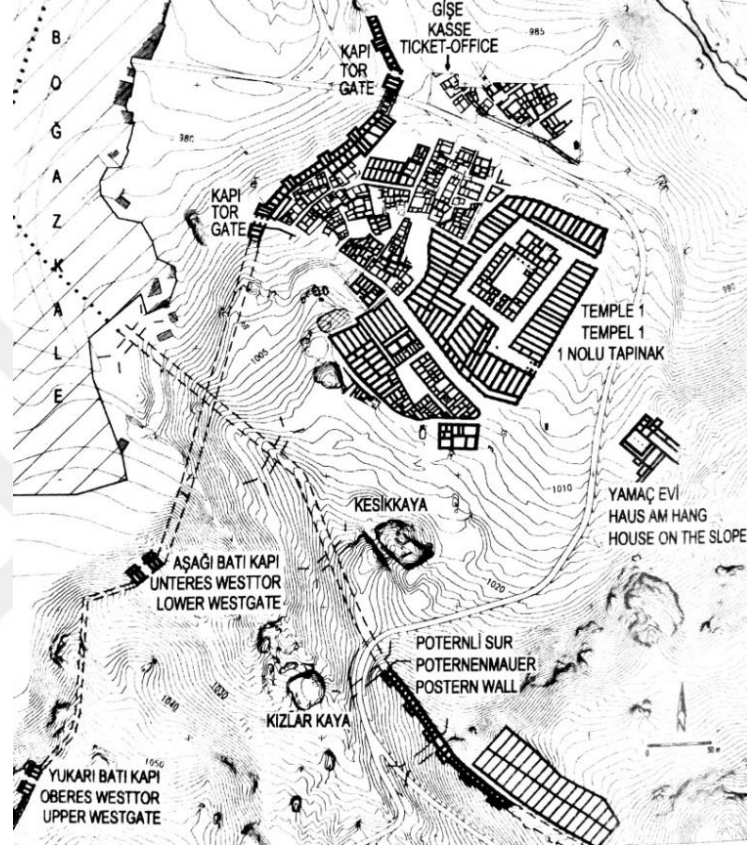
Resim 60:Çorum Müzesi taş örgü sisteminin rekonstrüksiyonu (Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır,2015.)

Hititlerde heykeltıraşlık sanatı oldukça gelişmiştir. Üç boyutlu anıtsal heykeller kadar özellikle Yazılıkaya'nın duvarlarını süsleyen kaya kabartmaları yani orthostatlar Hititler'de görülmüştür. Heykeltıraşlık bir süre sonra mimarinin olmazsa olmaz bir ögesi haline gelmiştir. Örneğin; Boğazköy'ün giriş kapılarında yer alan sfenksler gibi heykeller mekân tasarımının çeşitli noktalarında sıkça kullanılmıştır. Bunun gibi pek çok örnek Hitit İmparatorluğu'nun kontrolü altındaki topraklarda üretilmiş ve günümüze kadar gelmiştir. (Atakum vd,2003)

Hitit Uygarlığı'nda ahşaptan eşyalar olduğu bilinse de günümüze herhangi bir mobilya ulaşmamıştır. Ayrıca yine Hititlerin maden ve değerli taşları özellikle seçkin zümre için kullandıkları görülmüştür. Hitit Uygarlığı yapıları mekân tasarımları ve donatı elemanları hakkında Hattuşa ve Hattuşa yapıları başlıkları altında detaylı bilgilendirme yapılacaktır.

4.3 HİTİT BAŞKENTİ: HATTUŞA

Yukarıda da belirtildiği üzere Hitit İmparatorluğu'nun en önemli başkenti olan Hattuşa'nın kuzeyde kalan kısmına "Aşağı şehir", güneyde kalan kısmına "Yukarı Şehir" denilmektedir. (Resim 61)

Resim 61:Hattuşa şehri günümüzde şehire giriş yapısı ile birlikte (Seeher 2011, 4,res:3)

Aşağı şehir eski Hitit şehrine verilen isimdir ve dış suru ile güneydoğuya doğru yamacı kaplayarak Hitit Kral sarayının bulunduğu plato arasındaki kalan alandır. Yukarı Şehir ise Poternli Sur'un hemen güneyinden başlayarak Yerkapı'daki en yüksek noktaya kadar ulaşan tüm alandır. Genel olarak bakıldığında ören yeri kaya kütleleri ve dağ yamaçlarının bölünmesiyle çevrili olarak kuzey ve batıda derin yamaçlarla sınırlanmıştır.

Bu eski Hitit başkentine Hitit öncesi dönemde Hatti kökenli Hattuş Beyliği yöneticileri de ev sahipliği yapmış ve izlerini bırakmışlardır. (Akurgal, 1995) Hitit Uygarlığı dönemine gelindiğinde ise geniş bir yamaç üzerinde kurulmuş olan kent;

yedi büyük tapınağı, iki düzineye yakın küçük tapınakları ve özellikli kent duvarı ile o zamanki bütün dünyanın en görkemli başkentlerinden biri haline gelmiştir. (Akurgal, 2005:126) Tez çalışması amacıyla Hattuşa yapılarını incelemek için Hattuşa kenti ziyaret edilmiş ve Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden eski Boğazköy Kazı Başkanı Jurgen Seeher'in Hattuşa Rehberi eseri temel kaynakça olarak kullanılmıştır.

4.3.1 Hattuşa Savunma Surları Yapısı Tasarımı

Hattuşa Surları Hititler'in inşaat alanında ulaştığı başarılı noktayı göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Düşman saldırılarına karşı inşa edilen surlar çift sıra halinde yapılmıştır. İki duvar da yüksek bir istinat duvarı üzerine oturtulmuştur. Ana sur olarak adlandırabileceğimiz yapı dikdörtgen taşlar yontularak harç kullanılmadan birbirini üzerine yerleştirilmesi ile inşa edilmiştir. Surda taş sıraların üzerinde kerpiç sıralar yer almaktadır. Her iki sur kulelerle sağlam bir hale getirilmiştir.(Resim 62) Surlara ait olan ana kapının iç yüzleri dışardan içeri iri blok taşlarla örülmüştür. (Atakum vd,2003)

Resim 62:Hitit surları kalıntıları ve rekonstrüksiyonu yan yana (Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır,2015.)

Hitit yapılarında olduğu gibi kent surunun temeli taştan yapılmıştır. Yaklaşık 2,0 metre kalınlığındaki iç ve dış duvar dik duvarlarla birbirine bağlanmıştır ve aralarda kalan boşluklar (sandıklar) toprak ve taş molozla doldurulmuştur(sandık duvar tekniği) (Resim 63). Kuleler ise 20-25 metre aralıklarla öne doğru 3-4 metre çıkıntı yapacak şekilde yerleştirilmiştir. Kent surlarında az sayıda giriş yer almaktadır. Surlara ait hiçbir üst yapı günümüze ulaşamamıştır fakat o döneme ait kil modeller bulunmuştur. Bu modellerde de açıkça görüldüğü üzere sur ve kuleler üçgen mazgal dişleriyle donatılmıştır. (Seeher, 2011: 4-13)

Savunma yapısı olan sur duvarlarında baskın saldırı merdivenleri ve yeraltı tünelleri de yer almaktadır. (Akurgal, 2005:126) Bu yeraltı tünelleri için, ilk taşlar harçsız olarak (bindirme tekniğiyle) üçgen geçitli bir ara bırakacak şekilde örülmüştür. Taşların birbirine adeta kilitlendiği bu yapı biçimine potern denilmektedir ve Hitit Mimarlığı açısından özeldir.(

Resim 64) Bu bindirme tekniğinde kemerli poterneler daha geç döneme tarihlenen ünlü Frigya kaya tünelleri gibi toprağın içine kazılarak yapılmamışlar,tam tersine toprağın üstüne kurulmuşlardır ve daha sonra toprak ile örtülmüşlerdir. (Naumann, 1985:310-311)

Resim 63:Taş temel –sandık duvar tekniği(Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır,2015.)

Resim 64:Potern Yapısı (Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.2015.)

Günümüzde Hattuşa Yerleşmesinde Aşağı Şehir alanında iç sur olarak 65 metre uzunluğundaki sur yapısının rekonstrüksiyonu yapılmıştır. 12-13 metre yüksekliğinde, iki kulesi ve 7-8 metre yüksekliğinde üç sur bedeni ile yer almaktadır. MÖ 14.-13. yy. dönemlerinde kullanımda olduğu düşünülen bu iç sur Büyük Tapınak bölgesini ve hemen yanındaki konutların bulunduğu alanı kuşatmaktadır. (Seeher, 2011:6) Surun inşasında kullanılan kerpiç tuğlalardan bir kısım da yine aynı alanda görülebilmektedir.

4.3.2 Aşağı Şehir Yapıları

Aşağı şehirde ilk yerleşim Anadolu'nun yerli halkı olan Hatti halkına aittir. Hititlerin bu topraklara yerleşmesi ile görkemli yapılar inşa edilmiştir. Büyük Tapınak, Yamaç Evi yapısı ve Hitit konutları bu alanda bulunan aşağı şehir yapılarıdır. Bu yapılardan Büyük Tapınak Bölüm 4.5.7 da, Hitit Konutları ise Bölüm 4.7 'de incelenmiştir.

Hitit eski şehir yapısına dahil olan Yamaç Evi kayaların arasında bir yamaçta teraslar üzerine inşa edilmiştir.(Resim 65) İki katlı olan bu yapı 32x36m olan boyutlarından dolayı konut olarak değil anıtsal yapı gruplarından olduğu düşünülmüştür. Fakat alt katta bulunan depo odalarından birinde çivi yazılı bir arşiv ele geçirilmiştir. Bu sebeple resmi işlevli olduğu kabul edilmektedir. Yanmış kerpiç duvarlarından günümüze ancak bir kısmı ulaşabilmiştir. (Seeher, 2011: 34-35)

Resim 65:Yamaç Evi'nin rekonstrüksiyonu (Seeher, 2011:35)

4.3.3 Yukarı Şehir Yapıları

Büyük imparatorluk Çağından kalma Yukarı Şehir yaklaşık 3.3km uzunluğundaki varlığını günümüzde de görebildiğimiz surla çevrilidir. Aşağı şehire oranla çok daha fazla ve çeşitte yapı barındırmaktadır. Bu yapılar arasında Büyük Kale, Kral-Sarayı Sarıkale, Aslanlı Kapı, Yenice Kale, havuzlar, Yer Kapı, Tapınak Mahallesi ve Kral Kapı bulunmaktadır. Frigler döneminden kalma Güney Kale yapısı da yer alsa da tez kapsamında incelenmeyecektir.

4.3.4 Hattuşa Şehir Kapıları Tasarımı

4.3.4.1 Aslanlı Kapı Yapısı ve Tasarımı

Büyük İmparatorluk Çağı'nın iki görkemli kapısından biri olan Aslanlı Kapı (Resim 66) özellikle araba geçişleri için kullanılmıştır. Şehirdeki diğer büyük kapılarda olduğu gibi kapı odasının iki yanında 15x10m boyutlarında kuleler yer almaktadır. Dışı bronz saç ile kaplı büyük ahşap kapı ile giriş kapatılmaktaydı ve kapı kanatları söve taşları içinde hareket etmekteydi. Adını aldığı iki aslan heykel dış pervaz bloklarına işlenmiştir. (Seeher, 2011:49)

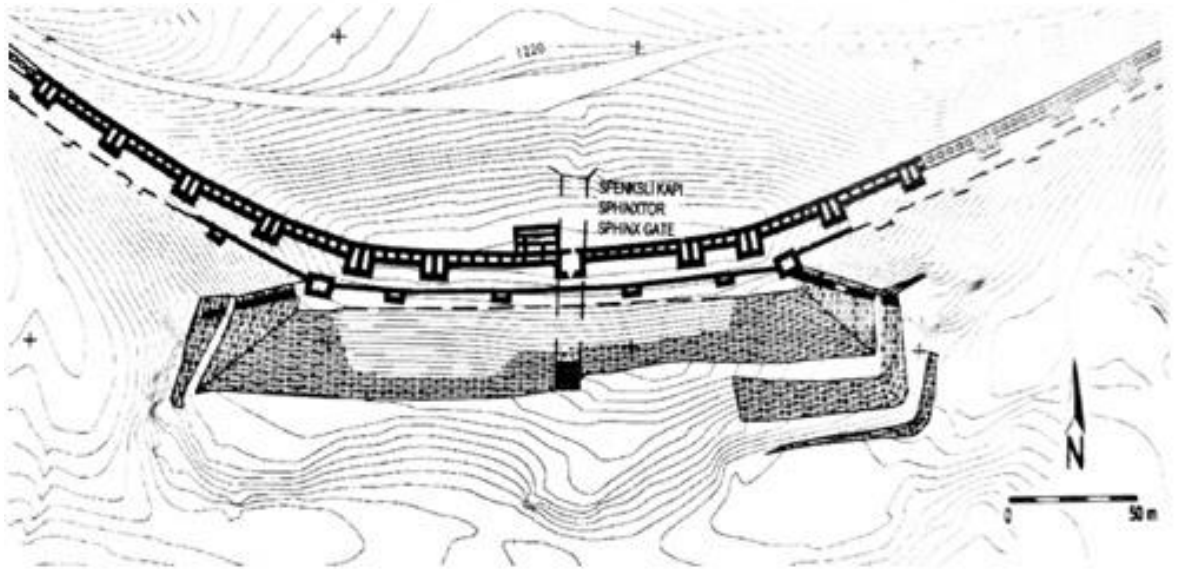

Resim 66: Aslanlı Kapı (Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Ön Asya'da aslan koruma ve bezeme amacıyla kapılarda sıklıkla kullanılmıştır. Hattuşa'da da bu kapıda olduğu gibi çeşitli tapınakların girişinde ve kral sarayının kapılarında aslan heykelleri yapılmıştır. (Seeher, 2011:51)

4.3.4.2 Yer Kapı Yapısı ve Tasarımı

Yer kapı alanı şehrin güney kesiminde en yüksek noktasında yer almaktadır.(Resim 67) Bu yapıda dikkat çeken detay günümüzde kullanıma açık olan poternli tüneldir. Bir yığma toprak set yapısında olup yüksekliği dış tarafta yaklaşık 30 m, uzunluğu 250 m ve tabandaki genişliği yaklaşık 80 m'dir. Bu dış yüz şehre bakan taraftan farklı olarak özenli bir işçilikle yapılmıştır ve taş döşeme ile kaplanmıştır. Poternli geçidin gizli olmayışı ve savaşçıların üzerinden çıkabilecekleri 35 derecelik bir eğimde bulunan merdivenler inşa edilmiş olması savunma amaçlı bir yapı olmadığını göstermektedir. Üzerinde kuleleri olan bu yükseltinin, güney cephesinden şehrin dışındaki yabancılara parlak beyaz sırtı ve muntazam işçiliği ile şehrin görkemini yansıtmak amacıyla inşa edildiği kabul edilmektedir.(Resim 68) Döşeme üzerinde aralıklarla oluşturulmuş dikey oluklar ise toplanan yağmur suyunu uzaklaştırma görevindedir. (Seeher, 2011: 67-68)

Resim 67:Yer kapı Planı (Seeher, 2011,:63)

Yer kapı setinin üzerinde, kutsal alan girişi amacıyla inşa edildiği düşünülen sfenksli kapı yer almaktadır. Kapı pervazları üzerinde işlenmiş aslan vücutlu insan

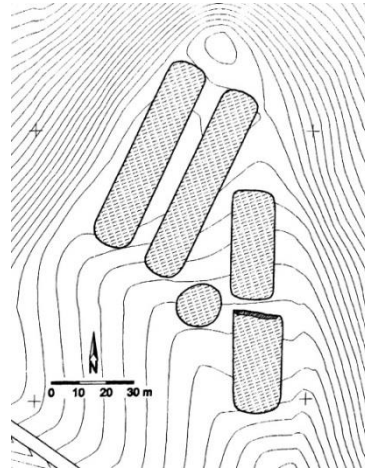
başı dört sfenks bulunmaktadır. Mısır uygarlığındaki sfenkslerin aksine yumuşak yüz hatları işlenmişlerdir. (Seeher, 2011:70-75)

Resim 68:Yer kapının güneyden görünüşü (Seeher, 2011:65)

4.3.5 Hattuşa Havuzları

Şehrin su kullanımı ihtiyacının bir kısmını karşılama amacıyla suyu depolayıp künklerle daha aşağı bölgelere sevk edebilmek amacı ile MÖ. 15. yy'a tarihlenen 5 adet havuz (Resim 69) yapısının yer aldığı görülmüştür. Bu havuzlar buharlaşmayı en aza indirmek için dar ve 8m derin açılmışlardır. Bölge toprağı killi olduğundan havuzların kenarlarını yalıtılmak için ayrıca bir işlem gerekmemiştir. (Seeher, 2011:60)

Resim 69:Hitit Havuzlarının planı (Seeher, 2011:61)

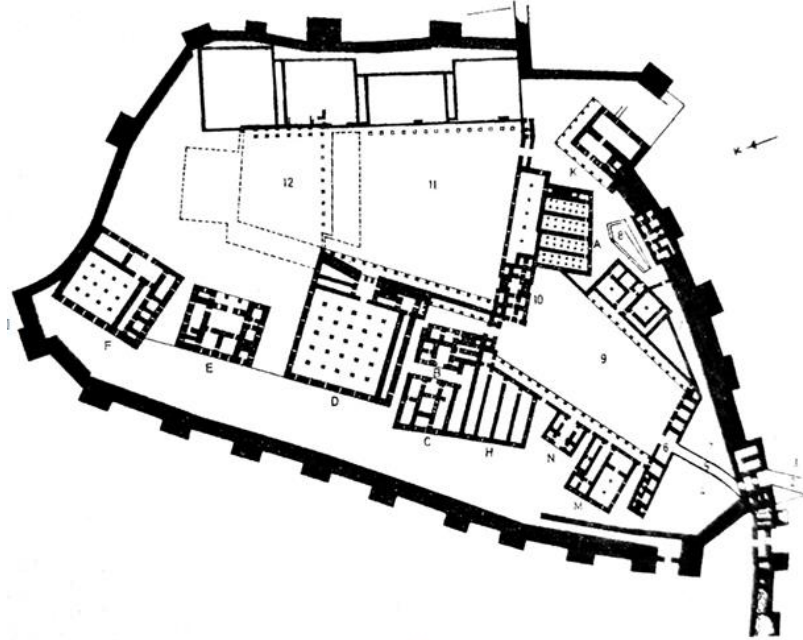
4.4 KALE VE SARAYLARDA MEKÂN DONATI ELEMANLARI TASARIMI

Hitit saray yapısının en önemli özelliği çevresi ayaklı geçitler ile inşa edilmiş avlu tasarımıdır. Boğazköy tapınaklarında dikdörtgen kesitli ayaklar kullanılmıştır. Saray ve tapınak yapısal yönden birbirlerine benzediği için Tapınak I ve V'in uzun sure saray oldukları sanılmıştır.

Kalelerin yığma toprak duvarlarında sürekli olarak eğik yamaçları vardır. Eğikliği doğal olan bu yamaçlara bu eğikliği düzlemek ve herhangi bir kişinin buraya tırmanmasını zorlaştırmak için için kaldırım döşenmiştir. Bu tür kaldırım döşemeli yığma toprak duvarlar Hitit ve Kuzey Suriye kalelerine özgüdür ve bu bölgelerde Haçlı seferleri çağına dek varlıklarını sürdürmüştür. (Naumann ,1985:413-314)

4.4.1 Büyükkale-Kral Sarayı

Büyükkale, Hitit devlet yapılarının, devlet arşivinin ve kabul salonlarının bulunduğu çok iyi korunmuş bir tepedir.(Resim 70) Boğazköy kentine hakim noktadaki bu kalenin bütün çağdaş Şark Dünyasında bir benzeri bulunmamaktadır. (Akurgal, 2005: 127)

Resim 70:Büyükkale'nin kısmen tamamlanmış planı (Akurgal, 2005:153)

Mezopotamya'nın büyük saray tasarımlarından farklı olarak arka arkaya dizilmiş avlular çevresinde toplanmış ve çoğunlukla birbirlerinden belirgin olarak ayrılmış çok sayıda evden oluşmuş bir mekân tasarımı mevcuttur. Yapı içten dışa doğru gelişmek yerine çeşitli anlamları olan, tek başına duran bölümler halindedir. Bu bağımsız oluşumlar belirli bir düzende bir iç saray çekirdeği yapısı birleştirmişlerdir. Hitit'e özgü bu düzenleme, yavaş yavaş büyümüş bir yapı plan etkisi bırakmaktadır. (Naumann, 1985:409)

Kalenin yapımında iki metre boyunda taşlar kullanılmıştır. Bu taşlar düzenli geometrik biçimlerde olmamakla birlikte, yan yana gelebilmeleri için yontulmuştur sonrasında döşenirken birbirlerine uydurulmuştur. Kalede yer alan kuleler ise 6 metre yüksekindedir. Kral Sarayının ana kapısının iki adet geçidi bulunmaktadır. Dış geçiti Aslanlı Kapı gibi aslan kabartmalarıyla bezenmiştir. Buradan kapı avlusuna geçildiğinde ortadan geçen kırmızı yassı taşlarla döşeli bir yol bulunmaktadır. Bu yol mekân tasarımı açısından önemlidir çünkü günümüzde kırmızı halı veya renklendirme ile oluşturulmuş yönlendirme döşemeleri gibi sarayın Aşağı Avlusuna yönlendirme amacıyla yapılmıştır. Bu avlu çevresindeki yapılarda ise üst düzey memurların konutları yer almaktadır. Dikkat çeken başka bir yapı ise D yapısıdır. 39x48m ölçülerinde bir alt katı olan yapının üst katının Hitit Krallarının kabul salonu olduğu düşünülmektedir. (Resim 71) Bu yapı sırasının ucunda bulunan E ve F yapıları da etkileyici bir manzaraya sahip olup kralın özel odaları olduğu düşünülmektedir. (Naumann, 1985: 440)

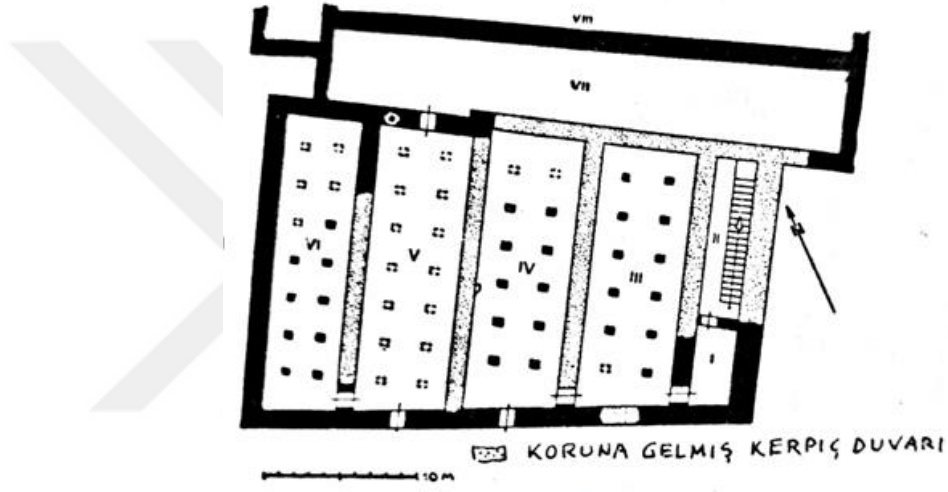

Resim 71:D yapısı'nda yer alan kabul salonu rekonstrüksiyonu (Seeher,2011: 121)

Resim 72:E yapısının rekonstrüksiyonu (Seeher,2011: 121)

Yapı A (Resim 73), içinde ortalama 3500 kil tablet bulunduğundan bir kil tablet arşivi olduğu sanılmaktadır. İki katlı ve tam dikdörtgen olmayan bir yapıdır. Alt katı yamaca yaslanmaktadır ve içine yalnız güneyden girilebilmektedir. Alt katın ayaklarının üst katta yinelenip kil tabletleri barındıran rafların yerleştirilmesine kullanıldıkları söylenebilmektedir. İki büyük enine geçide (VII ve VIII) dikey olarak, önünde bir ön odası bulunan dar bir merdiven boşluğu (I ve II) ile içlerinde her biri iki zivana delikli, çift sıraları taş altlıklar duran dört uzun oda (III-IV) yerleştirilmiştir. Ayrıca bu arşiv yapısı içinde bir okuma yazma okulunun da olduğu söylenmektedir.(Naumann, 1985:440)

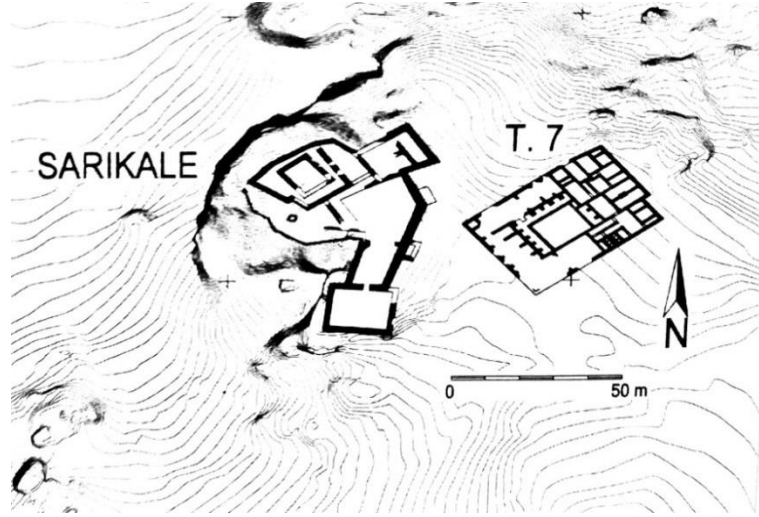

Resim 73:Yapı A-Arşiv Yapısı (Naumann, 1985: 441)

Hitit yapılarının birçoğunda olduğu üzere, Büyükkale A ve H yapıları ile Büyük Tapınak'taki avluyu dört bir yandan çeviren depo odalarının çok dar tasarlanmaları bir teknik uygulamadır. Bu dar ve uzun odalar bir tür temel katı olarak inşa edilmişlerdir ve Roma mimarisinde kemerli dehlizlerin gördüğü ödevi üstlenmişlerdir.(Akurgal, 2005:127)

4.4.2 Sarıkale

Yer aldığı noktada Hitit döneminde büyük bir yapı kompleksi bulunduğu bilirse de günümüze fazla yapı kalıntısı ulaşmamıştır. Güneydoğu yönünden giriş yapılan yapı hakim bir kayalığın üzerinde yer almaktadır.(Resim 74)

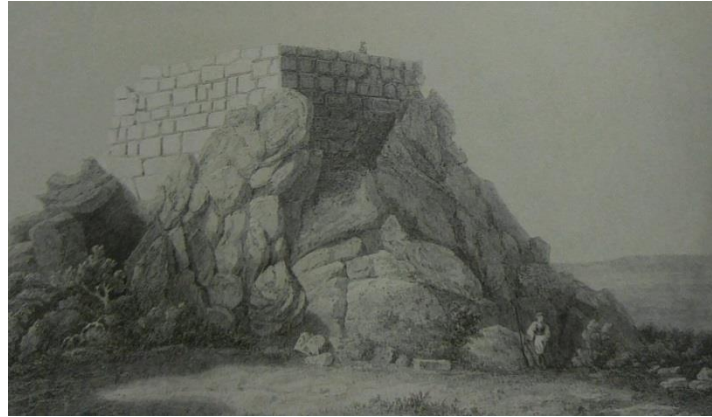

Resim 74:Sarikale ve doğusunda yer alan tapınak 7 (Seeher, 2011, s. 48,res:46)

Bu yönüyle de hitit metinlerinde bahsedilen kaya üstü yapılarından olduğu düşünülmektedir. İnşa amacının ise bu grup yapılarda olduğu gibi ölü kültüyle ilgili olma fikri mevcuttur. (Seeher, 2011: 59)

4.4.3 Yenicekale

Kaya üstü yapılarından olan Yenicekale ufak bir yükselti üzerinde yer alan bir komplekstir. (Resim 75) 25x28 m ölçülerinde olup Sarikale'ye oranla daha küçüktür. İşlevi hakkında kesin deliller yoktur. (Seeher, 2011, s. 59)

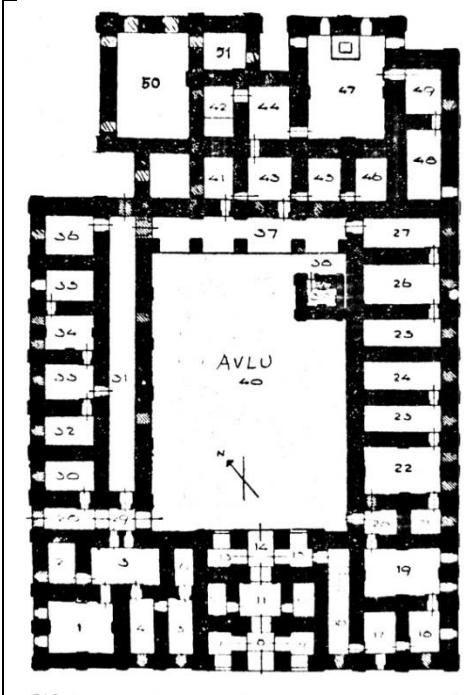

Resim 75:Yenicekale'nin Texier tarafından 1839'da yapılmış çizimi (Seeher, 2011:58)

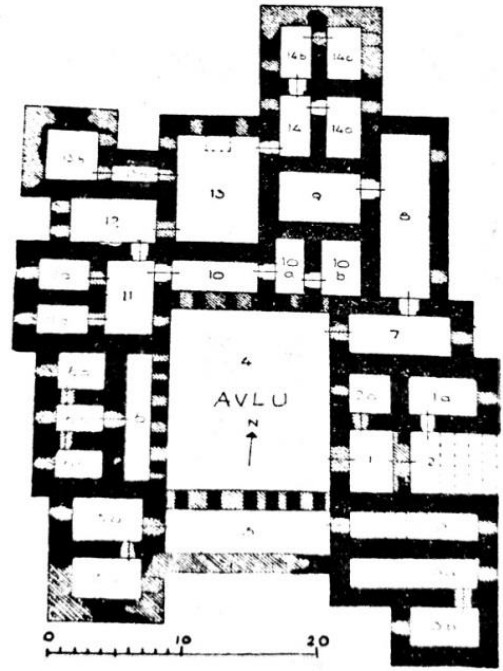
4.5 HİTİTLERDE TAPINAK VE KUTSAL ALANLARDA MEKÂN DONATI ELEMANLARI TASARIMI

Hitit kutsal alanları; Yukarı ve Aşağı şehirde farklı konumlarda yer almaktadır. Naumann benzer yapı tasarımı gösteren mekânları başlıca özellikleri ile bölüm bölüm incelemiştir. Bu bölümler; kapılar, merdivenler, avlular, avlu geçitleri, hilammar, kült odaları ve “ Ê.ŞA” olarak adlandırılan mekânlardır. Tapınaklardaki diğer oda düzenleri içinse geçerli olan bir genel amaç çıkarılamamıştır.

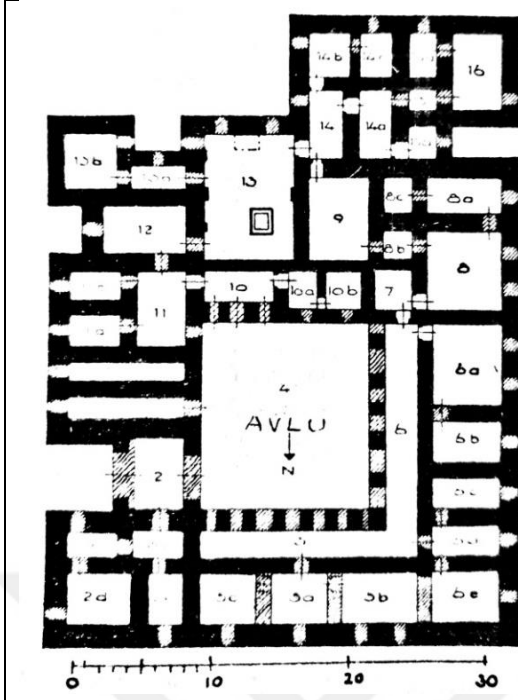
Hitit mekân tasarımı açısından önemli bilgiler barındıran bu çalışmaya tez çalışması içerisinde yer verilmiştir. (Naumann, 1985: 464) Mekân özellikleri Resim 76, Resim 77, Resim 78, Resim 79 ve Resim 80’de gösterilen Tapınak planları üzerindeki numaralandırma kullanılarak açıklanmıştır

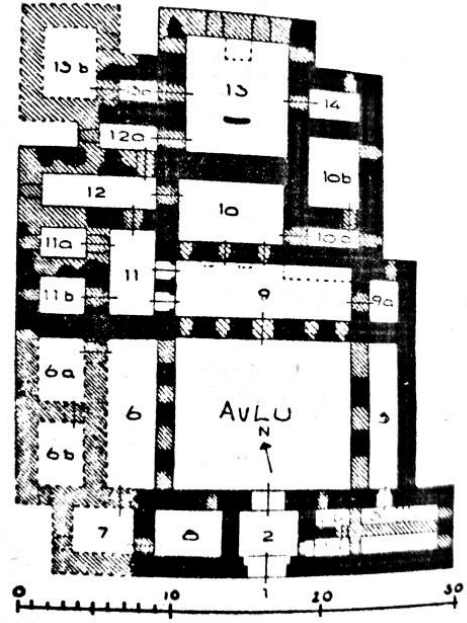
Resim 76: Tapınak I planı
(Naumann,1985: 462)

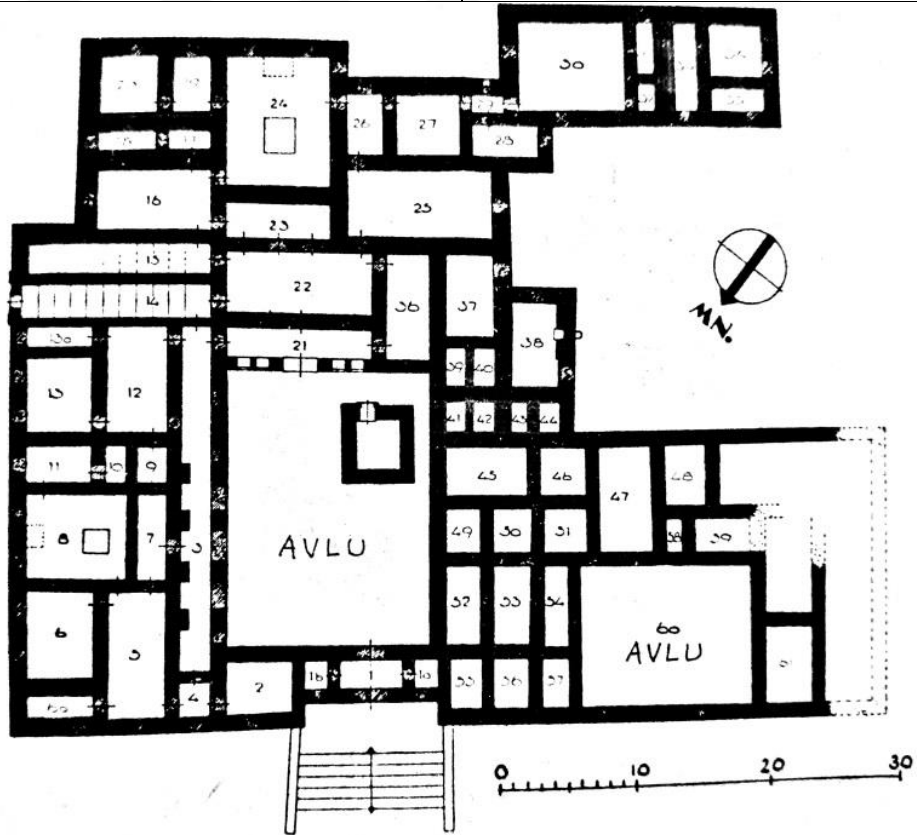
Resim 77: Tapınak II planı
(Naumann 1985, 462)

Resim 78: Tapınak III planı
(Naumann, 1985:462)

Resim 79: Tapınak IV Planı
(Naumann, 1985: 463)

Resim 80: Tapınak V Planı (Naumann, 1985:463)

4.5.1 Kapılar:

Her kapının çift kanatlı yine kendi sade bir kapısı olan odası vardır. Ayrıca kapının bir yanında ya da her iki yanında kapıcı için yapılmış küçük odalar bulunmaktadır. Kapı konum olarak, dış yüzde olabildiği gibi derin bir hücreye çekilmiş, ya da bir ön geçidin arkasında yer alacak şekilde inşa edilmiştir. Tapınak I hariç tüm kapılar, kapı geçildikten sonra başka odalara girilmeden, avluya geçişi sağlamaktadır. Kapı yapısı ayrılmış bir öge olarak en gelişmiş biçimine Yazılıkaya açık hava Tapınağı'nda erişilmiştir. (Naumann ,1985: 465)

4.5.2 Merdivenler :

Merdivenler genellikle kapının yanında yer almaktadırlar fakat hiç bir zaman kapı yapısı içinde inşa edilmemişlerdir. Merdivenler tek ya da çift kolluydu ve genellikle çatıya çıkmak amacıyla yapılmışlardır. Tapınak V'de ise içine bir yan kapıdan girilen ve iki kült odasının ortasında merdiven tasarlanmıştır. Bu merdiven çatının sık sık kült amaçları için kullanılması dolayısıyla göze batacak kadar geniş tutulmuştur. (Naumann, 1985: 465)

4.5.3 Avlular ve Avlu Geçitleri:

Her tapınakta muhakkak bulunan avlular dikdörtgen ve uzunlamasına kült odasına yönelmiş olarak tasarlanmıştır. Yazılıkaya ve Tapınak IV'da bu durum farklıdır. Yazılıkaya'da arazi koşullarının sonucu avlu enine inşa edilmişken Tapınak IV'de ise ikinci bir ön geçit eklendiği için avlu uzun biçimini kaybetmiştir. (Naumann, 1985:465)

4.5.4 Hilammar :

En kutsal odanın önünde yer alan ve o odaya girişi sağlayan mekânlar olarak tasarlanmıştır. Bu ön geçit biçimi bir Hitit sözcüğü olan "hılam-mar" olarak adlandırılmıştır. Tapınak II'de geçitte bulunan ayaklara, Tapınak IV'de ise hem ayaklara hem de duvarlara kabartma aslan gövdeleri yapılmıştır. Önemli olan diğer bir unsur ise Hilammar ile kült odasının doğrudan doğruya bir. girişle sağlanmamış olup, tam tersine girişin yana doğru kaydırılıp sürekli olarak solda ve iki oda(Tapınak V'de belki yalnız bir oda:16) geçildikten sonra yapılmış olmasıdır. Her ne kadar hilammar ve kült odası arasında sıkı bir ilişki bulunsa da girişin dolaylı olması, kült odasının aslında bağımsız olduğunu ancak geç dönemde birleştirildiğini

göstermektedir. Tüm bu detayları ile Hılammar mekânları Hitit mimarlığında ilk kez tanımlanan ve daha sonra Geç Hitit mimarlığında üstünlük kazanan bir tasarım ögesidir. (Naumann, 1985:466)

4.5.5 Kült Odaları:

Kült odaları 8 x 10 m (I ve V), 7 x 9 m. (II ve III), ya da 7 x 8 m (IV) ölçülerinde olup tapınakların en büyük odalarıdır. Bu odalar dışında yalnız 3 m ender olarak 5 m ve birkaç kez de 6m genişliğinde odalar bulunmuştur. Odalarının tümü yapı içlerinde aynı türde inşa edilmişlerdir. Bu dikdörtgen tasarımlı mekânlar kült işlevi dışında taht ve ocaklar gibi donatı elemanları da barındırmaktadırlar. Örnek bir kült odası olarak Tapınak I'in kült odası incelenecek olursa, odanın dar kenarlarından birisi önünde iki pencere arasında kült betimi durmaktadır. Bu mekânlarda odanın uzun kenarlarına genellikle bir ya da iki pencere yerleştirilmiştir. Böylece kült betimi üç ya da dört pencereden ışık alabilmektedir. Bu tasarım özelliği Ön Asya'daki diğer kültür çevrelerine aykırıdır. Yer döşemesinin ahşap olduğu saptanan bu odalarda giriş her zaman uzun duvarlardan birinde, oda köşesine yakın bir yerde, kült betiminden olabildiği kadar uzağa yerleştirilmiştir. Böylece içeriye giren kişi kült heykelini görebilmek için yarım bir dönüş yapmalıdır. (Naumann ,1985:467)

4.5.6 Ė.ŞA:

Boğazköy'deki beş tapınakta da, tapınak odalarına yalnız kült odasından geçilerek girilmesi özel bir durumdur. Bu odalar arasında sürekli olarak kült odasının solunda bulunan oda topluluğu yer almaktadır. (II-IV'de 13 a, V'de 19 ve 20, I'de 44 ve 42 46.) Ė.ŞA denilen bu odalar olasılıkla kült heykelinin yıkanıp kutsandığı mekânlar olarak kullanılmışlardır. (Naumann ,1985: 468)

4.5.7 Büyük Tapınak (Tapınak I)

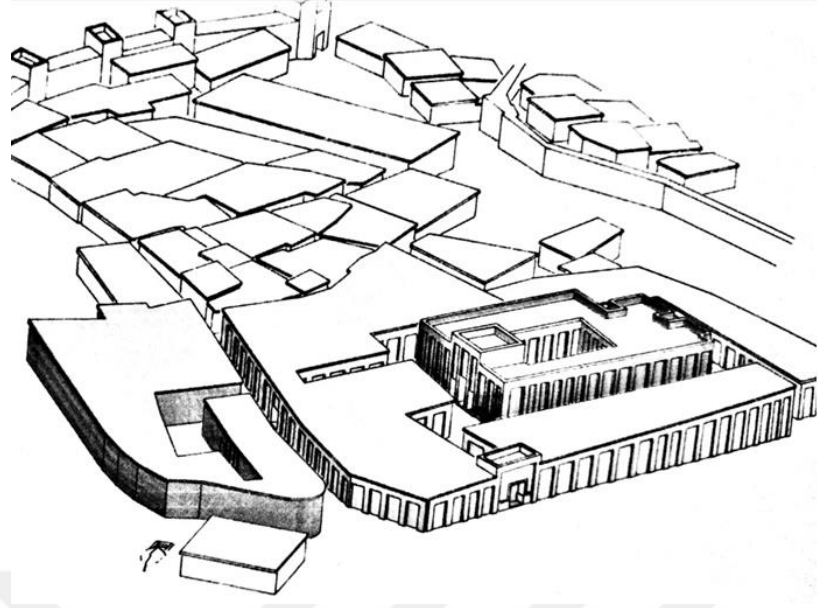
Boğazköy'deki tapınaklar birçok tanrıya bir arada hizmet etmek üzere inşa edilmişlerdir. Aşağı kent bölgesinde yalnız Tapınak I (Resim 81) bulunmaktadır.

Büyük Tapınak Hattuşa şehrinin en büyük yapı kompleksidir. (Resim 82) Çevresinden 8 metre kadar daha yüksek yapay bir teras üzerine inşa edilmiştir. Şehrin tüm yapıları gibi, duvarların üst bölümleri bugün Anadolu'da da hımış olarak adlandırılan ahşap çerçevelerin sağlamlaştırdığı kerpiçten yapılmıştır. Duvarlar

sıvalıdır ve kısmen boya bezelidir. Tapınak ahşap kirişlerle kapatılmış düz bir dama sahiptir. Taş bloklar üzerinde görülen çok sayıdaki delik, ahşap hatılların kaideye sağlamca bağlanması için açılmış bronz ve ahşap zıvana delikleridir. (Seeher, 2011:21-23) Tapınak diğer yapılardan bir kutsal alan duvarı ile ayrılmıştır. Tapınağın güney doğusunda olasılıkla tapınak personeline ait Sanatkârlar Evi bulunmaktadır. (Atakum vd 2003)

Resim 81: Tapınak I'nin çevre yapılarıyla kompleks görüntüsü: 1-aslanlı tekne/2-kompleks girişi/3-yeşil taş/4-taş tekne/5-tapınak girişi/6-iç avlu/7-sunak/8-Direkli geçit/9,10-Kült odaları/11-tapınak depoları/12-güney kapı yolu/13-iş evleri/14-pınar (Seeher,2011: 17)

Resim 82:Tapınak I kompleksinin rekonstrüksiyonu (Seeher, 2011:18)

Resim 83:Komplekse giriş yolu ve taş basamaklar(Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır,2015)

Resim 84: Taşlardaki zıvana delikleri (Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır, 2015)

Sağında ve solunda nöbetçiler için yapılmış odacıkların bulunduğu kapıdan geçerek büyük yassı taşlarla döşeli tapınak yoluna ulaşılmaktadır. (Resim 85)

Resim 85: Tapınak girişi ve iç avlu (Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır, 2015)

Resim 86:Kült odaları (Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır,2015)

Bu yol depo kanatları boyunca uzanarak tapınağın çevresini dolaşmaktadır. Giriş üstü açık, tabanı büyük yassı taşlarla iç avluya açılır. Dini törenlerin büyük bölümü tapınak avlularında yapılmaktaydı. Tapınağın asıl kült odaları ise bu avlunun karşısında yer almaktadır.(Resim 86) Tapınağın kuzeydoğu kenarında ise direkli galeri bulunmaktadır. Bu geçitin arkasında kral ve kraliçe ile sayılı bir kaç rahibin girebildiği, tapınağın en kutsal bölümü bulunmaktadır. (Seeher, 2011: 16-18-25-26)

Tapınak kompleksinde işlevi tam olarak belirlenemeyen donatı elemanları yer almaktadır. Bunlardan ilki tapınak yolunda Resim 82' de gösterilen (1) numaralı yerde Aslan figürleriyle süslenmiş bir taş teknedir. Tapınak içerisine giriş yapıldıktan sonra (4) numaralı alanda kült görevi için konulduğu düşünülen bir taş tekne daha yer almaktadır.(3) numaralı odada ise nefrit türü bir kayaçtan işlenmiş yeşil taş bulunmaktadır.

Resim 87:Aslanlı teknedeki aslan figürü (Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır, 2015)

Resim88: Taş Tekne(Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır,2015)

Resim 89:Yeşil Taş(Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır,2015)

Tapınak I'de bir zamanlar 40 pencere bulunduğu düşünülmektedir. Taban sekileri yerden 13-100cm yüksekliktedir. Kült odası 47'nin kuzey pencerelerinde pervazların bir kısmının dışarıda, öteki kısmının ise içeride olması özel bir uygulamadır. Ayrıca Naumann, pencere kanatlarında tahta kapaklar veya ışık geçiren hayvan bağırsağının kullanıldığını Hitit metinlerinde yer aldığını aktarmıştır. (Naumann, 1985: 181)

Büyük Tapınağın dış yüzünde yükselen büyük pencereler dış yüzde yer almaları nedeniyle Şark Dünyasında bilinmeyen bir uygulamadır. Bu büyük pencereler ile Yazılıkaya Açık hava Tapınağı'nda olduğu gibi aydınlık bir atmosfer yaratılmıştır. Böylece Hititlerin Hellenlerden önce açık havada ibadet ettikleri kanıtlanmış olmaktadır. (Akurgal, 2005: 126)

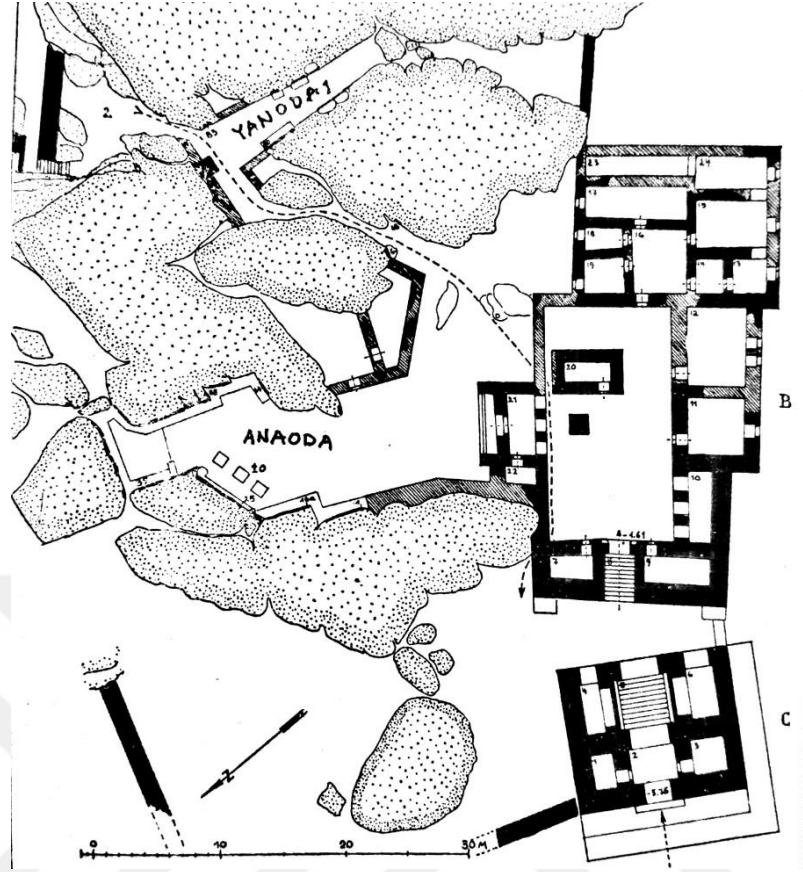
Kuzeybatıdaki depo odalarında günümüzde de görülebilen toprağa gömülü büyük erzak küplerinden yüzlerce saklanmıştır. (Resim 90) Bu depo odalarında tahıl-ıçki gibi yiyecek içecek maddeleri depolandığı gibi tahta raflar üzerine dizilmiş binlerce çivi yazılı kil tablet de bulunmuştur. Tapınağın diğer odaları ise rahiplerin odaları ya da kült araç gereçleri için düzenlenmiştir. (Seeher, 2011:29)

Resim 90:Depo odaları ve erzak küpleri(Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır,2015)

4.5.8 Yazılıkaya

Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı, Hattuşa tapınaklarından hem konum hem de yapı olarak büyük farklılıklar göstermektedir. Yakınındaki başkent Hattuşa'nın zamanla gelişmesiyle bu kutsal alan ilkel başlangıcından çıkarak önemli bir tapınak yapısına dönüşmüştür. Erken dönemlerde yine Hitit halkının en önemli kutsal alanı olmuştur. Bu kaya topluluğu, dış görünüş yönünden yöredeki benzer kaya oluşumları gibidir ancak bu kaya topluluğunun içinde hemen hemen dikey duvarlı, iki kovuk oluşmuştur.(Resim 91) Bu kovuklar günümüzde ana oda ve yan oda olarak adlandırılmıştır. Ana odanın duvarlarına, yan odanın girişinde ve duvarlarında işlenmiş çok sayıda kaya kabartması bulunmaktadır. Resim 93) Yine bu kaya duvarları yer yer işlenmiş, düzeltilmiş ve kaplanmıştır. Yarıklar kesme taşlarla doldurulmuş ya da kapatılarak küçük odalar oluşturulmuştur. (Naumann, 1985: 456)

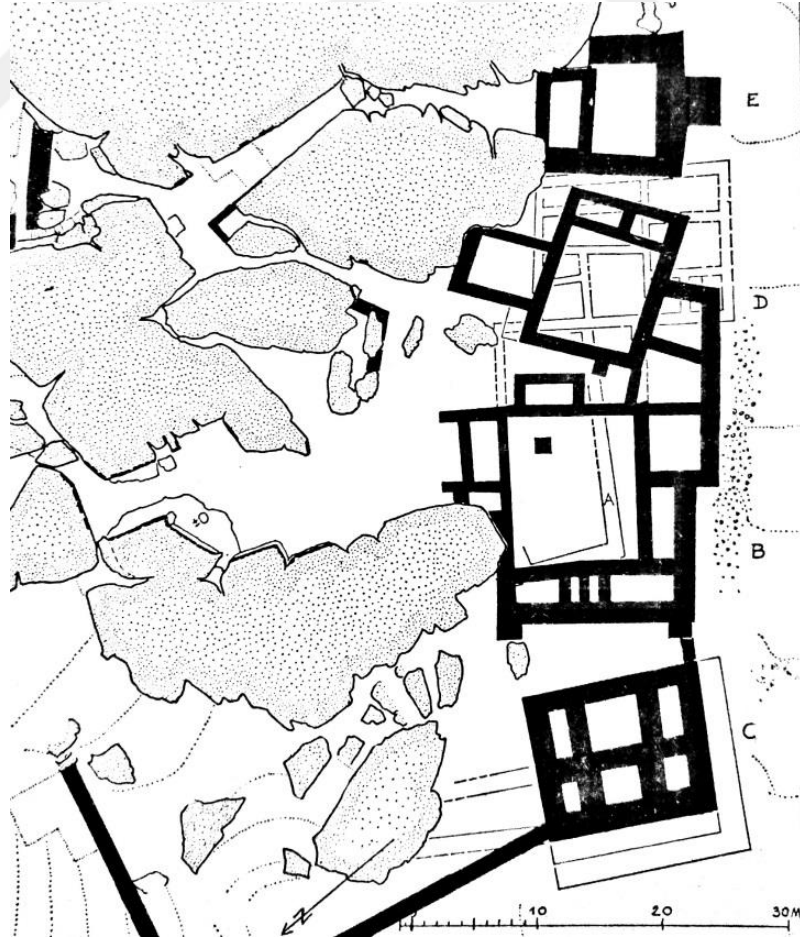
Resim 91: Yazılıkaya Ana oda, yan oda, B-C Yapıları (Naumann, 1985: 455,)

Resim 92: Ana oda görüntüsü (Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır, 2015)

Resim 93:Kaya duvarlardaki kabartmalar (Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır,2015)

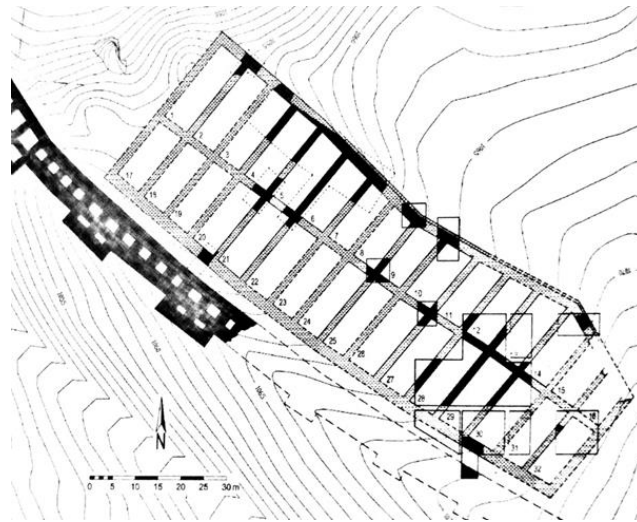

Resim 94:Yazılıkaya'nın son plan tasarımı (Naumann ,1985:460)

Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı'na kovuklar dışında bir de yapı kompleksleri inşa edilmiştir. Bu oluşum üç yönde genişletilmiştir(Resim 91). Kompleks, çok sayıda birbirine eklenmiş odalar (Resim 91.- [7,24]içeri çekilmiş bir giriş [8], tek hücreli bir evi olan avlu [20]), Avluda bir sunak ve avluya açılan iki ayaklı bir geçitten oluşmuştur. (Resim 91[21]) Hattuşa'da ki tapınakların giderek büyüyen önemi Yazılıkaya kutsal alanının da gösterişli bir biçimde donatılması isteğini uyandırmıştır. İlerleyen dönemlerde yapımı mümkün olan tek yerde yine bir yapı (C) daha inşa edilmiştir. Bir kapı yapısı olduğu düşünülen bu yeni mekân ile Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı yapısal gelişiminin doruğuna erişmiştir. Yapı B ise zamanla yeniden düzenlenmiştir ve (Resim 94)deki son plan tasarımı oluşmuştur. (Naumann, 1985:458-461)

4.6 DEPO YAPISINDA MEKÂN -DONATI ELEMANLARI TASARIMI

Toplam 32 odanın yer aldığı bu alan; günümüzde yüzeyin 7 m. altında, 118 m uzunluğunda 30-40 m genişliğinde ve 1.5 m kalınlığında kerpiç duvarlar ile oluşturulmuştur.(Resim 95) Eski Hitit Çağı'nda tahıl deposu olarak kullanılmış bu odalarda yakın doğunun en büyük arkeobotanik (tahıl kalıntıları ile) buluntusu ele geçirilmiştir. Odaların tabanının izolasyon için samanla kaplanmış olması, mekân tasarımı açısından önemlidir. Bu izolasyon işleminden sonra odalar ağzına kadar tahıl ile doldurulmuştur ve en üste serilen kalın saman tabakası sonrasında üzeri kalın bir killi toprakla örtülmüştür. Böylece Hititliler tahıllarını yıllarca saklayabilmişlerdir. (Naumann, 1985: 456)

Resim 95:Tahıl deposu planı ve poternli suru (Seeher ,2011:40)

4.7 KONUTLARDA MEKÂN TASARIMI VE DONATI ELEMANLARI

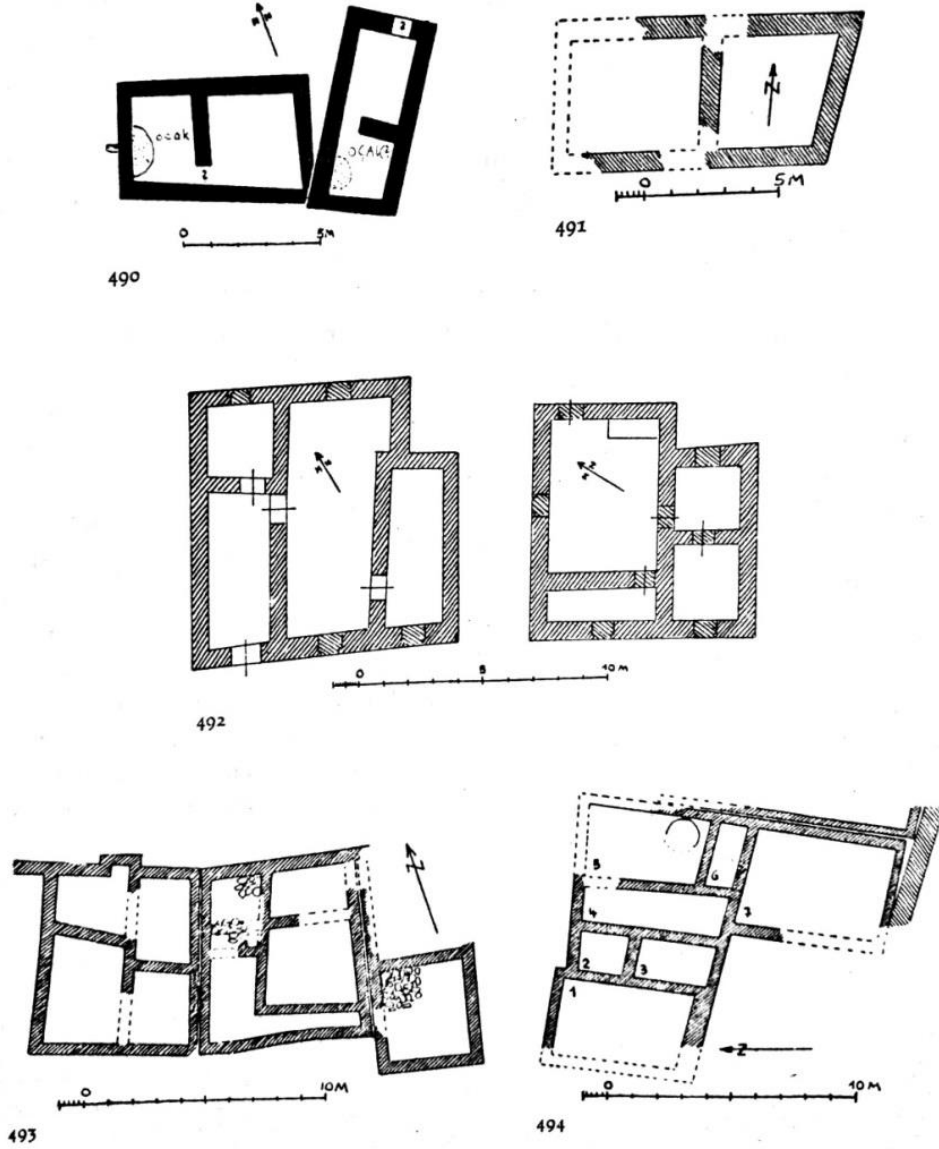
Halkın büyük çoğunluğu şehir dışında ikamet etmiştir. Şehir içindeki konutlarında ise rahip, memur ve zengin tüccar gibi bir sınıfın ikamet etmiştir. Konutlar mekân tasarımı ve donatı elemanları açısından önemli değişimler göstermişlerdir.(Resim 96) Açık bir avlusu bulunan konutlar ve zamanla üzeri kapalı sofalı (sofa: evlerde oda kapılarının açıldığı genişçe yer, hol) konutlar ortaya çıkmıştır. Duvarları ahşap çerçevelerle desteklenen kerpiç tuğlalarla örtülmüştür. Çok odalı düzenlenmiş konutlarda donatı elemanları olarak fırınlar, ocaklar ve banyo küvetleri ortaya çıkarılmıştır. Hatta ve hatta temiz su merkezi çeşmelerden sağlanıp, atık su evlerden kanallarla toplanarak sokakların altındaki kanalizasyonla uzaklaştırılmıştır. (Seeher, 2011: 14-15)

Donatı elemanlarından olan ocaklar evin küçük odasında bulunmuştur. Üstlerine ocak ızgarası konulan sıkıştırılmış kil tabandan oluşmuşlardı. Ayrıca Boğazköy’de en eski Hitit evlerinde duvara yaslanmış şekilde yarım çember, ya da dikdörtgen biçimli, küçük kireçtaşı taşlardan örülmüş ocak tasarımları da bulunmaktadır. (Naumann,1985: 193)

Hattuşa bölgesindeki konutlar ve Hitit İmparatorluğu’nun diğer yerleşim bölgelerindeki konutlar genel olarak taş temelli kerpiç yapılardır. Bu yapım tekniği Anadolu’da Hitit öncesi dönemde başlamış olmakla birlikte günümüz kırsal yerleşmelerinde de sıkça uygulanmıştır.

Konutlardaki gelişim ve değişim detaylıca incelendiğinde MÖ.2. binyılda ince duvarlı ve küçük odalı yapılar görülmektedir. Aynı yüzyılın ikinci yarısında duvarlar giderek iki katı kadar kalınlaşmıştır ve odalar da büyüklük yönünden değişmiştir. Hatta artık çok kez üst katlarda varlık göstermiştir. (Naumann, 1985:390) Yine özellikle Hitit bölgesinde sürekli olarak gelişen bir bireyleştirme eğilimi görülmüştür. Evlerin tek tek zorlukla ayırt edildiği kapalı ev oluşumları yerine Anadolu’nun erken çağlarında olduğu gibi (Çatal Höyük) kesin ayrımlara gidilmiştir. Ortak duvarlardan kaçınılmıştır. Erken dönem konutlar genellikle iki odalıdır. (Resim 96 da 490 numaralı plan) Ek oda gerektiğinde evler ikinci bir iki odalı evin eklenmesi ile dört odalı ev durumuna getirilmiştir.(Resim 96 da 493 ve 494 numaralı planlar) Evlerin hemen hemen hepsi Batı Anadolu evlerinde olduğu gibi iç avludan

yoksundurlar. Avlular genellikle evlerin yanında inşa edilmiştir. (Naumann, 1985:377-378-381)

Resim 96:Hitit konut plan tipleri (Naumann, 1985:375)

Zamanla gelişen evlerde avludan yukarı çıkan bir tahta merdiven yapılmıştır. Üst katta oturma ve yatak odaları yerleştirilmiştir. Alt kat odaları ise ambar ve işlik (atölye) olarak kullanılmıştır. Aynı ve benzer düzende konutlar günümüzde Anadolu'da da bulunmaktadır. (Naumann, 1985: 381)

Hitit konutlarında odaların tabanları çoğunlukla taş döşenmiştir. (Naumann, 1985:115)

4.8 HİTİT UYGARLIĞINDA MEKÂN-DONATI TASARIMLARININ ETKİLERİ

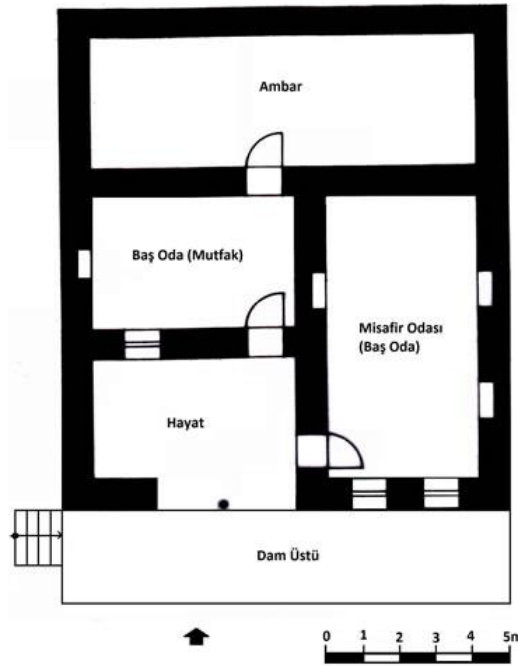
Anadolu'da 2.binyıl sonuna dek Hitit yerleşmeleri koyak (iki dağ ya da tepe arasında kalan çukur yer ya da dere boyu) düzlüklerinde yer almıştır. Dağlık bir yörede yer alan tek kent Hattuşa'dır. Torosların güneyindeki dağ kentleri örneğin Karatepe ise ancak Geç Hitit çağında kurulmuşlardır ki bu çağda Urartu yerleşimleri de ortaya çıkmaya başlamaktadır. Hattuşa kentinin dağlık bir bölgede inşa edilmesi onun Frigya dağ kentleri ile aynı özellikler gösterdiğini düşündürmez. Bunun en önemli nedenlerinden birisi Frig kentlerinin doğal olarak sınırlandırılmış yüksek düzlüklerde yer almasına karşın Hattuşa kentinin büyümesini sınırlandırmayan, kapsamlı bir sur duvarı olan, kayalık bir bölgede kurulmuş olmasıdır. Sonuç olarak Hattuşa kenti konumu ve yer seçimi olarak kendi dönemi içerisinde Anadolu'da özgünlük göstermektedir. (Naumann,1985:220-221)

Hitit mimarlığının en belirgin özelliği yukarıda da belirtildiği üzere asimetrik oluşudur. İnsanoğlunun icadı olan "rational" ve geometrik düzen değil doğadan gelme tarafı vardır. Yapılar ve genel olarak kent herhangi bir geometrik ilkeye veya hizalamaya bağlı olarak inşa edilmemiştir. Hattuşa'da Büyükkale ile Büyük Tapınak'ta bu belirgin biçimde görülmektedir. Bahsedilen "doğadan gelme" özellik daha sonra Hellen yapı sanatında görülmektedir. İngiliz ve Türk bahçeleri de yine herhangi bir ilkeye bağlı kalmaksızın doğal bir oluşum içinde oluşturulmuştur. (Akurgal, 2005:127)

Hitit mimarlığının diğer önemli bir özelliği ise Büyük Tapınağın avludaki ana yapısının karşılıklı (simetrik), düzenli giriş kapısında ve Büyükkale'nin E yapısında görülen Bit Hilani plan tipidir. Bu plan tipi Hurri kökenlidir. (Akurgal, 2005,127)Bit-hilani Demir Çağı'nda Güneydoğu Anadolu, kuzey Suriye, İsrail ve kuzey Mezopotamya bölgelerinde saray mimarlığında yaygın olarak kullanılmıştır. Bit-hilani türü yapılar tüm bölgelerde bazı ortak özellikler sergilemektedir. Bu plan tipi için farklı tanımlamalar bulunsa da, ortak özelliklerden ilki; önü açık, uzun ekseni cepheye bakan yatay dikdörtgen sütunlu portiko (portiko: bir yapının, özellikle bir tapınağın, üstü kapalı, duvar ya da sütunlarla desteklenmiş giriş bölümü.) ile bunun

arkasında bulunan portikoya paralel yatay dikdörtgen taht odasıdır. Diğer ortak özelliği ise yapıların kuzey-güney yönünde yapılmış yatay dikdörtgen şeklinde bağımsız yapılar olmalarıdır. Bunlara anıtsal merdivenlerle ulaşılmaktadır. Kalın duvarlarla inşa edilmiş eklemelerle büyütülmeyen kapalı yapılardır. Genelde sütunlu portikonun solunda küçük bir merdiven boşluğu yer alırken taht odası tüm yönlerden daha küçük oda dizileriyle çevrilmiştir. Ön cephelerin duvarlarının alt kısımları ve kapı söveleri orthostatlar ile süslenmiştir. (Lehmann ve Killebrew, 2010,13-33)

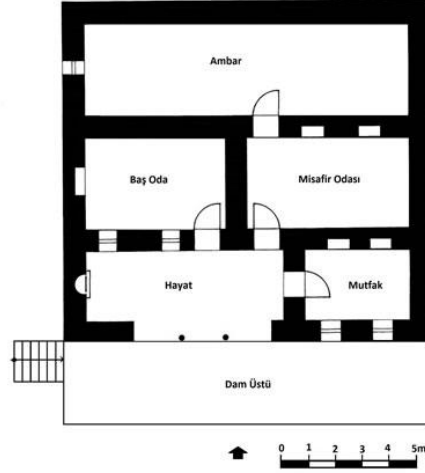
Asurlular da bazen sadece bir giriş yapısı (sütunlu portiko) bazen de büyük saray kompleksinin bir parçası olarak, hatta sarayların özel dairelerinden biri veya bir kaçını hilani tarzında suitler olarak tasarlamışlardır. (Sevin, 1991, 109-111)

Resim 97: Günümüz konutlarından plan şeması 1

(Erarslan,2013,<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=384&RecID=3108>)

Bit-Hilani plan tipi Anadolu yapı geleneğinde ve mekân tasarımlarında yerel yorumlarla hâlâ kullanılmaktadır. Günümüzde "L-Hilani" olarak adlandırılan bu yeni plan şemasına (Resim 97, Resim 98, Resim99 görsellerinde görüldüğü üzere) Adıyaman'ın Kahta Bölgesinde ulaşılmıştır. (Erarslan, 2013)

Resim 98: Günümüz konutlarından plan şeması 2. (Erarslan,2013, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=384&RecID=3108>)

Özünde Türk mimarlığı da Hitit ve Hellen eserlerindeki gibi asimetrik özellikler göstermektedir. Selçuklu-Osmanlı külliyesi ve Topkapı Sarayı alanı belirgin olarak Hitit ve plan özellikleri göstermektedir. (Akurgal, 2005:127) Bu görüş, Osmanlı şehircilik düzeninde olduğu gibi, Osmanlı konutlarında mekân tasarımlarında da vardır. Hitit mimarisiyle Girit mimarisi arasında da bir benzerlik bulunmaktadır. Yapılarda karşılıklı duvarlar arasındaki mesafenin kısalığı ile inşa tekniği, üst katların taşınması için kolaylık sağlamaktadır. Şehir kurgusu bakımından incelendiğinde ise Hititlerde bütün binaların tek tek yapıldığı görülmüştür. Bu yapı düzeni Truva VI. 'da da görülmektedir. (Turani, 2011: 121)

Resim99: Günümüz konutlarından görünüş

(Erarslan,2013:<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=384&RecID=3108>)

Mezopotamya'da pencereler evlerin avlusuna bakmakta iken Hititlerin pencereleri evin dış duvarına yani manzaraya bakan kısımlarına açılmışlardır. Osmanlı mekân tasarımında bunun çeşitli örnekleri ile karşılaşıldığı gibi Uzak Doğu da görülmektedir. Hititlerin yapılarında özellikle tapınaklarındaki gün ışığı kullanımı Uzak Doğu tapınaklarında da görülmektedir. Bu mekânlar heykele gün ışığı gelecek şekilde inşa edilmiştir. (Turani, 2011:121) Anadolu'da yüksek kulelerin de Hititler'e özgü bir özellik olduğu Mısır betimlerinden de anlaşılmıştır. (Naumann,1985:333)

Resim 100:Anıtkabir aslanlı yol

(<http://www.panoramio.com/photo/34505562/2016>)

2. Ulusal Mimarlık Dönemi eseri olan Anıtkabir Müzesi'ne ait Aslanlı Yol;tıpkı Hititlerin anıtsal mekânlarında tasarladıkları ön avlulu giriş üslubundadır.262 metre uzunluğundaki yolun iki yanında oturmuş pozisyonda 24 tane aslan heykeli bulunmaktadır.Bu aslanlar Hititlerin kullandıkları aslan heykelleri gibi ziyaretçilere bir duygu kazandırmak amacıyla yerleştirilmiştir Yani Aslanlı yolun aslan heykelleri kuvvet ve sükûneti temsil etmektedir. (wikipedia.org,2016:[2])

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. GEÇ HİTİT UYGARLIĞI DÖNEMİNDE MEKÂN-DONATI ELEMANI TASARIMLARI

Bu bölüm içerisinde Demir Çağ ile birlikte yüzyıllar boyunca Anadolu'da varlık edinmiş Hitit Uygarlığı'nın çöküşü sonrası tekrar kurulan Geç Hitit Uygarlığı'nın genel özellikleri hakkında bilgi verilmiş olup sonrasında mekân-donati tasarımları hakkında detayları incelenmiştir.

5.1 DEMİR ÇAĞ (KARANLIK ÇAĞ) MÖ.1200-750 GENEL ÖZELLİKLERİ

Karanlık Çağ'ın Anadolu mekân tasarımı açısından önemi Akurgal tarafından şu şekilde ifade etmiştir:

“Troia VI h'nin ve Hattuşa'mn yıkılmasından sonra Anadolu yeniden 450 yıl boyunca ilkel bir düzeye düşer. Artık yazı kullanılmamaktadır. Zengin ve uygar kentlerin yerine yoksul yerleşmelerin gelmiş olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bugüne değin Orta Anadolu'da kazılan ve araştırılan düzinelerce örende M.Ö. 1200-750 tarihlerine girebilecek eserler saptanamamıştır. Hiç şüphe yok ki bu tarihler arasında da yerleşmeler mevcuttu. Ancak nüfus az ve uygarlık düzeyi düşük olduğundan kalıntılar da o oranda önemsizdir, onları bu nedenle teşhis etmek zorlaşmaktadır.” (Akurgal,2005: 187)

Demir Çağı öncesi siyasal egemenliklerine rağmen, Hititler Suriye'deki kenar illerin kültürlerini fazla etkileyemezken, bu yeni dönemde büyük bir etkileşim başlamıştır. Büyük Hitit toplulukları Güney-Anadolu'dan Kuzey Suriye'ye göç etmişlerdir. Bu bölgelerde kendilerinden daha önce yerleşmiş daha küçük topluluklar ile küçük kent devletleri kurmuşlardır. Böylece Anadolu'da mimarlığın geçirdiği gelişim kesintiye uğramış, olsa da birkaç özellik yüzyıllar boyunca koruna gelmiştir. (Naumann,1985:509) Anadolu uygarlıklarına daha önemli katkıları olan halklar arasında kurdukları devletler ve yüksek kültürleri ile Geç Hitit, Urartu, Frig ve Lidyalılar'ın ayrı bir yeri vardır. (Sevin, 2004:195)

Güney Anadolu'da ve Suriye'de Geç Hititler, Doğu Anadolu'da Hurrilerin devamı olan Urartular, Orta Anadolu'da Frigler, Lidyalılar Güneybatı Anadolu'da

Likyalılar Anadolu tarihine iz bırakacak uygarlıklar kurmuşlardır. Bu topluluklar Mısırlılar, Fenikeliler ve Babillilerle birlikte Hellen uygarlığı üzerinde büyük etki yapmışlardır böylece bugünkü dünya sanat ve kültürünün oluşmasında da önemli katkılarda bulunmuşlardır. (Akurgal, 2005:195)

5.2 GEÇ HİTİT UYGARLIĞI GENEL ÖZELLİKLERİ

Hitit İmparatorluğu yıkılmış olsa da güneydoğu eyaletleriyle Hitit kültürünü yaklaşık 500 yıl kadar daha yaşatmayı başarmıştır. (Akşit, 1981: 130) Hitit Devletinin yıkılmasıyla, Ege göçlerinin de doğurmuş olduğu karışıklıklar sonucunda Asur Devleti Hitit topraklarına sahip olabilmek amacıyla harekete geçmiştir. (Memiş,2015:156) Bundan sonra bir daha merkezi bir Hitit Devleti kurulamamış, Hitit Beylikleri Asurlular'ın sürekli saldırıları ile mücadele etmişlerdir. Kargamış, Zincirli, Malatya – Aslan Tepe, Sakçagözü, Karatepe ve Tell Tayinat'da yapılan kazılarda bu dönemin önemli merkezleri açığa çıkarılmıştır. Bu küçük krallıklar M.Ö. I. binin ilk çeyreğinde, İç Anadolu'nun kuzey ve batısında Frig, Doğu Anadolu'da Urartu, Kuzey Mezopotamya'daki Asur politik güçleri arasında yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Geç Hitit Çağı'nın Anadolu sanatındaki önemi Hitit sanatını MÖ.700 yıllarına kadar yaşatmış olmasındandır. (anadolumedeniyetlerimuzesi.gov,2009) Geç Hitit Uygarlığı'nda sadece gelişim göstermiş veya Hitit Uygarlığı'ndan farklılık göstermiş yapı ve detaylar incelenecektir. Bu amaçla dönem kalıntıları açısından zengin veri sunan Zincirli ve konutları ile gelişime ışık tutan Kargamış tez kapsamına alınmıştır.

5.3 MEKÂN VE DONATI TASARIMI

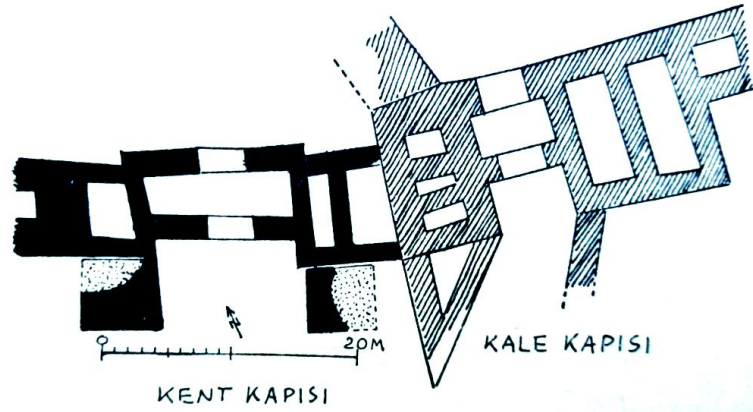
Geç Hitit şehirlerinin etrafı Hitit uygarlığı erken dönem şehirlerinde olduğu gibi sularla çevrilidir. İdari ve dinsel işlevli anıtsal yapılar yerleşmenin tepesinde ek bir savunma sistemiyle inşa edilmişlerdir. Şehirler, sarayları, caddeleri, anıtsal merdivenleri ve meydanları ile birlikte bir bütün olarak planlanmıştır. Saraylar ise çoğunlukla bir avlu çevresine yerleştirilmiş birbirlerini bütünleyen yapılardan oluşmuştur. Hilani adı verilen, girişi sütunlu, dikdörtgen planlı bu yapılar dönemin özgün bir mimarlık örneğidir. Erken Hitit döneminde başlayan yontuculuk Geç Hitit sanatının önemli özelliklerinden biri haline gelmiştir ve mimari ile yontuculuk yoğun bir şekilde birlikte uygulanmıştır. Sur duvarlarındaki kapılar, saray cepheleri

kabartmalı taş bloklarla (orthostat) kaplanmıştır.(Resim101)
(anadolumedeniyetlerimuzesi.gov,2009)

Resim101:Zincirli Sarayından bir ortostad-İstanbul Arkeoloji Müzesi en.no:7736
(Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır,2015)

2. binyıl Anadolu ve Kuzey Suriye kapıları dış görünüş bakımından birbirlerine büyük benzerlikler göstermektedir. Her ikisinde de kapı geçidi iki yandan büyük kulelerle korunmaktadır ve kapı geçidi üstünden bir köprü ile birbirlerine bağlanmışlardır. Kulelerin önyüze veya arka yüze bağlanması ile oluşan yapı tasarımı farkı Suriye’de dar ve enine iki odalı üç geçit, Anadolu’da ise yalnız iki geçit ve oldukça derin bir kapı odası oluşmasına imkan vermiştir. Ancak Suriye ile yoğun ilişkiler kurulduktan sonra bu iki biçim birbirine karışmıştır.(Resim 102)
(Naumann,1985: 299-301)

Resim 102 Erken ve geç dönem hitit kapısı (Naumann ,1985: 287)

Su kaynakları yakınında anıt yapma geleneği, Geç Hititlerde de sürmüştür. Konya'nın Ereğli ilçesinde yer alan İvriz Kaya Kabartması bu kaya anıtlarına örnektir. (Resim 103) Yoğun Asur ve Arami etkilerinin görüldüğü kabartmada kralın giysisindeki Frig etkileri Anadolu'daki kültürel alışverişi sergilemektedir. (Muslubaş ve Topaloğlu,2016)

Resim 103:İvriz kaya anıtı (İvriz Kaya Anıtı 2014)

Taş sütun altlıklarının bağımsız bir öge olarak, 8.yüzyıldan itibaren Güneydoğu Anadolu ve Suriye’ de yaygın bir biçimde kullanıldığı bilinmektedir. Zincirli'deki kemerli ve yaprak bezemeli örnekler bunlar arasında yer almaktadır.

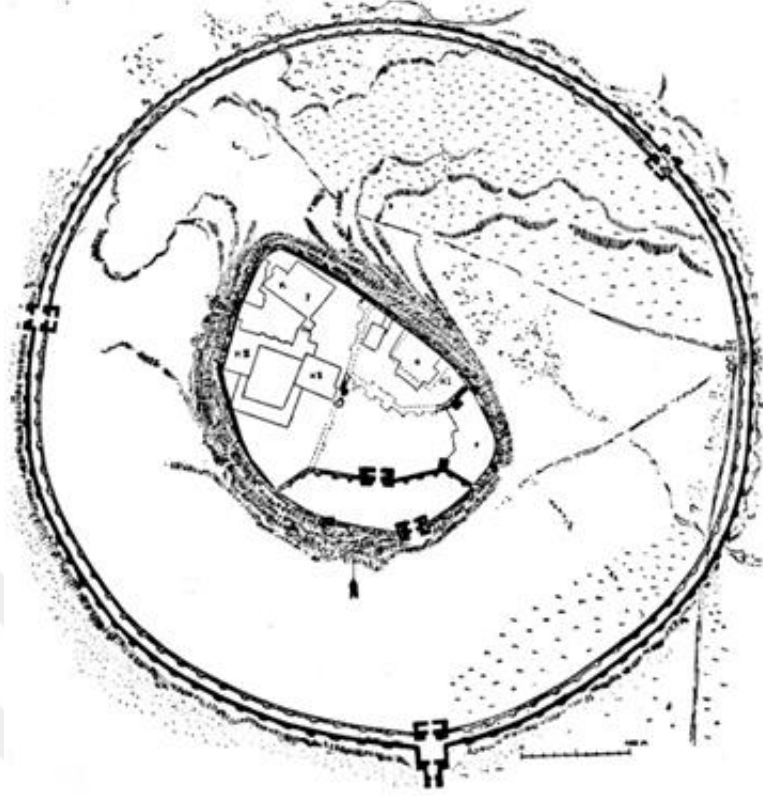

Resim104:Zincirli Saray girişinden sütun kaidesi-İstanbul ArkeolojiMüzesi en.no:7731 (Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır,2015)

Hayvan biçimli altlıklar ise Geç Hitit sanatının getirdiği yeniliklerden biridir.(Resim104) Heykel biçimli bu tür taşıyıcılar ve sütunların kullanılması heykelciliğin ve mimarinin birlikte uygulandığını göstermektedir. Geç Hitit heykelciliğinde mimariye bağlı olmayan oransız vücut ölçüleri ile dikkati çeken anıtsal örnekler de vardır. (Muslubaş ve Topaloğlu,2016)

5.4 ZİNCİRLİ (SAM-AL) KALESİ VE SARAY YAPILARI

Zincirli Höyük Gaziantep'in İslahiye ilçesinin 10 km. kuzeyinde yer almaktadır. Antik adı Sam'al olup Geç Hitit Dönemi'nin en önde gelen metropollerinden biridir. Günümüzden üç bin yıl önce 40 hektarlık bir alana yayılmış bir kraliyet merkezidir. (Vikipedi.gov,2015:[3]) Çember tasarımlı Zincirli, Kades-Suriye kentlerinden olup MÖ.1200 dolaylarında yıkılmıştır. 300 sene sonra ise Sam'al (Zincirli) prensi, başkent çevresine aynı geometride bir duvar yaptırmıştır.(Resim 105)

Resim 105 Zincirli (Sam'al) (Naumann 1985, 239)

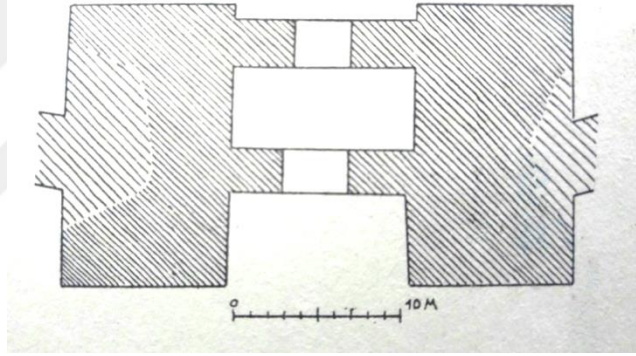
Üç kapı ile kente giriş sağlanmıştır. Bu kapılar dağları aşarak gelen yolları kente bağlamaktadırlar. Buna karşılık Zincirli kalesinin bir tek kapısı vardır ve güney kent kapısı ile aynı eksen üstündedir. Kapı yolunun iki yanında nöbetçi odası ya da merdiven yuvası olarak eski tasarımlara oranla daha kolaylıkla kullanılabilen derin odalar oluşturulmuştur. Şehir surlarının geometrik düzeni kentin iç bölünmesini etkilememiştir. (Naumann,1985:239-240)

Kentin ortasındaki höyük üzerinde, ikinci bir surla güvence altına alınmış olan kale bulunmaktadır. Zincirli'nin yapı tasarımı hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Kale ise kazı çalışmalarının odak noktası olması da dolayısıyla yapı araştırmaları açısından daha fazla bilgi sağlamaktadır. (TAY Projesi,2016:[9])

İç kalenin içerisinde avluların etrafına yerleştirilmiş bir dizi anıtsal yapı inşa edilmiştir. Bu durum Hitit İmparatorluk Devri'nden beri Anadolu şehir merkezlerini Mezopotamya'dan ayıran bu yapısal kurgu böylece Geç Hitit Krallıkları'nda da devam etmiştir. Bu yapılar, Asur kaynaklarında "hilani" olarak geçer Saray yapılarına orthostatlarla bezeli bir kapıdan ulaşılmaktadır. Uzun cephede hilani tipi

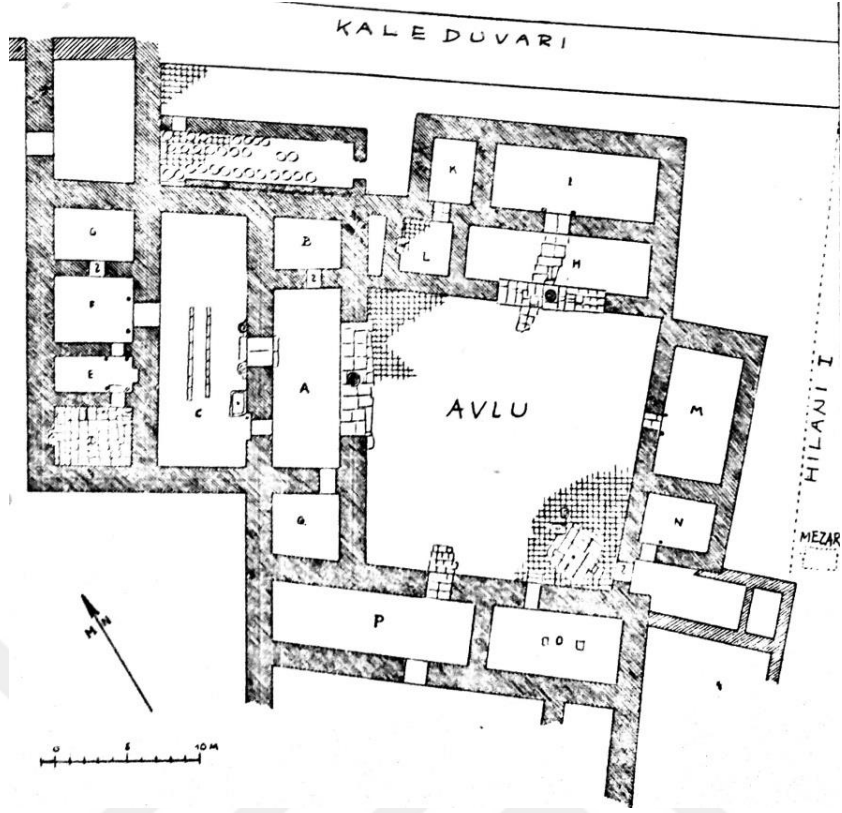
giriş bulunmaktadır. Bu alan sütunlu portiklere (Küçük sütunlarla taşınan giriş sundurması) sahip kompleksler şeklinde inşa edilmiştir. Böylece Aramiler'in de egemenlik kurduğu bu şehirde, saray mimarlığında hilani tipi yapıların kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca, Arami Döneminde Fenike etkisinde bitkisel bezekli sütun altlıkları tasarlanmıştır. (TAY Projesi,2016:[9])

Kraliyet sarayını da içine alan kalenin güney kesiminde, kaleyi bir bakıma bölen bir iç sur ve bu surda bir iç kapı mevcuttur. (Vikipedi.gov, 2015:[3]) Zincirli Kale Kapısı Kuzey Suriye'de Boğazköy dizgesine göre yapılmış bir mekân donatı elemanıdır. (Resim 106). Kale kapısı kuleleri de Boğazköy'deki kulelerle hemen hemen aynı ölçüdedirler. Bu Kale Kapısı kulelerinin, içinde oda bulunan en son kuleler oldukları anlaşılmaktadır. (Naumann,1985: 182)

Resim 106: Zincirli Kale Kapısı (Naumann 1985, 300)

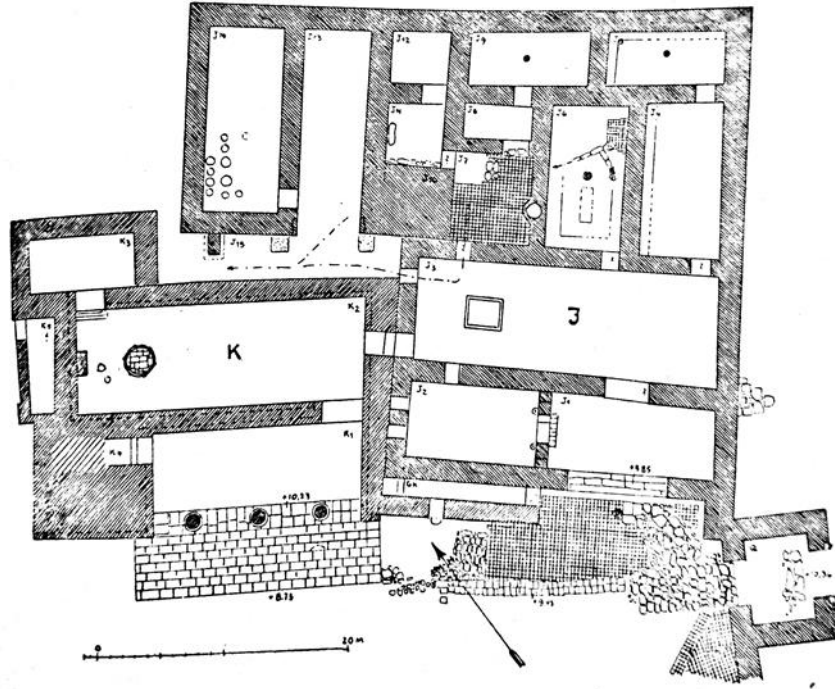
Kalenin surları geometrik bir düzen göstermez. Mısır ve Asur kabartmalarında bazı Hitit Kale betimlemelerinde pencereler gösterilmişse de özellikle Kuzey Suriye'de de durumun böyle olmadığı anlaşılmıştır. Çünkü oldukça yüksek korunmuş olan duvarların hiçbirinde, Zincirli'de de pencerelere rastlanmamıştır. (Naumann,1985: 182)

Resim 107: Zincirli Yukarı Saray (Naumann, 1985:434)

Zincirli’de Kalamu sarayında ise istisna bir durum vardır. Batı dış duvarların her birinde, yerden 30 cm yükseklikte, karşılıklı yerleştirilmiş ikişer pencere vardır. İç mekân düzenlemesinde bu iki pencere arasına ev sahibinin taht koltuğunun yerleştirildiği düşünülmektedir. (Naumann,1985: 182)

Zincirli Saray yapıları içerisinde mekân ve donatı açısından dikkat çeken uygulamalar yer almaktadır. Bunlardan birisi ıslak mekânların düzenlenmesine örnek teşkil edecek olan Yukarı-Saray’daki hamam odası (Resim 107 Oda D) tasarımıdır. Taban, aralıkları kireç harcı ile titizlikle kapatılmıştır ve gelişi güzel dikdörtgen biçiminde taş dilimlerinden örülmüş bir kaldırım döşemesi ile donatılmıştır. Diğer önemli bir ayrıntı ise yıkanma odalarının tabanları üstüne asfalt dökülmüş pişmiş tuğlalardan yapılmış bir kaldırım döşemesi uygulanmasıdır. (Naumann, 1985: 159)

Resim 108:Zincirli Saray J ve K (Naumann, 1985: 425)

Saray yapılarında farklı olarak genişletme işlemine girilip gösterişli bir kabul bölümü eklenmiş olması dikkat çekmektedir. (Resim 108)Yeni ek yapı K, artık değişmez bir yapı tipi durumuna gelen hilani türünde yapılmıştır ve birkaç oda kapsamaktadır. Yapı K’da sekiz basamaklı açık bir merdiven ile bezemeli bazalt altlıklar üstünde yükselen üç sütunla taşınan bir ön geçide geçilmektedir. Buradan ana eksenden yana doğru kaydırılmış bir kapı yardımıyla ocaklı büyük bir salona girilmektedir. Ön geçidin hemen yanında merdivenin boşluğu bulunmaktadır. Sınırlı yer koşulları sadece küçük bir yan odanın (Kj) yapılmasına olanak sağlamıştır. Ana odanın dar kenarında, ocak yerinin önünde, kil bir seki, bunun da yanında, tahtaya çakılmış etkisi uyandıran, fildişi insan yüzü kalıntıları bulunmuştur. Bu kalıntıların bir taht koltuğunun kakmaları olduğu düşünülmüştür. Bir diğer önemli detay ise, ana odanın duvarlarının ve ön geçidin tümüyle tahta kaplamalı olduklarını gösteren duvar buluntularının olmasıdır. (Naumann, 1985:424-425)

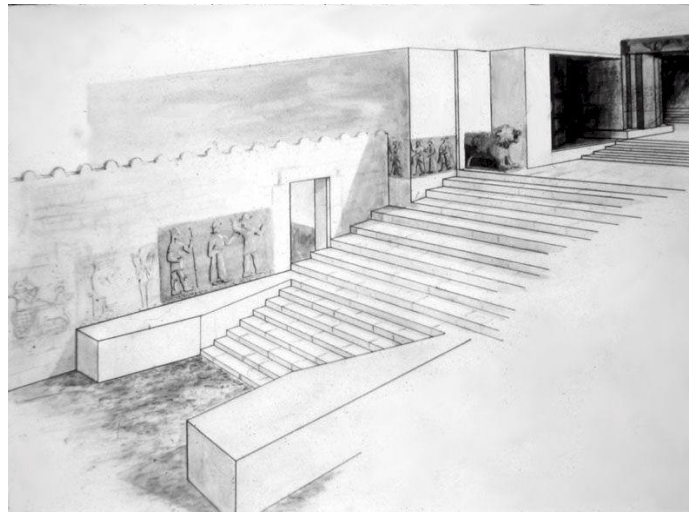
5.5 KARKAMIŞ ŞEHİRİ VE KONUTLARI

Karkamış Fırat nehrinin batı kıyısında yer almaktadır ve Geç Bronz Çağı’nda Hititlerin Suriye bölgesinin idari başkenti olmuştur. Hitit İmparatorluğu’nun yıkılmasından sonra Geç Hitit Krallıkları’nın en güçlüsü olarak ayakta kalmıştır.

Önemli bir ticaret merkezi olan Karkamış duvarla çevrili bir iç şehir ile bunun dışında yer alan bir dış şehri barındırmaktadır. Kazılar ile kale dışında, kaleye ve Fırtına Tanrısı tapınağına doğru uzayan bir tören yolu ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca Kaleye çıkan geniş bir basamaklı yol da yer almaktadır. Tüm bu yapılar bazalt ve kireçtaşı kabartmalarla süslenmiştir. (Bilgin,2016) Karkamış yerleşmesinde diğer Hitit Krallıkları'ndan ve Hitit İmparatorluğu genel mimarisi açısından özel olan konutları yer almaktadır. Bu amaçla da detaylı olarak tez kapsamı içerisinde incelenecektir.

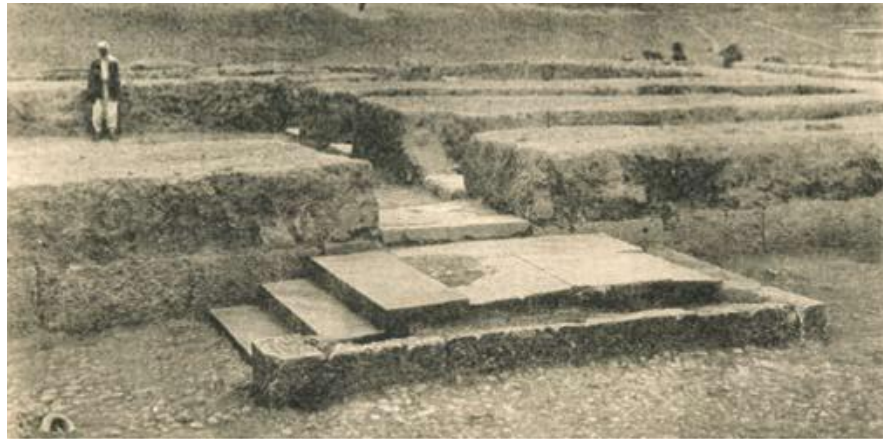

Resim 109: Karkamış uzun yol (Bilgin,2016, <http://www.hittitemonuments.com/karkamis/index-t.htm>)

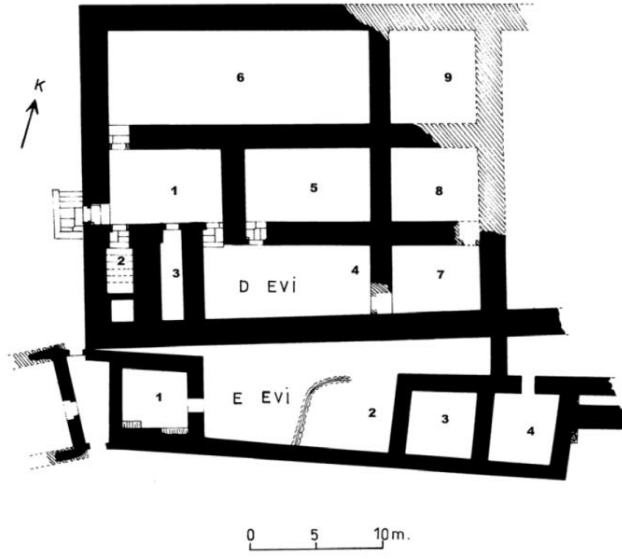

Resim 110: Kaleye çıkan geniş basamaklı yol(Bilgin,2016, <http://www.hittitemonuments.com/karkamis/index-t.htm>)

Kentin en büyük alanını kapsayan Dış Kent'in kuzeyinde, Batı Kapısı'nın kuzeydoğu ve doğusunda bir grup konut ortaya çıkartılmıştır. Bunlar içerisinde yer alan D ve E konutları (bkz. Resim 112 Plan 2) hem mimari özellikleri hem de içlerinde ele geçen buluntular yönüyle önemlidir. D Konutu yaklaşık 32 x 25 m boyutunda inşa edilmiştir. Yapının temelleri düzgün kesilmiş ve işlenmiş sert kireçtaşıdan oluşturulmuştur. Konutun duvarlarının iç yüzeyinde yer yer saptanmış olan sarımsı beyaz renkteki duvar sıvası konutun içinin özenli olarak işlenmiş olduğunu göstermektedir. Konutun batısında girişin bulunduğu dere taşlarıyla döşenmiş bir avlu bulunmaktadır. Giriş bazalt basamaklarla çıkılan ve tabanı kireçtaşı bloklarla döşenmiş sundurmali bir platformdan oluşmaktadır ve tek basamakla ulaşılan kısa bir dromosla konutun içine girilmektedir (Resim 111). Konut 8 odadan oluşmaktadır. Bazı odalarının tabanlarının diğerlerine göre daha yüksek tutulduğu ve bu odalara girişte taş basamaklar kullanıldığı görülmüştür. 6 no'lu oda ana salondur ve bu geniş odanın çatısını taşımak için ahşap direkler kullanılmış olduğu düşünülmektedir. 2 no'lu oda içerisinde ise basamaklar yer almaktadır ve ortalama 1,70 m kalınlığındaki duvarlar yapının iki katlı olduğuna işaret etmektedir (Resim 112). Konutun mekân ve donatı tasarımındaki ince işçiliği ve mimarisi kentin ileri gelenlerinden birine ait olabileceği olasılığını düşündürmektedir. E Konutu ise D Konutu ile bitişik inşa edilmiştir.(Resim 112). Yine taş temel ve kerpiç duvar tekniğinde inşa edilmiş olan ve ortalama 1,20 m duvar kalınlığı olan E Konutu'nun dört odası bulunmaktadır. Konutun girişi ise 4 no'lu odanın kuzey duvarında yer almaktadır 2 no'lu oda ise boyutu ve konumu nedeniyle bir ana salon niteliğindedir. (Dönmez, 2008:226-227)

Resim 111 D Konutu'nun Girişi, Kargamış (Dönmez, 2008: 237)

Resim 112 Kargamış D ve E konutları planı (Dönmez, 2008: 231)

5.6 GEÇ HİTİT UYGARLIĞINDA MEKÂN-DONATI TASARIMLARININ ETKİLERİ

Geç Hitit Sanatı Fenike etkisi altına girdikten sonra Kargamış'ta, Zincirli'de geliştirdiği sütun, kaide ve başlıkları ile yüksek bir düzeye ulaşmıştır. Asur sanatına olduğu gibi İon sanatına da büyük ölçüde örnek olmuştur. (Akurgal, 1968: 71-75)

Hellenler MÖ 8.yüzyılın başlarında Doğu Akdeniz'de ticaret yapmaya başlamışlardır ve böylelikle Mısır'ın ,Fenike'nin ve Geç Hitit Beylikleri'nin yoğun etkisi altında kalmışlardır. Fenike alfabesini alan Hellenler arkasından Şark dünyasının mitolojisinden etkilenmiştir. Antakya'nın güneyindeki Al Mina kolonisini MÖ 750 tarihlerine doğru kurmuşlardır ve Geç Hitit Beylikleri ile karşılaşmışlardır. Kullandıkları geometrik stilden sonra serilen altından, gümüşten, bronzdan ve fildişinden yapılmış eserleri satın almaya ve taklit etmeye başlamışlardır. İon sütun kaidesinin girintili çıkıntılı profili Geç Hitit sanatının bir özelliğidir. (Akurgal, 2005: 208)

ALTINCI BÖLÜM

6. FRİGYA UYGARLIĞINDA VE MEKÂN-DONATI TASARIMLARI

Bu bölüm içerisinde Anadolu'da varlık edinmiş Frigya Uygarlığı'nın mekân ve donatı tasarımları incelenmiştir. Bu amaçla öncelikle Uygarlığın genel özellikleri hakkında bilgi verilmiş olup, sonrasında mekân-donatı tasarımları hakkında detayları aktarılmıştır.

6.1 FRİGYA UYGARLIĞI GENEL ÖZELLİKLERİ

Kralları Midas'ın efsaneleri ile bilinen Frigler, yaklaşık 300 yıl boyunca Orta Anadolu'da hüküm sürmüşlerdir. MÖ 9-7. yüzyıllar arasında Frig Krallığı merkez başkent Gordion (Yassıhöyük-Polatlı) olmak üzere Ankara çevresi, Kızılırmak Nehri'nin doğusunda Çorum, Tokat ve Kırşehir; kuzeyde Samsun; güneyde Niğde ve Konya; güneybatıda Burdur ve Elmalı Ovası; batıda Eskişehir, Afyonkarahisar ve Kütahya; kuzeybatıda Bandırma'ya kadar yayılmıştır. Herodotos ve Strabon'a göre Makedonyalılar'ın komşuları olan ve Avrupa'da oturdukları sırada "Brygler" ya da "Brigler" adını taşıyan Frigler, Makedonya ve Trakya'dan Boğazlar yolu ile Anadolu'ya göç etmişleridir. Daha sonra Asya'ya yani Anadolu'ya geçtikten sonra yurtlarıyla birlikte adları da değişerek "Frig" biçimini almıştır. Başlangıçta ilkel bir aşiret düzeninde yaşamlarını sürdürdüğü anlaşılan Frigler'in Anadolu'daki ilk yüz yılları hala büyük ölçüde bilinmemektedir ve Frig Krallığı Anadolu'nun hala hakkında az şey bilinen uygarlıklarından biri olma özelliğini korumaktadır. (Sivas Tüfekçi ve Sivas,2012: 10-11)

Frig şehirleri üç farklı biçiminde inşa edilmiş ve gruplandırılmışlardır.

a)Höyük biçiminde olan Frig şehirleri; Gordion, Kültepe, Alishar, Pazarlı

b)Kale biçiminde olan Frig şehirleri; Gavur Kalesi, Kerkenes Dağı, Ankara Kalesi

e) Kayalara oyulmuş Frig şehirleri; Midas'ın Şehri (Genz ,2000:3)

Tez kapsamında başkent Gordion ve Midas Antik Kenti ile Kerkenes Dağı detaylıca incelenmiştir.

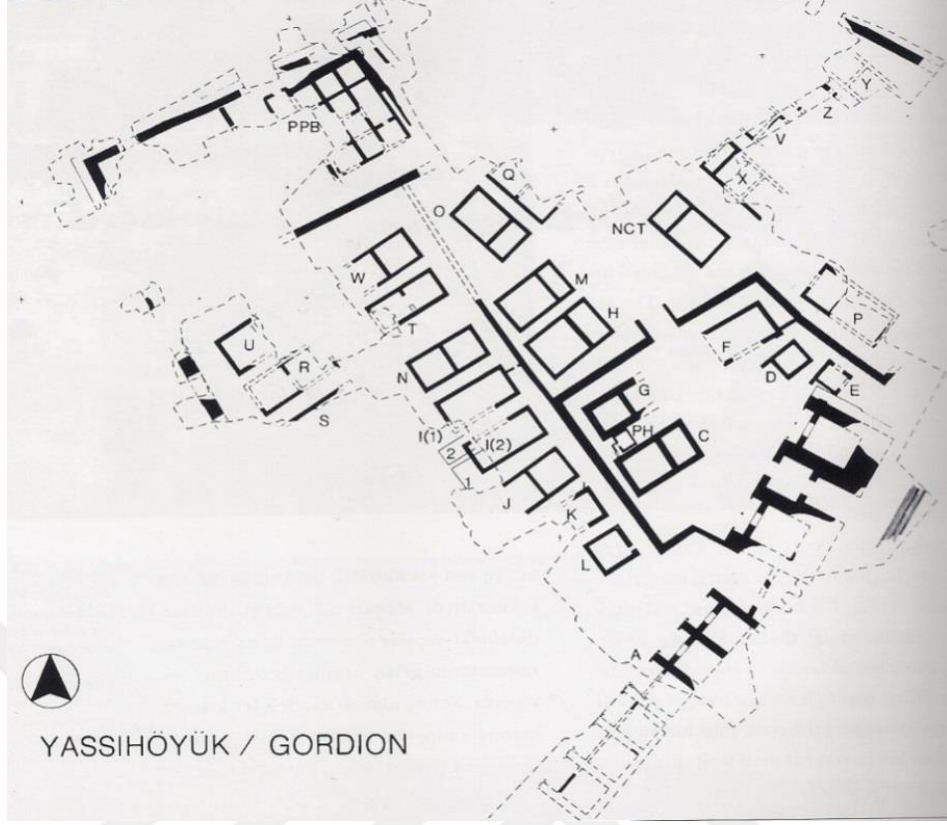
6.2 FRİGYA KENTLERİ

6.2.1 Gordion

Orta Anadolu'ya doğru göç halinde olan Frigler Polatlı yöresine, yani sonraları başkentliklerini yapacak olan Gordion (Yassihöyük)'a yerleşmişlerdir. Gordion zamanla Orta Anadolu'da güçlü bir Demir Çağı Krallığı'nın başkenti olmuştur. Yeni şehir halkı daha önceleri Hititlerin yaşadığı bu yerleşime son vererek, bölgeye beraberlerinde yeni kültür elemanları getirmişlerdir. Örneğin Balkanlar'dan tanınan kaba, el yapımı, açıkılı çanak çömlekler ile sığ çukurlar içine ahşap ya da kamış kullanılarak yapılmış evler öncekilerden tümüyle farklı özellikteydi. Son yıllarda Gordion'daki yeni kazılar ile ilk Frig yerleşmesinin üzerine, bir süre sonra bir yenisinin inşa edildiği ortaya çıkmıştır.(Resim 113) Bu yeni yerleşmede konutlar ahşap direk, saz ve çamurdan yapılmıştır ve oldukça ilkel görünümlüdür. (Sevin, 2004:239)

MÖ 9. yüzyıla tarihlenen görünür anıtlarla Gordion, kesme taştan surla çevrili Aşağı Şehir ve Dış Şehir ile yaklaşık 130 hektarlık alanı kaplayan üç kademeli bir kenttir. (Sivas Tüfekçi ve Sivas,2012: 80)

Frigler dokuma üretimleriyle ünlü olup aynı zamanda olağanüstü ahşap eşyalar üretmiştir. Gordion'da Erken Frig Dönemi'nden itibaren el işleri ve yiyecek hazırlama amacıyla özel alanlar ayrılmıştır. Diğer endüstri ürünleri arasında göbekli tas (phiale) ve fibulalar da frig topraklarında üretilen özel parçalardır. (Ersöz, 2012: 24)

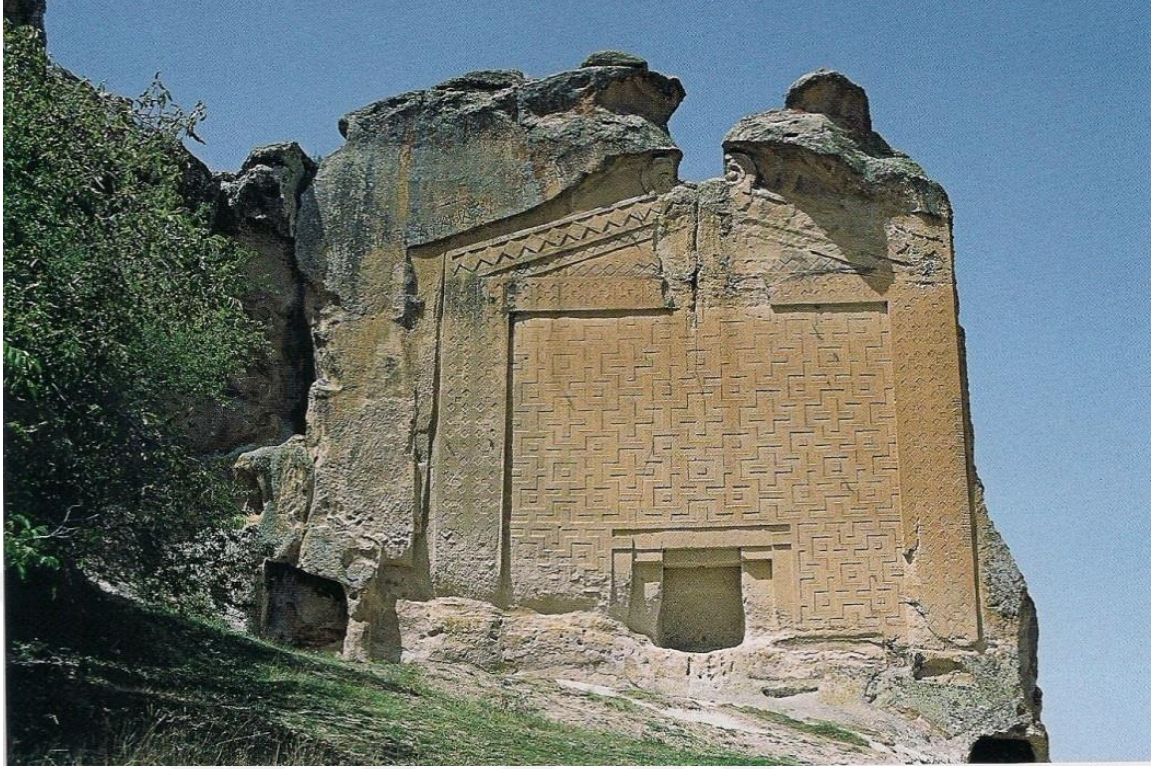

Resim 113: Yeni Frig Sitadeli'nin planı (Sams, 2012:68)

6.2.2 Midas Antik Kenti

Midas Kenti, Eskişehir'in 70 km güneyinde yer almaktadır ve Kayalık Yazılıkaya platosunun üzerinde kurulmuştur. Neredeyse başkent Gordion kadar büyüktür. Vadiye batıdan ve kuzeyden ulaşan yolları kontrol altında tutan, Akpara Kale, Pişmiş Kale, Gökgöz Kale ve Kocabaş Kale tarafından koruma altına alınmış bir yerleşmedir. (Sivas Tüfekçi, 2012:123)

Midas Kenti'ni, Frigler'in bölgedeki en büyük dini metropolü olarak tanımlayabiliriz. Yerleşme çok sayıda kült anıtıyla donatılarak ayrıcalıklı bir konuma ulaşmıştır. Bu şekliyle Frigler için başkent Gordion devletin en güçlü politik merkezi iken Midas Kenti de en önemli dini merkezi konumundadır. (Sivas Tüfekçi, 2012:137)

Resim 114:Midas Kenti'ndeki anıtsal fasad (Roller ,2012:214)

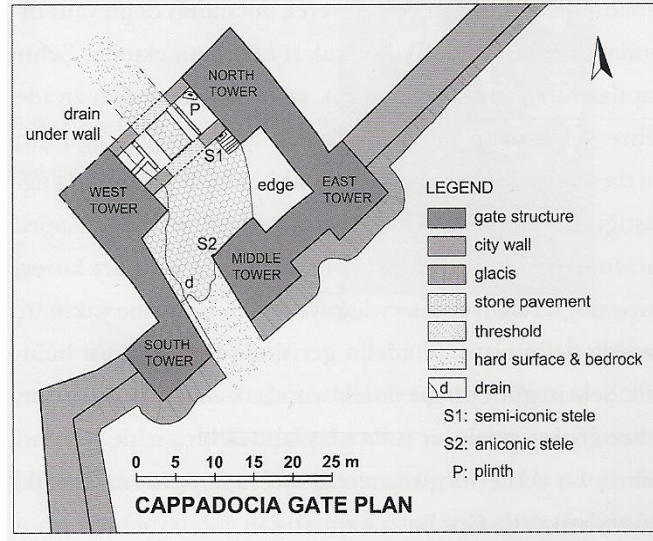
Midas Antik Kenti'nde her iki yanda üzeri kapalı birer galeri yer almaktadır. Bu yapı Frigler'in mimaride teras sistemini yaygın olarak kullanmalarına örnektir. Ortada; üzeri açık bir avlu ve arkasında da bir anıtsal fasadın oluştuğu büyük bir kültür alanının varlığı düşünülmektedir. (Sivas Tüfekçi, 2012: 141)

6.2.3 Kapadokya Kapısı / Kerkenes Şehri

Anadolu'nun merkezinde Geç Hitit krallıklarının güç kaybettiği, Lidya'nın Frigya'yı hâkimiyetine almak üzere olduğu dönemde Kilikya kralları kontrolleri altındaki bölgeyi Kızılırmak'ın yukarılarına doğru genişletmekteydiler. Kargaşa dolu bu dönemde büyük bir grup insan Frigya'nın merkezinden göçle Kerkenes Dağı'nda yeni bir krallığın yeni başkentini kurmuştur. Kerkenes'deki yeni şehrin, çevresindeki bölgeyle birlikte Herodotos'un Pteria dediği yer olduğu düşünülmektedir ve mimari ve maddi kültür bütünüyle Frig özelliklerindedir. (Summers ve Summers 2012, 162,163)

Geoffrey Summers - Françoise Summers şehri ve ünlü Kapadokya kapısını şu şekilde açıklamaktadır:

“..Şehrin güneydoğu yanı boyunca uzanan dik yamaçlar, şehre erişimi geniş bir yolla ulaşılan tek bir girişle sınırlar. Şehrin bu etkileyici girişine Kapadokya Kapısı adını verdik...Surların yerleştirilmesinde, kapıların konumlanmasında ve aralarında saray kompleksi, alıştırma alanıyla ilişkili krali ahırlara benzeyen ve duvarlarla çevrili kamusal olduğu varsayılan kompleksler bulunan kamu yapıları için şehrin güney ucundaki yüksek sırtın seçilmesinde merkezi kentsel planlamanın kanıtları vardır. Kapadokya Kapısı'nın içinde ve Saray Kompleksi'nin önündeki bir odak noktasında yeraltı sızıntısıyla beslenen, taş çevrili büyük bir havuz vardı. Bu havuz, kontrollü kentsel su toplanması ve yönetimi sistemlerinin en seçkin ögesi idi... Kapadokya Kapısı beş kule, dikdörtgen bir iç avluya açılan bir giriş ve iki ahşap bölme ile kapatılan bir arka kısımdan oluşur(Resim 115) Güneydoğudaki yamaçtan tırmanan yol boyunca kapıya yaklaşan ziyaretçiler, yedi kilometrelik şehir surlarının tümünü kaplayan taş bir rampa (glasi) ile tahkim edilmiş, yüksek ve eşit aralıklarla duran üç kule görürdü . Bu rampa (glasi) duvarları desteklemekte ve rutubetlenmeyi engellemekteydi...şehre giriş ,arka kısmın ahşap cephelerinin her birine eklenen devasa ahşap çift kapılarla kontrol edilmekteydi.Kapı yapısı sağlamlığı artırmak için yatay ahşap hatıllarla desteklenen granitten yapılmıştır...Bu sofistike askeri mimari Geç Tunç Çağı mimarisinden bütünüyle farklıdır.Üstü açık girişe tırmanan düşman kuvvetleri kendilerini avluda kısırlanmış bulacak kapalı kapılara saldırmaya çalışırken her yandan yukarıdan hücumu uğrayacaktır.Bu düzen Geç Hitit şehirlerinin Demir Çağı kapılarından da farklıdır.Ancak Gordion'daki MÖ 9.yüzyıl sitadeli ve kapadokya kapısı ile çağdaş olan Sardeis'in şehir kapısı bazı benzerlikler taşır ;bu da yine Kerkenes'te Batı Anadolu özelliklerinin varlığını gösterir.” (Summers ve Summers, 2012: 167-168-169-170)

Resim 115:2011 Kazı sezonu sonrası Kapadokya Kapısı'nın planı (Summers ve Summers, 2012:168)

6.3 MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARINDA GENEL ÖZELLİKLER

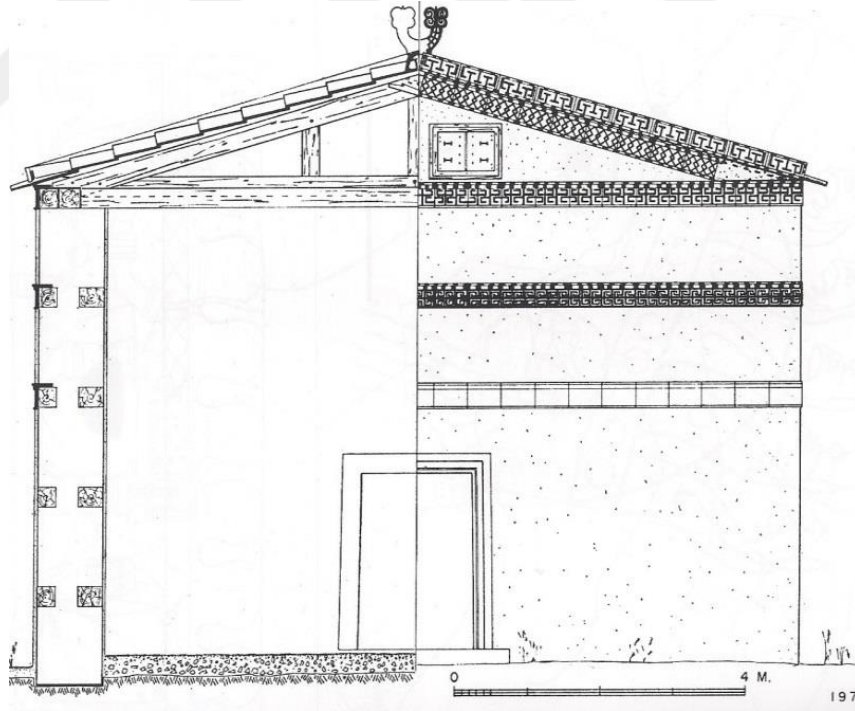
Frig mimarları şehirlerini, Gordion'da görüldüğü gibi, yalnızca alçak ve yassı tepeler üzerine kurmamışlardır. Aslında bu tür yapılar onlara yabancı olup Frig ülkesine özellikle Asur İmparatorluğundan gelen etkilerle girmiş olmalıdırlar. (Uçankuş, 2002: 43)

Sitadel en görkemli durumuna Midas'ın hükümdarlığı zamanında erişmiştir ve Orta Anadolu'da benzeri olmayan anıtsal bir karaktere sahip olmuştur. İçinde krali yapıların bulunduğu kesim 500 X 300 m boyutlarında bir höyük üzerinde kurulmuştur. Halk ise güneydeki düzlükte oturmaktadır. Sitadel taş temel üzerine kerpiç bloklarla örülü bir surla kuşatılmıştır. İki yanda 9m-10m yüksekliğinde kuleleri olan taştan kabartmalarla süslü anıtsal bir kapıdan girişi bulunmaktadır. Bu girişe ise 9 m genişliğinde ve 23 m uzunluğundaki rampalı bir yolla ulaşılmaktadır. (Sevin, 2004, 242-245)

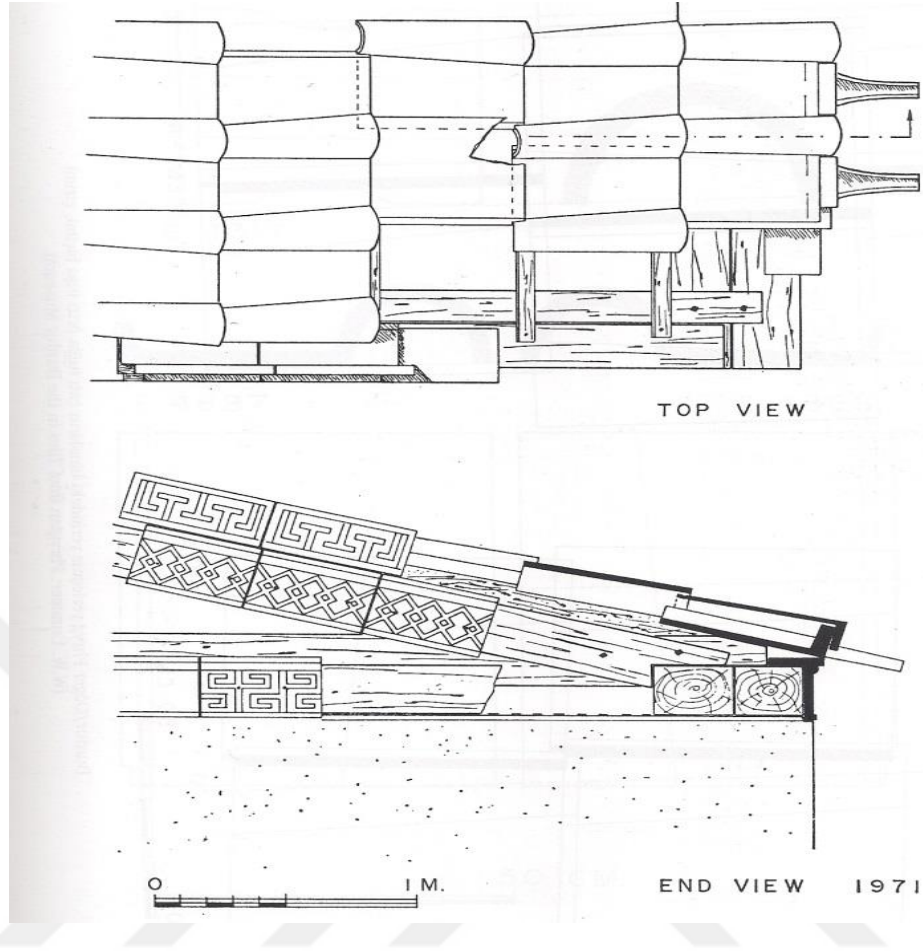
Kazılar ile genişletilen sitadelin içinde başlıca iki bölge ortaya çıkarılmıştır. Kuzeydoğudaki Saray Alanı bir bölme duvarı ile ayrılan ve iki yanında megaronlar bulunan iki büyük avludan oluşmaktadır. İç avlunun kuzeydoğusundaki iki megaron, avludan kuzeydoğuya giden bir sokağa çıkarmış gibi kuzeybatıya bakmaktadır. Ek olarak Saray alanının güney batısında ve alanı arkasına alacak şekilde geniş bir sokak

ya da meydanın iki tarafından birbirine bakan çok odalı iki uzun yapıdan oluşan Teras Bölgesi bulunmaktadır. (Sams, 2012: 61) MÖ 6. yüzyıl boyunca Yeni Sitadel' deki bazı yapılar, terracotta (pişmiş toprak) çatı kiremitleri ve geometrik, floral ve figüratif bezemeli kaplama plakaları eklenerek yenilenmiştir.(Resim 116, Resim 117) Bu teknoloji Gordion'a muhtemelen Lidya'dan ulaşmıştır. (Sams, 2012:71)

İç mekân donatısı olarak, erken Frig devrinde çivi biçiminde mozaiklerle süslü iki döşeme bulunmuştur.Bu mozaikler duvar yüzeyinde bulunmayıp bir zemin döşemesidir. Bu döşeme mozaiği, başları kürevi, kesitleri dairevi ve kısmen kare biçimli, 7 cm. uzunluğunda siyah ve krem renkli çivilerle, dayanıklı bir balçık üzerine geometrik bir süsleme üslûbuyla, yan yana dizilerek yapılmıştır. Bu mozaik zemin döşemenin kenarını, beyaz balçıktan bir bordür ve küçük taşlarla özenli biçimde yapılmış, kenar duvarları sınırlandırmaktadır. Bunun gibi, döşeme mozaik örneklerine Gordion'da ve Mecitözü'nün Kozluca köyünde rastlanmıştır. (Uçankuş, 2002: 258)

Resim 116: Burdur/Döğer,Frig yerleşme yerinde bulunan binalardan birinin cephesini süsleyen pişmiş toprak levhalarla çizimi (Uçankuş, 2002:198)

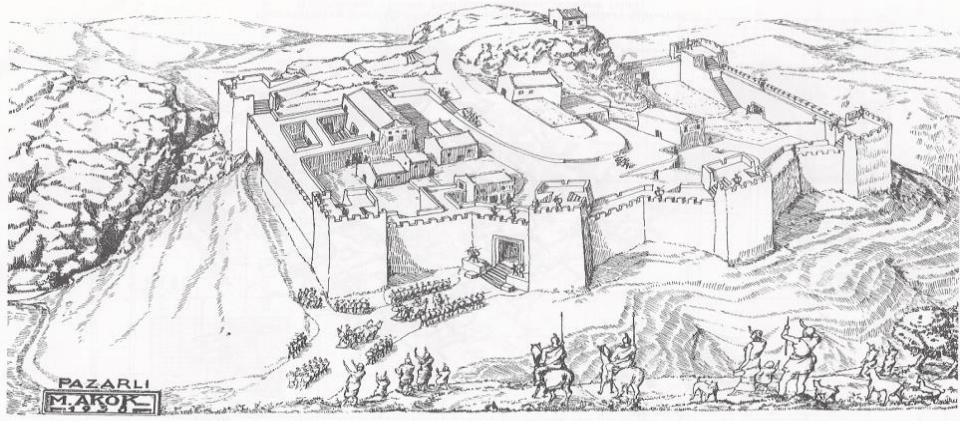

Resim 117: Burdur/Döğer , Frig yerleşme yerinde bulunan binalardan birinin çatı kiremitleri ve cephe alınlık süsleri çizimi (Uçankuş, 2002:199)

Hitit Uygarlığı ile başlayan orthostat tasarımlarına Frig mekân tasarımlarında da karşılaşılmaktadır. Frig orthostları yalnızca stil olarak değil, inşa teknikleri ile de Geç Hitit dünyası ile etkileşim halindedir. Üstelik, taşların üzerinde bulunan bir tanrı, koruyucu bir kapı aslanı gibi figürler, Frigler'in doğu komşuları ile benzer sanat ve düşünce ürünleri olarak gösterilebilmektedir. (Sams ,2012:56)

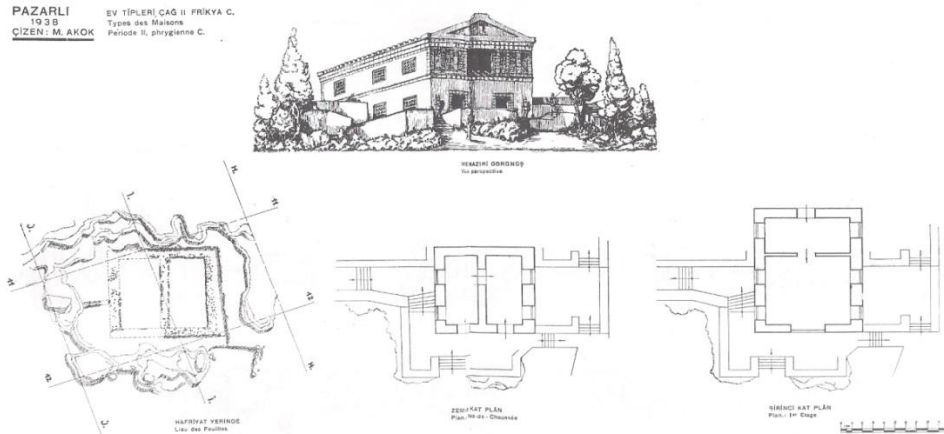
6.4 KONUTLARDA MEKÂN-DONATI TASARIMI

Frig Konut mimarisinde mekân ve donatı tasarımları için tez çalışmasında Pazarlı Yerleşmesindeki konutlar üzerinden örneklendirme yapılmıştır. Pazarlı; Çorum İl merkezinin güneyinde yer alan bir yerleşmedir. Kalker kayalık bir kütlede yer almakta olup küçük tepelerle çevrilidir. (TAY Projesi,2016:[10])

Resim 118: Pazarlı/ Frig kazılarında bulunan Akropol ve kalenin yeniden kurma denemesi (Koşay, 1941; Uçankuş, 2002:s.76)

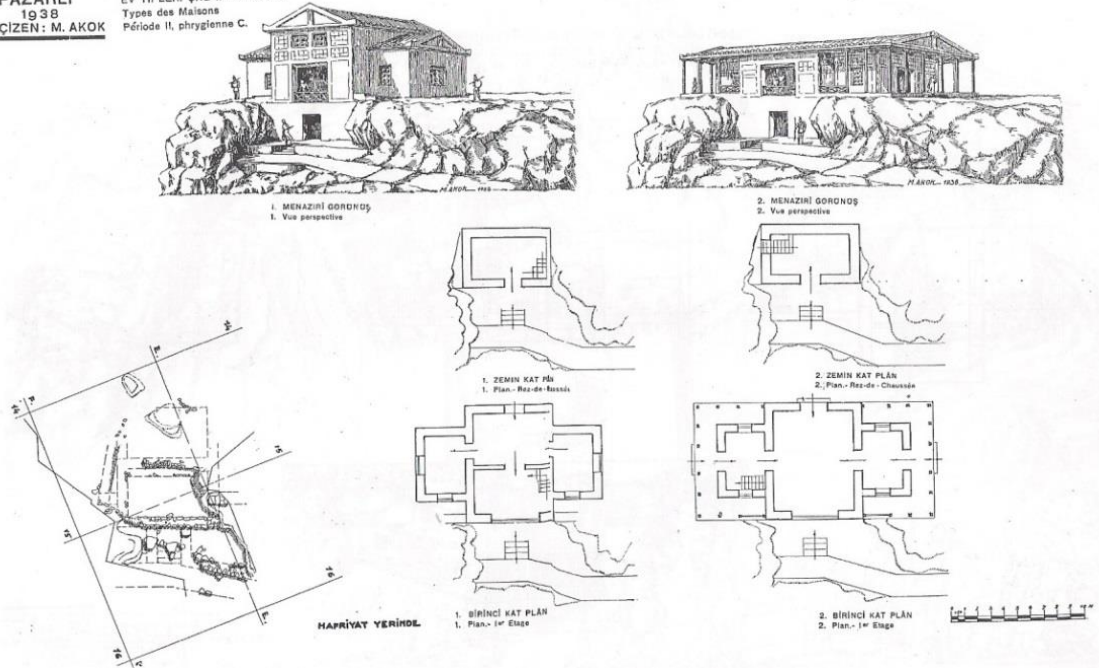
Pazarlı' da konut binaları arazinin eğimine uygun olarak kale içine yerleştirilmiştir. Engebeli kısımlar set duvarlarıyla tesviye edilmiş ve teraslar oluşturulmuştur. Temel duvarları işlenmemiş taşlarla ve çamur harçla inşa edilmiştir. Temellerin üzerine kırmızı renkte kerpiç duvarlar örülmüştür. İkişer katlı oldukları tahmin edilen konutlarda ağaç hatıl ve kirişlerin kullanıldığı düşünülmektedir. Dış kısımları renkli kabartmalı renkli plakalarla kaplanmıştır. Damlar ağaç çatı veya beşik tonoz biçiminde örtülmüştür. Ayrıca kırmızı- beyaz üst kiremitlerle yarım daire kesitli yuvarlak kiremitler de tasarlanıp kullanılmıştır. İç mekân tasarımlarında, duvarlar beyaz ve dayanıklı bir toprakla sıvanmıştır. Zamanla nüfus artışıyla birlikte konut yapılarının sade tasarımlar haline dönüştüğü ve kale dışında inşa edilmiş olduğu görülmüştür. (Uçankuş, 2002:258-259)

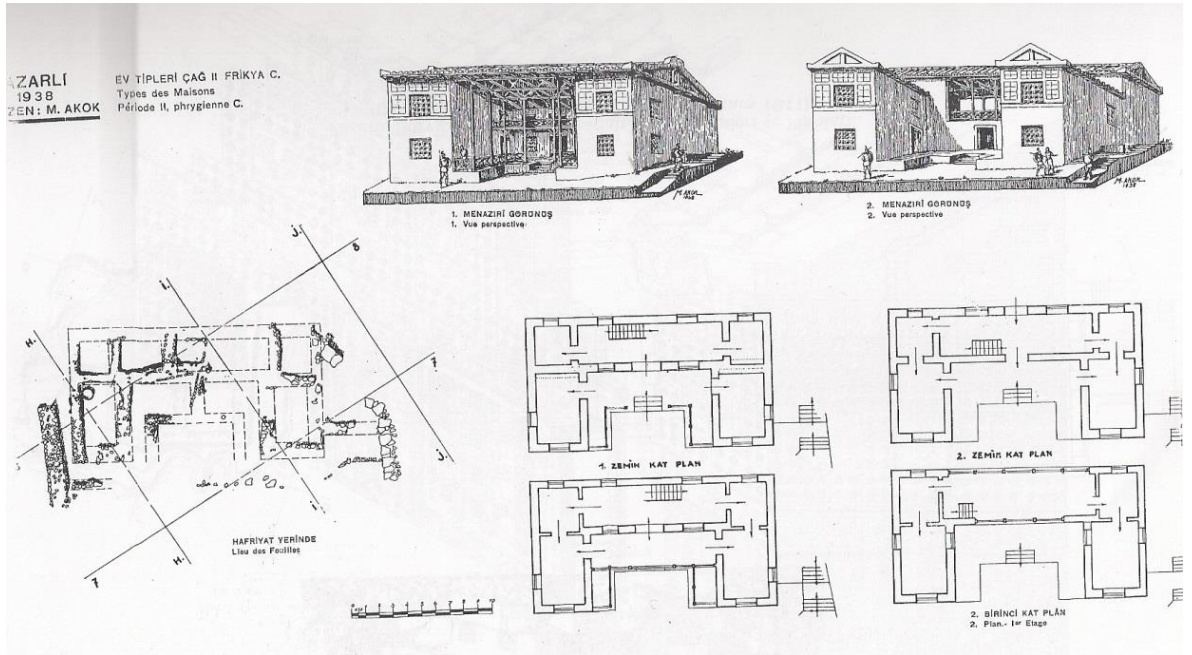
Resim 119:Pazarlı ev tipleri ve planları 1 (Koşay, 1941;Uçankuş, 2002:77)

PAZARLI
1938
ÇİZEN: M. AKOK

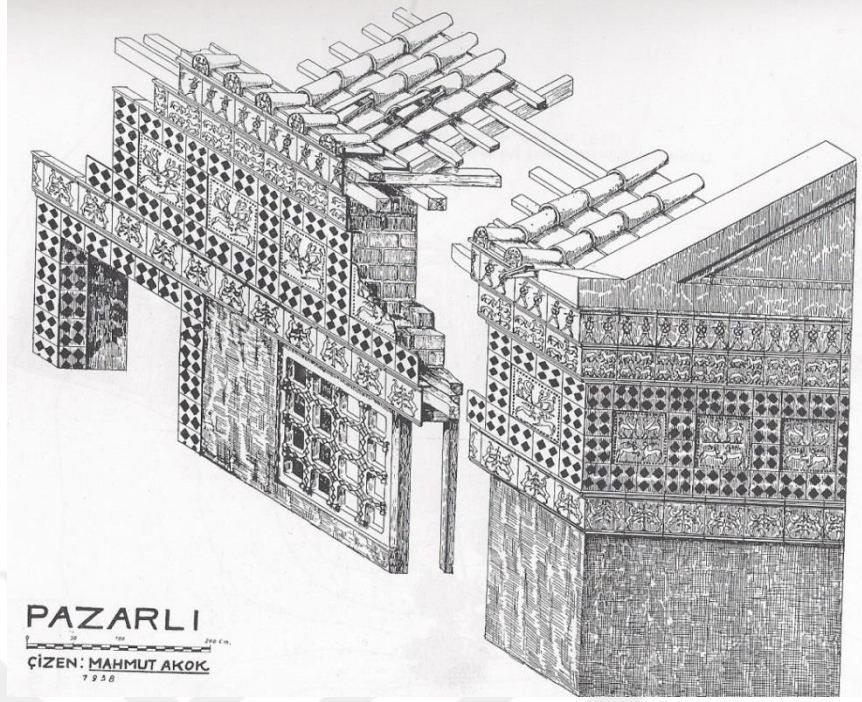
EV TIPLERİ ÇAĞ II FRIKYA C.
Types des Maisons
Période II, phrygienne C.

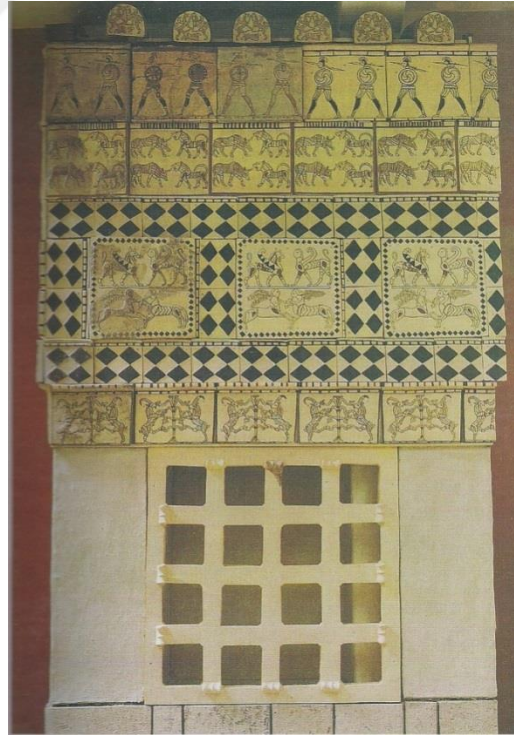
Resim 120: Pazarlı ev tipleri ve planları 2(Koşay, 1941;Uçankuş, 2002:78)

Resim 121: Pazarlı ev tipleri ve planları 1(Koşay, 1941;Uçankuş, 2002:79)

Resim 122: Frig evlerinin yeniden kurma denemesi ve cephelerini süsleme denemesi (Koşay, 1941;Uçankuş, 2002:81)

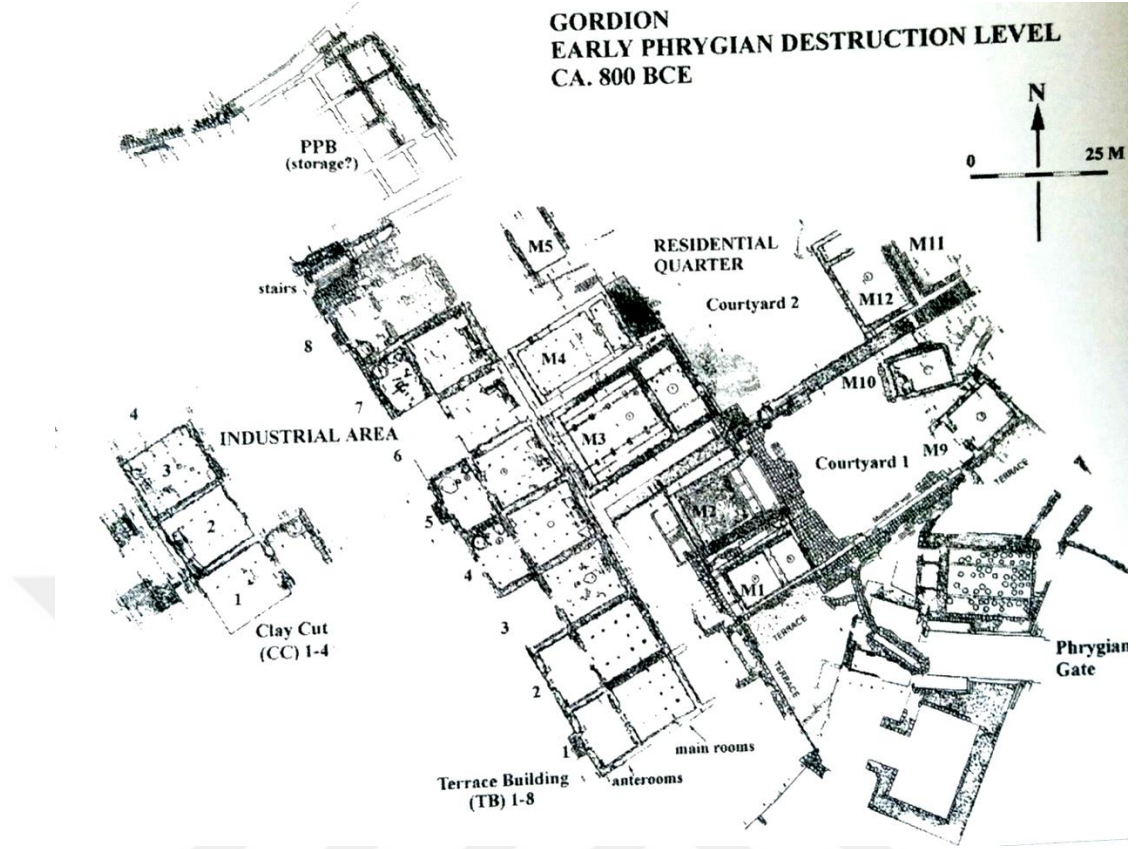

Resim 123: Pazarlı'da bulunan bir frig binasının kabartmalı renkli pişmiş toprak levhalarla kaplı cephesinin, Ankara Arkeoloji Müzesi'ndeki Yeniden inşa denemesi (Anadolu Medeniyetleri Müzesi Reh: s.185; Uçankuş, 2002: 327)

6.5 SARAY MEYDANI VE MEGARONLARDA MEKÂN-DONATI TASARIMLARI

Gordion'da Saray, bir tek büyük binadan ibaret olan Louvre ve Buckingham Saraylarının aksine, Topkapı'da olduğu gibi, ayrı binaların bir çevre duvarı içinde toplanmasından meydana gelmektedir. Saray meydanının her iki yanı, meydana bakan büyük binalarla çevrilidir ve bu binaların hepsi, bir dış oda ile buradan geçilen büyük bir iç odadan oluşmaktadır. Plan tasarımı Troya Uygarlığında karşılaşıldığı gibi Megaron denilen eski Anadolu yapısı planına göre inşa edilmiştir. Saray alanında da, birbirine bağlı olmayan, değişik şekilde ve çeşitli devirlere ait megaronlar bir arada bulunmaktadır. Gordion'daki saray binaları, Midas şehrindeki Yazılı Kaya'ya oyulmuş bina cephelerine çok benzemektedir ve bu bina cephelerinin de, büyük kısmı tahtadan yapılmış binaları takliden, kayaya oyularak inşa edilmişlerdir. Bu uygulamaya da Likya Uygarlığı'nda söz edileceği üzere fazlaca rastlanmıştır. (Uçankuş, 2002:259)

Yapıların inşasında, taş ve kerpiç kadar ahşap da sıklıkla kullanılmış hatta bazı duvarlarda gelişkin bir ahşap dikme sistemi bulunmaktadır. Bir bölümü ise tümüyle taş ve ahşaptan yapılmıştır ve kerpiç sadece çatıya yakın kısımlarda kullanılmıştır. Genelde ahşap ve kamıştan bir gövdenin üzerine çamur sıvanarak semerdam (üçgen çatı, her iki tarafta bir köşebent oluşturan çift eğimli bir çatı) tarzında iki yana eğimli çatı bulunmaktadır ve her iki cephede üçgen alınlıklar yer almaktadır. (Sevin, 2004:245-246)

Resim 124: Eski Frig Sitadeli'nin planı (M.Ö 800) (Sams, 2012:57)

6.5.1 Megaron 1

Saray Meydanına girişte ilk göze çarpan yapı tamamen kerpiçten yapılmış olan Megaron 1'dir. Duvarlar üç kerpiç tuğla kalınlığındadır. İç ve dış yüzeylerine, kerpiç yapıyı desteklemek üzere, tahta direkler yerleştirilmiş olduğu belirlenmiştir. Yapı içerisinde hiçbir uzun çivi ve madeni takoz bulunmadığından, yatay kirişler ve düşey direklerle yapılan kuşaklama (Kuşak en az 19 x 64mm kesitli ahşabın, her bir mesnetten veya bir diğer kuşak sırasından en çok 210 cm mesafede, kirişler altına ve başlarından da hatıl, yastık yada bir başka taşıyıcıya çakılmış atkılardır) İnşaatçıların büyük maharetini ve tecrübesini göstermektedir. Dış odanın döşemesi çakıl taşından oluşturulmuştur iç odada ise ortada yuvarlak bir ocak bulunmaktadır. (Uçankuş, 2002:282)

6.5.2 Megaron 2

Megaron 1 in yanında yer alan Megaron 2 MÖ 9.yy sitadel yapılarının en sıra dışı olanlarındandır. Yapının alt kısımları açık renkli kireç taşı bloklar bulunmaktadır

ve Megaron 1'deki gibi yarı ahşap sistem ile inşa edilmiştir. Ana salon, bazıları başka Frig sanat eserlerinden de bilinen çeşitli soyut desenlerde döşenmiş çakıl taşı mozaik tabanlı tasarlanmıştır. Bu döşeme Megaron I' in ön odasının kötü korunmuş, desenli mozaik tabanı ile bu tür döşemelerin bilinen en eski örnekleri olması sebebiyle mekân tasarımı tarihi için büyük önem arz etmektedirler. Bu tür desenli tabanların orijinal konseptinin Frigler'e ya da daha genel olarak Orta Anadolu'ya ait olup, bu fikrin yüzyıllar sonra batıya, Eski Yunan dünyasına yayıldığı fikri caziptir. Daha küçük olan Megaron 1 de olduğu gibi içinde çatı desteği yer almamaktadır. Bu durum yapı boyunca geçen ortalama 12 metre uzunluğunda ahşap hatıllara gereksinim duyulduğunu ve kullanıldığını düşündürmektedir. (Sams, 2012:63)

Resim 125:Dokuma parçası, Megaron 3, sitadel höyüğü, Gordion (Ballard vd 2012:363)

Dış duvarlarda, insan, aslan ve başka dört ayaklı hayvanlar, yırtıcı kuşlar ve yapı cepheleri bulunan, hem figüral hem de soyut kazıma desenler bulunmaktadır. Yapı cephesi desenleri akroterle (Akroter: Antik yapıların alınlığında, biri tepede, diğer ikisi köşelerde yer alan figüratif ya da bitkisel süslerdir) taçlanmış beşik çatılı bir yapıyı göstermektedir. Megaron 2'nin kalıntılarının üzerinde kireçtaşından yapılmış, belki de megarona ait, tamamen korunmuş bir akroter bulunmaktadır. (Sams, 2012:63)

6.5.3 Çok Renkli Kapı Evi

Çok Renkli Ev (Polychrome Gate House) iki yanında avlular olan taş döşeli geniş rampadan oluşan büyük bir giriş kompleksine sahiptir. Bu anıt günümüzde, yerleşmenin mimari odağı olarak durmaktadır. (Sams 2012:60)Çok renkli ve süslü iç bezemelerin en yakın benzerlerine aynı döneme ait olan Kızılbil ve Karaburun gibi Lykia mezarlarında karşılaşılmaktadır. Konumu mezar olma olasılığını ortadan kaldırırsa da, engellenen girişi, aydınlatma azlığı ve yarı gömülmüş yapısı ile bu yapının özel bir kullanım fonksiyonu olduğunu göstermektedir. (sites.museum.upenn.edu,2016)

6.5.4 Teras Bölgesi

Saray alanından ayrılmış olarak zemin seviyesinden yaklaşık iki metre daha yüksekte geniş bir terasın üzerinde yer aldığı bölgeye Teras Bölgesi adı verilmiştir. (Resim 124). Burada Kuzeydoğudaki 100 metrenin üzerindeki uzunluğuyla Anadolu antik döneminin en büyük yapılarından biri olan iki uzun, çok birimli yapı, geniş bir meydanın iki yanında karşılıklı inşa edilmiştir. Bu birimler hareketli yiyecek ve tekstil üretim merkezleriydi. İşçilerin diz çökerek ya da çömelerek tahıl (buğday ve arpa) öğüterek un haline getirebileceği alçak platformlar bulunmaktaydı. Ön odalar mutfak şeklinde tasarlanmıştı ve bu mekânlarda ekmek pişirmek için (Anadolu köylerinde hâlâ bulunanlardan çok farklı olmayan) büyük, arı kovanı biçiminde fırınlarla, et kızartmak ve başka çeşitli yiyecekleri hazırlamak için başka pişirme öğeleri yer almaktaydı. Duvarları yaklaşık iki metre yüksekliğe kadar ortada moloz yüzeylerde taş şeklinde yapılarak ahşapla güçlendirilmiştir ve üst kısımları kerpiçten yapılmıştır. Saray Alanı'nın büyük müstakil megaronların da karşılaştığı gibi birimlerin ana salonları nef ve yan koridorlar oluşturan iki sıra sütunla desteklenmiştir; ayrıca duvarların iç yüzlerine dayalı yerleştirilen dik hatıllar çatıyı desteklemeye yardımcı olurken muhtemelen salonların kenarlarını dolanan balkon ya da galerilere de destek olmaktadır. (Sams, 2012:67-68)

6.6 KALELERDE MEKÂN-DONATI TASARIMI

Frig uygarlığında Anadolu Uygarlıklarında karşımıza çıktığı üzere kaleler sarp kayalıklar üzerine kurulmuştur. Bir Frig Kalesi'nin karakteristik özelliklerini Midas Kenti'nde görmek mümkündür. Kalenin etekleri surlarla çevrilidir ve bu bölgede

halkın yaşadığı yerleşme yerleri bulunmaktadır.Genel olarak kalelerin inşasında, kayadan yararlanma konusunda büyük bir titizlik gösterilmiştir.Gereksiz simetri kurallarına dikkat gösterilmemiştir. Kaya anıtlarında olduğu gibi kaleler, Frigler'in kaya yontuculuğu konusunda ustalıklarını göstermektedir. Midas kentindeki büyük dikdörtgen biçimli taş bloklardan oluşturulmuş geçitli surları ve kayalara oyulmuş merdivenli tüneline buna örnektir. (Uçankuş, 2002:43)

Diğer Frig kalelerinden,Kümbet Vadisi'nde Yapıldak Asar Kaya, Kümbet Asar Kale; Köhnüş Vadisi'nde Köhnüş Kale, Demirli Kale; Fındık Vadisi'nde Fındık Asar Kale Frig kalelerinin en özgün örneklerini oluşturmaktadırlar. Dik ve sarp kayalardan oluşan doğal bir savunma sisteminin yanında ana kayaya açılan temel yuvalarına yerleştirilen büyük boyutlu taşlarla örülen duvarlar ile savunma sistemini güçlendirilmiştir. Rampalı bir yol veya ana kayaya oyulan basamaklardan oluşan bir ya da farklı yönlerdeki birkaç girişten yerleşmelere ulaşılmaktadır. Kalelerde ana kayaya oyulmuş gözetleme alanları, anıtsal ölçekli merdivenli sarnıçlar, silolar, su kaynaklarına ulaşan tonoz örtülü tüneller, temelleri ana kayaya oturan büyük mekânlar inşa edilmiştir. Kalelerin kurulduğu kayalıklarda ve yakın çevrede ise kaya kütlelerinde kült anıtları ve oda mezarlar yer almaktadır. (Sivas Tüfekçi, 2012:118-119)

6.7 KAYA ANITLARI VE MEKÂN-DONATI TASARIMI

Frig kült anıtlarının işlevsel açıdan önlerindeki avlu ve yan mekânlarıyla resmi karakterli büyük birer kutsal alan düşünmek mümkündür. Buralarda yönetici sınıf ile kalabalık bir halk topluluğunun da katıldığı, rahiplerin önderliğinde gerçekleştirilen dini törenler yapılmaktadır. Küçük ölçekli anıtlar ise halkın günlük ibadetlerini yerine getirdikleri ibadet yerleri olarak inşa edilmişlerdir. (Sivas Tüfekçi, Frig Vadileri ve Kutsal Yazılıkaya-Midas Kenti 2012, 155)Kyble kutsal alanları genellikle kayalıklar üzerine kurulmuştur. Çünkü tanrıçanın çıplak yerlerde yaşadığına inanılıyor ve bu yüzden de kayalıklara simgesel tahtlar oyulmuştur. (Sevin, 2004:251)

6.7.1 Fasadlar

Frig kale şehirlerinde duvar ve çatı inşaatlarında ahşabın bol miktarda ve büyük ustalikle kullanılmasını temsilen veya etkisiyle beşik çatılı Frig

megaronlarının ön cephelerini temsilen kayalara oyulmuş biçimlerini temsil eden yapılara fasadlar denir. Fasadlar, özgün mimari özellikleriyle Frig kaya mimarlığının en ilginç ve etkileyici anıt grubunu oluşturmaktadırlar. Bu anıtlar Kayaların dik yüzlerine işlenmişlerdir ve boyutlarına göre ‘‘anıtsal ve küçük fasadlar’’ olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar. (Uçankuş ,2002:141-142)

Genel olarak bütün fasadların ana mimarî tasarımları aynıdır. Bütün fasadlar üstte çoğu defa bir tepe akroter ile taçlandırılmıştır ve üçgen alınlıklı beşik çatıya sahiptir. Akroterin tam altında ise çatı orta dikmesi (baba) yer almaktadır. Bazı anıtlarda, orta dikmenin yanlarında simetrik olarak küçük pencereler eklenmiştir. Altta cephe duvar kareye yakın dikdörtgen biçiminde olup bu duvar binanın yan duvarını temsil eden kalın bir çerçeve içine alınmıştır. Ortada ise ‘‘kapıyı’’ simgeleyen dikdörtgen biçimli derin bir niş tasarlanmaktadır. Bu niş, özellikle küçük fasadlarda cephe duvarının büyük bir bölümünü kaplamaktadır. (Uçankuş, 2002:142)Tanrıçanın tapınağını temsil eden fasadlarda niş içinde idol şeklinde kaya ile bütünleşmiş yer alan tanrıça yer almaktadır. Bu durum, sunak/altarlar ile fasadlar arasındaki işlevsel birlikteliği yansıtmaktadır. (Sivas Tüfekçi, 2012: 155)

6.7.2 Altarlar (Sunaklar) ve Nişler

Frig kaya mimarlığının fasadlardan sonra, en özgün anıt grubunu altarlar ve nişler oluşturmaktadır. Alçak kaya kütlelerinden yontulmuş, üç boyutlu anıtlar altarlar olarak adlandırılmaktadır. Genel olarak hepsinin mimari tasarımları aynıdır. Öndeki basamaklar yer almakta, alçak kabartma olarak da kayaya idoller işlenmiştir. Bu idoller bazı altarlarda stilize edilerek, sadece ‘‘kavis’’ biçiminde gösterilmiştir. Bir grup altarda ‘‘Kavisli İdol’ün’’ her iki yanında tanrıçanın kutsal hayvanı aslanlar yer almaktadır. Altarların çok sayıda güzel örneği, Midas Kenti’nde yer almaktadır. (Uçankuş, 2002: 159)

Nişler, fasad ve altarlara göre daha küçük bir grup oluşturur ve yerden ulaşılabilen oval ya da dikdörtgen oyuklar şeklinde tanımlanabilmektedirler. İşlev bakımından nişlerin fasad ve akarlardan bir farkları yoktur. Hemen hepsinde, nişin arka duvarında tanrıça heykelinin, kabartmasının ya da İdolü’nün yerleştirildiği yuva yer almaktadır. Önlerinde sununun bulunduğu küçük bir platform vardır. (Sivas Tüfekçi, 2012: 155)

6.8 FRİGYA UYGARLIĞI'NDA MEZAR TASARIMLARI

Frig mezar mimarisini Kaya mezarları, Tümülüs mezarlar ve düz mezarlar olmak üzere üç bölümde incelenmektedir. Kaya mezarlar ile tümülüs mezarlar geleneğinin Friglerle Anadolu'da yerleşip geliştiğini söylemek mümkündür. (Uçankuş, 2002:33)

6.8.1 Kaya Mezarlar

Frig soyluları, ölülerini tümülüslerin yanı sıra kayalara oydukları oda mezarlara gömüyorlardı. Özgün bir Frig kaya mezarı, çatı ve duvarlarında ahşabın bolca kullanıldığı bir Frig evinin kayaya oyulmuş taklidi şeklindedir ve konum itibarıyla ya Frig kalelerinin kurulduğu kayalık platoların dik yüzeylerinde ya da kalelerin civarındaki kayalıklarda yer almaktadırlar. Dışarıdan bakıldığında kare ya da dikdörtgen şeklinde küçük ve basit kapı açıklıkları bulunmaktadır. Genellikle zemin seviyesinde ve hemen üzerinde oyuldukları gibi zemin seviyesinin altında dromoslu (Dromos: Çeşitli kültürlerde, toprak altına ya da kayalara oyulmuş oda mezarların önlerine eklenmiş kuyu biçimli küçük giriş bölümüne verilen ad) oda mezarları da vardır. (Sivas, 2012:260)

Haspels, mezarları işçilik ve mimari özelliklerine göre iki ana grup altında toplamıştır birinci grupta yer alan mezarlar çoğunlukla zemin seviyesinden yüksektedir ve kareye yakın girişli, küçük boyutlu, beşik çatılı, mimari detayları yüzeysel, gösterişsiz basit özellikler göstermektedirler. Haspels'a göre bu mezarlar dört alt gruba ayrılmaktadırlar ve MÖ 8. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenmektedirler.

- Tip A: tabanı düzeltilerek bırakılmış, yataksız mezarlar
- Tip B: üç yataklı mezarlar
- Tip C: iki yataklı mezarlar
- Tip D: tek yataklı mezarlar (Sivas ,2012:262)

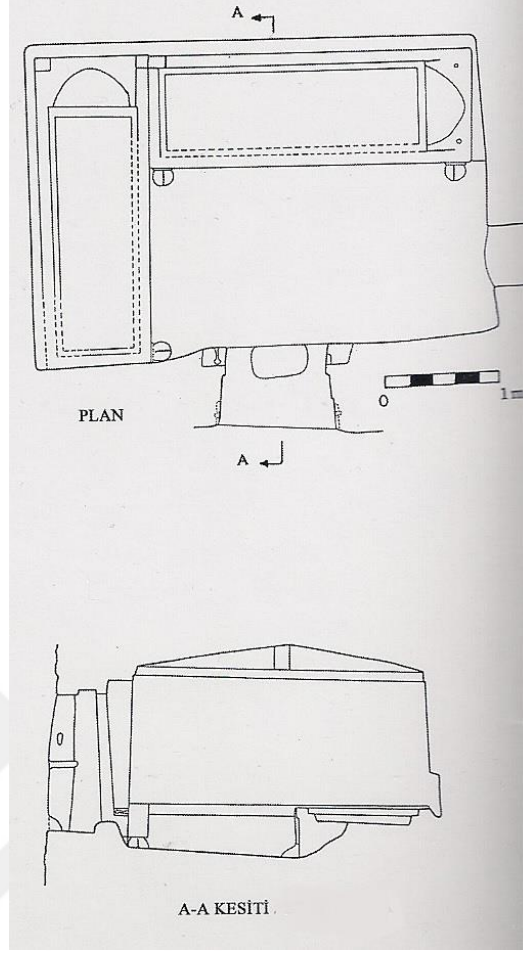
İkinci gruptaki mezarlar ise normal oda boyutlarındadır, Mimari elemanlar kayaya işlenmiştir. Ölülerin yatırılması için duvarlara bitişik, kayadan yontulmuş Klineler yapılmıştır.(Resim 126)

Resim 126: Yazılıkaya-Midas Kenti batı mezarı odası (Sivas 2012, s.266,fig:8)

Bazı klinelerde yatak kısmı hafifçe çukurdur. Bazılarının baş kısmı yüksekçe, kavisli yastık şeklindedir. Kabartma olarak işlenmiş olan yukarı doğru daralan ya da genişleyen, dörtgen kesitli, sade kline ayaklarının yanında çift volüt (Volüt: Sarmal biçiminde kıvrımlara verilen ad) bezemeli örnekler, boğa toynağı, aslanpençesi, kaideye basan yırtıcı kuş pençesi şeklinde sonlanan özenle şekillendirilmiş kline ayakları da bulunmaktadır. Bazı mezarların cephelerinde kabartmalar yer almaktadır. Günümüzde çok kötü durumda olan bu kabartmalarda aslan, boğa, at, süvari, hayvan mücadelesi, mızraklı asker, gibi figürler işlenmiştir (Prayon, 1987:89-99;Sivas, 2012:263)

Friglerde kayalara oyulmuş açık hava tapınak ve sunaklarıyla, kaya mezarlarını birbirinden ayırt etmek güçtür. Kaya sunaklarının bir bölümü mezar olarak kullanıldığı gibi, mezar olarak yapılan kaya cepheleri de sunak olarak kullanılmıştır. Bazı mezarlar ile sunakların üst kısımlarında, derinlemesine oyulmuş içinde yiyecek, kurban ve diğer armağanların atıldığı sanılan derin kuyular oyulmuştur. Bu kaya mezarları geleneği daha sonraki kavimler tarafından özellikle Romalı ve Bizanslılar tarafından çok kullanılmıştır. (Uçankuş, 2002:33)

Resim 127:Zey 9 no'lu Mezar Plan ve Kesiti (Sivas, 2012:276)

6.8.2 Midas Mezarı/Yazılıkaya

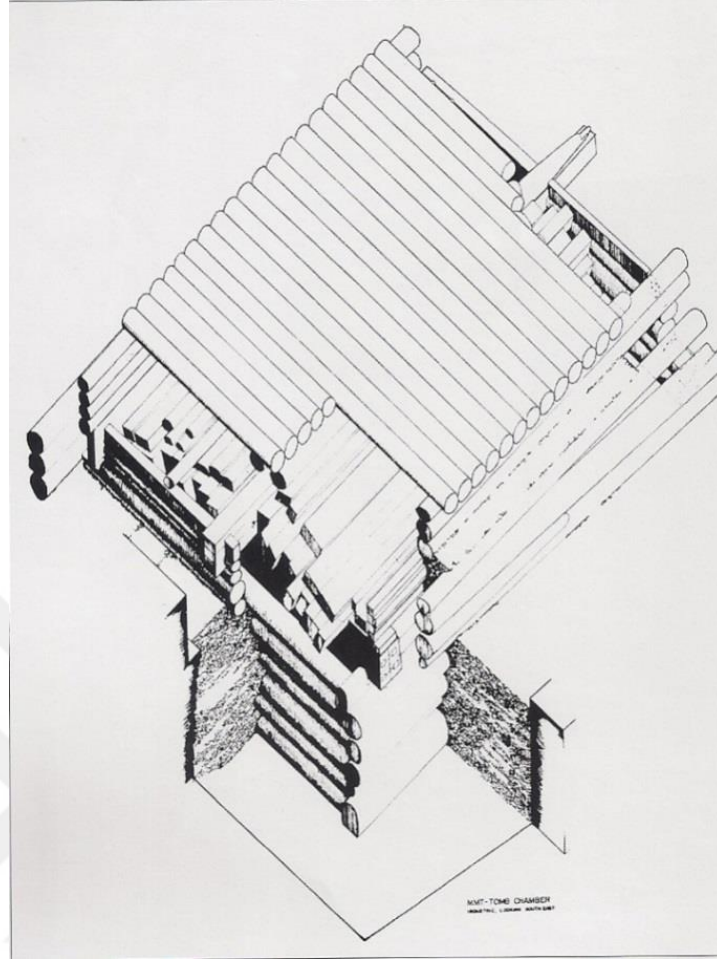
17 m yüksekliğindeki bu anıt semerdamlı, alınlığı akroterli ve megaron planlı bir tapınağın cephesini temsil etmektedir. Tüm yüzeyi geometrik motiflerle bezenmiştir bu cephenin en önemli bölümü, içinde tanrıça yontusunun yer aldığı kapı biçimindeki kaya oyuğudur. Monte edilip sökülebilen ve olasılıkla ahşaptan oyulmuş yontu günümüze kalmamıştır. (Sevin, 2004:251) Frig Kaya Anıtları üzerine doktora tezi hazırlayan T. Sivas'a göre de, Frigler mimaride simetriye çok önem vermişler ve teras sistemini büyük bir başarıyla uygulamışlar. Bunun için burada her iki yanda üzeri kapalı birer galeri, ortada üzeri açık bir avlu ve arkasında da bir anıtsal fasaddan oluşan büyük bir kült alanı yer almaktadır. (Sivas Tüfekçi,2012: 143)

Anadolu'da iki önemli 'yazılıkaya' bulunmaktadır. Bunlardan biri Hattuşa'da ki Hitit Yazılıkayası, bir diğeri de Frigya'da ki Midas Yazılıkaya Anıtı'dır. Hitit Yazılıkaya'sı "Bin Tanrılı Hitit Ülkesi"nin bazı tanrılarının kutsandığı ve kayalar da

ölümsüzleştirildiği; bir açık hava tapınağıdır. Burada tanrılar, tanrıçalar, savaş tanrıları, dağ tanrıları, tanrıların aileleri, akrabaları, kutsal hayvanları, adları, atribüleri (Atribü: heykel ya da resim sanatında betimlenen figürün hangi tanrı ya da tanrıçaya ait olduğunu anlamaya yardım eden ayrıntı) silahları, onların himayesindeki krallar, koruyucu güneş kursları, yıldırımlar, aslanlar, panterler, boğalar ve kartallar vardır. (Uçankuş, 2002:7)

6.8.3 Tümülüsler

Eski Frig başkenti Gordion çevresindeki yaklaşık 150 gömü tepesi ya da tümülüs bulunmaktadır. Bu tümülüslerin büyük çoğunluğu MÖ 6. yüzyıl ve öncesine aittir. (Sams,2012:244). Daha çok krallar, prensler ve yakınları için yapılan tümülüsler Anadolu'ya yabancıdır ve ilk kez Frigler tarafından Trakya ve Makedonya'dan getirilmiştir. (Sevin,2004:252) Gordion ve Ankara'da (Tatarlı ve Bayındır'da da) girişleri olmayan çatılı ahşap mezar odalarında inhumasyonlar (doğrudan gömme) bulunmaktadır. Mezar odalarının duvarları genellikle marangozluk teknikleri gösteren yontulmuş kerestedendir (Resim 128). Gordion ve Ankara'daki mezarların bazıları ahşap tabanlı yapılmıştır. Gordion'da kazısı yapılan mezarların çoğu 3 ila 10 m² arasında değişmektedir ve bu büyüklük mezar sahibinin statüsü ile doğru orantılı değişmiştir. Düz,tek ya da çift tabakalı keresteden ahşap çatılar Frig mezar odalarında standarttır fakat MM Tümülüsü'nün ve Tatarlı'daki tümülüsün mezarlarının beşik çatıları istisnaları ortaya koymaktadır. Mezarların çoğunda su yalıtımı amacıyla yapıldığı düşünülen moloz taş ve kilden oluşan bir örtü de bulunmuştur. (Sams, 2012:249-250) Odalar mekân ve donatı tasarımı açısından genel düzenlemelere sahiptirler. Ölüler için ahşap sedirler kullanılmıştır. Duvarlar çok renkli ve desenli kumaşlarla kaplanır veya boyanarak bezenmiştir. Gordion tümülüslerinde duvarlara asılmış halılar ile yerlere serilmiş keçelere ve süslü kumaşlara ait izlere de saptanmıştır. (Sevin, 2004: 253-254-262)

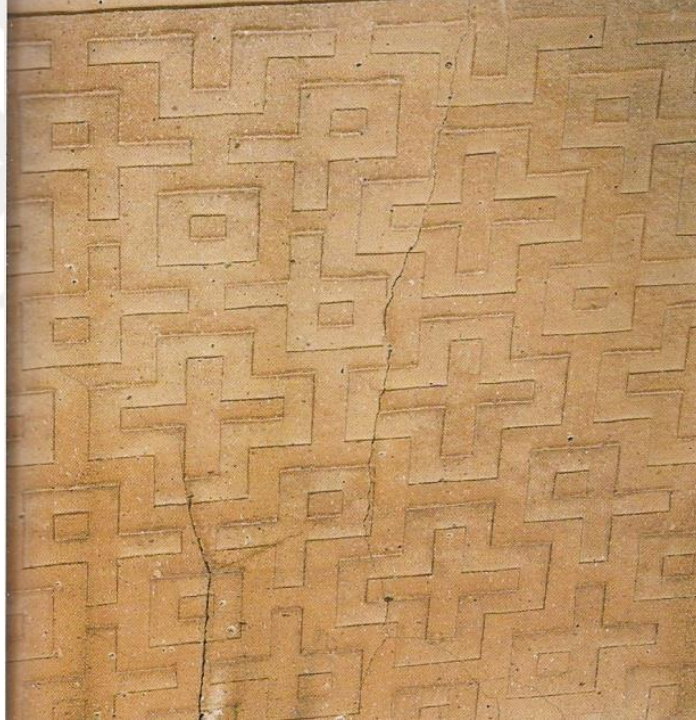

Resim 128: MM Tümülüsü mezar odasının izometrik görünüşü (Sams, 2012, :248)

6.9 FRİG UYGARLIĞI'NDA MOBİLYA TASARIMLARI

Bölgenin orman yönünden zengin olması ile birlikte Frigler'in en özgün sanat dalı mobilyacılık olarak gelişmiştir. Metal çivi kullanılmadan birbirine ağaç çiviler ve geçmelerle tutturulmuş masalar, tabureler ve sehpalara Frigler'e özgü geometrik oyma ve kakmalarla üretilmişlerdir. Eşyanın işlevine uygun ağaç seçimi, rengi ve hatta kokusu da göz önünde bulundurulmuştur. Örneğin sarı ve sert şimşir ağacı dayanıklılığının bir yana güzel bir kontrast oluşturması amacıyla koyu renkli ceviz, ardıç ve porsuk ile kullanılmıştır. (Sevin, 2004:255-256-257). Ortaya çıkarılan pek çok müstesna Frig eseri MÖ.8. yüzyıla tarihlenmektedir. Organik malzemelerin gömülü olarak nadiren korunması bu buluntuları daha da özel kılmaktadır. Young'ın üç tümülüste (MM Tümülüsü, P Tümülüsü ve W Tümülüsü) yaptığı kazıları pek çoğu iyi durumda bulunan mobilya ve diğer eşyalardan oluşan büyük bir koleksiyonu günümüze kazandırmıştır. (Simpson, 2012:334)

Gordion'a Kuzey Suriye'den fildişi geldiği bilinmektedir. Bu hammaddeyi frigler yerli atölyelerinde kendine özgü stilleri ile işlemişlerdir. Özellikle ahşap kakma parçası olarak çeşitli şekillerde Kuzey Suriye, Fenike, Asur ve hatta Urartu'dan tümüyle farklı ve Orta Anadolu'ya özgü bir biçimde tasarlamışlardır. (Sevin, 2004:258) Frigler prestij eşyalarını bakır alaşımlarından, çoğunlukla tunçtan, ayrıca kısmen pirinçten üretmişlerdir. (Vassileva, 2012:310) Krali mobilyacılar ise ahşaptan kendi zamanlarının ötesinde alet ve tekniklerle mobilyalar yapmışlardır. Gordion mezarlarında ele geçen mobilyalar; doğal formları soyutlamayı, dinsel sembolizmi ve simetriyi tasarımlarında nasıl kullandıklarını ortaya koymuştur. Herodotos'un yorumu bir yana, ele geçen ahşap buluntular Gordion'un antik ahşap işlemeciliğinin başlıca okullarından biri olduğunu göstermiştir. (Simpson ,2012:356)

Resim 129: Midas Anıtı geometrik cephe bezemesi (Roller, 2012:216)

Midas Kenti anıtsal fasadı gibi yapıların cephelerinde yer alan karmaşık çapraz ve kare desenli geometrik desenleri; (Resim 129) P ve MM tümülüslerindeki ahşap servis standlarının desenleri ile benzerlik göstermektedir. (Roller, 2012:217)

6.9.1 Mm Tümülsü Buluntuları

Herodotos'a göre Midas, Delphi'deki Apollon tapınağına görülmeye değer tahtını adayarak sunu yapan ilk yabancısıdır. Bu kısa ifade maalesef Midas'ın tahtı hakkında fazla bilgi vermemektedir. Gordion'daki MM Tümülsü'nde bulunan muhteşem ahşap mobilyalar Midas'ın tahtının işçiliğı ve güzelliğı konusunda şüpheye yer vermemektedir. Young ve ekibi, MM Tümülsü'nden 170 tunç kap, 10 tunç ve deri kemer, 180'den fazla tunç fibula (iki parça kumaşı birbirine tutturmaya yarayan bir takı ve modern çengelli iğnelerin atası. Frigler Anadolu'da fibula kullanan ilk halk topluluğı. Başkent Gordion'da çok miktarda fibula bulunur.) içinde yiyecek kalıntıları olan pişmiş toprak kaplar ve 15 parça ince ahşap mobilya parçası ortaya çıkarmıştır. (Simpson, 2012:335-336) Bu ahşap mobilyalar arasında yer alan düz masalar, kakmalı masa, servis standları ve kralın tabutu hakkında detaylı bilgiler verilmiştir.

6.9.1.1 Düz Masalar

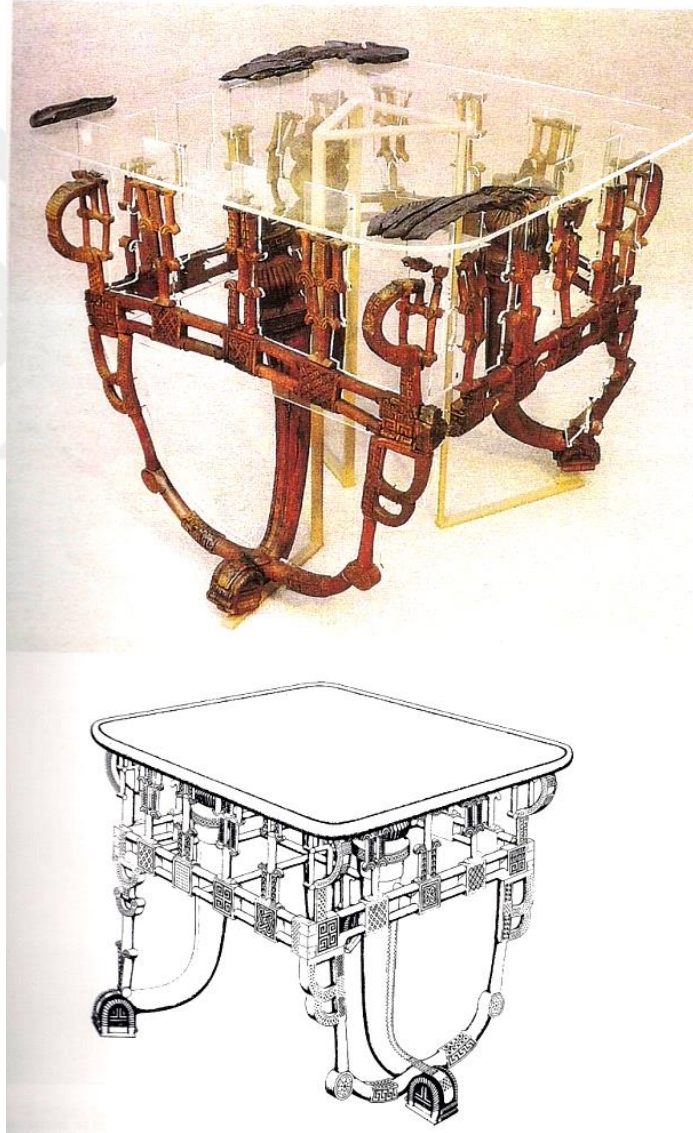

Resim 130:MM Tümülsü'nde bulunan düz bir masanın rekonstrüksiyon çizimi.(Simpson vd, 2006,; Simpson, 2012:..339)

Düz masalar olarak adlandırılan sekiz masanın her birinin üç kıvrık ayağı ve tepsi şeklinde tablası bulunmaktadır. Aşağıda incelenecek olan kakmalı masanın basit halidir. (Resim 130) Yedi masanın tablaları cevizdendir sekizinci masanın ahşabının

ağacı ise kesin olarak saptanamamıştır. Biçim olarak birbirine benzeseler de oyma detayları ve arka ayaklarının yönelimi açısından birbirinden farklı tasarlanmışlardır. Taşınabilir özellikte olsa da tutamakları yoktur. Young, kıvrık ayakların buharla kıvrıldığını düşünmüştür; ama ayaklar, gren desenlerinde gözlenebileceği gibi, aslında doğal olarak kıvrık ya da eğik dallardan olabileceği düşünülmektedir. Masa ayakları tablaya geçmeli olarak bağlanmıştır. Bu geçmeli bağlantı sistemi antik dönemde yaygın olarak görülmektedir. (Simpson, 2012:341)

6.9.1.2 Kakmalı Masa

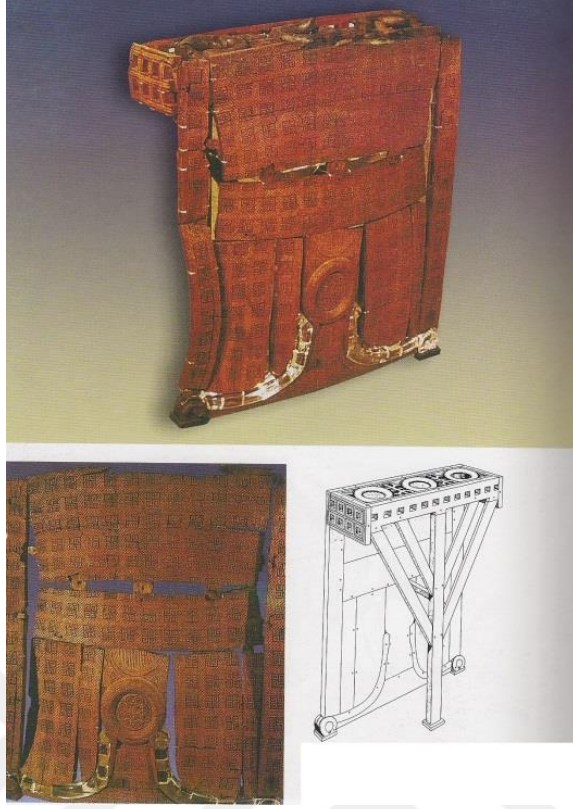

Resim 131: Kakmalı masa rekonstrüksiyonu ve çizimi (Anadolu Medeniyetleri Müzesi Reh: 163;Uçankuş, 2002:319)

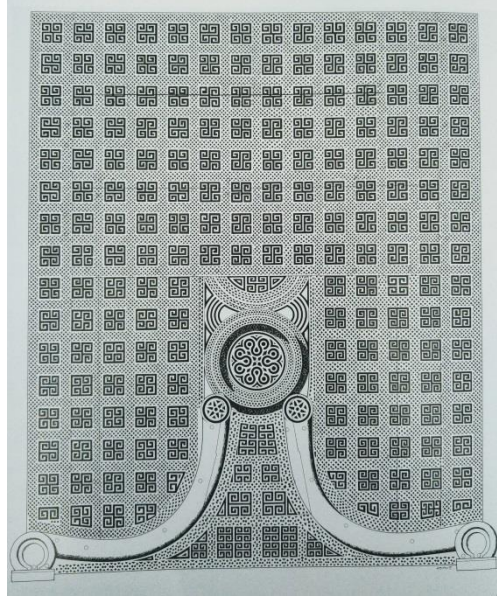
Kakmalı masa, 40 ana ahşap parçanın bir araya getirildiği karışık bir tasarıma sahiptir. Ahşapların renkli kombinasyonları, kakma geometrik desenleri ve değerli metalden ek yerleri bu masayı antik zamanının en kıymetli mobilyalarından biri yapmış olmalıdır. Masanın çerçevesi, dikmeleri ve ayakları şimşir, kakmaları ardıç, tablası ise ceviz ağacındandır. Kare çerçevesi ve tablası, stilize aslan pençesi şeklinde oymalı üç tane de ayağı bulunmaktadır. Ayaklar ve tabla geçmeli sistem ile birleştirilmiştir. Çerçevenin her kenarı tek parça ahşaptan oyulmuştur fakat bir dizi bireysel kare panel görüntüsü vermektedir. Tutamak ve çerçeve köşelerindeki eksik kısımlar, muhtemelen altın ya da gümüşten yapılmış süsleme öğeleri olduğunu düşündürmüştür. Bunlar, ya masa mezara konmadan önce ya da mezar odasının çatısının eklenmeden önce çalınmış olmalıdır. Masanın öğelerini süsleyen kakma desenlerin pek çoğu başka yerlerde erken dönem buluntuları üzerinde ortaya çıkmıştır. Günümüzde ise Avrupa’da ve Anadolu’da çeşitli dokumalarda ve ritüel kumaşlarda halen kullanılmaktadır. Dört tutamağı ve tepsi şeklinde tablası ile aynı zamanda taşınabilir bir masadır. Masa üç ayağı üzerinde, düzgün olmayan taban alanlarına bile kurulabilir özelliktedir. (Simpson,2012: 337-338-339)

6.9.1.3 Servis Stantları

Young’ın ilk olarak “taht arkalığı” olarak yorumladığı paravanların rekonstrüksiyonu, işlevleri hakkında Frig kralları tarafından taht arkalığı olarak değil, servis stantları olarak kullanılmış olduğu yönünde yeni bir yoruma yol açmıştır. Yüzler; yan parçalar ve arka dikmeler şimşir; kakma ardıç; üst parçalar cevizdir; kıvrık ceviz ayaklar ise ön yüze oturtulmuştur. Her yüzün ortasında üzerinden iki yay ve bir yarı çember desen geçen kakma bir rozet yer almaktadır. Rozet, stilize aslan pençesi uçlu iki kıvrık ayakla desteklenmektedir ve bu öğeler, binlerce minik kakma desenden oluşan bir çerçevenin içine yerleştirilmiştir. (Resim 132). Frig sanatında az sayıda desen döndürülüp çevrilerek çok sayıda yeni versiyonları türetilmiştir. Simetriyle bu şekilde yeni desenler üretilmesi Gordion mobilya üreticilerine özgüdür. (E. Simpson 2012, 343,344)

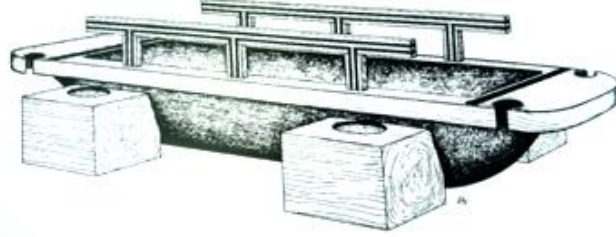
Resim 132:MM Tümülsü Servis Standı (Uçankuş, 2002:320)

Resim 133:MM Tümülsü servis standı A'nın yüzünün rekonstrüksiyon çizimi
(Simpson ve Schenck, 2001; Simpson, 2012:342)

6.9.1.4 Kralın Tabutu

Young'ın kralın hayattayken kullandığı “dört direkli yatak” olduğuna inandığı kralın tabutu (Resim 132) aslında gömüt için yapılmıştır. Açık tabut devasa bir sedir kütüğünden imal edilmiştir ve iki ucundan çıkıntılar uzanır şekilde tasarlanmıştır. (Simpson, 2012:345)

Resim 134: Tabutun rekonstrüksiyon çizimi

(Simpson ve Spirydowicz,199;Simpson, 2012:344)

6.9.2 P Tümülüsü Buluntuları

P Tümülüsü küçük bir çocuğa aittir. Ahşaptan yapılmış pek çok farklı eşya bu gömüde ele geçmiştir. (Uçankuş, 2002:291) Mezar armağanları arasında tunç kaplar, fibulalar, kemerler, ince boyalı ve tek renkli seramikler ve cam bir kâse dışında, en az 21 mobilya parçası ile 49 başka ahşap eser bulunmaktadır. (Simpson, 2012:345)

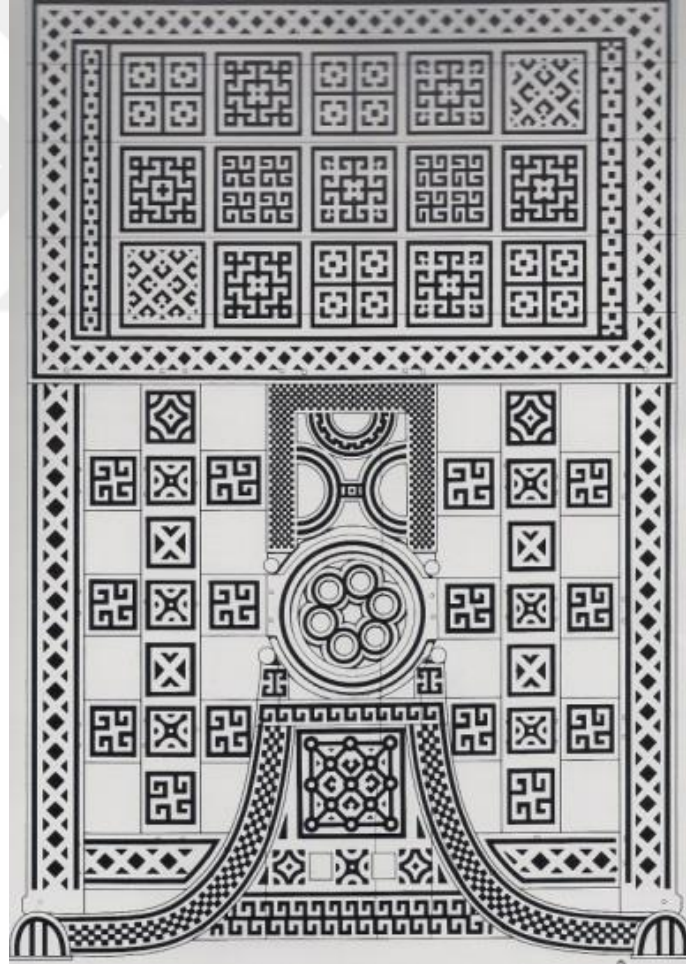
Resim 135:P Tümülüsü'nde bulunan kakmalı tabure, Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmek üzere rekonstrüksiyon yapıldıktan sonra, (Simpson,2012:350)

6.9.2.1 Servis Standı

P Tümülsü paravanları MM Tümülsü'ndeki karşılıkları gibi servis stantları olarak üretilmiştir. Standın üst parçası, arka bacağı ve yüzü şimşirden ,geometrik desenler ardıc ve porsuk ile kakılarak yapılmıştır. (Resim 136) MM Tümülsü stantlarındaki gibi, Tümülsü P standındaki rozet ve kıvrık bacaklar bulunmaktadır. (Simpson, 2012:346-349)

6.9.2.2 Kakmalı Tabure

Kakmalı tabure tunç çivilerle zımbalı, oymalı, geometrik desenlerle kakmalı ahşap bir tasarımdır. Ön ve arka yüzler şimşir ve porsuk ağacı şeritlerinden yapılmıştır. (Simpson ,2012:350)

Resim 136:P Tümülsü servis standı yüzünün rekonstrüksiyon çizimi. (Simpson, 1987,Simpson, 2012:347)

6.10 FRİGYA UYGARLIĞI'NDA MEKÂN-DONATI TASARIMLARININ ETKİLERİ

Orta ve Güneydoğu Anadolu'ya egemen Frig Uygarlığı Hind-Avrupa kökenli olduğu halde kısa bir süre içinde Anadolulaşmıştır. Bu yeni halk Hellen ve Geç Hitit etkileri altında kalmış olmakla birlikte özgün ve Anadolulu bir kültür oluşturmuştur. Friglerin maden ve ağaç işçiliğinde, dokumacılıkta ürettikleri eserler Hellenli ustalar tarafından taklit edilmiştir. (Akurgal,2005:265)

Tıpkı bin yıl önceki, Hint - Avrupalı Hititler gibi, Orta Asya'dan gelen Osmanlılar gibi, Frigler de Anadolu'da; göçebelikten büyük bir uygarlık seviyesine ulaşmıştır. Urartularla özdeş düzeydeki bu var oluş geçmişinin birikimi ve deneyimi ile filizlenmiştir. Sanatsal yönden de Hititler, Urartular'ı izleyerek karanlık çağ sürecinde oluşumunu tamamlamış parlak bir sanat olarak ortaya çıkmıştır. Bu göçebe kavmin anayurdu her ne kadar Makedonya da olsa Anadolu topraklarında kendi özlerine ait biçim ve motiflere bağımlı kalmamışlardır. İncelendiğinde; Anadolu'da komşu ve çağdaş uygar toplumlar ile kaya yontma, ahşap, mimari ve madenî eşya sanatından türde, biçimde, amaçta ve dinsel anlamda benzerlikler gösterdiği anlaşılmaktadır. (Uçankuş, 2002:6)

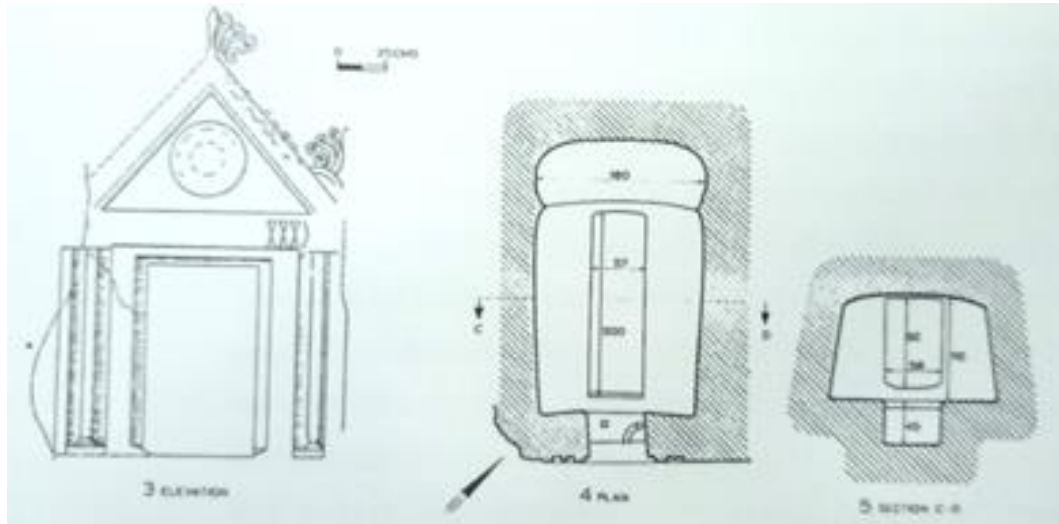
Frig uygarlığının muazzam taş işçiliğinin kaynağı ve etkilerini Hasan Tahsin Uçankuş şu şekilde belirtmiştir:

“Anadolu'nun bilinen en eski taş işçiliği ustaları Hititler'dir. Onlardan sonra Urartuları, daha sona Frigyalıları görüyoruz. Frigyalı ustalar da Urartulular'la hemen aynı düzeyde görülen sanatkârlardı. Ancak, Urartulu ustalar, kayanın içinin boşaltılması, büyük hacimlerin işlenmesi, ana kaya ile kerpiç duvarın bağdaştırılması, kısaca teknik beceri ve uyumda Frigli ustalardan çok önde görünüyor. Buna karşın, ahşap işçiliğinin taşta uygulanması, yani taşın ahşap gibi süslenmesi bakımından Frigyalı ustalar Urartuların önündedir. Ahşap mimarinin benzeri olan kaya anıtlarının geniş cephelerinin üzerinde görülen ince geometrik motifler, geçmeler, bitkisel örgeler, estetik değer taşıyan güzel kompozisyonlar, sadece Frig kaya mimarlığında değil, sanat tarihinin geniş yelpazesi içinde bile önemli ve ayrıcalıklı bir üne sahiptir. Anadolu Erken Demir Çağına damgasını vuran bu iki kültürün kaya anıtlarında görülen işlev ve biçim benzerliği, aslında Anadolu'nun kökleri Neolitik Çağa kadar geri giden, düşünce, inanç ve gelenek

birliğine dayanıyor. İki kültür de bu ortak paydadan kendine düşeni alarak, onu kendi duygu, inanç ve sanat anlayışı potasında eriterek, yorumlayarak, yeni bir sentez yapmıştır. Gordion kazılarında bulunan megaronlar ve taş akroterler, M.Ö. 9. yüzyıla tarihlendi. Buna göre, en erken M.Ö.6. yüzyıla tarihlenen Likya kaya mezarlarının, Frigya kaya anıtlarının öncüsü olduğu olanaklı değil. Bununla beraber, her iki kültürün yerel ahşap mimarisi incelenirse, mimari biçim ve elemanlar bakımından bir etkileşimi saptamak güç görünüyor. Ancak, bu iki çağdaş ve özgün Anadolu kültürünün ortak bileşkesi, her ikisinin de kayaya, ahşap mimarilerini başarıyla uygulamış olmalarıdır. Ama, ahşabın ayrıntılarını, motifin inceliklerini taşa nakşederken kimin kime öykündüğü, kimin kimi etkilediği sorusunu yanıtlamak zordur. Çünkü her iki toplum da Frigyalı ve Likyalı kimliğini, geleneğini, sanatını taşa kazandırmıştır”. (Uçankuş ,2002:157-168) demiştir.

Frig megaronları hakkında Prof.Dr. Veli Sevin İse;

“Her biri bağımsız bloklar halinde tasarlanmış ve tümü megaron planlı yapılardan oluşan Gordion sitadeli Hitit, Urartu, Mezopotamya ve Suriye'deki çağdaşlarından tümüyle farklıdır. Eskinin Troia ve Miken sitadellerini andıran özellikler onların Ege Dünyasına bağlı köklü geleneklerinin bir yansıması olmalıdır.” şeklinde görüş bildirmiştir. (Sevin, 2004:247)

Resim 137: Deliklikaya mezarı plan ve kesiti (Haspels, 1971:fig:531;Kortanoğlu, 2012:290)

Yunanlılar Anadolu'dan aldıkları çoğu özellikleri Frig çalışmalarına bağlarlar. Heredots dahi açıklamalarında Yunan sanatında Frig halkının emeğini vurgulamıştır. (Narçın,2013:128) Hellenistik Kültürün ve mimarisinin Anadolu'dan beslendiği yönünde benzerlik gösteren mekân tasarımları ve birçok detay yer almaktadır. Örneklerden birisi Kümbet-Deliklikaya'da bulunan oda mezardır. Üçgen alınlıklı cephe mimarisine sahip Mezar odası(Resim 137) Frig Dönemi'nde oyulmuş olmasına karşın, cephesi Roma İmparatorluk Dönemi'nde düzenlenmiştir. Cephe süslemesinde "Frig Dönemi" geometrik bezeme unsurları barındırmaktadır. Zahren Dere mezarı ise Hellenistik Dönem'e tarihlendirilmektedir ve cephe düzenlemesi açısından doğrudan "Frig" etkilidir. (Üçgen alınlık, orta dikme ile ikiye bölünmüş formu.).Frigya'da yoğun kullanılmış kırmızı aşı boyası ile de karşılaşmaktadır. Dağlık Frigya Bölgesi'nde, Roma İmparatorluk Dönemi oda mezar cepheleriyle ilgili en önemli öğelerden biri sahte kapı stelleridir. Bu mezar stelleri, mezar yapılarının mimari öğeleri olmayıp, özellikle Roma İmparatorluk Dönemi oda mezar girişini sembolize eden sahte kapılardır ve Frig Dönemi kaya anıtlarını da taklit eden örnekleri MS 2. ve 3. yüzyıllara tarihlendirilmektedir. (Kortanoğlu, 2012:292-293-303)

Günümüzde Anadolu'da yüzyıllar geçmesine rağmen mekân ve donatı tasarımlarında frig etkilerine rastlamak mümkündür. Özellikle Sivrihisar kilimlerinde Frigler'in tapetes olarak adlandırılan kilimlerdeki Frigler'e özgü geometrik desenlere benzer motifler yer almaktadır. (Sivas Tüfekçi ve Sivas, 2012:11) Gordion bölgesindeki geleneksel konut kurgusu da taş temel üzerine kerpiç ve ahşaptan tek ya da çok katlı bir yapıdadır. Duvarla çevrili büyük bir avlunun içinde yer almakta olup tandır, kovan şeklindeki fırın ve ocak düzenlemelerine sahiptir. Depolar ve hayvan ağılları inşa edilmekte, önceki düz kamış çatının yerine ise eğik kiremit çatı yapılmaktadır.(Resim 138) Konutların genel plan tipi dikdörtgendir. Sekiden (Seki: Mekân içerisinde oluşturulmuş yükselti, platform), hem oturma odası hem de mutfak/depo olan merkezi salona girilmektedir. Mutfaktan ayrılmış bir banyo, konuttan ayrı ve dışarıda da tuvalet inşa edilmiştir.Her oğlun evlenmesi ile de eve bir yatak odası eklenmektedir. Böylece ev,bir uzun ev haline gelmektedir. (Salzmann Gürsan, 2012: 99-100)

Resim 138: Yassihöyük'te iki katlı bir ev (Salzmann Gürsan, 2012: s.102)

YEDİNCİ BÖLÜM

7. URARTU UYGARLIĞI'NDA MEKÂN-DONATI ELEMANI TASARIMLARI

Bu bölüm içerisinde Anadolu'da varlık edinmiş Urartu Uygarlığı'nın mekân ve donatı tasarımları incelenmiştir. Bu amaçla öncelikle bu uygarlığın genel özellikleri hakkında bilgi verilmiş olup sonrasında mekân-donatı tasarımları hakkında detayları aktarılmıştır.

7.1 URARTU UYGARLIĞI GENEL ÖZELLİKLERİ

Anadolu her yönüyle çoğu uygarlıklara ev sahipliği yaparak coğrafyanın kalitesini günümüze kadar taşımıştır. Bu coğrafyada diğer krallıklar gibi Urartular da belirgin izler bıraktılar. (Narçın, 2013:51) Hurriler Urartu Krallığından beş yüzyıl önce aşağı yukarı aynı bölgelerde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Antakya'ya kadar uzanan ve Hititlerle çağdaş olan büyük bir uygarlık kurmuşlardı. Böylece Urartuları Hurrilerin ahfadı olarak kabul etmek doğru olsa gerektir. (Akurgal, 2005:247)

Urartu Krallığı, MÖ 9. ve 7. yüzyıllarda Doğu Anadolu, Transkafkasya ve Kuzeybatı İran'da 200 yılı aşkın bir süre egemenlik sürmüşlerdir. Bölge coğrafyasının verimli ovalar açısından tarım potansiyelinin sınırlı olması sebebiyle bölgede yaşayan toplumlar binlerce yıl yarı göçebe olarak yaşamıştır. Urartularda Anadolu'daki Demir Çağ krallıklarından farklı olarak devletin kuruluşu ve başkent Tuşpa'nın (Van) inşa edilmesinden sonra bölgenin sorunlarına çözümler geliştirmişlerdir. İlk kez devlet denetiminde kentler inşa edilmiştir. Madencilik gelişmesi taş işçiliği ile mekân tasarımlarında Urartu'ya özgü eserlerin ortaya çıkmasını etkilemiştir. Çömlekçi çarkı ve fırınlama tekniklerinin bölgede kullanılmaya başlanmasıyla fabrikasyon üretim başlamıştır. Kültürel gelişmeler de Urartu ile bölgede gelişmiştir. Örneğin; ilk kez doğuda yazı kullanılmaya başlanmıştır. (Köroğlu ve Konyar, 2011:8) Bu yazı papirüs, deri ve tahta üzerine çivi yazısı yanında Hitit hiyerogliflerine çok benzeyen fakat onlardan ayrı olan bir resimli yazı şeklindedir. Kitabeleri ise taş levhalar üzerine bina bloklarında veya kayalar üzerindedir. Bunlarda savaşlardan bahsettikleri gibi mekân tasarımı açısından önemli

olabilecek inşa edilen saraylardan, tapınaklardan, su kanallarından bahsedilmektedir. Urartu Krallığı Medlerin aynı bölgelerde güçlü bir devlet kurmalarıyla ya 7.yüzyılın sonunda ya da 585 tarihlerinde ortadan kaybolmuştur. (Akurgal, 2005: 248-249)

7.2 MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARINDA GENEL ÖZELLİKLER

Doğu Anadolu'nun yüksek yaylalarında Demir Çağı'nın önemli krallıklarından Urartulular geliştirdikleri kendilerine özgü pek çok mimari öğeyi Anadolu mekân-donati tasarımı tarihine kazandırmışlardır. Günümüzde de önemli bir kısmını görebildiğimiz inşa faaliyetleri göstermişlerdir. Yaşadıkları dağlık coğrafyada, arazinin yapısına uyum sağlayabilmek adına inşa teknikleri geliştirmişlerdir ve böylece tüm zor koşullara rağmen kentler ve kaleleri inşa etmişlerdir. Yine de Urartu mimarisi diğer Anadolu uygarlıklarında olduğu gibi kendinden başka kültürlerin izlerini de taşımaktadır. (Kocaman Erdil, 2007)

Urartu Krallığı'nın kurulduğu kentlerin tam bir tanımını yapmak mevcut koşullarda mümkün görünmemektedir. Fakat arkeolojik veriler ile Urartu kentiyle ilgili çerçeve tanımlamalar yapılabilmektedir. Kentler yöneticilerin ikamet ettikleri saray tipinde yapılar ile saraya hizmet eden halkın oturduğu aşağı yerleşmelerden oluşmaktadır. Saraylar kentin merkezinde ya da kayalık tepelerde kuruldukları için korunaklı ve ulaşılması güç konumda olmuşlardır. Halkın yaşadığı yerleşmelerde ise genellikle belirgin bir plan anlayışı bulunmamaktadır. (Ayman ,2013:77-78)

Urartu mimarisi Asur mimarisinden farklı bir gelişme göstermiştir. Urartular genel olarak taş kaidelere basan ince, uzun ağaç direklerin hakim olduğu bir yapı tarzı kullanmıştır. Yine de arkeolojik araştırmalar sonucunda ortaya çıkarılan şehirlerde çok fazla mimari kalıntı yoktur. Taş temel üzerine kerpiçten yapılan evler, dikdörtgen planlı bir odayla, ona bağlı at nalı biçimli bölümden oluşmaktadır. Yine dikdörtgen planlı çok katlı saraylar ise ortadaki büyük salona açılan değişik işlevli mekânlardan meydana gelmektedir. Tapınaklar ise, kutsal oda, avlu ve yan odalardan ibarettir. Büyük bir salonun çevresindeki odalardan meydana gelen mezarlar ise kayalara oyulmuştur ve odaların duvarlarında değerli eşyaların konulduğu nişler yer almaktadır. (anadolu.iwarp.com,2016) Urartu mimarisinde su ihtiyacını sağlamak amacıyla inşa edilmiş kilometrelerce uzunluğunda sulama kanalları da Anadolu mimarisi açısından önemlidir. (Ayman ,2013)

Urartu uygarlığından günümüze yukarıda belirtildiği üzere fazla kalıntı kalmamakla birlikte merkez yerleşim olan Van (Tuşpa) ve bölgesindeki yapıların mekân ve donatı tasarımı hakkında bilgiler edinmek mümkündür ve tez kapsamında Van (Tuşpa) ve bölgesi ele alınmıştır.

7.3 VAN (TUŞPA) KENTİNDE MEKÂN-DONATI TASARIMLARI

Van (Tuşpa) ilinde yapılan arkeolojik kazıların sonuçlarında yerleşim yaşamının M.Ö.5000 yıllarına kadar ulaştığı anlatılmaktadır. (Narçın,2013:53) Kütle halindeki taştan inşa edilmiş olan Van Kalesi başşehir Tuşpa'yı kuş bakışı gören konumdadır. Kayalığın en yüksek kısmında Yukarı Sitadel olarak adlandırılan ve “Eski Saray” ya da “İç kale” gibi adlarla literatürde yer alan yapı alanları bölgesi yer almaktadır. Sonraki dönemlerden gerçekleştirilen inşa faaliyetlerinde bu alanda bulunan Urartu dönemi yapıları büyük ölçüde tahrip olmuştur. Bu alanda bulunan yapılar Urartu Krallığı tarafından inşa edilen ilk yapılar olma özelliğindedir. Eski Saray kayalığın en yüksek noktasında olup yüksekliği 7-8 m.'ye ulaşan sur-teraz duvarlarıyla çevrilidir. Duvarlar ağırlıklı olarak kalker taşından inşa edilmiştir. Sonraki dönemlerde, özellikle Osmanlı Dönemi'nde tamirat görmüştür. Kentler, kral ve hanedandan kişilerin yönetimi için inşa edildiği için başkent Tuşpa'daki kaya mezarlarının dışında, krallıkça inşa edilen diğer kentlerde çok odalı kaya mezarı bulunmamaktadır. (Ayman,2013:88-94-95)

7.4 KALE VE SARAYLARDA MEKÂN VE DONATI TASARIMI

Urartular Başkent Van'ın yakınlarında Anzaf, Kevenli, Elmalık ve Çavuştepe'de, Muradiye yakınındaki Körzüt'ta, Ağrı'nın Patnos ilçesinde, Iğdır Karakoyunlu'da, Muş'un Varto ilçesinin yakınındaki Habipuşağı'nda ve Ermenistan'daki Armavir'de kartal yuvalarına benzer çok sayıda kaleler inşa etmişlerdir. Bu kaleler birkaç grupta ele alınmaktadır. Verimli ovaların ve dağların uç kısımlarında kurulan kaleler, yöresel idari merkez olarak kullanılmıştır. Bu kaleler aynı zamanda merkeze gönderilmek üzere toplanan malların depolandığı yapılardır. Duvarları güvenlik açısından sağlam taşlar kullanılarak yapılmıştır. Bünyesinde de dini yapılar, yönetim binaları ve yöneticilerin oturdukları saraylar bulunmaktadır. Bazı kalelerin dışında yöre halkının oturması için kentler yapılmıştır. Başkent yakınında bir de askeri amaçlı kaleler görülmektedir. Tüm bu kalelerin dışında liman

kaleleri şeklinde deniz yoluyla yapılan ticaretin üsleri olarak kullanılmış yapılar da inşa edilmiştir. (Narçın, 2013:25-73)

Kentler genellikle yüksek dağların alçak uzantılarında veya yükselen kayalıklar üzerine inşa edilmiş saraylar ve etrafında halkın yaşadığı şekilde planlanmıştır. Hakim noktada yer alan sarayların ise düzleştirilmiş yamaçlarda terasları inşa edilmiştir. Urartularda sarayları savunmak amacıyla, kayaların yontulmasıyla oluşturulan kaya hendekleri geliştirilmiştir. Bunun yanın da saraylarda, kayalığın yontulması, duvar temel yataklarının açılması, drenaj kanallarının planlanması gibi temel inşa faaliyetleri bir bütün halinde inşa edilmeden önce altyapı çalışmaları planlanmıştır. Tıpkı altyapı çalışmaları gibi iç mekânlarda da tapınak, depo, evsel mekânlar, atölye, mutfak, ahır gibi bölümler belirli bir planlama sonrasında inşa edilmiştir. İç mekânlar içerisinde kullanılan yazıtlı sütun kaideleri, kabartmalı, yazıtlı ağır payeler dekoratif özelliklerinin yanında çok katlı yapıların taşınması için kullanılmışlardır. (Ayman, 2013)

Urartu bronz kabartmalarının üzerinde görülen mimari yapılarda da tüm kaleler birbirine benzer görünümlere sahiptir ve Urartu mimarisi için belli şablonları oluşturur. Örneğin bu örneklerin hepsinin kapıları çift kanatlıdır, korniş kısımları tekli ya da çiftli zig zag desenleriyle süslüdür ve surların arasında yer alan kuleler görülmektedir. (Kocaman Erdil, 2007)

7.4.1 Anzaf Kaleleri

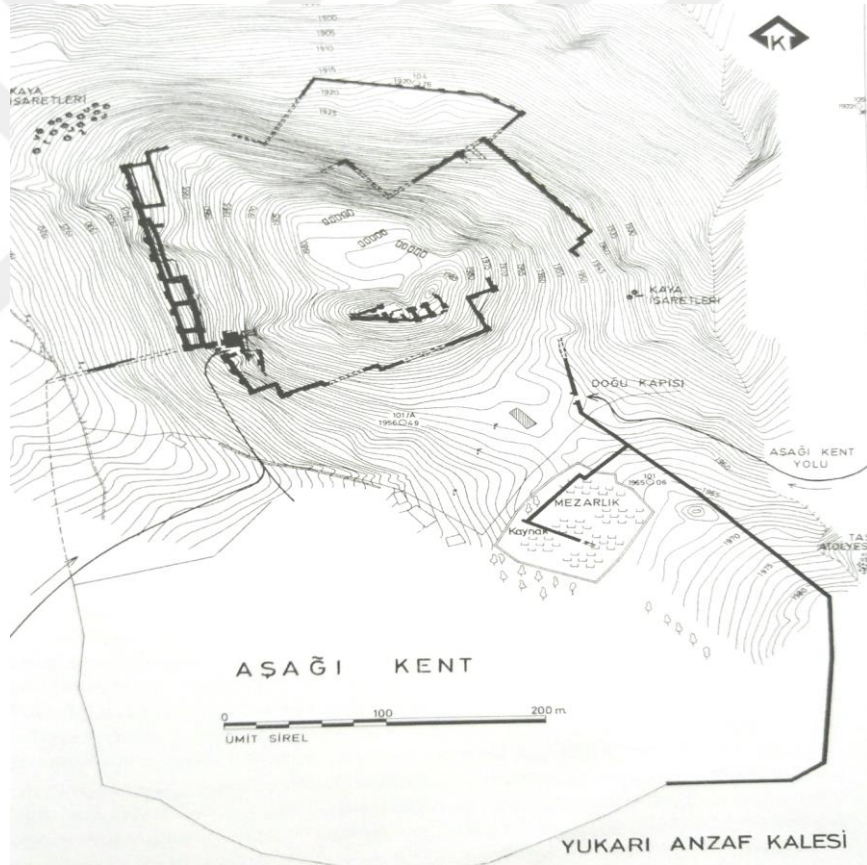
Anzaf adında iki kale bulunmaktadır ve bunlar Aşağı -Yukarı Anzaf Kaleleri olarak adlandırılmaktadır. Aşağı Anzaf Kalesi Urartu Krallığı'nın başkenti Tuşpa'nın 11km kuzeydoğusunda, 900 m güneyinde ise Yukarı Anzaf Kalesi kurulmuştur. (Belli, 1998:8)

7.4.1.1 Yukarı Anzaf Kalesi

Yukarı Anzaf Kalesi, Aşağı Anzaf Kalesi'nden 10 kat daha büyük bir alana kurulmuştur ve tarımdan elde edilen ürünlerin depolandığı çok önemli bir üretim merkezidir. 1 km doğuda bulunan küçük barajda biriktirilen sular, tarımın başarılı bir şekilde yapılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu baraj geçirmiş olduğu küçük onarımlar ile günümüzde halen çalışmaktadır. Kale ile birlikte planlanarak yapılan

Aşağı Kent, erken dönem Urartu yerleşim merkezlerinin en önemli örneklerinden birini oluşturmaktadır. (TAY Projesi,2016:[11])

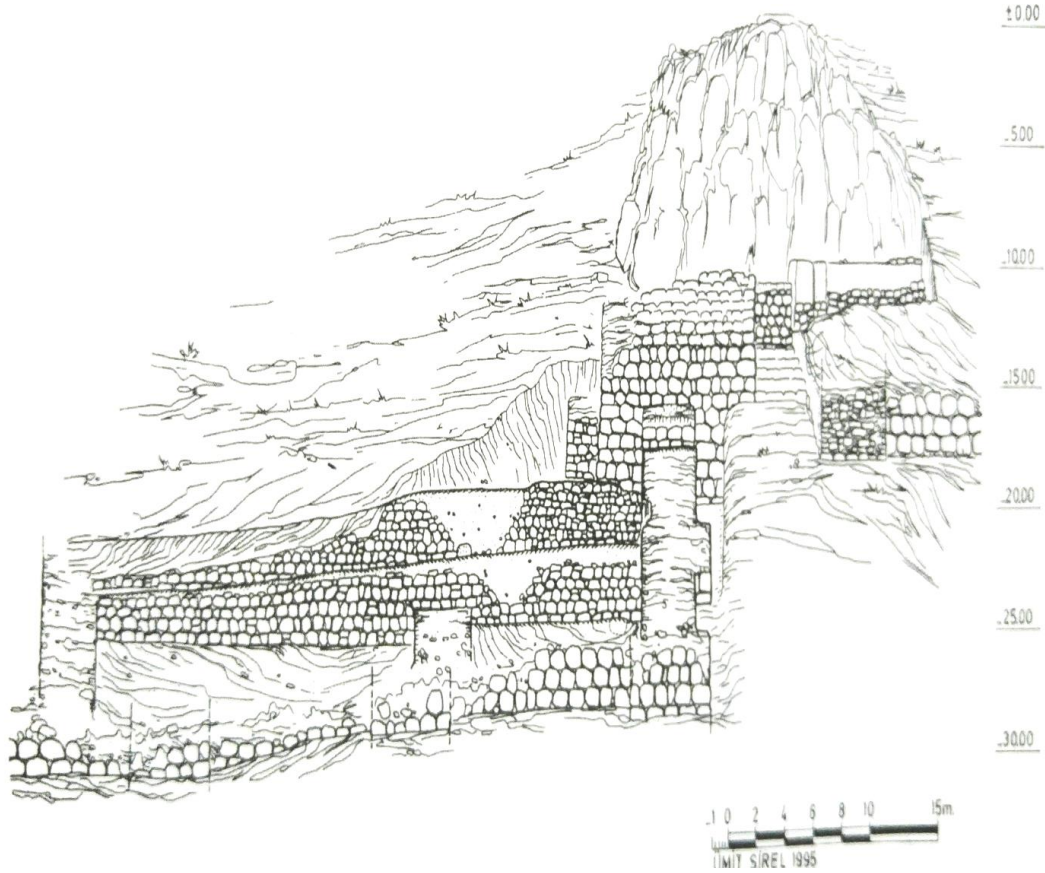
Yapılan arkeolojik araştırma ve kazılarda 200 yıl boyunca kalede çeşitli kültür izlerinin bulunmuş olması Urartuların sanatsal gelişimini ortaya koymuştur. Burada mimarinin gelişen evreleri gözler önüne serilmiştir. Kaleyi çevreleyen duvarların ise Aşağı Anzaf Kale duvarlarının yapımının dışında “kurtin-bastiyon” (Kurtin: Antik Dönem sur yapılarının burçlar arasında kalan beden duvarlarına verilen ad olup Bastiyon ise Tunç Devri ve Erken Demir Çağı kalelerinde, sur duvarlarına belirli aralıklarla yapılan gözetleme kulelerinin taban yapısına verilen addır) tekniğinin kullanılmış olduğu görülmektedir. (Narçın, 2013:89)

Resim 139 Yukarı Anzaf Kalesi'nin topografik planı (Belli, 1998:17)

Kalenin batı sur duvarına bitişik olarak yan yana bir çok depo odası yapılmıştır. Yapıların iki katlı olduğu anlaşılmaktadır. Yan yana yapılan depo odalarının birbirinden ortalama 4 m genişliğinde bir duvar ayırmaktadır. Toplam 5 bodrum odasında da herhangi bir kapı girişinin bulunmamış olması, bunlara ilk kattan

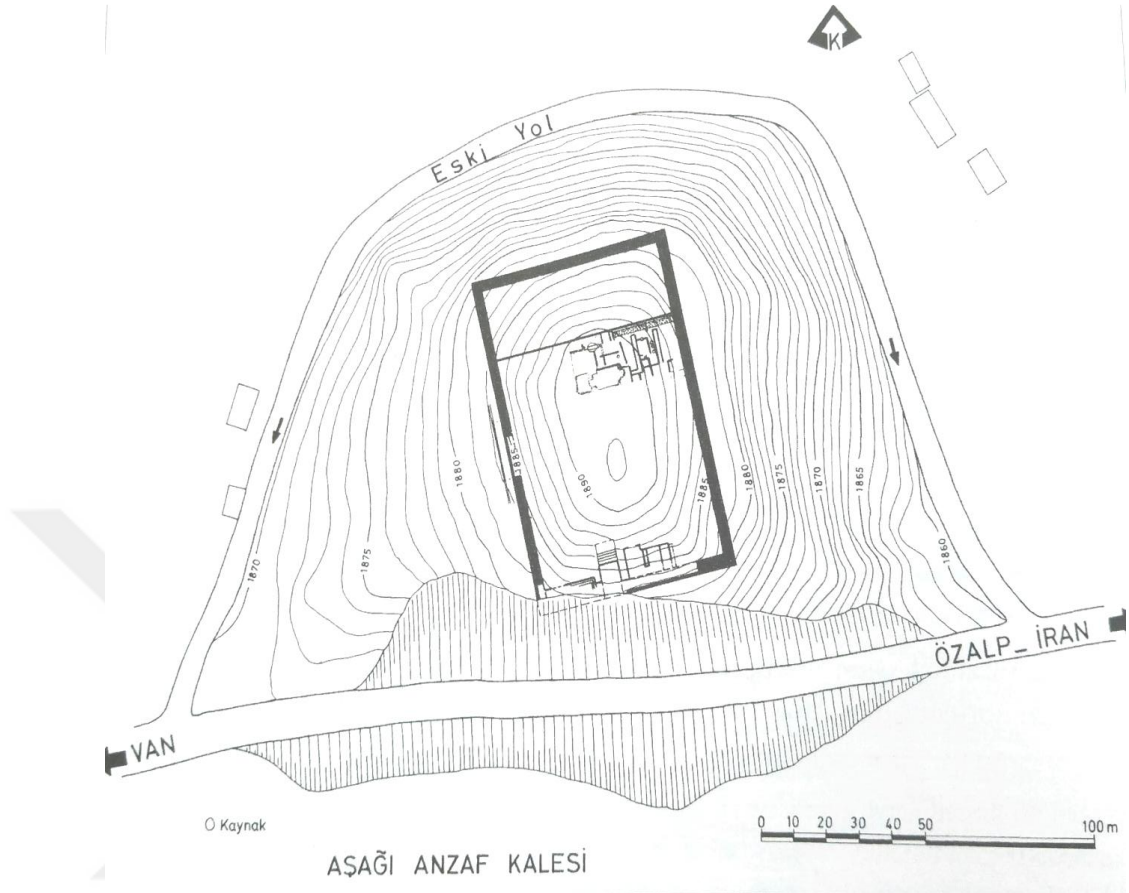
merdiven ile girildiğini göstermektedir. Duvarları beyaz badanalı ve tabanları sıkıştırılmış kilden özenli bir şekilde yapılan bu odalarının birinin mutfak diğerlerinin de depo olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Güneybatı köşede kare planlı odada bulunan bir ocak ve fırın bu odanın mutfak olarak kullanıldığını göstermektedir.(TAY Projesi, 2016: [11])

Resim 140.Büyük Kale ve depo yapılarının batıdan görünümü (Belli, 1998:21)

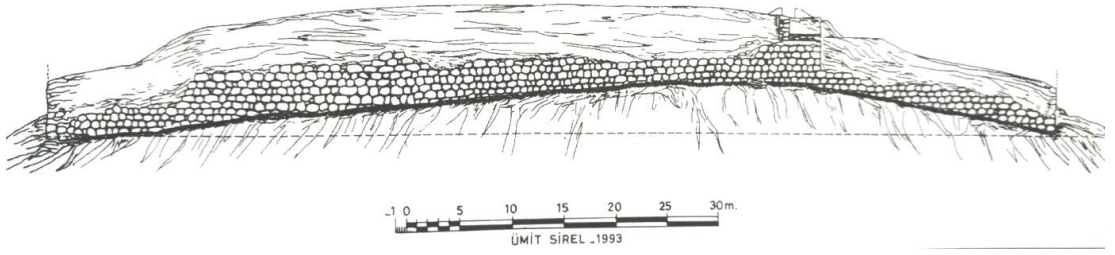
Yukarı Anzaf Kalesi aynı zamanda Urartu Krallığı'nın en önemli kült merkezlerinden birini oluşturmaktadır. Krallığın en eski kare planlı tapınağı burada bulunmaktadır.Ayrıca kale ve çevresinde bulunan birçok anıtsal kaya işaretleri bu bölgenin dinsel bir merkez olduğunu da göstermektedir. (Belli, 1998:18) Tapınak tabanını oluşturan düzeltilmiş kayalığın çatlak kısmına dikey olarak çakılan demirden mantar başlı küçük murç, Urartu tapınaklarının temellerine konulan metal eşya ve silahların şimdilik en eski örneğini oluşturmaktadır. (TAY Projesi, 2016: [11])

7.4.1.2 Aşağı Anzaf Kalesi

Resim 141. Aşağı Anzaf Kalesi'nin Topografik Planı (Belli, 1998:10)

Günümüzde Van-İran modern demir ve karayolunun yanında bulunan kale, Urartu döneminde Transkafkasya ve Kuzeybatı İran bölgelerinden başkent Tuşpa'ya gelen yolları denetim altında tutmak amacıyla bir askeri tesis olarak kullanılmıştır. 62m x 98 m. büyüklüğünde dikdörtgen bir plan göstermektedir. Kalenin M.Ö. 9. yüzyılın son çeyreğinde kurulan diğer kalelerin sur duvarlarından ayrılan en önemli özelliği, savunmayı kolaylaştıran ve üzerinde birden fazla katlı yapıların yükselmesine olanak sağlayan kurtin ve bastiyonların henüz kullanılmamış olmasıdır. Günümüzde bile yükseklikleri 3-4 m. arasında değişen sur duvarları, iri kalker taşlardan kiklopi tekniğiyle (devasa boyutta taş bloklarının harçsız olarak üst üste konmasıyla duvar oluşturulma tekniği) yapılmıştır. Kurtinsiz ve bastiyonsuz olarak düz bir şekilde yapılan ve oldukça etkileyici bir görünüme sahip olan kalenin anıtsal sur duvarlarının benzerine, Transkafkasya, Kuzeybatı İran ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde henüz rastlanmamaktadır. (Belli ve Ceylan, 2003:395)

Resim 142 Kalenin Doğu Duvarının Görünümü (Belli,1998:13)

Doğu ve batı sur duvarlarını bir omurga gibi birleştiren ilginç bir teras duvarı bulunmaktadır. Ortalama 50 cm yüksekliğindeki teras duvarının kuzeyinde, tabanı büyük kerpiç bloklarla özenli bir şekilde kaplanmış olan 1300 metrekarelik boş bir alan bulunmaktadır.

Kalenin askeri amaçla kurulduğunun bilinmesi üstü açık ve çevresi yüksek kale duvarlarıyla çevrili olan bu alanın askeri garnizon için bir iç avlu niteliğinde olduğunu düşündürmektedir. Terasa açılan büyük Urartu yapıları ise hemen hepsi aşırı bir şekilde tahrip edilmiştir. Bu aşırı tahribat Urartu yapılarının nasıl bir plana sahip olduğunu ve hangi amaçla kullanıldığının açıklanmasını engellemiştir. (Belli, 1998:9-16)

7.5 SULAMA KANALLARI TASARIMI

Kalelerin inşasının yanı sıra tarıma büyük destek veren Urartu Krallığı bu amaçla bir sulama projesine el atmıştır. Sulama üzerine yaptığı kanalları günümüzde de “Şamran Kanalı” olarak hizmet etmektedir. Menua sulama kanalı ise MÖ 810-786 yılları arasında yapılmış olup dönemine göre dünyanın en büyük su kanalı olarak tarihe geçmiştir. Bu kanal yapıldığı günden bu yana Van Ovası'nı sulamaktadır. Kanal'ın benzeri ne Anadolu'da ne de dünyanın herhangi bir yerinde yapılmıştır. (Narçın, 2013: 45-104)

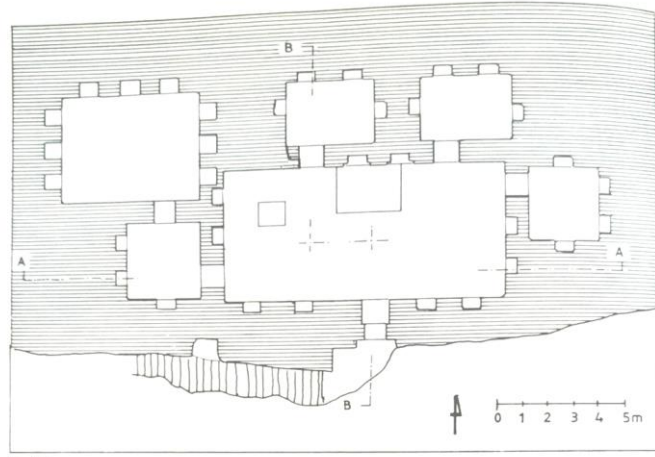
7.6 URARTU UYGARLIĞI'NDA MEZAR TASARIMLARI

Urartu Krallığı'nda mezar mimarisi çok çeşitlilik göstermekle birlikte günümüze birçok güzel örneği ulaşmıştır. Yeraltı oda mezarları, taş-sandık mezarlar, toprak mezarlar, urneler, küp mezarlar ve de en önemlisi kaya mezarları olarak başlıklar altında toplanmış ve incelenmiştir.

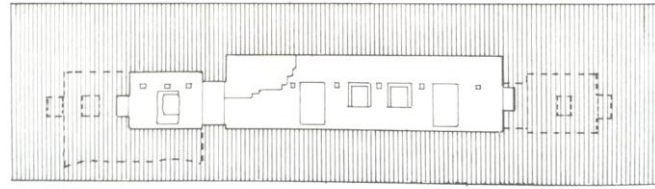
Kaya mezarlarına ilişkin ilk bilgiler Evliya Çelebi tarafından aktarılmıştır. Çelebi Van kayalığındaki kaya odalarının yağdan silaha kadar her şeyin depolandığı hatta tekstil işlikleri işlevinde kullanılan mağaralar olduklarını anlatır. Bu kaya mezarları yapıldığı dönem içerisinde girişi ana ve yan odaları düzenlenmiş ölü yerleri olarak urne, ölü yatağı, lahit gibi donatı elemanlarının kullanılabilirdiği bazı örneklerinde kuyu ve atık odalarının hatta nişlerin tasarlandığı yapılardır. En şaşırtıcı yanlarından biri de anıtsal boyutları ve nitelikli işçiliklerine rağmen iç ve dışta mimari bezemelerin olmayışıdır. Neft kuyu diğerinden farklı olarak arka oda ve ön oda iki sıralı kuşakla çevrilmiştir ve konutlarda tavanı taşıyan yarım yuvarlak kiriş uçları kayaya uygulanmıştır. Çoğu kültürde olduğu gibi burada da kaya mezarları konut gibi diğer yapıların konstrüksiyonlarından etkilenmiştir. Yalın duvarlı mezarlar bugün de bölgede yaygınca kullanılan kerpiç örgülü yalın duvar tekniğinden etkilenmiştir. Kerpiçle örülen duvarların üstü kerpiç çamurla sıvandığında mezarların kaya duvarlarında olduğu gibi düz bir görüntü oluşturmaktadır. Bu hareketsizlik tavana gelindiğinde bozular. Evlerde de bu aşamada kerpiç bitip üst yapıyı taşıyan ahşap başlamaktadır. (Çevik, 2000:37-42)

Başka bir benzerlik de soylu konutlarında rastlanan girişin iki yandan payandalarla hareketlendirilmesidir. Çok odalı mezarların girişleri de bir silmeyle hareketlendirilip anıtsallaştırılmıştır. Yeraltı oyma mezarlar ise yeraltında olduklarından üstten inme zorunluluğundan oluştuğu anlaşılan girişler, kaya mezarlarını da etkilemiştir. Kaya cephesinden kolayca ulaşılabilecek mezarlara yine giriş üstten sağlanmıştır. Bundaki asal etken yöresel mimari geleneğe bağlı kalmaktır. (Çevik, 2000:37-42)

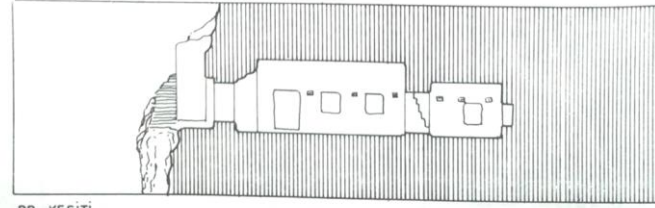
Yörenin konut mimarisine bakıldığında örneğin Dedeli köyü konutları ile Dedeli yeraltı oyma mezarları arasında büyük benzerlik bulunmaktadır. Bu benzerlik salt üstyapının tonozlu olmasında değil takalar için yer seçilişinde de kendini göstermektedir. Yeraltına konumlandırılmalarının bir diğer nedeni de elbette ki güvenlidir. Bu yönüyle de Çatalhöyük konutları ile paralel bir tasarım kaygısı güdülmüştür. Kayanın yapısına da bağlı olarak değişen çok odalı ve tek odalı çeşitleri bulunmaktadır. (Çevik, 2000:37-42)

PLAN

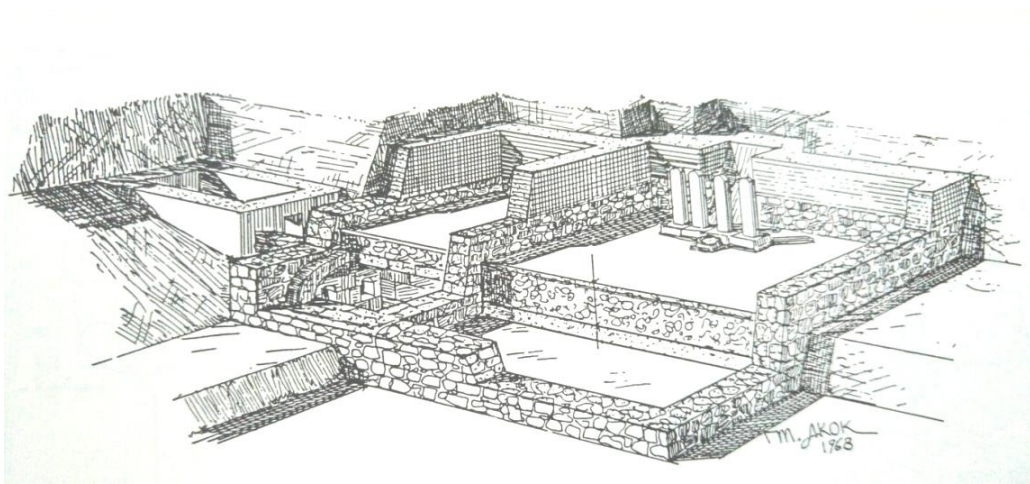

AA KESİTİ

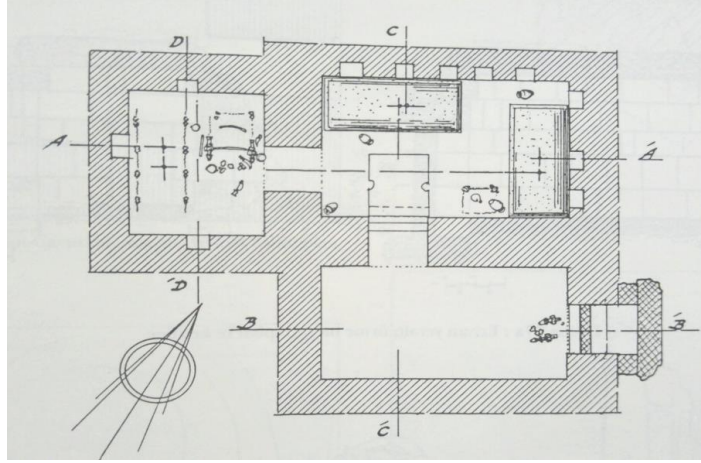

BB KESİTİ

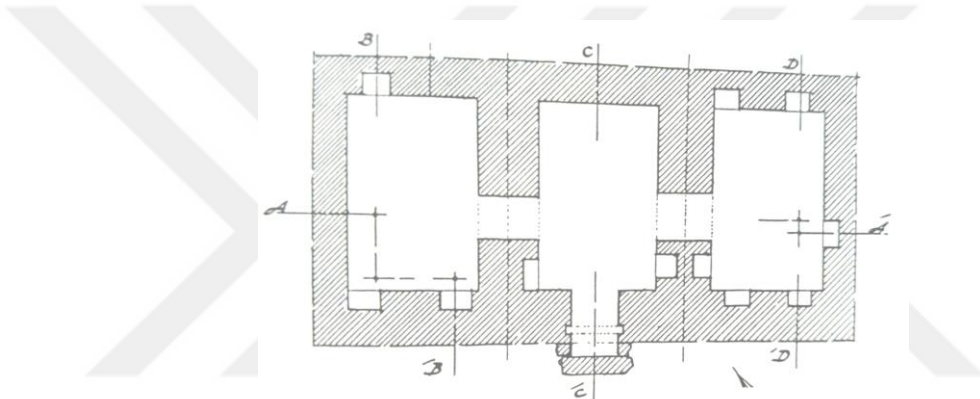
Resim 143 Van- Argısti Kaya Mezarı ; plan ve kesitler (Çevik, 2000: Lev3)

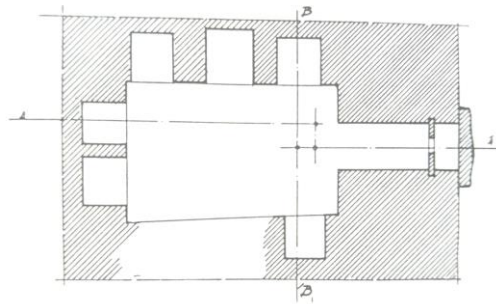
Resim 144 Altın-tepe; yeraltı örme mezarlığı ve steller tapınağı (Çevik, 2000: Lev 66a)

Resim 145 Altıntepe III yeraltı örme mezarı; plan (Çevik, 2000:Lev 66b)

Resim 146 Altıntepe I yeraltı örme mezarı; plan (Çevik, 2000:Lev 66b)

Resim 147 Altıntepe II yeraltı örme mezarı; plan (Çevik, 2000: Lev 66d)

7.7 TAPINAKLARDA MEKÂN-DONATI ÖZELLİKLERİ

Urartu tapınak mimarisi üç grupta incelemiştir. Birinci grup standart planlı tapınaklar olarak adlandırılan kare planlı, kalın ve yüksek duvarlı, genellikle bir avlu içerisinde yer alan ve ön yüzünden tek kademeli bir geçişle ulaşılan tapınaklardır. Bu

yapıların köşelerinde bulunan risalitler (çıkıntılı kuleler) ise en önemli özellikleridir. Altıntepe, Çavuştepe, Kayalidere, Toprakkale, Anzavurtepe, Yukarı Anzaf ve Körzüt Kalelerindeki tapınaklar standart planla yapılan tapınaklara örnektir. Urartu kültüründen sonra da devam edecek olan bu gelenek, daha sonraki dönemlerde özellikle Akhemenid mimarisinin önemli yapı elamanlarından biri olmuştur. (Seidl, 2004)

İkinci tip Urartu tapınak mimarisi dikdörtgen planlı, duvarları daha ince olup tek cella'ya (cella:çok tanrılı dinlerde tapınağın içinde kült objesinin ya da tanrı heykelinin korunduğu en kutsal bölüm.) sahiptir. Ancak diğerlerinden farklı olarak cella dikdörtgen planlıdır ve köşelerinde risalitleri yoktur. Son grubu oluşturan Urartu tapınağı ise Dur-Şarrukin' deki (Sargon tarafından kurulmuş bir Asur kenti) kabartma üzerinde görülen Haldi Tapınağı'dır. Asurlu sanatçılar tarafından resmedilen bu tapınak, yüksek bir podyum üzerinde gösterilmiştir. Ve daha önceki Urartu tapınak tiplerinden farklı özelliklere sahiptir. Tapınağın görünümü Urartu kule tipli tapınaklarından farklılıklar taşır. Çözülmemiş birçok problemi barındıran bu tapınak tek bir kabartmayla belgelenebilmektedir. Bu nedenle tapınakla ilgili kesin değerlendirmeler yapmak oldukça zordur. (Seidl ,2004;Stronach ,1967)

Erzincan bölgesinde yer alan Altıntepe Tapınağı ise Anadolu'da yer alan aynı plandaki 9 tapınaktan etrafı revaklarla çevrilen tek örnek olarak Urartu mimarisindeki özgün yerini korumaktadır. (TAY Projesi, 2016:[12])

Urartu Krallığı'nda tıpkı Anadolu'da farklı zamanlarda görüldüğü üzere açık hava tapınakları da yer almıştır. Bunların gelişmiş en güzel örneğidir. Van Kalesi'nin kuzey eteklerindeki yöre halkı arasında "Analıkız tapınağı" olarak bilinen açık hava tapınağıdır. (Narçın,2013:154) Toprakkale'de ise tanrı Haldi'ye ait bir tapınak bulunmaktadır. Tapınak duvarları güzel kesilmiş dörtgen taşlarla harçsız olarak, üst kısmı da tuğlalarla inşa edilmiştir. Dini konuları içeren kitabelerle yazılı sütunlar da bulunmuştur. Çatının semerdam şeklinde oluşu Yunan mabetlerini andırmaktadır. (Akurgal,2005:248) Urartu mimarisinde süsleme elemanlarından bazılarının Geç Hitit Beylikleri ile olan ilişkiler sonucu kullanılmaya başlandığı düşünülmektedir. Farklı renklerde kireç taşlarının yer değiştirilerek kullanılması, daha önceden Kuzey Suriye'den bilinen bir tekniktir. Bu tekniğin var olan köken tartışmaları ve Urartu'da Toprakkale'den başka belirgin örnek görülmemesi kesin bir sonuca ulaşılmasını

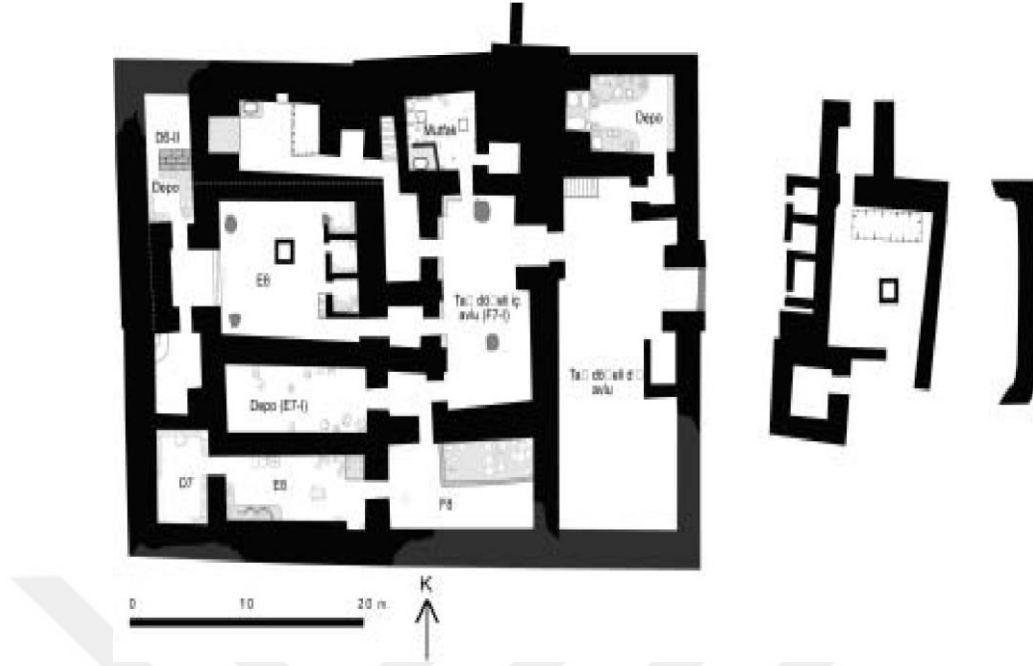
engellemektedir. (Kocaman Erdil, 2007) Yine farklı olarak Arin-Berd'deki (Ermenistan'ın Erivan şehrinin kenar mahallelerinden birisinde bulunan bir alan) Susi tapınağı dikdörtgen planlı inşa edilmiştir ve Urartu mimarisinde az sayıda görebildiğimiz duvar süslemeleri ile bezelidir. Kırmızı, mavi ve beyaz renklerle yapılmış bu süslemelerin Asur stilinde olduğu söylenmektedir. (Piotrovskiï, 1967)

7.8 KONUTLARDA VE KONAKLARDA MEKÂN-DONATI TASARIMI

Yerel halkın yaşadığı konutları karmaşık sokakların etrafında farklı büyüklükte kimi zaman birbirleriyle bitişik vaziyette kimi zamanda birbirlerinden bağımsız halde inşa edilmişlerdir. (Ayman, 2013:77-78) Taş temel üzerine kerpiçten yapılan konutlar dikdörtgen planlı bir odayla, ona bağlı at nalı biçimli bölümden oluşmaktadır. (anadolu.iwarp.com, 2016) Genellikle küçük pencere ve balkonlu olarak tasarlanmışlardır. (Narçın,2013:50) Urartu Devleti'nin tarımsal potansiyeli yüksek bölgelere inşa ettiği kent ve eyalet merkezi gibi projeler bu bölgelerde yerleşik yaşama geçişi hızlandırmıştır ve yeni köyler kurulmuştur. Bu köylerin civar bölgelerinde 'bey'ler için tasarlanmış günümüzde de "konak" olarak tanımladığımız mimari yapılara rastlanmıştır. Konaklı köylerin Urartu Krallığı dönemine özgü yerleşmeler olduğu düşünülmektedir. Bu konaklı köyler 1500-2000 m² büyüklüğünde ve yöneticilerinin belli bir zenginliğe ulaştığı yerleşmelerdir. Konağın etrafında kurulan evlerde genellikle düzensiz bir mimari planlamanın olduğu görülmektedir. Konak yapılarının yanında ayrıca depo, mutfak, kiler, merkezi salon ya da avlu gibi mekânları da bulunmaktadır. (Köroğlu , 2009:390)

7.8.1 Yoncatepe Konağı

Yapı yaklaşık olarak 50 x 35 m boyutlarında az işçilikli yerel taşlardan, açık avlular, depolar ve yaşam alanlarından oluşan toplam 12 mekân şeklinde tasarlanıp inşa edilmiştir. Planı belli olmayan ve yapıyla ilişkili mekânlardan oluştuğu anlaşılan ikinci bir yapı daha vardır. Yüksekliği bazı noktalarda 3 m.'yi bulmaktadır. Binanın kuzeyi depo ve mutfak mekânları için, güneyi ışık olarak, ortadaki avlu ve üstü açık alanlar ise gündelik işlere ayrılmıştır. Depolarda duvarlara bitişik, yerden yükseltilerek oluşturulmuş sekiler veya platformlar oturtulmuştur. Bu donatı elemanlarının üzerinde küpler ve günlük kullanımına ilişkin çanak çömlek ele geçirilmiştir. (Köroğlu, 2009:391).

Resim 148. Yoncatepe Konağı'nın planı (Köroğlu , 2009:392)

7.8.2 Giriktepe Konağı

Giriktepe Konağı taş temeller üzerinde kalınlığı 1.30 m. kadar kerpiç duvarlı bir yapıdır. İç mekân sıvalıdır. Taş döşeli bir avlusu ve bu avludan geçilen genişçe (24-7.5 m) bir salonu bulunmaktadır. Avluda ek olarak su kuyusu saptanmıştır. (Resim 149)

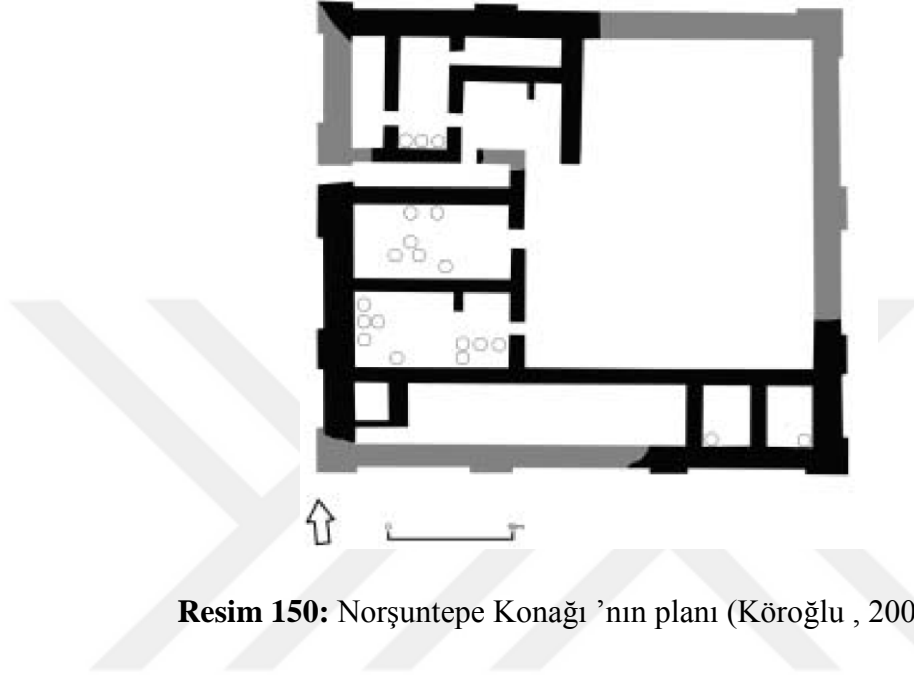

Resim 149. Giriktepe Konağı'nın avlusunda bulunan su kuyusu (Köroğlu,2009:394)

Bu büyük mekânlar dışında mutfak, depo ve kiler olarak değerlendirilen toplam 5 küçük mekân daha vardır. (Köroğlu , 2009:390)

7.8.3 Norşuntepe Konağı

Norşuntepe yapısının kurulduğu yer, boyutları ve plan anlayışı bakımından yukarıda Yoncatepe ve Giriktepe'ye olan benzerliği ile bu yapının aynı grup içine alınmasına neden olmuştur. (Köroğlu , 2009:390)

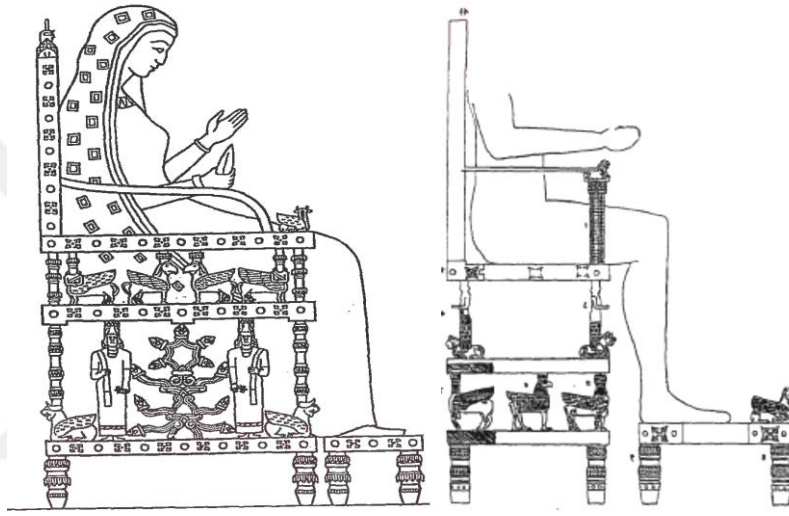
Resim 150: Norşuntepe Konağı 'nın planı (Köroğlu , 2009:394)

7.9 URARTU UYGARLIĞINDA MOBİLYA VE EŞYA TASARIMLARI

Urartuların madeni son derece iyi işledikleri ve ince işçilik yaptıkları kesin olarak bilinmektedir. Demiri işledikleri gibi tunç sanatında da oldukça ilerlemişlerdir ve çalışmalarında Asur tunç sanatından oldukça etkilenmişlerdir. (Narçın 2013, 71)

Mobilya yapımında tıpkı Frig ve diğer uygarlıklarda olduğu gibi malzeme kullanımı ahşap ağırlıklı olmuştur. Maden işçiliğindeki teknikleri ile de ahşap mobilyalara bronz altın gibi madenlerle süslemeler eklenmiştir. Genel olarak malzeme organik olduğu için günümüze ulaşmış mobilya ayakları dışında bütün bir tasarım yoktur. Fakat duvar kabartmalarındaki görsellerden mobilyaların bütünü hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Yine Urartu tahtlarının hayvan tasvirleriyle dekore edilmiş bir platform ile desteklendiği bilinmektedir . Bazı örneklerde de madenin süsleme amacının dışında da kullanıldığı görülmüştür. Örneğin Toprak kale kazılarında bulunan taht parçaları incelendiğinde taht ayaklarının tek parça halinde döküm olduğu anlaşılmaktadır. (Demirarslan, 2011:56-67)

Bazı Urartu mezarlarında ölümler için ziyafet masaları hazırlanmıştır. Altın Tepe'deki oda mezarların bazılarında oda ziyafeti ile ilgili olarak masa ve sandalyeler koyulmuştur. Örneğin;Altın Tepe III No.'lu mezarın ilk odasında kapıya yakın bir yerde ayakları gümüş kaplı iki sandalye bulunmuştur. Odanın batı kenarında ise bir ağaç masa ele geçmiştir. İkinci odada lahitlerin yanında mobilya olarak ceviz ağacından iki masa ve tahrip olmuş durumda mobilya parçaları bulunmuştur. Üçüncü odada ise üzerinde pişmiş toprak kaplar bulunan dört ayaklı ahşap bir masa vardır. (Özgüç, 1969)

Resim 151: Toprakkale kazıları sırasında ele geçen parçaların incelenmesi sonucu yapılan taht rekonstrüksiyonu çalışmaları (Batmaz 2003:Fig 22b)

Van Müzesi'nde 5 grupta incelenen tunç mobilya aksamı bulunmaktadır. Bunlar Zafer Derin tarafından detaylarıyla açıklanmıştır. Aşağıda bahsi geçen ince işçilik elemanları Urartu mobilyasında maden işçiliğinin ne denli yoğun kullanıldığını da göstermektedir:

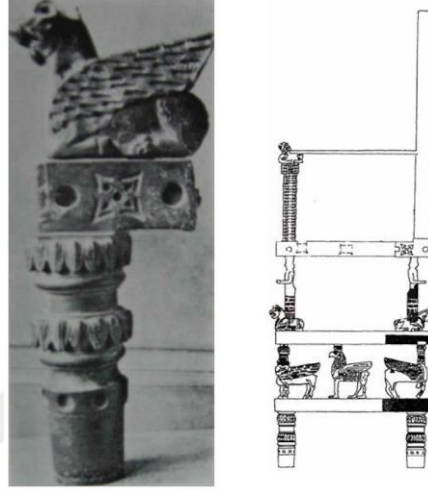
“1. Dört ayaklı masa ve sandalyelerin ayakları arasındaki bağlantıyı sağlayan eklem yerlerindeki dikdörtgen ya da yuvarlak kaplamalar: Ahşap mobilya ayağının şekline göre köşeli ya da silindirik yapılmışlardır. Pencere kepenkli tipte yapılanları da vardır .Özellikle sandalyelerin oturma kısmına yakın yerde kullanılmış olmalıdırlar.

2. Masa ve sandalye ayaklarına geçirilen bilezik ya da dörtgen şekilli iki ucu açık kılıflar: Bilezik şeklinde olanların iki açık ucu dışa kavilidir ve bunlar masa ayaklarında süs elemanı olarak kullanılmıştır.

3.Masa ve sandalye ayaklarındaki destek amaçlı yatay çubuklara geçirilen volütlü tunç kaplamalar: İki parçadan oluşan kaplamaların ön ve arka yüzleri koç boynuzu ya da İon başlıklarının volütleri şeklinde işlenip birbirlerine perçinlenmişlerdir.

4. Masa, sehpa, sandalye ayaklarına ve çıkıntılara takılan bardak ya da boğa toynağı şeklindeki pabuçlar: Boğa toynağı şeklindeki pabuçların yanları ve tabanı ayrı levhalardan yapılıp perçinlenmiştir.

5. Kelepçeler: iki ucunda 1-1.5 cm çapında yuvarlak delikler bulunan "U" şeklindeki kelepçeler, mobilyalar üzerinde işlevsel amaçla kullanılmış olmalıdır.” (Derin,2016:136)

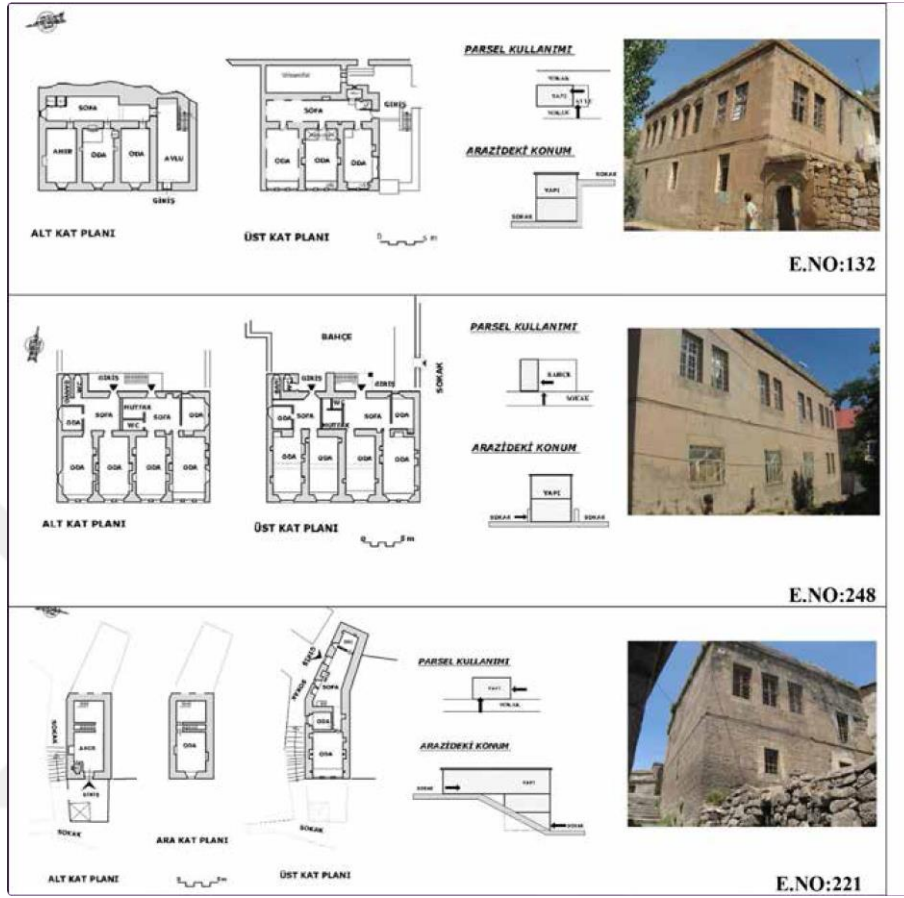

Resim 152 :Urartularda Oturma Mobilyası Ayakları (Yıldırım, 2008:Lev.31)

7.10 URARTU UYGARLIĞINDA MEKÂN-DONATI TASARIMLARININ ETKİLERİ

Her ne kadar Urartular Transkafkasya bölgesindeki bazı kültürlerden etkilenmiş olsalar da merkez kültürlerinin Urmiye (Urmiye: İran'ın Batı Azerbaycan Eyaleti'nin yönetim merkezi olan şehir) bölgesindeki kültüre benzediği Mezopotamya esintilerinin yoğun olduğu görülmektedir. Arkeolojik kazılarda ele geçirilen bazı buluntular sonucunda Urartular'ın Asur etkisinde kalmış oldukları görülmektedir. Her ne kadar diğer uygarlıkların izleri Urartuların sanatsal özelliklerine yansıtılmışsa da onlar da kendi özel kültürlerindeki geleneği sürdürmüşlerdir. Hatta ürettikleri süs eşyalarını Etrüsklere ve Friglere dahi satmışlardır. (Narçın,2013:44-49-50) Mezopotamya etkileşimleri dışında Geç Hitit Beylikleri'nin sanatından da etkilendikleri görülmektedir. Urartulular kayalara inşa ettikleri yapılar, sulama kanalları ve ince işlikli madeni eserleri ile bölgede ileri düzeyde bir kültürün oluşmasını sağlamıştır. Bu tasarım anlayışını ve kültürü günümüzde dahi yöre halkının yaşantısında izlemek mümkündür. Buna en güzel

örnek Keban Projesi kapsamındaki Norşun Tepe kazıları paralelinde bölgede incelenen köy evleridir.

Resim 153: Geleneksel Bitlis Evleri (Oğuz Payaslı ve Aksulu, 2016: http://www.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON-76588-ARTICLE_%28THESIS%29-PAYASLI_OGUZ.pdf)

Bu yapılar Yonca Tepe Konağı ile karşılaştırılabilecek özellikler göstermektedirler. Keban bölgesindeki evlerde mutfak ve depolarda saklama/depo kapları Yonca Tepe'deki gibi duvar diplerindeki sekilere yerleştirilmiştir. Ayrıca bu köy evlerinde üstü kapalı, tabanı taş döşeli mekânların ahır olarak kullanıldığı görülmektedir. (Peters, 1972) Yine mimaride kullanılan kerpiç uygulamaları bölgede 1970 yılına kadar kırsal ve kentsel alanda en çok kullanılan yapı malzemesi olmuştur. (Öztürk, 2016) Geleneksel Bitlis evlerinde de gerek konum gerek de planlama açısından geçmişin benzer izlerini görmek mümkündür.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

8. LİKYA UYGARLIĞI'NDA MEKÂN DONATI TASARIM ELEMANLARI

Bu bölüm içerisinde Anadolu'da varlık edinmiş olan Likya Uygarlığı'nın mekân ve donatı tasarımları incelenmiştir. Bu amaçla; öncelikle bu uygarlığın genel özellikleri hakkında bilgi verilmiş olup sonrasında mekân-donatı tasarımları hakkında detayları aktarılmıştır.

8.1 LİKYA UYGARLIĞI GENEL ÖZELLİKLERİ

Likya Uygarlığı, adını Lukka olarak bildiğimiz bir Anadolu halkının eseridir. Luvice (Luvice: Anadolu'nun yerli halklarından biri olarak kabul edilen Luviler'in dili olup Anadolu'nun en eski dillerinden biridir. Bu aynı zamanda, Hititler'in hiyeroglif yazılarında kullandıkları dildir.) ile akraba bir dil konuşan bu halkın izleri, son yıllarda yapılan araştırmalarla prehistorik dönemlere kadar inmiştir. Böylece Anadolu tarihini anlama yolunda çok önemli bir adım daha atılmıştır. Kadeş Savaşı'nda yer alan Lukkalar, *İlias* destanında bahsi geçen Troyalılara yardıma gelen Anadolu arasındaki deniz kavimlerinin simgesi niteliğindeki Likyalıların lideri Sarpedon ile tarihe kalıcı izler bırakmıştır. Ege ve Doğu Akdeniz rotası üzerinde bulunması ise Likya'yı tarihinin her döneminde önemli kılmıştır. Tarihinin en erken zamanlarından itibaren gösterdiği birliği, MÖ 168/167'de resmi bir kimliğe büründürerek, çoğulcu demokrasinin en mükemmel örneğini göstermişlerdir. Böylesine Anadolu özlü bir halkın ve kültürün sadece hellenizasyon kavramları altındaki irdelenmesi, bilimsel açıdan Likya araştırmalarındaki temel eksiklerdendir. (İşkan ve Dündar, 2016:10) Bu sebeple de tez kapsamında sadece Likya'ya özgü yerel mimarideki mekân-donatı tasarımları incelenmeye çalışılmıştır.

Antik Likya, Batı Toros Dağları'nın bir parçası olan bugünkü Teke Yarımadası üzerinde yer almıştır. Coğrafi olarak bölge, yüksek dağ sıralarıyla tanımlanmaktadır. Sahilin büyük kısmında dağlar, Akdeniz'e doğru sarp bir eğim gösterirken, neredeyse yerleşime uygun hiçbir sahil şeridi bırakmamaktadır. Likya'daki nehir vadilerinden yalnızca Batı Likya'daki geniş Ksanthos nehir vadisi yerleşime uygundur. Birkaç alüvyon ovasından olan Elmalı ve Seki civarında olanlar da bereketli toprakları ve yıl boyunca yeterli su kaynaklarıyla tarım ve hayvancılık için

gereken ön koşulları sağlamaktadır. Bu bölgeler yerleşim için tercih edilmişlerdir ve bu buralarda daha fazla sayıda tarih öncesi yerleşim alanı bulunmasından da anlaşılmaktadır. Teke Yarımadası'nın karstik kireçtaşı dağları, mineral kaynaklar ve metal cevherleri açısından fakir fakat bitki çeşitliliği; özellikle ağaç çeşitliliği açısından çam, köknar, sedir gibi çeşitli türler bakımından zengindir. (Becks, 2016: 26)

Nevzat Çevik'in belirttiği üzere:

“Strabon'un (Strabon: Yunan tarihçi, coğrafyacı ve filozof) Artemidoros'tan (MS 2. yüzyılda yaşamış yunan bilge ve kâhin) aktardığı bilgilere göre, eyaletlere bölünmüş yönetim sisteminin ilk örneğini oluşturan Likya Birliği üyelerini ve halklarını adil bir düzende yönetebilmeyi başarmıştır. Çağının en gelişmiş federatif anayasası ile oluşturulan yönetim Antik Çağlar'da benzersizdir.” (Çevik, 2012: 38)

MÖ 6. yüzyılda Persler tarafından işgal edildikten sonra Likya topraklarına yönelik egemenlik isteklerinin ardı arkası kesilmemiştir ve Büyük İskender de tüm Likya'ya egemen olmuştur. (wikipedia.org, 2016:[4])

Zamanla ilk dönemlerden bu yana Likyalıları yönetmekte olan Likya beyleri, tarih sahnesinden kaybolmuştur ve Likya şehirleri Hellen tarzı kent devletlerine (polis) dönüşmüştür. Kent devlet sistemi hem Likya'da hem de genel olarak Doğu Akdeniz'de, antik dönemlerin sonuna kadar varlığını devam ettirmiştir. (Schuler, 2016:46)

Anadolu'nun en ilginç ve en önemli uygarlıklarından biri olan Likyalılar kendi dil ve özgün kültürü olan bir toplum olmuştur ve Antik dönemin bitimine kadar bu özelliklerini korumuşlardır. Ancak Likya'da Klasik Dönem'den itibaren etkisini daha belirgin biçimde göstermeye başlayan bir Hellen etkisi ile karşılaşmaktadır. (Şahin Akyürek 2016:536) Yine de yerel kültür ve mimarilerinden tamamen kopmamışlardır. Akurgal;

“Hellen etkilerine karşı özgünlüğünü en iyi koruyan topluluğun Likyalılar olduğunu” belirterek vurgulamıştır. (Akurgal, 1987:17)

8.2 MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARINDA GENEL ÖZELLİKLER

Likyalılar kaya yüzlerine işlenmiş ya da kayalardan oyularak ortaya konmuş mimarlık eserleri inşa etmişlerdir. Akurgal bunu;

“Kayalara şekil veren mimarlık türü Hititler döneminden başlayarak Urartularda, Friglerde ve Likyalılarda görülmektedir. Ancak her ülkenin kaya mimarlığı değişik bir özellik taşır. Bu tür mimarlık eserlerinden Hititlerde siyasi amaçla Urartularda çeşitli anlamlarda, Friglerde tapınaklar ve gömü anıtları inşasında, Likya’da ise yalnızca gömü anıtları yapmak için yararlanılmıştır” şeklinde açıklamıştır. (Akurgal, 2005:300)

Bölgedeki yerleşim alanları mezarlar kadar iyi korunmamıştır ve kaya mezarları, dikme mezarlar, heroonlar (Heroon: Kahramanların anısına yapılan özel yapı) lahitler klasik Likya medeniyetini ve mimarisini yansıtmada konusunda yerleşim yerlerinden çok daha güçlü veriler sunmaktadır. Sadece birkaç yapı ve özellikle surlar günümüze ulaşmış olup diğer yapılar Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerinde çoğu yeniden düzenlenmiş ve üzerlerine yapılar inşa edilmiştir. Likya’daki önemli yerleşmeler arasında yalnızca Avşar Tepesi yerleşmesi Geç Arkaik ve Klasik Dönem’deki şeklini koruyabilmiştir. (Kolb 2016, 42) Sonuç olarak hem binaların hem de sarayların mimarisi henüz sistematik olarak açığa çıkarılmadığı için yalnızca belirsiz iddialarda bulunulabilmektedir fakat genel olarak Batı ve Orta Anadolu’da olduğu gibi Likya binalarının, hatta saraylarının da Pers etkisinden hiçbir iz taşımayan megaron tipi bir yapı ile ilişkili olduğu söylenebilmektedir. (Helge Neiswandt, 2016:464)

Likya yerleşim dağılımı ise bölgenin coğrafi özellikleri ile doğal olarak uyumludur. Yerleşimlerin çoğu Ksanthos Vadisi ile denize kıyıları bulunan iç bölgelerde görülmektedir. Yapılan araştırmalar bu alanın MÖ 6. yüzyıldan MÖ 4. yüzyıla kadar müstahkem çiftlik evleri ve sığınak yapılarından oluşan köy benzeri yerleşimlerle dolu olduğunu göstermiştir. (Blum,2016:139) Likya metropolleri ise yükseklerde konumlanan, Yukarı Akropol (Akropol: Genellikle bir tepe üzerinde bulunan, çevresi surla çevrili içinde sarayın, önemli yapıların ve tapınakların yer aldığı iç kale) ile aşağısında bey konağını da barındıran bir Aşağı Akropol şeklinde oluşmuştur. (Fahri,2016:454).

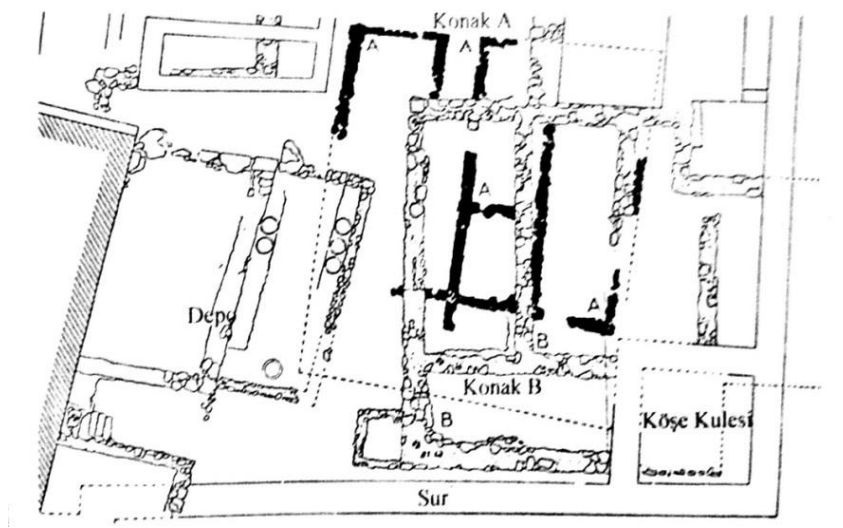
Likya Uygarlığı mimarisinde mekân ve donatı tasarımlarının yerel unsurlarını analiz etmek amacı ile çalışmaya Ksanthos, Letoon, Trysa, Tlos, Patara, Pınara, Kaş, Avşar Tepesi, Limya, Elmalı, Myra gibi başlıca Likya kentleri üzerinden devam edilmiş ve yukarıda belirtildiği gibi Likya'ya özgü mezar/gömu mimarisi de tekrar ayrı bir başlık altında detaylıca incelenmiştir.

8.3 LİKYA KENTLERİ

8.3.1 Ksanthos

Ksanthos Likya'nın en önemli merkeziydi. (Kolb 2016) Başkent akropol'ünün denize bakan ucunda ilk beylerin sarayından kalanlar bulunmaktadır ve görülenler sadece depo katlarıdır. Yapılar ahşap-taş konstrüksiyonla inşa edilmişlerdir (Nevzat,2012:64) Kuzeyindeki tepecik erken akropoldür ve 15 hektarlık bir alanda 250-300 konutu barındırır. Bu konutların özellikle yamaçlarda konumlandırıldığı bilinmektedir. Güneybatı ucunda bir iç kale ve oradan kuzeye yükselerek tüm kenti kuşatan bir dış kale ile korunmaktadır. Bu Hititlerden miras bir Tunç Çağ Anadolu geleneğidir. (Fahri, 2016:172)

Batı dibinde yer almakta olan Bey Kalesi'nin Yeni Hitit'in orthostat blokları görkemindeki ortak doğu duvarı ile güney doğusundaki Bey Konağı'na yakın konumlandırılmış olması ile Yen Hititlerin "Tapınak Saray" oluşumunu çağrıştırmaktadır. Bey Konağı, kentin bilinen en eski konutudur. (Resim 154 Ksanthos İçkale Bey Konağı planı İri moloz taşların çamurla tutturulduğu zemin kat duvarları, üst katların ahşap/karkas tekniğinde oturma mekânları olarak tamamlanmasına olanak tanımıştır. Böylece Likya yapı tekniğinin ev mezarlara uyarlanması ve günümüz konutlarına gelenek sürüşü konusunda somut bilgiler vermektedir. Bu yapı tekniği de Anadolu'ya özgü olmakla birlikte benzer uygulama Hattuşa'nın Hitit evlerinde bulunmaktadır. (Fahri, 2016: 453)

Resim 154 Ksanthos İçkale Bey Konağı planı (Fahri, 2016: 453)

Likya'da Arkaik Dönem'de (MÖ. 6.yüzyıl) yontuculuk faaliyetine dair az sayıda örnek varken MÖ.5.yüzyılda bir artış yaşanmıştır ve Ksanthos bu alanda önderlik etmiştir. Kentte içinde kabartmalarla ve heykellerle süslenmiş yapılar inşa edilmiştir. Genel olarak mimaride yerel formlar yani ahşap yapıların taklidi ortaya çıkarken, kabartmalarda ise Hellen mitolojisinden bilinen konular betimlendiği görülmüştür. (Bruns Özgan, 2016:474-475)

1840'lı yıllarda İngiliz Fellows, "Nereidler Anıtı" ile pek çok eseri British Museum'a götürmüştür. Gerhart Rodenwaldt'ın dediği gibi “*anıtın bezemeleri ile Hellen sanatından gelmektedir ve Likya mimarlığının özgün bir yaratacisıdır.*” (Akurgal, 2005:301)

8.3.2 LETOON

Patara, Kshantos ve Pınara'nın ortasında yer alan kent başlangıçta sadece tapınmak için yaratılmış bir yerleşimdir. (Çevik, 2012:76) Letoon kutsal alanı kutsal su kaynağının çevresinde kayalıklar üzerinde gelişmiş bir kült merkezidir. Çünkü Likyalılar tanrısal gücü Anadolu geleneğinde olduğu gibi dağlarda ve kayalarda algılamışlardır. Bu kutsal yer Hellenistik Dönem'de Likya Birliği'nin de resmi tapınım yeri olmuş ve birliğin kararlarının ilan edildiği bir Likya merkezi haline gelmiştir. (Atik Korkmaz 2016:186-187) Yüzyıllar içerisinde yapılaşmada su kaynağına gösterilen özen Bizans Dönemi sonlarına kadar devam etmiştir ve inşa

edilen kilisenin planlamasında ve içinde kullanılan akaçlama izlerinde görülmektedir. (Atik Korkmaz, 2016:189)

Letoon kutsal yerleşimi Likya'da bugün kaybolmuş ahşap mimarinin ve Anadolu'da gelişen Hellenistik mimarinin muhteşem taş işlemeciliğine sahip tapınaklarını barındırması açısından önemlidir. (Atik Korkmaz, 2016:189-190) Alanda Apollon, Artemis ve Leto tapınakları yan yana bulunmaktadır. Sular altında kazılamadığından bugün pek çok yapı daha ortaya çıkarılmamıştır. (Çevik,2012: 76) Likya mimarisi açısından önemine bakılacak olunursa Apollon'a ait tapınağın inşasından daha önce burada Likya mimarisine özgü taş temel üzerine ahşapla inşa edilmiş olduğu anlaşılan erken tarihli bir tapınak yer almaktadır. Likya'da ahşap kullanımının Apollon Tapınağı dışında "anıtsal mimari"de karşımıza çıkan başka bir örneği yoktur. Artemis Tapınağı'nı ise özgün kılan cellanın (Tapınağın içinde kült objesinin ya da tanrı heykelinin korunduğu en kutsal bölüm) ortasında tıraşlanarak bırakılmış kayadır ve bu taşlara dünyada başka bir örnekte henüz rastlanmamıştır. Anadolu'da ana tanrıçaların kaya ile ilişkilendirildiği düşünüldüğünde tasarımda yer alma nedeni şaşırtıcı olmamaktadır. (Atik Korkmaz, 2016: 200)

8.3.3 Trysa

Orta Likya'da yer alan Trysa kentinde küçük bir heroon yer almaktadır. Bu yapı dikdörtgen tasarımlı açık bir alan ve içine yerleştirilen bezemeli bir lahitte oluşmaktadır. Yapının duvarları Hellen, Likya ve Doğu unsurlarını birleştirecek şekilde kabartmalar ile kaplanmıştır. (Kolb, 2016:37)

Resim 155 Trysa Heroonu'nun modeli (Kolb, 2016:37)

8.3.4 Tlos

Tlos dağlık Likya'da MÖ 2.binin ‘‘çömlekhanesi’’ konumdadır. Hititlerle bilinen ilk Likya kentlerindedir ve barındırdığı antik kalıntılarla günümüz yörüklerinin yayla yaşamlarının Likya'dan gelenek sürdüğünün kanıtı olarak da önemlidir. (Çevik, 2012: 73)

8.3.5 Patara

Likya Birliğı'nin en önemli kentlerinden biri Patara kentidir ve büyük buluşmalara ev sahipliğı yapabilmek amacı ile inşa edilmiş 800 kişi kapasiteli büyük bir meclis binasını barındırmaktadır. Roma öncesi dönemde savaş, barış ve antlaşmalar bu kurulda görüşülmekteydi. (Çevik, 2012:40) Yapılan çalışmalarla Patara'nın kesinlik kazanan dip tarihi, Patara Tepecik'te ele geçen seramik buluntular ile Geç Kalkolitik-Erken/ Orta Tunç çağlarına kadar inmiştir (Resim 156) ve kazılar ilerledikçe kentin erken yerleşim dokusunu daha yakından ve kapsamlı biçimde anlamamızı sağlayacak mimari bulgulara ulaşılması kaçınılmaz olacaktır. (İşkan, 2016:144)

Resim 156 Tepecik Bey Konağı (İşkan, 2016: 145)

8.3.6 Pınara (Minare)

Antik kaynaklarda en fazla sözü edilen kentlerdendir. Erken akropol'den geriye sadece sarnıçlar ve bey yerleşmelerinin kaya tabanları kalmıştır ve evlerin duvarlar ve üst yapıda nasıl bir mimari olduğunu kaya tabanlarından anlamak olası değildir. Fakat bir kaya mezarının ön duvarlarına çizilmiş kent resmi Likya evleri, sokakları ve kent dokusu hakkında günümüze detaylı bilgiler aktarmaktadır. (Çevik, 2012:78)

Pınara'nın zengin nekropolü (Nekropol: Arkeolojik şehirlerde mezarlıkların ve toplu mezar yerlerinin bulunduğu bölgeye verilen isimdir) çeşitli Likya mezar tipleriyle kaya mezarlarının ve dikmelerin çok özel örneklerini barındırmaktadır. Anıtsal yekpare taş kuleler Likya'nın en özgün gömüt türünü örneklemektedir. Nekropoldeki bir kaya mezarında yer alan öküz boynuzu Çatal Höyük mekân tasarımı bölümünde incelendiği gibi eski bir Anadolu geleneğinden kaynaklanmaktadır ve koruyucu bir rol üstlendiği düşünülmektedir. (Çevik, 2012)

8.3.7 Kaş / Antiphellos ve Phellos

Anıtsal kaya mezarları Kaş'a kayalıkların üstüne konumlandırılmıştır. Akropol tepesinde tek başına duran kaya yapı ise anıtsal mezarların en önemlisidir. Dor tarzında kare oda tasarımlı yapıyı içerden bir kabartma kuşağı dolamaktadır. Kaş'ın dar sokaklar ortasında binlerce yıldır duran lahit, taş döşeli yolu ve küçük ahşap dükkanları mimaride geleneksel bir çizgi çizmektedir. Kaş'ın hemen üzerinde yer almakta olan Phellos; Antiphellos'un var oluş nedenidir. Kaya mezarları bir arada organize edilmiştir ve kayalıkta ölü törenlerinden izler bulunmaktadır. Mezar önlerini çevreleyen kaya duvarının üzerinde ise Anadolu geleneğinde olduğu gibi güç sembolü olan boğa tasviri bulunmaktadır. (Çevik, 2012: 89-90)

8.3.8 Apollonia (Kılınçlar)

Bölgede yer alan kaya anıtları yerleşimin en geç 4.yy.'dan önce kurulduğunu göstermektedir. Küçük bir beye ait olduğu düşünülen korunaklı bir kale ve çevresindeki kalıntılar dikkat çekmektedir. Dar akropol alanı nedeniyle sıkışık yapılanma gösterdiği düşünülmektedir. Kentin orta yerinde ise taş sahne binalarının henüz olmadığı dönemlerden kalan Likya mimarisinin küçük bir erken tiyatrosu yer

almaktadır. Yaklaşık 10 basamaklı oturma sırası gözlemlenmiştir ve tiyatronun önündeki düzlükte kent meydanı yer almaktadır. (Çevik, 2012:99)

8.3.9 Avşar Tepesi

Avşar Tepesinde kısmen duvarlı 52x48 m ölçülerinde bir alan korunmuştur ve açık alanın etrafında Erken Klasik Döneme ait binalar ve anıtlar bulunmaktadır. (Resim 157) Bu yapılar arasında; iki adet dikme mezar, bir tapınak podyumu, bir ahşap tribün temeli ve olasılıkla bir bey konağı olduğu düşünülen yapı yer almaktadır. (Kolb ,2016: 42) Ahşap tribün temeli ve bey konağı tasarımı Likya yerel mimari unsurları olması açısından önemlidir. Avşar Tepesi kazıları genel olarak erken kentsel doku ve konut mimarisi örnekleri ile de günümüze ışık tutmuştur. Sur sisteminin kule yerine kule-evlerle tasarlanmış olması fonksiyonlu Likya yapı tekniğinde tercih edilebileceğini göstermektedir. (Çevik, 2012: 102)

Resim 157 Avşar Tepesi'ndeki akropol ve evler (Kolb, 2016:43)

8.3.10 Limyra (Turunçova)

MÖ 4.yüzyılda Limyra'da kapsamlı bir inşaat faaliyeti gerçekleştirilmiş ve 25 hektarlık bir alanı çevreleyen sur duvarları (Resim 158) ile Limyra zirvesine bir kale yapılmıştır. Muhtemelen yöneticinin gücünü ve önemini sembolize etmek amacı ile tasarlandığı düşünülen kaleyle uyumlu iki kule yapısı, tahkimat duvarlarının üzerinde yükselmektedir. (Sever, 2016: 263)

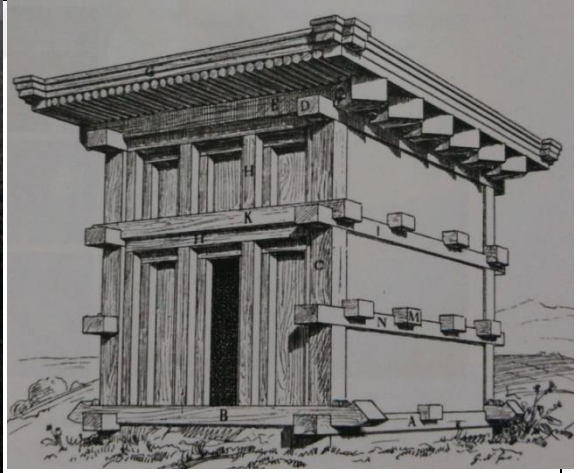
Resim 158: Savunma duvarı (Seyer ,2016: 262)

8.3.11 Akarassos / Elmalı

Günümüzde Elmalı'nın çeşitli yerlerinde hâlâ ayakta olan ve geçmeli ahşap bir konstrüksiyona sahip tahıl ambarları, 19. yüzyıl araştırmacılarından başlayarak her zaman bu konuda çalışanların ilgisini çekmiştir ve mezarların rekonstrüksiyonları için buradaki bilgiler kullanılmıştır. (Resim 160) (Kuban, 2016:412)

Resim 159: Serbest duran mezar örneği (Limyra kazı arşivi) (Kuban, 2016:411)

Resim 160: Konstrüksiyon elemanlarının çözümlenmesi için Otto Benndorf ve George Neumann tarafından yayımlanan ünlü çizim Benndorf-Niemann 1884 (Kuban, 2016:411)

Limyra kazısında deneysel arkeoloji bağlamında yeni yapılar tasarlanmış (özgün anlamlarının ne olduklarını bu aşamada bir yana bırakarak) mezar

cephelerinin detaylarını deşifre edip, onları üç boyutlu gerçek konstrüksiyonlara taşımıştır. (Resim 161) (Kuban, 2016:412)

Bugün kazı evinin mutfağı, misafirhanesi veya banyosu olarak kullanılan yapılar kaya mezarlarının canlandırılmış modern görüntüleridir. (Kuban, 2016:412) Ahşap yapıların örnekleri, Beyler Köyü'ne ait depolama binalarıdır. (Resim 162) Bölgenin feodal yapısı 19. yüzyıldan kalma kısmen iyi korunmuş bu depolama binalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Baysarı ailesinin mülkü olan Sedat Baysarı Konağı'nın bir grup depolama binasından bir kısmı tamamıyla ahşap yapılırken, bazıları kil tuğla dolgu ve ahşap kafes benzeri yapıları birleştiren şekilde tasarlanmıştır. Ev şeklindeki depolardan birinin detayları Likya'nın eski mezar mimarisini hatırlatmaktadır. (Bachmann, 2016:361)

Resim 161: Yeniden kurgulanan ahşap konuk evi (Kuban, 2016: 412)

Resim 162: Elmalı beyler köyündeki günümüz depolama binaları (Bachmann, 2016:360)

Elmalı Bölgesi'nde Hacılar ve Çatalhöyük örnekleriyle benzeşen dikdörtgen planlı ve iki bölümlü konutlarıyla ve Teke Yarımadası'nın kendine özgü yerel yanları

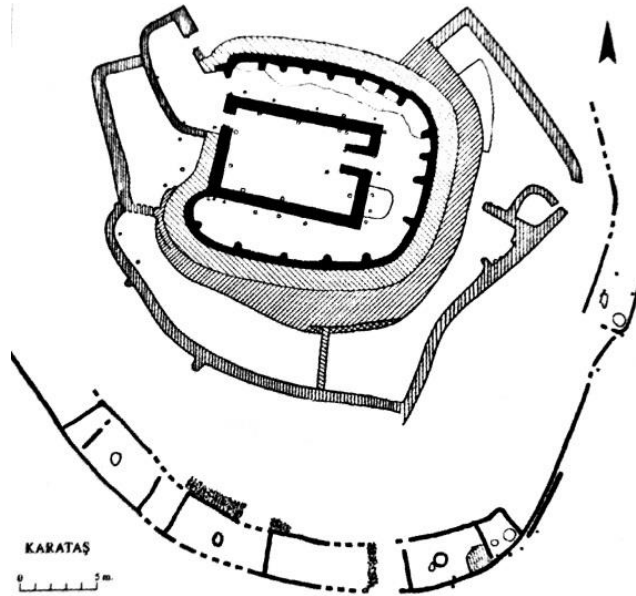
ile mekân tasarımında Kalkolitik bir kültür harmanının oluştuğu söylenebilmektedir. (Çevik, 2012:137)

Elmalı bölgesi Frigya, Lidya ve Likya bölgelerinin mimari gelenekleri etkisinde tümülüsleriyle de dikkat çeken bir yerleşim olmuştur. Ortak Tümülüs geleneğine uymakla birlikte kendine özgü yanlara da sahiptirler. (Çevik, 2012:137) Önemli Höyük yerleşmeleriyle de dikkat çeken Elmalı'da Karataş Höyük ve Hacimusalar Höyük yerleşmeleri tez kapsamında detaylıca incelenecektir.

Tüm bu veriler Elmalı Ovası'nın Anadolu Neolitik ve Kalkolitik'i ile başlayan ve Demir Çağı'nda Friglerle devam eden etkileşiminin sürdürdüğünü Klasik Çağ'da da Likya'nın sanatı içerisinde devam ettiğini belgelemektedir.

8.3.11.1 Karataş Höyük

Genel olarak höyük üzerindeki merkezi yerleşim ve höyüğü çevreleyen yerleşim olarak iki kısım halinde incelenmektedir. (TAY Projesi, 2016:[13]) Karataş Tunç Çağı'nın sıvalı kamış örgü tekniğiyle inşa edilmiş konutlar yer almaktadır. (Çevik, 2012:136) Yerleşim küçük konutlarla çevrilen bir merkez yapı kompleksinden oluşmaktadır. (Resim 163) Erken seviyelerde ise dış kesimde yer alan megaroid yapılar görülmüşken ileri evrelerde küçük megaron konutlar bulunmuştur. (Becks, 2016:32)

Resim 163 Karataş Höyük planı (Becks, 2016:32)

8.3.11.2 Hacimusalar Höyük

Batı Anadolu'da aynı döneme ait diğer birçok yerleşimden de tanınan, dairesel yerleşim planı görülmüştür. (Becks, 2016:33) Höyüğün katmanları incelendiğinde kerpiç mimarisinin Erken Tunç Çağ'da kullanıldığı görülmektedir. Her bir katmanda "sıralı evler" gibi inşa edilmiş, köşe platformu, eşik ve ocak tabanı içeren plana sahip yan yana yapılar bulunmuştur. (Özgen ve Baughan, 2016:322)

8.3.12 Myra

Myra Akropolüne yamaçtaki kaya basamaklarıyla çıkılmaktadır ve konutlar arasındaki çok sayıda nitelikli duvar kalıntısı yamaçtaki yapı yoğunluğunu göstermektedir. MÖ 5-4.yüzyıldaki ahşap mimariyi taklit eden kaya cepheleri ve kabartmaları Likya Mekân tasarımı açısından önemli görsel bilgiler sunmaktadır. (Çevik, 2016:231) (Resim 164)

Resim 164 Batı nekropolü (Myra kazı arşivi) (Çevik, 2016:255)

8.4 LİKYA UYGARLIĞI'NDA MEZAR TASARIMLARI

Likya uygarlığında mezarlar; kaya mezarları, dikme mezarlar ve tümülüsler olmak üzere gruplanmıştır. Mekân tasarımı açısından bilgiler sunan bölümler incelenmiştir.

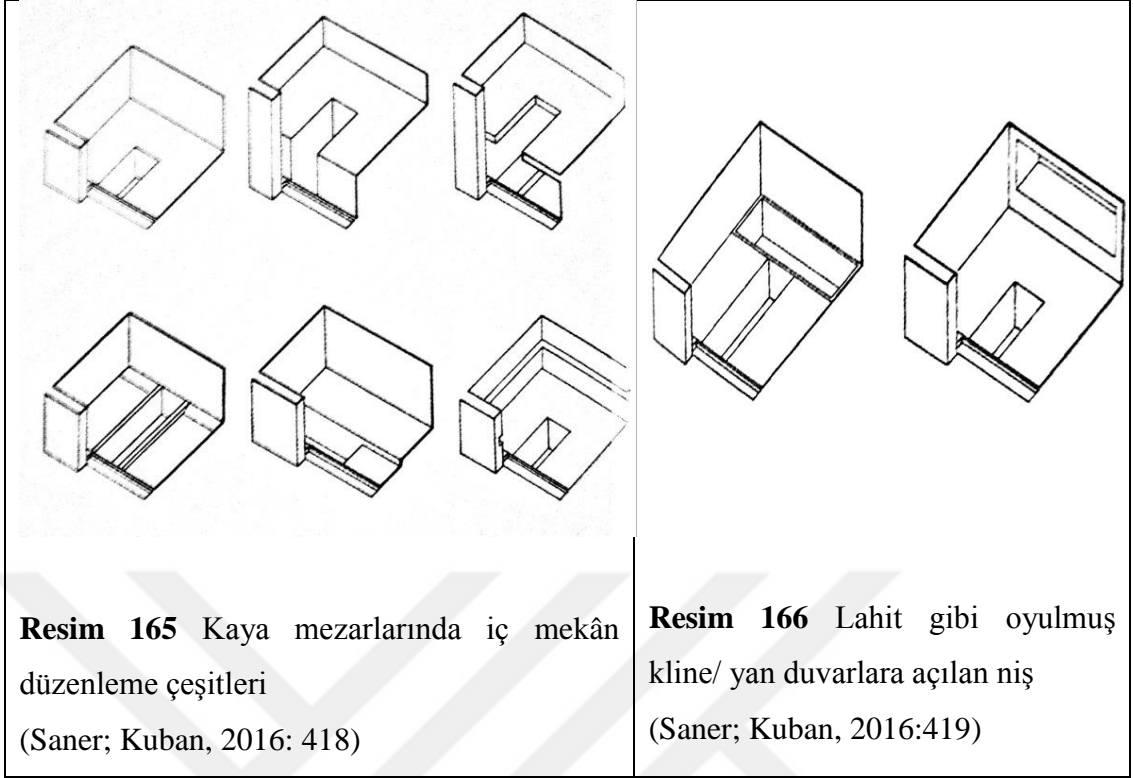
8.4.1 Likya Kaya Mezarları ve Mekân-Donatı Özellikleri

Hüliden Likya Uygarlığın'da ki kaya mezarı tasarımlarını:

“Bölgeye özgü eşsiz kapaklara sahip gotik görünümlü sayısız lahit, cepheleri yerel ahşap mimarisini taklit ederek oyulmuş kaya mezarları ve taştan yapılmış bağımsız ev tipi mezarlar özellikle öne çıkmaktadır. Dikme mezar ise bir başka önemli mezar türüdür, fakat diğerlerine nazaran çok daha nadirdir ve daha büyük yerleşimlerde görülür. Beylikler döneminde yapılan mezarlar, yüzyıllar boyunca kullanılan Likya nekropollerine olma özelliği göstermektedir. Diğer yandan, Likyalıların mezar kültürüne karşı tavrı büyük ölçüde muhafazakârdır; dolayısıyla Hellenistik ve İmparatorluk dönemleri boyunca, hatta Erken Hristiyanlık Dönemi'nde bile kendi kültürel miraslarına sahip çıkmışlardır. Bu durum binyıldan fazla süren bir uygulama olarak lahitlerde sürekli ogival kapakların kullanıldığı mezar mimarisinde net olarak görülebilir.” şeklinde açıklamıştır. (Hüliden ,2016: 376-387)

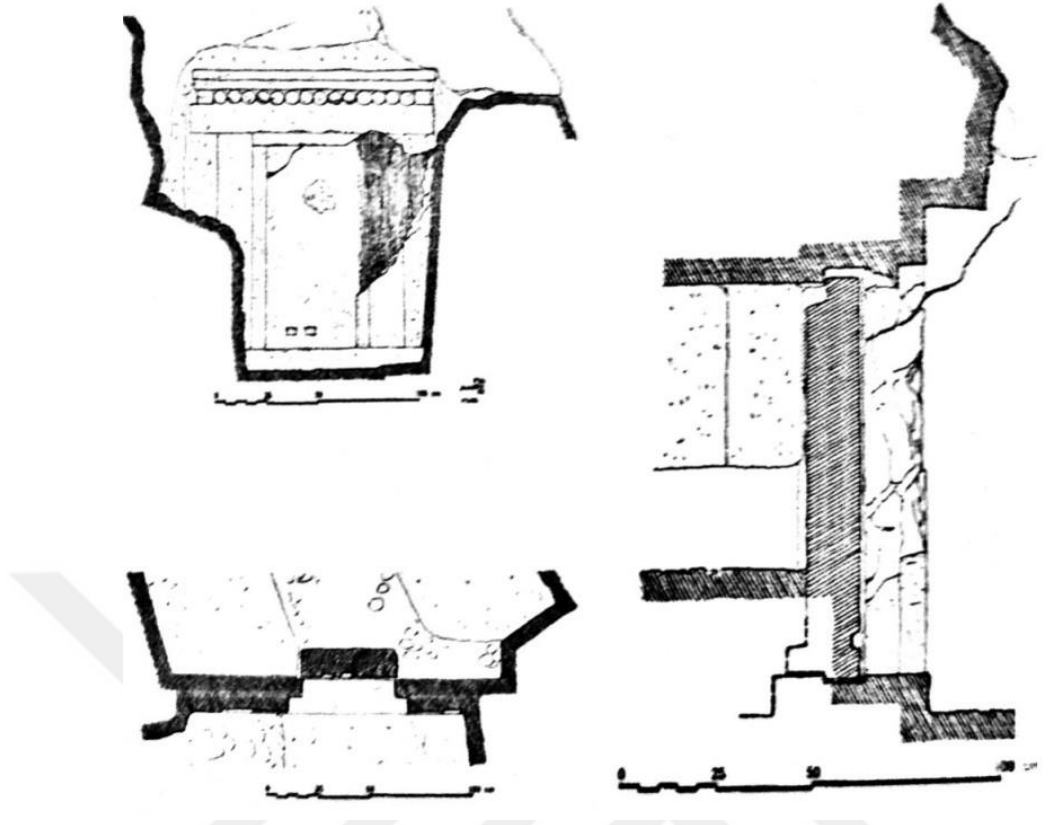
Hüliden kaya mezarlarının iç mekân ve donatı tasarımlarına da değinmiştir. Mezar odalarının zaman içinde genişletildiklerini, mezar sahiplerinin ihtiyaç ve isteklerine göre geliştirilen iç mekânların farklı şekillerde düzenlendiğini, yaygın olarak klinelerin, iç mekânın orta boşluğunu U biçiminde, eşik hizasında veya zeminden yükseltilecek, üç yönden saracak şekilde tasarlandığını ifade etmiştir. (Hüliden 2016) Bazı odalarda klinelerin tekrar U biçiminde, ancak iki katlı "ranzalı" gibi oyulduğunu bir rafı anımsatan bu üst kat klinelerinin bazen kayanın kendisinden oyulduğunu bazen de ahşap yüzeylerin girebileceği şekilde duvara hafif girintiler açılarak kullanıldığını belirtmiştir. Değindiği diğer önemli bir konu ise Limyra'ya mahsus cephe tipi ile sıkça eşleşmiş olan bir iç mekân tipinin mevcut olduğu ve bunların sadece tek bir klinenin yer alabileceği dar ve enine gelişmiş iç mekânlar olduğudur. (

Resim 165) (Kuban, 2016:417-418)

Bu “stüdyo tipli” uygulama da tıpkı Limyra tipi cephe gibi başka yerlerde çok nadir olarak görülmüştür. Son olarak ifade ettiği üzere Likya Uygarlığı’nda çok fazla yaygın olmayan, kapaklı lahit şeklinde olan klinelerin hem iç hem de üst kısmının kullanılması donatı tasarımı açısından önemli bir ayrıntıdır. (

Resim 166) Anadolu’nun birçok yerinde kaya mezarı bulunsa da sadece Likya’dakiler sürgülü kapılara sahiptir. (Resim 167) Kapının amacı çoklu mezar odalarında her seferinde kapının kırılmasını önlemektir. Düz bir taş plakadan kapı yapılmıştır ve açılan kanla oturması sağlanmıştır. Kapıyı tutabilmek amacıyla da üzerine oyuk açılmıştır. (Kuban, 2016:417-418)

Resim 167 Tipik bir sürgü kapı örneği (Schulz ;Kuban ,2016:72)

Yukarıda söz edilen tüm tasarım detaylarında Likya Uygarlığı mekân tasarımına dair önemli standartlar sıralanırken, bu kaya mezarlarının diğer önemli bir özelliğinin ahşap mimariye yaptıkları gönderme olduğu unutulmamalıdır.

8.4.2 Dikme Mezarlar ve Mekân-Donatı Özellikleri

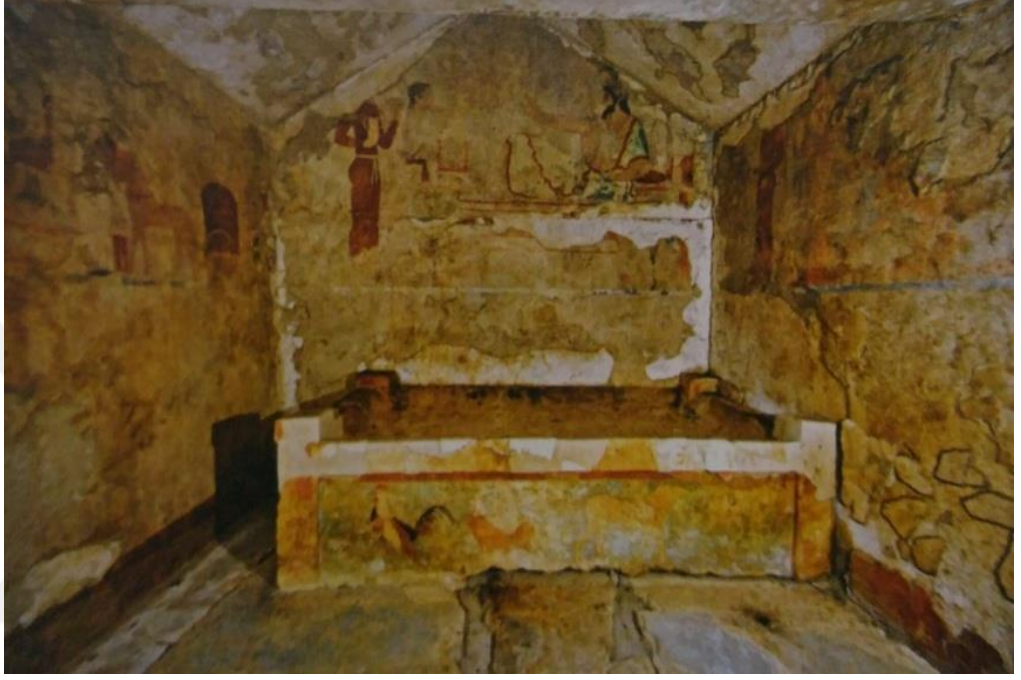
Erken yönetici beylerin mezarları ise dikme mezarlar şeklindedir ve yaşamlarını da Antik Çağlar'da olduğu gibi dikme mezar yüzündeki resimlerde betimlemişlerdir ve asal konular av ve savaş sahneleridir. (Çevik, 2012)

Işık, Likya dikmelerinin kültürel işlevi için;

“Likya dikmelerinin kültürel işlevi, Anadolu’da ilk Göbekli Tepe’yle başlayan ve Tunç Çağı’nın Beyce sultan’ı üzerinden Hitit’e ve oradan Erken Demir Çağı halklarıyla komşu Karia’nın kutsal merkezi Gerga’ya gelenek süren büyük boyutlu dikili taşların dinsel içeriğini çağrıştırır.” demiştir. (Işık, 2016:437)

8.4.3 Müğren Tümülüsü

Likya Uygarlığı'nda birçok tümülüs bulunmaktadır. Bu tümülüsler özellikle iç mekân duvarlarında boyama ve bezeme örnekleri göstermektedir. Tez kapsamında tümülüs tasarımları hakkında detaylı bilgiler içermesi nedeniyle Müğren Tümülüsü'ü detaylıca yer almıştır.

Resim 168: Karaburun II mezar odası (Tiryaki, 2016:396)

Günümüzde tabandan tavana dek açıktadır ve dörtgen bir plana sahiptir. İç mekânda tavanda ahşap mimari geleneğe uygun olarak kabartma şeklinde işlenmiş üzerinde kırmızı boya kalıntıları olan mahya kirişi yer alır. Bu mahya kirişi aynı zamanda tavanda yer alan mavi-kırmızı-mavi akışındaki şeritlerle biçim ve uygulama açısından bütünlük sağlar. Şeritlerin arasından uzanan içi taralı üçgenlerse kamış/saz dam örtüsünü betimlemektedir. (Resim 168) Anlaşılacağı üzere geleneksel ahşap yapı mimarisine ait unsurlar kabartma ve resim tekniğiyle yansıtılarak mezar odasının mekânsallaştırılması sağlanmıştır. Tüm bu özellikleri ile Frigya, Lidya ve yerel uygulamaların birlikte kullanıldığı bir yapı tasarımı niteliği taşımaktadır. (Tiryaki, 2016: 394-395)

Resim 169 Mezar odası 3D canlandırma (Tiryaki, 2016:395)

8.5 TAPINAK MEKÂN-DONATI ÖZELLİKLERİ

Likya Uygarlığında Anadolu geleneğinde Hititlerde, Göbeklitepe’de olduğu gibi açık havada tapınım yaygındır ve yerel mimari unsurlarını inceleyebilmek amacı ile erken dönem tapınakların sayısal azlığının da sebebi budur. Bu mekânlar genel olarak kayayı tapınaklaştıran yapılar, yani kaya cellası, kaya mihrabı, kaya basamağı ve kaya çanağı şeklinde tasarlanmıştır. Oturma amaçlı dörtgen zıvana oyuklarıyla algılanan dikme taşlar, tıpkı kaya mezarları gibi Frigya etkisinde hemen her yerleşimde bulunmaktadır. (Işık, 2016;453)

Hiçbir zaman bir Likya beyine gerçek bir tapınak yapıp tapılmamıştır. Onlar en fazla sadece cephesi, en anıtsal mimari örneği olduğu için tapınağa benzeten, içi ise mezar olan görkemli yapılarda sonsuz uykuya yatırılmıştır. Bunun sebebi belki de tanrının evine benzettikleri mezarda, beyin, artık tanrısal korumada ya da tanrı katında olduğunun vurgulanması ve bu dünyadaki ayrıcalıklarının öteki dünyada da sürdüğünün sanılması içindir. (Çevik, 2012:88)

8.6 KONUTLARDA MEKÂN-DONATI TASARIMI

Pınara şehrindeki mezar yüzlerinden daha önce değinildiği üzere konutlar hakkında bilgi toplanabilmiştir. Anlaşıldığı üzere Likya dönemi konut alanları genellikle dağınık ve üst üste yığılmış şeklindedir. Dikdörtgen bir oda ile ön terasa

açılmaktadır ve oradan da direk küçük bir avluya çıkılmaktadır. (Çevik, 2012:78) Likya Uygarlığı'nda başlangıçtan beri mezar tasarımlarında konut mimarisinin model olarak alındığı yukarıda belirtilmişti. Mezar odalarının iç mekân tasarımlarında da konut iç mekân tasarımlarına göndermeler vardır. Örneğin, bey konağının konuk odası doğrudan mezar içlerindeki üç yataklı düzenlemeye kopya edilmiştir. İlk dönem Likya konutları tıpkı diğer ilk dönem mimari yapılar gibi ahşap konstrüksiyona sahip olsa da genel olarak taş konstrüksiyona sahip erken Likya Uygarlığı evlerine ilişkin yeni bulgular Avşar Tepesi'nde ortaya çıkarılmıştır (Çevik, 2012: 55).

8.7 LİKYA UYGARLIĞINDA MEKÂN-DONATI TASARIMLARININ ETKİLERİ

Frigya ve Lidya gibi Anadolu'da etki bırakmış uygarlıklar kadar Mısır, Pers ve Adalar gibi Anadolu dışından mimari karakterler; Likya'nın batısı, doğusu ve kuzeyindeki kentlerin dokuları ile alışveriş içerisinde olmuştur. Güvenlik duygusuyla tepelerde inşa edilmiş bey yerleşmelerinde kentsel dokuyu anlamak zor değildir ve bugünün kentleşmesindeki insan trafiği ve yaşantısına bağlı oluşumların benzeriyle Antik Likya'da da karşılaşmıştır. Bugün Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Akdağlar'da yaşayanların ahşap sığınaklarında Likya Uygarlığı yapılarında olduğu gibi taş-moloz-ahşap karışımı açıkça görülmektedir. Son zamanlara kadar bölgede kullanılan gelen alaçık çadır konutu alaçık dalı denilen çam dallarından yapılmaktadır ve yapım tekniği çok öncelerden sürgün gelmiştir. Belki de günümüze hakkında fazla bilgi kalmamış ilk konutlardandır. Yukarıda değinildiği üzere günümüzde eski gelenekte yapılmış irili ufaklı ahşap mekânlar, tahıl depoları olarak halen kullanılmaktadır. (Çevik, 2012:54)

Yunan ve Pers Uygarlıkları tarafından işgale uğramış Likya Uygarlığı'nda her zaman yüksek ve özgün bir sanat hakim olmuştur ve incelendiğinde Likya Uygarlığı'nın kattıklarının aldıklarından daha az olduğunu söylemek zordur. (Çevik ve Öztürk, 2011; 42)

Avrupa'da klasik sanata ve mimariye duyulan hayranlık başka coğrafyaların orijinal eserlerinin Avrupa'ya taşınmasına sebep olmaktadır ve hatta Avrupa mimari ve sanatını da derinden etkilemekteydi. Likya Uygarlığı'da Avrupa'nın klasik

sanatını etkileyen en önemli uygarlıklardan olmuş, İonyalılarla birlikte zengin bir mirasın doğmasını sağlamışlardır.

Akurgal bu konuda;

“Hellenistik Uygarlık, Anadolu’da gelişip büyümüştür. Burada daha önceleri Hellen kültürünün sağlam bir temeli vardı. Anadolu-İon sentezi, kalıntıları bugün dahi bütün dünyayı derin bir şekilde etkileyen ileri bir uygarlığın doğup gelişmesini sağlamıştır.” (Akurgal, 2005:342) demiştir.

Antik çağın değerlerini keşfeden Avrupa, 18. yüzyılın ikinci yarısında “sanatların vatanı” diye tanımladığı Yunanistan’ı ve Anadolu’yu keşfetmiştir. En erken ve en parlak uygarlıkların kurulmuş olduğu Anadolu’da Osmanlı İmparatorluğu dünyanın en zengin arkeolojik ve mimarlık mirasının da sahibi konumunda olmuştur. Fakat özellikle yağma döneminin en gözde bölgelerinden biri olan Likya Uygarlığı toprakları keşfedilmiş ve yağmalanmıştır. En parlak anıtlar bugün hala 19. yüzyılın ilk kâşiflerinin yayınları referans verilerek çalışılmaktadır ve Avrupa müzelerinde çekilmiş fotoğraflarıyla tanınmaktadır. Likya Uygarlığı’nın en önemli koleksiyonu olan Ksanthos Mermerleri İngiliz aristokrati olan Sir Charles Fellows tarafından 1838 yılında keşfedilmiştir ve 1842-3’te Britanya Müzesine taşınmıştır. Ksanthos Mermerleri için, Mimar Robert Smirke tarafından müze binasına ek salon tasarlanmıştır ve böylece Batı kanadı “Likya Salonu” olarak tüm Likya eserlerine ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Günümüzde halen Likya Uygarlığı’na ait pek çok ünlü eser diğer Anadolu Uygarlıkları eserleri gibi Avrupa müzelerinin başyapıtları arasında sergilenmektedir. (Çevik, 2015:47)

DOKUZUNCU BÖLÜM

9. LİDYA UYGARLIĞI'NDA MEKÂN DONATI TASARIM ELEMANLARI

Bu bölüm içerisinde Anadolu'da mekân ve donatı elemanı tasarımlarını etkilemiş olan Lidya Uygarlığı incelenmiştir. Öncelikle Lidya Uygarlığı'nın genel özellikleri hakkında bilgi verilmiş olup sonrasında mekân-donatı tasarımları hakkında detayları incelenmiştir.

9.1 LİDYA UYGARLIĞI GENEL ÖZELLİKLERİ

Lidyalılar, MÖ. ikinci bin içinde Anadolu'ya gelip yerleşmiş İndo-Germen bir kavim olarak kabul edilmektedirler. Bölgede yaşayan Maionlar gibi yerli halka Anadolu Uygarlıkları içerisinde önemli bir kültür oluşturmuşlardır. (Gür,2010:35) Batı Anadolu'da, kuzeyde Bakırçay ve Demirci Dağ ortada Gediz Nehri Vadisi ile güneyde Küçük Menderes nehri ve Aydın Dağlarının belirlediği bölgede ilk çağda varlık göstermişlerdir. (Başgelen,2005:110-117) Antik kaynaklar ilk sikkenin Lidyalılar tarafından kullanıldığını bildirmektedir. Bu bilgi kesin olarak teyit edilememekle birlikte çalışmalar ilk sikkelerin Lidya Krallığı (Sardeis) ve egemenliğindeki diğer Batı Anadolu kentlerinde basılıp kullanıldığını desteklemektedir. Zengin maden yatakları ile sahip olduğu ticaret ve ulaşım yolları uygarlığın gelişiminde önemli rol oynamıştır. Coğrafi yakınlıklarından dolayı, İonia ve Frigya ile yakın ilişkilerde bulunan Lidya uygarlığı bu iki kültürden de etkilenmiştir. Bu durum sanat ve mimarisine de yansımıştır. MÖ. 546 yılında Pers Kralı Kyros'un Sardeis'i alarak Lidya Krallığı'na son vermiştir. Fakat Pers egemenliği süresince Lidya'nın zenginliği devam etmiştir ve Sardeis batı satraplığının (Satraplık: Persler'in valilik atamaları olarak da adlandırabileceğimiz sistemdir) başkenti olmuştur. (Kadıoğlu, 2009)

Lidya Krallığı'nın başkenti Sardes (Sardeis) kentidir. Diğer kentleri ise klasik çağda Thyateira (Akhisar), Philedelphoia (Alaşehir), Gordos (Gördes) ve Silandos (Karaselendi) olmuştur. (Gür, 2010:37) Lidya Krallığı'nın en parlak dönemi olan MÖ 7. ve 6. yüzyıllara ait olan arkeolojik bulgular kapsamlı bir şekilde sadece Sardeis kentinden elde edilmiştir. Antik kaynaklarda da Sardeis haricindeki Lidya kentlerinden fazla bahsedilmemektedir. Bu durum Lidya'nın tek merkezinin Sardeis

olup etrafında tarım ve hayvancılıkla uğraşan insanların yaşadığı çevre köylerin yer aldığı bir bölge olduğu fikrine de neden olmuştur. (Kadıoğlu, 2009) Tüm bu nedenlerle birlikte mekân donatı tasarımı açısından tez kapsamında kent olarak sadece Sardeis incelenmiştir.

9.2 SARDEİS

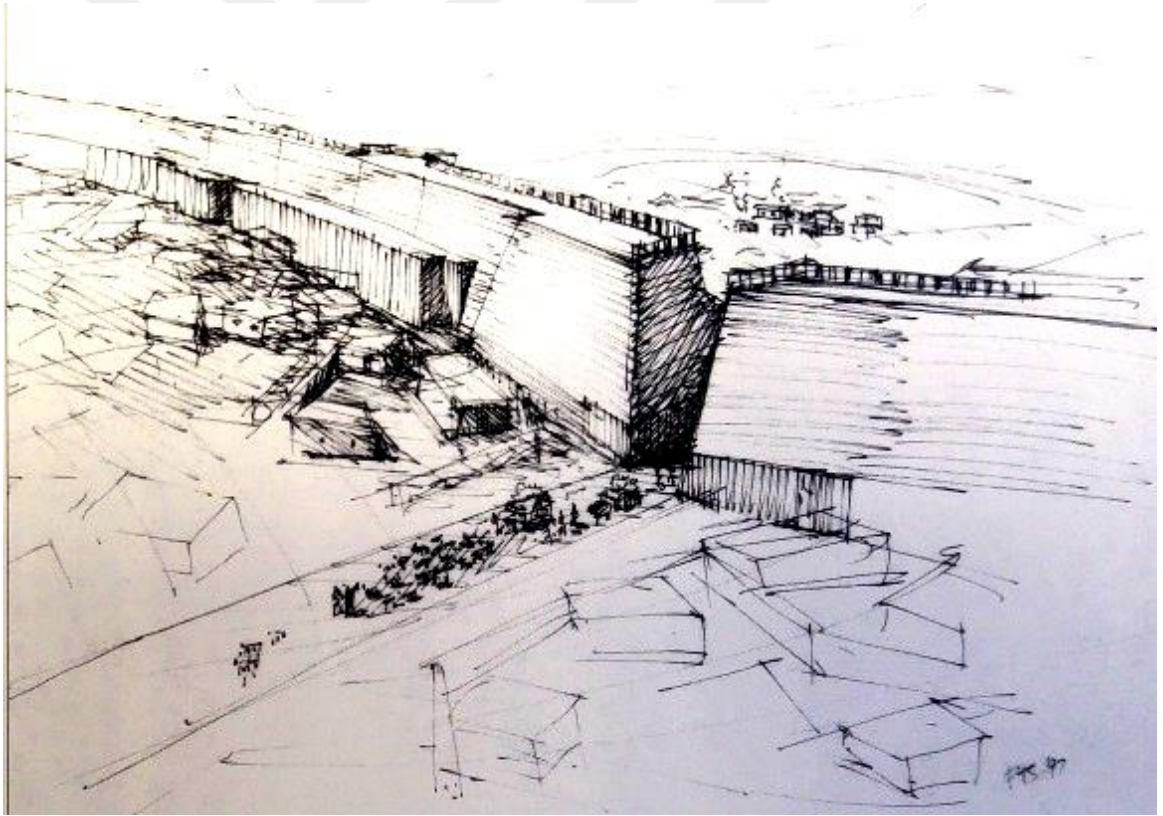
Başkent Sardeis (Sardes) Lidya imparatorluk ve bağımsızlık dönemindeki belki de tek şehridir ve Lidya kültürüne ait arkeolojik kanıtların açığa çıkarıldığı temel bölge olmuştur. (Crawford ve Greenwalt, 2010:7-36) Sardes göz kamaştırıcı zenginliği ve dönemin yaşam kültürü içinde bir Lidya hayranlığının oluşmasına neden olmuştur. (Başgelen, 2005:110-117)

Sardeis surlarla güçlendirilmiş çekirdek ve yerleşim dışı kenar mahalleleri ile surlu geniş bir kent olarak inşa edilmiştir. Antik Yunan metinlerinde Lidya krallarının saraylarından, Kibele ve Apollon Tapınaklarından ve bir keyif bahçesinden bahsedilmektedir. Güncel çalışmalar ile Akropol yamaçlarında çevresel teraslama Kibele Tapınağı'nda ve belki de Artemis Tapınağı'nda bulunan sunulmuş adak heykelleri, kent içi ve dışı mekânlar, ticari ve sanayi mahallerini içeren alanlar bulunmuştur. Sardeis'te günümüzde bilinen tiyatro, hamamlar, tapınaklar, gymnasionlar ve diğer kamu binaları ise Lidya Döneminden çok daha sonraki dönemlerde inşa edilmiştir. (Crawford ve Greenwalt, 2010:7-36) Bu amaçla çalışma kapsamına alınmamıştır.

Resim 170: MÖ 6.yy Lidya surlarını canlandırma denemesi/ şehrin içine doğudan bakış (Stinson; Crawford ve Greenwalt, 2010:19)

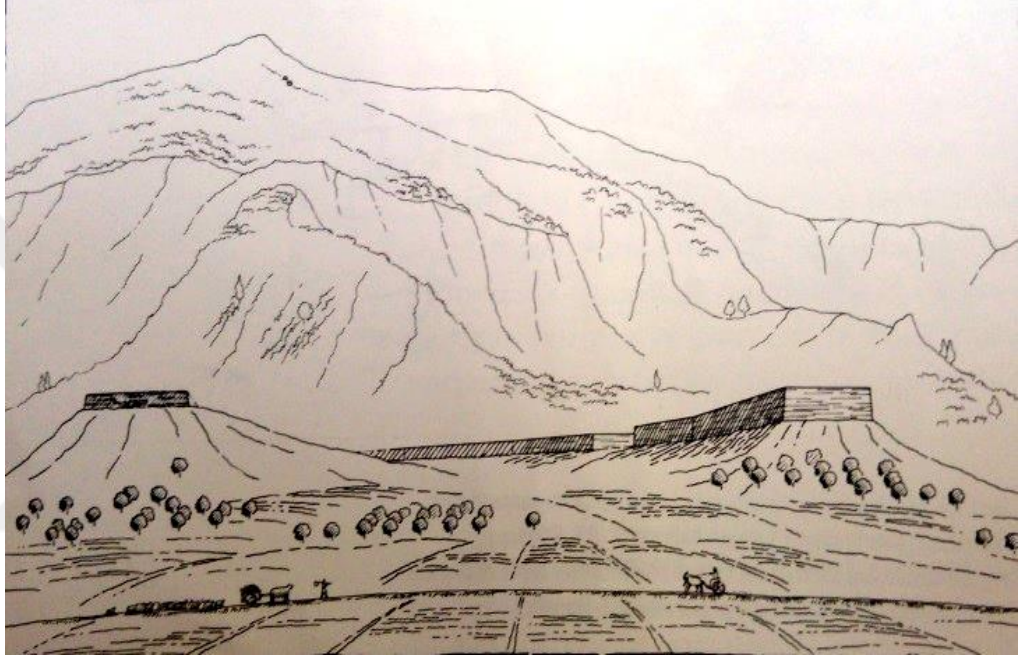
Lidya savunma duvarları antik çağda ünlü olmakla birlikte, bunlardan geriye hiçbir iz kalmamıştır. Aşağı şehrin savunma duvarları ise kaynaklarda geçmemesine karşın çok iyi korunmuştur ve Lidya mimarisinin geliştiği düzeyi çok iyi bir şekilde yansıtmaktadır. Bulunduğu dönem itibariyle diğer uygarlık şehirlerinin aksine Sardeis'in surları farklı malzeme ve tekniklerle inşa edilmiştir. Günümüzde yüksekliği 10-13 m olsa da çok daha yüksek olduğu bilinmektedir. (Resim 170: MÖ 6.yy Lidya surlarını canlandırma denemesi/ şehrin içine doğudan bakış (Stinson, Resim 171) Çağdaş Yunan şehirlerinden sadece Smyrna'nın surları Sardeis kadar görkemlidir ve Lidya surlarından etkilendiği düşünülmektedir. Parke taşlı bir yol ile kapı girişine ulaşılmaktadır. Kapıda farklı olarak Anadolu ve Mezopotamya'daki şehir kapılarında görülen tipte kapı dikmeleri için oyuklar yoktur. (Cahill, 2010:82-102)

Resim 171:M.Ö 6.yy Lidya surlarını canlandırma denemesi/ şehrin içine batıdan bakış (Stinson; Crawford ve Greenwalt,2010:19)

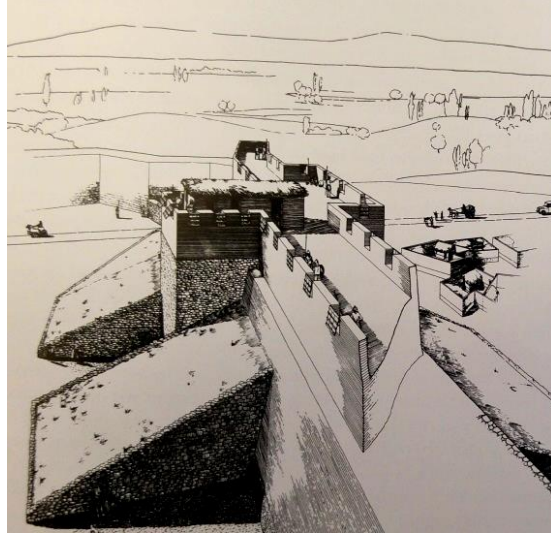
9.3 MEKÂN VE DONATI ELEMANI TASARIMLARINDA GENEL ÖZELLİKLER

Lidya Dönemine ait bir dizi teras duvarı iç kalenin kuzeyi boyunca izlenebilmektedir. Bu duvar işlenmiş kireçtaşı ve kumtaşı bloklardan meydana gelmiştir. Duvarların saray ya da kutsal alan gibi bir yapıyı desteklediği bilinse de günümüze üzerinde yer alan yapılardan herhangi bir kalıntı veya bilgi kalmamıştır. (Cahill,2010:78)

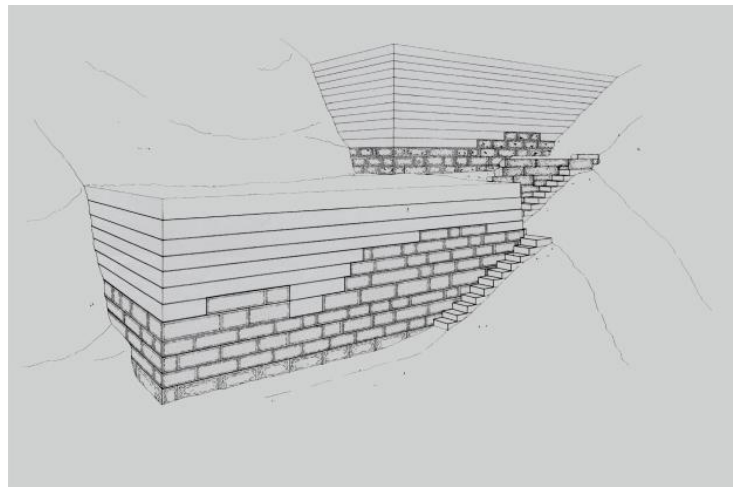
Resim 172: Merkezi Sardeis'te bulunan metropolün alçak yamaçlarında teraslar (Stinson; Crawford ve Greenwalt,2010:20)

Lidyahılar teras duvarları ile doğanın düzensiz eğrilerini kullanılabilir hale getirmişlerdir. Tümülüs formunda da büyük kral mezarları inşa etmişlerdir. Öyle ki en geniş 355 m.nin üzerinde bir taban çapına sahiptir. Uzak noktalardan görülebilen bu gösterişli tümülüsler Lidya zenginliğinin ve gücünün birer göstergesi olmuştur. (Crawford ve Greenwalt, 2010:19)

Resim 173:Lidya dönemi tahkimatlarının rekonstrüksiyon çizimi ve surların üzerinde olduğu düşünülen yapılar (Cahill, 2010: 79)

Lidya kesme taş işçiliğinde bir dizi teknik özellik Lidya mimarisine özgün sayılabilecek niteliktedir ve mekân-donatı tasarımlarında çağdaşlarından farklı yapılar oluşmasını sağlamıştır. Bu tekniklerden biri özetle taş blokların ortasının düz kalem (keski) veya kalın dişli tarakla işlenip etrafının düz kaldığı, ince taraklı bir bant ile çerçevesiyle oluşturulmasıdır. Böylece hafif kabartmalı çerçeveler ortaya çıkarılmıştır. Bunun yanında taşları birleştiren derzlerin bazı kısımları kaba biçimde bırakılmıştır. Yine taşın iç yüzeyinde düz bandlar yapılarak orta kısmın ise gömülmemesi Lidya'ya has bir uygulamadır. (Yegül, 2012: 183-189)

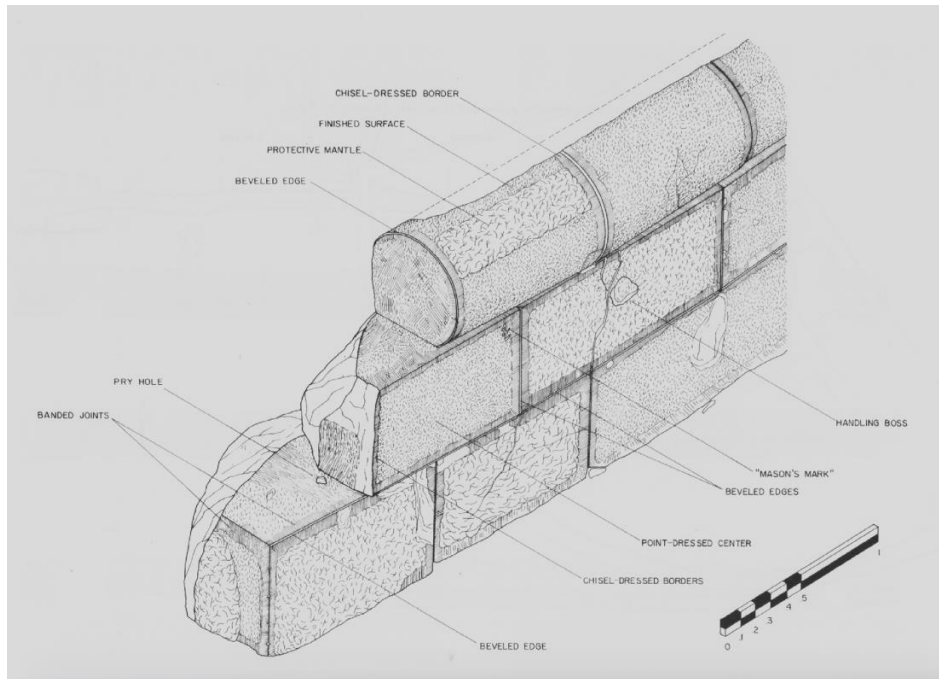
Resim 174: Acropolis Kuzey teras duvarı ve merdivenleri, restorasyonu

(Ratté, 2012:fig165;Yegül, 2012:185)

Lidya mimarisinde fonksiyonel ve estetik detaylar da dikkat çekicidir. Yatay derzlerin eğimli tasarlanması gölge çizgileri yaratarak estetik bir detay olurken yapım aşamasında kırılmamasını da sağlamıştır. Genel olarak yapılarıdaki detaylar bize erken ve geç teknolojilerin aynı zamanda kullanıldığını göstermektedir. (Ratté, 2011; Yegül, 2012: 183-189)

Resim 175:Lidya Dönemi Suru üzerindeki Duvar Örgüsü (Cahill, 2010:85)

Resim176: Karniyarık Tepe krepis duvarı yapı tekniği, izometrik görünüm.

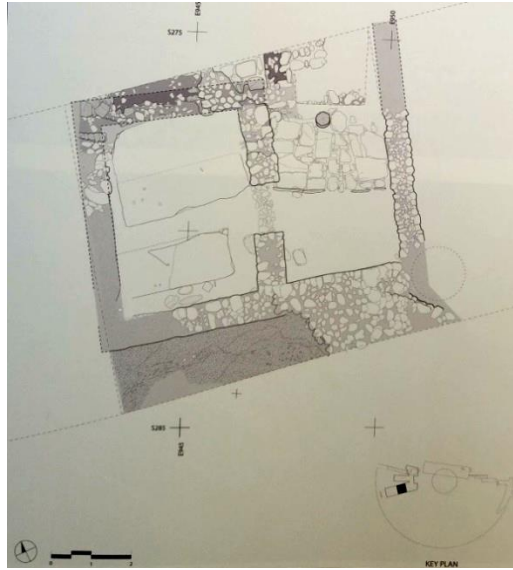
(Ratté, 2012:fig45;Yegül, 2012:188)

Taş işçilikleri hakkında bilgiler günümüz mekân ve donatı tasarımları açısından aydınlatıcı olsalar da yapı planlaması hakkında çok fazla detay yoktur. Örneğin kral sarayının Gordion ve Kerkenes'teki gibi megaron birimleri ve geniş salonların kümelenmesi ile oluşmuş büyük bir kompleks olabileceği öngörülmektedir. (Crawford ve Greenwalt,2010:7-36) Bu nedenle çalışma içerisinde kale ve saray detayları yer almamaktadır.

Yapılan çalışmalarla Lidya Krallığı'na ait, altını gümüşten ayıran altın üretim atölyeleri ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca kazılar ile küçük altın üretim merkezlerine yakın mücevherci dükkânlarının da olduğunu ortaya koymuştur. Serbest Pazar olarak nitelendirilebilecek bu yapılar topluluğu, doğu pazarlarının öncüsü olarak kabul edilebilmektedir. (Başgelen, 2005: 110-117)

9.4 KONUTLARDA MEKÂN-DONATI TASARIMI

Lidya Uygarlığında konut mimarisi çeşitlilik gösterebilmektedir. Antik çağda bazı konutlar ile ticari/endüstriyel mekânlar aynı yapı olarak tasarlanmıştır. Sardeis'de de bu örnekte konutlar bulunmaktadır. MÖ.6.yüzyıl gibi daha geç tarihli konutlar ise daha basit planlı ve küçüktür. Kimi konutlarda da pişirme ve üretim için farklı mekânlar mevcuttur. Hatta pişirme usullerine göre birkaç adet mutfağı olan konutlar olduğu da düşünülmektedir. (Cahill, 2010: 93-94)

Resim 177:Şehrin Merkezinde Hellenistik ve Roma tiyatrosunun altındaki bir Lidya Konutunun Planı (Cahill, 2010:93)

Yapısal olarak incelendiğinde duvarların taş temel üzerine kerpiç ile yapıldığı görülmektedir. Genel olarak konutların tabanları topraktan olsa da şehir merkezine yakın bir konutun taş döşeli ve kireçtaşı sütunlu bir odası açığa çıkarılmıştır. İnce uzun pencereleri olan bu yapıların genel olarak sazlarla örtülü olduğu düşünülmektedir. Kiremitli çatılar Likya Uygarlığında bilinse de bu yapı elamanın halk tarafından kullanılmadığı açıktır. (Cahill, 2010:93-94)

Sardeis'te MÖ 6. yy döneminden bazı Lidya ve erken Pers dönemlerine ait kırık halde mimari pişmiş topraklar ve çatı kiremitleri ele geçirilmiştir. Çalışmalar sonucunda kiremitlerin tasarımını tekrar oluşturulmuştur. Resim 178' da olduğu gibi pişmiş toprak ve kiremitler 1976-1981 yılları arasında gerçekleştirilen bir proje için yeniden hayata geçirilmiştir. Sardeis'teki kiremitlerin rekonstrüksiyonunda çatı kiremitlerinde uygulanan kontrast tipleri bilinmekle beraber, birçok farklı tipte kiremitin tek bir yapıda beraber kullanıldığına dair herhangi bir kanıt yoktur. (Hostetter,1994;Ateşlier/ sardisexpedition.org, 2015)

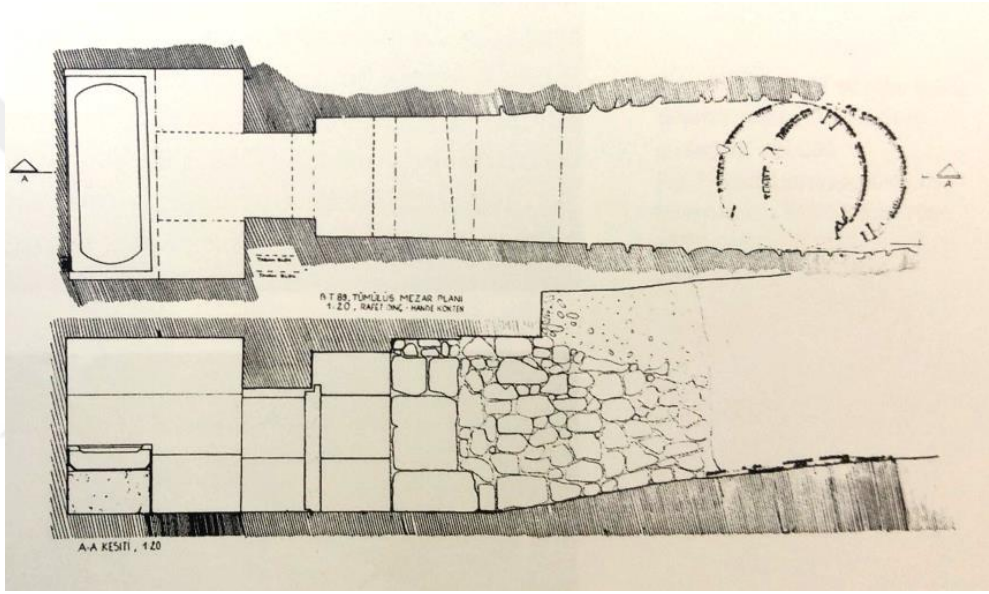

Resim 178: Mimari pişmiş toprak ve çatı kiremitlerinden oluşan rekonstrüksiyon topluluğu(Crawford ve Greenewalt ,2015, <http://www.sardisexpedition.org/tr/artifacts/latw-60>)

9.5 LİDYA UYGARLIĞI'NDA MEZAR TASARIMLARI

Lidya'da gömü geleneği ve mezar mimarisi, basit taş lahit mezarlardan kaliteli taş işçiliğine sahip oda mezarları ve görkemli tümülüs tipi mezarlara kadar çeşitlilik göstermektedir. (Kadıoğlu, 2009) Bunların birçoğu Hellenistik ve Roma dönemleri boyunca yeniden kullanılmışlardır. (Baughan, 2010; 273-303)

Lidya kralları ve seçkin kişileri tümülüslere gömülmüştür. Bin Tepeler olarak bilinen bölgede yüzün üzerinde tümülüs bulunmaktadır. Bu tümülüslerde bulunan altın ve gümüş eserler Lidya maden işçiliğine ışık tutmuştur. (Gür, 2010:37)

Resim 179:Lidya'da bir Tümülüs plan ve kesit çizimi (Dedeoğlu, 1991: 133)

Özellikle Lidya kraliyet ailesi mensupları için yapılmış olan anıtsal tümülüsler özenli taş işçiliğine sahiptir. Plan şeması bir ya da iki mezar odası ve giriş koridorundan (dromos) oluşmaktadır. (Kadıoğlu, 2009)

Mezar odalarının içindeki gömüler lahitlerin içine ya da klinelerin (seki) üzerine yerleştirilmiştir. Bu klineler genel olarak kireçtaşı ya da mermerden yapılmış olsalar da ana kayadan oyulmuş veya ahşap ve tunçtan yapılmış örnekleri de bulunmuştur. Süsleme öğeleri olarak taştan klinelerin üst yüzeylerine insan şeklinde oyuklar veya yastıklar işlendiği görülmüştür. Bazı sekiler yan yana iki insan şeklinde oyuk barındırmaktadır. Mezarlarda kline sayısına göre oda içerisinde yerleştirilmeleri farklı şekillerde olmuştur. Örneğin MÖ 5. Yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Lale Tepe

Tümülüsü'nde yedi birey için mezar odası ve mobilyalar tasarlanmıştır. (Baughan, 2010: 277) Tümülüslerle ilişkili korunmuş steller kapıları temsil edecek biçimde işlenmişlerdir. Böylece hem mezara hem eve hem de ölümden sonraki hayata girişi temsil ettiği söylenebilmektedir. (Baughan, 2010: 279)

Resim 180: Bir Tümülüs mezar odasının rekonstrüksiyonu (Baughan,2010: 276)

Resim 181: Kapı Taşları (Baughan, 2010: 278)

9.6 LİDYA EŞYA TASARIMLARI

Frigya'dan gelen bazı fildişi buluntular ile Lidya'daki metal işçiliği arasındaki yakın ilişkiler bulunmaktadır. Bu , lüks malların Lidya'da üretildiğini akla getirmektedir. Bunlar arasında en dikkat çekici olanı Kerkenes Dağı'nda bulunan işlenmiş fildişi levhadır . Bu panel büyük olasılıkla düz arkalı göz alıcı bir sandalye ya da tahtın arkasına ait bir kakmayı süslemek üzere yapılmıştır. Panel başlı başına bölgedeki Anadolu ve Mezopotamya sanatlarının karışımı gibidir. (Cahill, 2010:93-94)

Lidya'da üretilen ve Lydion olarak adlandırılan özel seramik vazocuklar ise o zamanki Ege dünyası pazarlarının en çok aranan eşyaları arasında yer almıştır. Ayrıca Lidya battaniyeleri, işlemeli yastıkları ve halıları o dönem antik dünyada bilinen ürünler olmuşlardır. (Başgelen, 2005: 110-117)

Resim 182:Lydion vazo(Nguyen,2008;

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ionian_lydion_MAR_Palermo_NI1779.jpg
(2016)

9.7 LİDYA UYGARLIĞINDA MEKÂN-DONATI TASARIMLARININ ETKİLERİ

Batı Anadolu ve Doğu Ege'nin karmaşık kültürünü paylaşan (Crawford ve Greenwalt,2010:7-36) Lidya sanatı ve mimarisi özellikle kıyı Ege'deki komşu Yunan kentleri ve doğudaki komşusu Frig Krallığı ile bu etkileşimi yaşamıştır.Fildişi ve metal eserler incelendiğinde Doğu etkisi görülmektedir. Bu eseler Sardeis'in önemli ihraç malları arasında olmuştur. MÖ 7.yüzyılda Lidya ve hatta İyonya'da Frig tipi eşyalar Frigyalı metal ustalarının göçüyle birlikte artmıştır. Lidyalı ve İyonyalı zanaatkarlar da zamanla kendilerine adapte edip değiştirerek yeni eserler üretmişlerdir. (Kerschner,2010: 254) Pers egemenliğine girdikten sonra da Lidya'nın zenginliği ve doğu etkisi devam etmiştir. (Kadioğlu,2009). Zamanla Lidya daha geniş politik ve kültürel oluşumların bir parçası haline gelmiştir. Pers, Yunan, Roma, Bizans ve Türk kültürlerinde önceki kültürel gelenekler sonrakileri etkilemiştir. (Crawford ve Greenwalt, 2010:22) Yunanlara ait satraplık bağların ve av bahçelerinin (paradeisoi) Lidya bahçelerinden etkilenmiş olduğu düşünülmektedir. (Crawford ve Greenwalt,2010:24) Lidya baş şehri Sardeis ise Arkaik Doğu Yunan heykeltıraşlık merkezlerinden biri olmuştur. Lidya heykeltıraşlık eserlerinde de bu durumun da etkisiyle Doğu Yunan ekolünün izleri görülmektedir. Örneğin; mermer, fildişi ve metal eşyalar ve üzerindeki kabartmalar ile heykeltıraşlık yapıtları Yunan sanatının doğu etkisinde yapılmış yerel eserlerdir. (Kadioğlu, 2009)

SONUÇ

Anadolu 'da yer alan tarih öncesi yerleşmelerin ve sonrasında uygarlıkların mekân ve donatı tasarımları incelendiğinde birbiri ile sürekli etkileşim halinde olan çoğu zaman kesintisiz ve yüksek sanat özelliklerine sahip bir mimari gelişim görülmüştür. Günümüzden 12.000 yıl öncesine tarihlenen, ünlü Stonehenge yapılarından çok daha eski olan Göbeklitepe merkezi ile planlı yapılaşma başlamıştır. Sonraki bin yıllarda Dünya mimarisini, mekân ve donatı tasarımlarını etkilemiş olan detaylar ve ögeler Anadolu topraklarında doğmuştur. (Şekil 1, Şekil 2, Şekil 3)

Göbeklitepe'de başladığı gibi yapılaşma ve mekân tasarımında kullanılan taş malzeme yüzyıllar içerisinde en güzel şeklini, heykele dönüşerek mimari eserler içerisinde almıştır. Her uygarlık, verdiği biçimler birbirini anımsatsa da, özgün yanları ile günümüze gelişmiş bir taş işçiliği ulaştırmıştır. Gerek yapı temellerinde gerek anıtsal yapılarda ve mezarlarda her dönemde taş kullanılmıştır. Kayalara şekil veren Hititler, orthostotlar ve kykloplar ile; Urartu, Frigya, Lidya ve Likya uygarlıkları da özellikle anıtsal ve mezar mimarisinde bu mirası sürdürmüş ve geliştirmiştir. Anadolu'da Bizans, Selçuklu, Osmanlı gibi uygarlıkların yanı sıra Cumhuriyet döneminde yeni Türkiye'nin inşasında devlet binaları ile sivil mimaride taş kullanılmaya devam etmiştir. Anıtkabir'in inşasında dahi Türkiye'nin birçok yerinden getirilen taşların, taş ustaları tarafından işlenerek yapıda kullanılması önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Çatalhöyük ile başlayan ilk "kentleşme" çabaları, uygarlıklar döneminde zirveye ulaşmıştır. Savunma duvarlı kentler kimi zaman kayalık zirvelere kimi zaman çember tasarlı olarak, kimi zamansa özel kapı tasarımları ile akılcı düşüncenin ve planlamanın ürünleri olmuştur. Çayönü yerleşmesinden başlamak üzere, bu kentlerde meydan tasarımlarının yapıldığı görülmüştür. Bu kentlerin yönetici ve beylerinin sarayları/konakları/kaleleri birbirinden farklı tasarımlar göstermiştir. Anadolu'nun saray yapıları konusunda kuşkusuz Kültepe Sarayları diğer uygarlıklara öncülük etmiştir. İlk kez Kültepe Saraylarında merkezi bir avlu kullanılmıştır ve bu uygulama Hitit Saraylarına aktarılmıştır. Hitit Uygarlığı'nda yapılar asimetrik bir nevi doğadan gelme ekolünde inşa edilmiştir. Günümüzdeki kırmızı halı etkisini uyandıran kırmızı taşlarla döşeli yollar gibi saray mekânlarında zamanla özgün

detaylar oluşturulmuştur. Örneğin; Geç Hitit döneminde saray yapılarına kabul salonu eklenmiştir. Frigler ve Troyalılar ise belki de birbirlerinden etkileşim ile megaron tipli saraylar inşa etmişlerdir. Yine Frigler tıpkı Topkapı Sarayı gibi saray mekânlarını tek bir kompleks şeklinde değil ayrı ayrı binalar şeklinde tasarlamışlardır.

Tapınak mekânları Göbeklitepe, Hitit ve Frig Yazılıkayası'nda açık hava mabetleri şeklinde düzenlendiği gibi Hilammar tasarımlı kompleks Hitit tapınakları şeklinde de planlanmıştır. Genelde bu mekânlarda sembolizm öğeleri çok sık kullanılmıştır. Tarih öncesi dönemlerde başlayan sembolizm öğeleri kimi yerleşimler ve uygarlıklarda ortak figürler içermiştir. Bu ortak semboller ve figürler Anadolu topraklarındaki etkileşimin en önemli göstergesidir. Anadolu'daki kült ve anıtsallık Frig uygarlığında 'fasad' kaya mimarisinin doğmasını sağlamıştır. Farklı duyguları yansıtmaya güdüsü bu tapınaklarda kimi uygarlıklarda loş, kimi uygarlıklarda aydınlık mekânlar yaratma isteğini oluşturmuştur. Örneğin; Hitit tapınaklarında büyük pencere kullanılarak aydınlık mekânlar inşa edilmiştir.

Büyük ve görkemli yapılar dışında mekân tasarımı ve donatı elemanı, konutlarda da büyük bir gelişim ve farklılık göstermiştir. Bu farklılıkta elbette bölgedeki coğrafi imkanlar çok etkili olurken, Anadolu topraklarında genel olarak kerpiç konutların inşa edildiği görülmüştür. Konut mimarisinin süreç içindeki gelişimine ise en iyi Çayönü yerleşmesinde rastlanmıştır. Ağaçdan imal kafes şeklinde ilkel konutlar zamanla izoloasyonun düşünüldüğü ve dörtgen yapı tasarımının olduğu çok odalı konut biçimine ulaşmıştır. Yine tarih öncesi yerleşimlerden olan Çatalhöyük yerleşmesinde ise iç mimari unsurların her konutta belirli kriterler altında işlendiği görülmüştür. Zengin donatı elemanlarına sahip bu konutlarda mutfak-yan oda-kapı görevi gören geçişler, niş-seki (platform) gibi kavramlar ile karşılaşmıştır. Ayrıca Çatalhöyük yerleşmesinde bu konutlar arasında avluların planlandığı görülmüştür. Avlu tasarımı Anadolu'da diğer uygarlıklarda devam etmiştir ve Hititlerde üzeri kapatılarak sofalı evler şekline dönüşmüştür. Kimi zaman iki katlı kimi zaman tek katlı uygarlık konutlarında taşıyıcı sistem hep ağaç dikmeler ve kirişlerle çözülmüştür. Plan tasarımlarında Hitit uygarlığı dışında Troya ile başlayan megaron tasarımının özellikle Frigya'da kullanıldığı görülmüştür. Yine Frigya'da ve Lidya Uygarlığı'nda bazı konutlarda renkli plaka ve taş kiremitler ile konutların cephe ve çatılarında renkli uygulamalar yapılmıştır. Urartu gibi bazı

uygarlıklarda ise konut ve saray yapısı arasında bey konakları kavramı oluşmuştur. Bölgede konak mimarisi Anadolu'nun farklı bölgelerinde olduğu gibi halen daha yaşatılmakta ve tercih edilmektedir.

Tarih öncesi yerleşmelerde ve uygarlıklarda insanlar için gömü/mezar tasarımı her zaman önemli olmuştur. Örneğin Çatalhöyük Yerleşmesinde insanlar ölümlerini yaşadıkları konutlar içerisine defnettikleri gibi yüzyıllar sonra, özellikle Frigya uygarlığı ile, defnetmek için özel mekânlar inşa etmeye başlamışlardır. Bu mekânlar, kaya mezarları şeklinde, içinde basit klinelerin olduğu mekânlardan, Urartu Uygarlığında yer altına inşa edilmiş çok odalı, çok klineli, yerlatı yapılarına dönüşmüştür. Likya uygarlığında ise kaya mezarları özellikle cephelerindeki ve lahitlerdeki büyüleyici kaya işçilikleri ile dönem içerisinde oldukça etkili olmuşlardır. Öyle ki, bu yüzyıllar sonra Avrupalı gezginleri de etkilemiştir ve Klasik mimarlık unsurlarının temellerine yansımıştır.

Anadolu insanı ve ustası, mekân tasarımlarında akılcı çözümler üretirken donatı elemanlarında, özellikle mobilyacılıkta, üstün işçilikler göstermiştir. Günümüzde Frigya Tümülüslerinde, gömü armağanları ile açığa çıkarılmış olan Frig mobilya ürünleri bunların en güzel örnekleridir. Bu ürünler organik olmalarına karşın zamanın bizlere yok etmeden bıraktığı büyük bir armağandır. Bu armağan sayesinde ahşap işçiliğinde ve kullanılan detaylarda Anadolu insanının üstün tasarım zekası bir kez daha görülmüştür. Frig kültürü ve sanatı, elbetteki kendisinden önceki uygarlıkların ve yerel toplulukların birikimlerinin sonucu oluşmuştur. Friglerin mekân ve donatı tasarımları önce Ege kıyılarını, daha sonra batı uygarlıklarını etkisi altında bırakmıştır. Diğer uygarlıklardan günümüze, Frig mobilyaları kadar korunmuş eserler kalmamış olsa da, özellikle taşlara işledikleri resimlerden bu uygarlıkların da ahşap ve madenleri çok iyi işledikleri çıkarılmaktadır. Donatı elemanı olan mobilyalar kadar, bir Geç Hitit uygulaması olan, sütun altlıklarını işleme yöntemleri İon sanatına örnek olarak İon kültürü üzerinden eski Yunan mimarlığının ünlü sütun kaidesi tasarımlarının doğmasını etkilemiştir.

Tasarlanan iç mekânlarda ve yapılarda bu mirasın bilincinde olmak Türk tasarımcıları açısından önemli olmalıdır. Modern mimari akımları kadar, bu modern mimarlık akımlarına çeşitli konularda yön vermiş olan Anadolu mimarlığı'nın önemli unsurları bilinmeli ve öğrenilmelidir. Tıpkı Hitit Uygarlığı'nda olduğu gibi

‘doğadan gelme’ ekolu çarpık kentleşme ve yapılaşmanın önüne geçmeli, Anadolu hak ettiği güzellikte mekân ve donatı tasarımlarına kendi özbenliğine aykırı olmaksızın kavuşturulmalıdır.

Tüm bu veriler ve tez çalışması içerisinde bahsi geçen detaylar göstermiştir ki Anadolu, mekân ve donatı tasarımı açısından zengin bir mirası günümüz mimarlığına ulaştırmıştır. Yapılan araştırmalar birkez daha kullanmakta olduğumuz birçok yapı detayı ve tasarım ilkesinin bizlere Batı dünyasının ulaştırdığı bir yenilik olmadığını göstermiştir.

Yerleşim/Uygurlık	Mimari Plan Yenilik/Nitelik	Kent Tasarımı Unsurları	Yapı Detayları	Donatı Elemanları	Malzeme Seçimi
Göbeklitepe	<ul style="list-style-type: none"> Dairesel tasarımlı kült alanları 	-	<ul style="list-style-type: none"> Devasa dikilitaşlar 	-	<ul style="list-style-type: none"> Taş
Nevali Çöri	<ul style="list-style-type: none"> Dörtgen planlı yapılar 	-	<ul style="list-style-type: none"> Kanallı(platformlu) yapılar Dikilitaşlar 	<ul style="list-style-type: none"> Mozaik taban döşemesi 	
Çatalhöyük	<ul style="list-style-type: none"> Dörtgen plan 	<ul style="list-style-type: none"> Kentleşme başlangıcı Avlu 	<ul style="list-style-type: none"> Ahşap giriş Düz dam Çatı girişi 	<ul style="list-style-type: none"> Platform(seki) Kapı boşlukları Ocak 	<ul style="list-style-type: none"> Kerpiç taş Ağaç Saz & çamur (dam) Alçı sıva
Hacılar	<ul style="list-style-type: none"> Dörtgen planlama Avlu Testere dişli planlama(Hacılar büyük höyük) Megaron benzeri planlama(Hacılar büyük höyük) 	<ul style="list-style-type: none"> Kule yapısı Kale yapısı 	<ul style="list-style-type: none"> Tuğla tasarımı Çatı girişi(Hacılar I) Payanda Taşıyıcı direk Avlulu giriş(Hacılar II) Kil basamak 	<ul style="list-style-type: none"> Seki ve kil petek Tahıl çukurları Tahta eşikli kapı Sürme kapı(Hacılar VI) Pencere(Hacılar VI) Ocak-Fırın Raf Çakıl taşı döşeme 	<ul style="list-style-type: none"> Kerpiç taş Ağaç Sıva

Şekil 4: Uygurlıkların mekân –donatı tasarımları sonuç tablosu (Yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

Çayönü	<ul style="list-style-type: none"> • Yuvarlak planlı • Kanallı dörtgen yapılar • Izgara planlı yapılar 	<ul style="list-style-type: none"> • Meydan 	<ul style="list-style-type: none"> • Temel çukuru • Taşıyıcı Duvarlar • Düz dam • Basamak 	<ul style="list-style-type: none"> • Kapı Geçitleri • Masa gibi platform • Yanık kerpiç yer döşemesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Kerpiç • taş • Ağaç
Alacahöyük	<ul style="list-style-type: none"> • Dörtgen Planlama • Kutsal mekân • Avlu 	<ul style="list-style-type: none"> • Kent Kapısı Tasarımı 	<ul style="list-style-type: none"> • Duvarda 3-4 sıra taş • Ahşap giriş • Düz dam 	<ul style="list-style-type: none"> • Gömü Armağanları 	<ul style="list-style-type: none"> • Kerpiç • taş • Ağaç
Kültepe	<ul style="list-style-type: none"> • Saraylarda merkezi avlu planlaması • Kuleli mabet 	<ul style="list-style-type: none"> • Sur • Avlu • Taş kaldırım 	<ul style="list-style-type: none"> • Taş temel • Ahşap giriş 	<ul style="list-style-type: none"> • Ocak-Fırın • Duvar boyu bank • Kapı • Heykel 	<ul style="list-style-type: none"> • Kerpiç • taş • Ağaç • Sıva
Troya I-VI	<ul style="list-style-type: none"> • Megaron 	<ul style="list-style-type: none"> • Eğimli duvar • Sokak • Rampalı ve merdivenli giriş 	<ul style="list-style-type: none"> • Dikey destekler • Taş altlıklar 	<ul style="list-style-type: none"> • Ocak-Fırın • Kapı 	<ul style="list-style-type: none"> • Kerpiç • taş • Ağaç • Sıva • kireç

Şekil 4 Devamı: Uygarlıkların mekân –donatı tasarımları sonuç tablosu(Yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

Hitit Uygarlığı	<ul style="list-style-type: none"> Asimetrik Plan Bit-Hilani Avlu Hilammar Oda Kapalı Sofa 	<ul style="list-style-type: none"> Sur duvarı Yeraltı tünelleri Açık hava mabedi Kent Kapısı Kaldırım döşemesi 	<ul style="list-style-type: none"> Dört köşe direk Potern Çift ve tek kollu merdiven Düz dam Ahşap İskelet Kanalizasyon Sistemi Pencere Kapı 	<ul style="list-style-type: none"> Ocak-Fırın Taş Tekne Orthostat 	<ul style="list-style-type: none"> Kerpiç taş Ağaç Sıva
Geç Hitit Uygarlığı	<ul style="list-style-type: none"> Hilani 	<ul style="list-style-type: none"> Sokak Cadde Meydan Çember tasarımlı sur 	<ul style="list-style-type: none"> Taş sütun altlıkları Ahşap direkler Taş basamaklar 	<ul style="list-style-type: none"> Taht koltuğu Orthostat Duvarda ahşap kaplama 	<ul style="list-style-type: none"> Kerpiç taş Ağaç Sıva
Frig Uygarlığı	<ul style="list-style-type: none"> Megaron Saray Bölümleri ayrı yapılar şeklinde planlanması 	<ul style="list-style-type: none"> Fasad Mezar Tasarımları Tümülüs Rampalı giriş Sur Meydan Teraslama 	<ul style="list-style-type: none"> Çatı kiremitleri Kaplama plakaları Ağaç kirişler Merdiven 	<ul style="list-style-type: none"> Çivi biçimli mozaik döşeme Mobilya tasarımları Orthostat Kline 	<ul style="list-style-type: none"> Kerpiç taş Ağaç Sıva

Şekil 4 Devamı: Uygarlıkların mekân –donatı tasarımları sonuç tablosu (Yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

Urartu Uygarlığı	<ul style="list-style-type: none"> • Dörtgen Planlı • Kuleli Tapınak • Cella 	<ul style="list-style-type: none"> • Sur • Sulama kanalları • Sokak 	<ul style="list-style-type: none"> • Taş işçilik • Ahşap direkler • Kyklop 	<ul style="list-style-type: none"> • Madeni Eşyalar- mobilyalar • Ocak-fırın • Kline 	<ul style="list-style-type: none"> • Kerpiç • Taş • Ağaç
Likya Uygarlığı	<ul style="list-style-type: none"> • Heroon Yapısı • Cella • Erken dönem tiyatrosu 	<ul style="list-style-type: none"> • Kule evlerle sur • Kaya mezarlar • Gümü anıtları 	<ul style="list-style-type: none"> • Ahşap direkler 	<ul style="list-style-type: none"> • Kline • Lahit 	<ul style="list-style-type: none"> • Kerpiç • taş • Ağaç
Lidya Uygarlığı	<ul style="list-style-type: none"> • Dörtgen Plan 	<ul style="list-style-type: none"> • Teras Duv. • Kapı Tasarımı • Parke taşlı yol • Tümülüs • Mezar tasarımları 	<ul style="list-style-type: none"> • Renkli çatı kiremitleri tasarımı • İnce uzun pencere • Kesme taş işçiliği 	<ul style="list-style-type: none"> • Kline 	<ul style="list-style-type: none"> • Kerpiç • taş • Ağaç

Şekil 4 Devamı: Uygarlıkların mekân –donatı tasarımları sonuç tablosu (Yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

KAYNAKÇA

1.Kitaplar

Atakum, Çiğdem, Tuğba Erdemir Tanyeri, Deniz Erdem, vd (2003) Hititler, (Düzenleyen İlker Koç) ODTÜ Yayıncılık

Bruns Özgan, Christine(2016) "Klasik Dönem Likya Yontuculuğu: Biçem ve Yorum" şu kitap içinde: Lukka'dan Likya'ya: Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi(Düzenleyen: İşkan,Havva ve Erkan Dünder) İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 474-475.

Helge Neiswandt, H.(2016) "Pers İmparatorluğu Dönemi'nde Likya ve Likya Sanatında Pers- Yakındoğu Unsurlar. şu kitap içinde: Lukka'dan Likya'ya: Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi (Düzenleyen: İşkan, Havva ve Erkan Dünder) İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 460-473.

Kolb, Frank.(2016) "Beylikler Döneminde Likya" şu kitap içinde: Lukka'dan Likya'ya: Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi (Düzenleyen: İşkan, Havva ve Erkan Dünder) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 42.

Aktüre, Sevgi (1997) Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri.Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Akurgal, Ekrem(2005) Anadolu Kültür Tarihi .Ankara: TÜBİTAK Yayınları

Akurgal, Ekrem(1987) Anadolu Uygarlıkları. İstanbul: NET Yayınları

Akurgal, Ekrem(1995) Hatti ve Hitit Uygarlıkları. İzmir: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı

Atik Korkmaz, Sema (2016) "Ana tanrıçanın Kutsal Alanı: Letoon" şu kitap içinde: Lukka'dan Likya'ya: Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi (Düzenleyen: İşkan, Havva ve Erkan Dünder) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 186-205.

Bachmann, Martin (2016) " Kuzey Likya: Oinoanda, Balboursa, Elmalı ."şu kitap içinde: Lukka'dan Likya'ya: Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi (Düzenleyen: İşkan, Havva ve Erkan Dünder) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 360-361

Ballard, Mary, Brendan Bruke, ve Elizabeth Simpson.(2012) "Gordion Dokumaları." ş u kitap içinde: Frgler: Midas'ın Ülkesi'nde Anıtların Gölgesinde. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 360-373

Baughan, Elizabeth.(2010) "Lidya Gümü Gelenekleri" ş u kitap içinde: Lidyalılar ve Dünyaları. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 273-303.

Becks, Ralf.(2016) "Tarih Öncesinde Likya." ş u kitap içinde: Lukka'dan Likya'ya: Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi (Düzenleyen:İşkan, Havva ve Erkan Dünder)İstanbul:Yapı Kredi Yayınları,26-35.

Belli, Oktay(1998) Anzaf Kaleleri ve Urartu Tanrıları. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları

Belli, Oktay, ve Alpaslan Ceylan.(2003) "2001 Yılı Aşağı ve Yukarı Anzaf Urartu Kaleleri Kazısı." ş u kitap içinde: 24. Kazı Sonuçları Toplantısı (Düzenleyen: Koray OLŞEN, Haydar DÖNMEZ, Fahriye BAYRAM vd) Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları,393

Bıçakçı, Erhan(2006) Geçmişten Geleceğe Anadolu'da Malzeme ve Mimarlık içinde. İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası

Blum , Hartmut.(2016) "Likya'nın Tarihi Coğrafyası." ş u kitap içinde:Lukka'dan Likya'ya: Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi (Düzenleyen:İşkan,Havva ve Erkan Dünder)İstanbul:Yapı Kredi Yayınları,136-141.

Cahill, Nicholas.(2010) "Sardeis Şehri." ş u kitap içinde: Lidyalılar ve Dünyaları. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 75-103

ÇAMBEL, Halet, ve Mehmet ÖZDOĞAN, Wulf SCHIRMER vd (1990)"1988 Yılı Çayönü Kazıları " ş u kitap içinde : XI. Kazı Sonuçları Toplantısı I içinde(Düzenleyen: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü) Ankara:Ankara Üniversitesi Basımevi, 59-79.

Çevik, Nevzat.(2016) "Mür Soluyan Kent : Myra." ş u kitap içinde:Lukka'dan Likya'ya: Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi (Düzenleyen:İşkan,Havva ve Erkan Dünder)İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 224-237

Çevik, Nevzat(2010).Urartu Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000.

Dedeoğlu, Hasan.(1991) "Lydia'da Bir Tümülüs Kazısı." şu kitap içinde: 1.Müze Kurtarma Kazıları Semineri(Düzenleyen: T.C Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü,)Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 133

Demirarslan, Deniz.(2011) Tasarım Tarihi; Tarih Öncesi Dönem ve Antik Çağ Uygarlıklarında Mekan ve Mobilya Tasarımı. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları

Dönmez, Şevket(2008).şu kitap içinde:Aykut Çınaroğlu'na Armağan. Ege Yayınları,

Ersöz, Susanne Berndt (2012). Frig Krallığı: Kökenleri, Tarihi ve Politik Gelişimi. (Düzenleyen Taciser Sivas Tüfekçi, ve Hakan Sivas)

Işık, Fahri. (2016)" Likya Uygarlığı'nın Anadolu-İon Özü Üzerine-Beylikler Dönemi Ksanthos Özelinde" şu kitap içinde: Lukka'dan Likya'ya: Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi (Düzenleyen: İşkan, Havva ve Erkan Dünder) İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 436-459.

Genz, Hermann.(2010) Boğazköy/Hattuşa Büyükkaya Keramik Buluntuları ışığında orta Anadolu'da Demir Çağı. İstanbul: Türkiye Bilimler Akademisi

Gür, Selçuk. (2010) İlk İnsandan Selçuklu'ya Anadolu Uygarlıkları ve Antik Şehirler İstanbul: Alfa Yayınları,

Hauptmann, Harold. ve Klaus Schmidt (2007) "Göbekli Tepe Yuvarlar Yapılar ve Kabartmalar." şu kitabın içinde: 1200 Yıl Önce Anadolu'dan Avrupa'ya Yolculuğun Başlangıcı Neolitik Dönem(Düz: Nezh Başgelen) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Hostetter, E.Lyidian (1994). Architectural Terracottas: A Study in Tile Replication, Display and Technique: The Archaeological Exploration of Sardis. Atlanta: Scholars Press, 1994.

Hüllden, Oliver.(2016) "Likya Nekroplleri ve Ölü Kültü." şu kitap içinde: Lukka'dan Likya'ya: Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi (Düzenleyen: İşkan, Havva ve Erkan Dünder) İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 376-387.

İşkan, Havva.(2016) "Likya Birliği ve Eyalet Başkenti: Patara." şu kitap içinde: Lukka'dan Likya'ya: Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un lkesi (Düzenleyen:İşkan,Havva ve Erkan Dündar)İstanbul:Yapı Kredi Yayınları,142-165.

Jr., Crawford. H. Greenwalt.(2010) "Giriş." şu kitap içinde: Lidyalılar ve Dünyaları .İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 7-36.

Kadioğlu, Musa(2009) "Arkeoloji ve Sanat Tarihi Eski A Anadolu Uygarlıkları Demir ağı Lidya Krallığı".şunun içinde: Türkiye Kültür Portalı Projesi. Ankara: T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Kerschner, Michael.(2010) "Lidyalıların Komşuları İyonyalılar ve Aiolia'lılar." şu kitap içinde: Lidyalılar ve Dünyaları. İstanbul:Yapı Kredi Yayınları 247-263.

Koroğlu, Kemalettin.(2009) "Urartu Dönemi Bey Konakları." şu kitabın içinde: Altan ilingiroğlu'na Armağan Yukarı Denizin Kıyısında Urartu Krallığı'na Adanmış Bir Hayat(Düzenleyen: H. Sağlamtimur) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 383-394.

Koroğlu, Kemalettin, ve Erkan Konyar.(2011) Urartu: Doğu'da değişim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,

Kortanoğlu, R. Eser.(2012) "Dağlık Frigya Bölgesi Hellenistik ve Roma Dönemi Kaya Mezarlarında Frig Etkileri."şu kitabın içinde: Frigler; Midas'ın ülkesi'nde Anıtların Gölgesinde. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 288-307

Kuban, Zeynep.(2016) "Likya Kaya Mezarları." şu kitabın içinde: Lukka'dan Likya'ya: Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un lkesi(Düzenleyen: Havva İşkan, & Erkan Dündar) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 410-421.

Lehmann, G., Ann E. Killebrew.(2010) Palace 6000 at Megiddo in Context: Iron Age Central Hall Tetra-Partite Residencies and the Bīt-Hilāni Building Tradition in the Levant. *BASOR*, 13-33.

Mellart, James.(1967) Catal Huyuk: A Neolithic Town in Anatolia. McGraw-Hill

Mısır, Adnan.(1991) "1990 Yılı Şanlıurfa Nevali Çori Kazısı." şu kitabın içinde: II.Müze Kurtarma Kazıları Semineri. (Düzenleyen: T.C Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü.) Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 201-208.

Narçın, Ali.(2013) Urartu: Doğu'nun Güneşi. İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları

Naumann, Rudolf.(1985) Eski Anadolu Mimarlığı(Çeviren: Beral Madra) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları

Çevik, Nevzat (2012). Taşların İzinde Likya.(Düzenleyen: Nezih Başgelen) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları

İşkan, Havva, ve Erkan Dündar (2016) "Önsöz." şu kitabın içinde: Lukka'dan Likya'ya Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi(Düzenleyen: İşkan Havva ve Dündar Erkan) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Özdoğan, Mehmet, Aslı Özdoğan, Danlella Bar-Yosef, ve Willem Van Zeist.(1994) "Çayönü Kazısı ve Güneydoğu Anadolu Karma Projesi 30 Yıllık Genel Bir Değerlendirme." şu kitabın içinde: XV. Kazı Sonuçları Toplantısı (Düzenleyen: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü) Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 103-122.

Özgen, İlknur, ve Elizabeth Baughan(2016) "Hacımusalar Höyük/Choma Erken Tunç Devri'nden Bizans Dönemi'ne Kuzey Likya'da Bölgesel Bir Merkez." şu kitabın içinde: Lukka'dan Likya'ya: Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 318-335.

Özgüç, Tahsin.(1969) Altıntepe: Mezarlar, depo binaları ve fildişi eserler. Tombs, storehouse, and ivories. Türk Tarih Kurumu Basımevi,

Özgüç, Tahsin.(1999) Kültepe-Kaniş/Neša. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi,

Piotrovskiĭ, Boris Borisovich.(1967) Urartu: The Kingdom of Van and Its Art. Evelyn Adams & Mackay

Prayon, Friedhelm.(1987) Phrygische Plastik: die früheisenzeitliche Bildkunst Zentral-Anatoliens und ihre Beziehungen zu Griechenland und zum Alten Orient. Tübingen

Ratté, C. J.(2011) Lydian Architecture: Ashlar Masonry Structures at Sardis, Archaeological Exploration of Sardis, Report 5. Cambridge: Harvard University Press

Rızvanoğlu, Mehmet Sait.(2014) Göbeklitepe:12000 Yıllık Dünya'nın En Eski Tapınağı. Şanlıurfa: T.C. Şanlıurfa Valiliđi İl Kùltür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 35

Roller, Lynn E. (2012) "Frig Dini ve Kùlt Uygulamaları." Şu kitabın içinde: Frigler Midas'ın Ülkesi'nde Anıtların Gölgesinde. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 202-231

S.Tiryaski. (2015) "Milyas Araştırmalarına Katkılar: Müğren Tümölüsü Boyalı Mezar Odası." *Cedrus* 3, 31-50.

Akyürek, Şahin. ve Eda N.(2016) "Likya'da Tanrılar ve Kùltler." Şu kitabın içinde: Lukka'dan Likya'ya: Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi (Düzenleyen: Havva İşkan, & Erkan Dünder) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 536.

Salzmann Gürsan, Ayşe.(2012)"Gordion: Etnoarkeolojik Veriler İşığında Sosyo-ekonomik Yapı." Şu kitabın içinde: Frigler:Midass'ın Ülkesi'nde Anıtların Gölgesinde içinde.İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 78-109.

Sams, G. Kenneth.(2012)"Frig Tümölüsleri." Şu kitabın içinde: Frigler; Midas'ın Ülkesi'nde Anıtların Gölgesinde İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Sams, G.Kenneth.(2012) "Friglerin Başkenti Gordion ve Mimari Yapıları."Şu kitabın içinde Frigler; Midas'ın Ülkesi'nde Anıtların Gölgesinde (Düzenleyen: Taciser Sivas Tüfekçi ve Hakan Sivas) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 52-75.

Schmidt, Klaus.(2007) "Göbeklitepe."Şu kitabın içinde: Türkiye'de Neolitik Dönem (Yazan Nezih Başgelen). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 115-129

Schmidt, Klaus Göbeklitepe. (Çeviren: Rüstem Aslan.) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2007.

Schuler, Christof.(2016) "Hellenistik Dönemde Likya ve Likya Birliği (M.Ö 4-1yüzyıl)." Şu kitabın içinde: Lukka'dan Likya'ya: Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un

Ülkesi (Düzenleyen İşkan, Havva, ve Erkan DüNDAR.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 46-59.

Seeher, Jürgen.(2011) Hattuşa Rehberi. İstanbul: Ege Yayınları

Seidl, Ursula.(2004). Bronzekunst Urartus. Verlag Philipp von Zabern in Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Sevin, Veli. (2004) Anadolu Arkeolojisi. İstanbul: Der Yayınları

Sevin, Veli.(1991) Yeni Assur Sanatı I Mimarlık. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

Seyer, Martin.(2016) "Kral Perikle'nin Şehri: Limyra." şu kitabın içinde: Lukka'dan Likya'ya: Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi (Düzenleyen: İşkan, Havva ve Erkan DüNDAR. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 262-263-264

Simpson, Elizabeth.(2012) "Gordion Mobilya ve Ahşap Eserleri " şu kitabın içinde: Frigler; Midas'ın Ülkesi'nde Anıtların Gölgesinde. (Düzenleyen Taciser Sivas Tüfekçi, ve Hakan Sivas) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 334-357.

Sivas Tüfekçi, Taciser.(2012) "Frig Vadileri ve Kutsal Yazılıkaya-Midas Kenti."şu kitabın içinde Frigler; Midas'ın Ülkesi'nde Anıtların Gölgesinde (Düzenleyen Taciser Sivas Tüfekçi, ve Hakan Sivas) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 112-159.

Sivas Tüfekçi, Taciser, ve Hakan Sivas.(2012) "Önsöz." şu kitabın içinde: Frigler;Midas'ın Ülkesi'nde Anıtların Gölgesinde.(Düzenleyen: Taciser Sivas Tüfekçi ve Hakan Sivas) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 10-12.

Sivas, Hakan.(2012) "Frig Kaya Mezarları." şu kitabın içinde: Frigler; Midas'ın Ülkesi'nde Anıtların Gölgesinde.(Düzenleyen: Taciser Sivas Tüfekçi ve Hakan Sivas) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,260-285.

Stronach, David.(1967) Urartian and Achaemenian Tower Temples. The University of Chicago Press

Summers, Geoffrey, ve Françoise Summers.(2012) "Kerkenes Dağ" şu kitabın içinde: Frigler; Midas'ın Ülkesi'nde Anıtların Gölgesinde.(Düzenleyen: Taciser Sivas Tüfekçi ve Hakan Sivas) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 162-181

Tiryaki, S Gökhan.(2016) "Milyas Boyalı Mezar Odaları: Kızılbel, Müğren ve Karaburun II." şu kitabın içinde: Lukka'dan Likya'ya Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi. (Düzenleyen: İşkan Hava, ve Erkan Dündar) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 388-401.

Turani, Adnan.(2011) Dünya Sanat Tarihi. İstanbul: Remzi Kitabevi

Türkcan, Ali Umut.(2009) "Barınaktan Tapınağa: Yukarı Mezopotamya Neolitik Dönem Tapınak Yapıları ve Gelişimi ." şu kitabın içinde: Güneydoğu Anadolu Araştırmaları Sempozyum Bildirileri/Studies in Southeastern Anatolia Symposium Proceedings. (Düzenleyen: Deniz Burcu Erciyas) Ankara: Ege Yayınları

Uçankuş, Hasan Tahsin.(2002) Ana tanrıça Kybele'nin ve Kral Midas'ın ülkesi Phrygia : Kültür Rehberi . Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

Vassileva, Maya.(2012) "Frig Tunç İşlemciliği." şu kitabın içinde: Frigler;Midas'ın Ülkesi'nde Anıtların Gölgesinde(Düzenleyen: Taciser Sivas Tüfekçi ve Hakan Sivas). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 310-331

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

Ayman, İsmail.(2013) Urartu Krallığı'nın Yayılım Alanı İçerisinde Yer Alan Yerleşim Tipleri (Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa H. Sayar.) İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Bilim Dalı

Başgelen, Nezih.(2005).Anadolu Uygarlıkları Bin tepelerin Zengin Kralları Lidyalılar. Seramik Federasyonu Dergisi: no. 10, 110-117.

Batmaz, Atilla.(2003) Urartu Krallığı'nın II.Rusa Dönemindeki Tarihi ve Kültürü.Yüksek Lisans Tezi Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı

Çakmak, Tolga Fahri.(2014) İnanç Turizminin Turistik Destinasyon Pazarlamasındaki Yeri ve Önemi: Göbeklitepe Örneği. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.

Dietrich, O., Ç. Köksal Schmidt ve J.Notroff vd.(2012)Önce Kutsal Alanlar Sonra Kentler Kuruldu. Aktüel Arkeoloji Dergisi: no. 27, 64-76.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi Reh. no. Res.256,257.

Çatalhöyük-Haritanın Atası.(2015) Şu dergi ekinin içinde: 50 Simgeyle Anadolu Tarihi. Atlas Dergisi

Durgun, Pınar.(2012)Social Organization in The Early Bronze Age Demircihöyük: A Re-Evaluation. Koç University.

Erarslan, Alev.(2013) .Kırsal Mimaride Tarihsel Sürekliliğin Bir Yorumu Olarak Kahta Bölgesi “L-Hilani” Yapıları. Mimarlık Dergisi: no. 370

Ercoşkun, Pakize.(2007). Settlement Pattern in Southeast Anatolia:An analyse of the structures at the site of Nevalı Çori.Master of Eastern Mediterranean Archaeology. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven

Kocaman Erdil, Sanem.(2007) .Urartu Kültürü Üzerindeki Geç Hitit Etkileri. (Danışman: Prof. Dr. Kemallettin Köroğlu) İstanbul: T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Eski Çağ Tarihi Bilim Dalı

Koşay, H. Z.(1941).Pazarlı Hafriyatı Raporu. Ankara

Simpson, ve Schenck.(2001) Gordion Mobilyaları Projesi

Simpson, ve Spirydowicz.(1999) .Fig.57.

Çevik, Nevzat (2015) Likya Mermerleri. Aktuel Arkeoloji Dergisi: no. 47, s.66-81.

Çevik, Nevzat ve Hüseyin Sami Öztürk.(2011) Likya Işık Ülkesi. Aktuel Arkeoloji Dergisi: no:20, s.42.

Özdöl, Serap.(2011) .Çanak Çömleksiz Neolitik Çağda Güneydoğu Anadolu’da Din ve Sosyal Yapı. Tarih İncelemeleri Dergisi XXVI:no:1

Öztan, Aliye.(2005) I. Dönem Köşk Höyük- Niğde Kazı Buluntularının Değerlendirilmesi ve Kontrolü. Bilimsel Araştırma Projesi Kesin Raporu/Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri.Ankara:T.C Ankara Üniversitesi

Peters, Eckhart. (1970) Altinova'daki Kerpic Evler, 1970. Keban Project. 1970activities. METU 163-182.

Umurtak, G. , ve R. Duru.(2011 . Hacılar Büyük Höyük Kazısı . Müze Dergisi. T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı: no: 5, s.44-48.

Yegül, Fikret K.(2012). Lidya Mimarisi: Sardes'te Kesme Taş Yapılar. Anadolu /Anatolia Dergisi: no:38,s: 183-189.

Yıldırım, Nazlı.(2008). Anadolu Klineleri. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

3.Elektronik Kaynak

George, Roy.(1998-1999) The Shrine of the Goddess Athena. http://www.goddess-athena.org/Museum/Temples/Troy/Troy_Plan.html/11.8.2016

Öztürk, Şahabettin.Van gölü havzası'nda bat ve kerpiçin mimaride kullanımı.<http://edergi.atauni.edu.tr/ataunigsed/article/view/1025009762/102500783> 5 /11. 1. 2016

TDV İslam araştırmaları Merkezi İslam Ansiklopedisi: cilt11
<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=110507/1.3.2016>

Vikipedi, özgür ansiklopedi Vikipedi® (ve Wikipedia®) kaynakları:

- (1) Vikipedi özgür ansiklopedi https://tr.wikipedia.org/wiki/Hac%C4%B1lar_H%C3%B6y%C3%BCk / 1.4.2016
- (2) Vikipedi, özgür ansiklopedi (2016) <https://tr.wikipedia.org/wiki/An%C4%B1tkabir> /11. 11. 2016
- (3) Vikipedi, özgür ansiklopedi https://tr.wikipedia.org/wiki/Zincirli_H%C3%B6y%C3%BCk / 2.4.2016
- (4) Vikipedi, özgür ansiklopedi <https://tr.wikipedia.org/wiki/Likya/> 11.5.16

TAY Projesi Kaynakları:

- (1) TAY Projesi :
[http://tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=2317&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=2317&html=ages_detail_t.html&layout=web) /12. 12. 2015
- (2) TAY Projesi:
[http://tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=2317&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=2317&html=ages_detail_t.html&layout=web) /12. 12. 2015
- (3)TAYProjesi:
[http://tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=2311&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=2311&html=ages_detail_t.html&layout=web) /11.1.2015

(4)TAY Projesi:

[http://www.tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=629&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=629&html=ages_detail_t.html&layout=web) / 21.12.2016

(5) TAY Projesi:

[http://www.tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=1194&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=1194&html=ages_detail_t.html&layout=web) /1.4.2016

(6)TAYProjesi:

[http://www.tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=660&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=660&html=ages_detail_t.html&layout=web) /15.2.2016

(7)TAYProjesi:

[http://www.tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=123&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=123&html=ages_detail_t.html&layout=web) / 8.12. 2015

(8)TAYProjesi:

[http://www.tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=1320&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=1320&html=ages_detail_t.html&layout=web) /11.10. 2016

(9)TAY Projesi:

[http://www.tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=9192&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=9192&html=ages_detail_t.html&layout=web)/12.12.2016

(10) TAY Projesi:

[http://www.tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=9039&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=9039&html=ages_detail_t.html&layout=web)/12.11.2016

(11)TAY Projesi:

[http://tayproject.org/TAYmaster.fm\\$Retrieve?YerlesmeNo=6528&html=master_detail.html&layout=web](http://tayproject.org/TAYmaster.fm$Retrieve?YerlesmeNo=6528&html=master_detail.html&layout=web)/20.12.2016

(12)TAY Projesi:

[http://www.tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=8729&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=8729&html=ages_detail_t.html&layout=web)/15.12.2016

(13)TAYProjesi:

[http://www.tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=1678&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=1678&html=ages_detail_t.html&layout=web) / 1.11.2016

World Heritage Academy: <http://wha.com.tr/images/catalhoyuk1.jpg>/ 11.11.2015

Alacahöyük kazısı.com Kaynakları:

(1)Alaca Höyük Tarihçe. (2013.)

<http://www.alacahoyukkazisi.com/tarih.html> / 12. 8.2015

(2)AlacaHöyük Kazısı.(2013) <http://www.alacahoyukkazisi.com/> 12. 7.2015

Anadolu Medeniyetleri Müzesi. (2009)

<http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr/TR,77778/paleolitik-cag.html>/10.7.2015 tarihinde erişilmiştir

<http://www.anadoluuygarliklari.com/anadolu-da-ilk-yerlesimler/143-norsuntepe/>12.9.2016

“Anadolu'da zaman Çayönü.”

http://fe-mitolojisozlugu.com/kentler_turkiye/kentler_c_d/cayonu.html /12. 9. 2016

Antalya Müzesi.(2010) <http://www.antalyamuzesi.gov.tr/tr/limyra-orenyeri/>
11.6. 2016

Arkitera.(2011)<http://v3.arkitera.com/yp550-troya-muzesi-serbest-katilimli-tek-asamali-ulusal-mimar%C3%AE-proje-yarismasi.html?year=&aID=3442/>11.12.2016

Arkitera.(2011)<http://v3.arkitera.com/yp550-troya-muzesi-serbest-katilimli-tek-asamali-ulusal-mimar%C3%AE-proje-yarismasi.html?year=&aID=3447/>11.12.2016

Arkitera.(2011)<http://v3.arkitera.com/yp550-troya-muzesi-serbest-katilimli-tek-asamali-ulusal-mimar%C3%AE-proje-yarismasi.html?year=&aID=3455/>11.11.2016

Arzu, Eralp.(2014) Arkitera. <http://www.arkitera.com/haber/18963/yarismayla-yapiliyor--troya-muzesi/>11. 12. 2016

Ateşlier,Suat(2015)“Sart Amerikan Hafriyat Heyeti ”

<http://www.sardisexpedition.org/tr/essays/latw-ateslier-lydian-architectural-terracottas#sardeis-teki-lidya-yapisi/>1.12.2016

Baytak,İsmail.” Eskiçağ Tarihi ve Uygarlıkları-II 6.Ders

<http://www.dicle.edu.tr/Contents/f93d7e23-691e-45d9-b8cb-57976fd181ac.pdf>/11.12.2016

Bilgin, Tayfun. “Hitit Anıtları. ” <http://www.hittitemonuments.com/karkamis/index-t.htm> / 2.15. 2016

Çamurcuoğlu, Duygu. “Duygu Çamurcuoğlu Images.”

<http://duygucamurcuoglu.com/images/>12.1.2015

Çatalhöyük Research Project.(2011) Çatalhöyük Research Project World Heritage Site.http://www.catalhoyuk.com/news/wall_paintings_2011.html/12.12.2015

Çatalhöyük Research Project. <http://www.catalhoyuk.com/tr/proje/>12.6.2016

Crawford H. Greenewalt, jr.(2015) “Sardis.”Sart Amerikan Hafriyat Heyeti. <http://www.sardisexpedition.org/tr/artifacts/latw-60/>12.1.2016

Derin, Zafer. “Van Müzesindeki Bir Grup Tunç Mobilya Aksamı Ve Bunların Urartu Gömü Geleneği İle İlişkisi.”http://www.dlir.org/archive/archive/files/ arkeoloji_ dergisi_v-4_p135-142_2b2b8cde9e.pdf /9. 8.2016

Dijital Gordion.Gordion Arkeolojik Müzesi.<http://sites.museum.upenn.edu/gordion/tr/tarih/akhamenid-gordion/>6. 1. 2016

Mimarlar Odası Adına Yayın Komitesi.(2013) “Kırsal Mimaride Tarihsel Sürekliliğin Bir Yorumu Olarak Kahta Bölgesi “L-Hilani” Yapıları.” Mimarlık Dergisi.<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik &DergiSayi=384&RecID=3108> 11.12.2016

Isin,Gul.”Gobekli Tepe & Nevali Cori”Equinox. <http://www.equinox.com.tr/gobekli-tepe-and-nevali-cori/>12.12.2015

İvriz Kaya Anıtı.(2014) Ereğli Belediyesi. <http://www.eregli.bel.tr/tr-407946456-a407962410/Ivriz-Kaya-Aniti/> /1. 12. 2016

J.Brock.http://fe-mitolojisozlugu.com/kentler_turkiye/kentler_c_d/catalhoyuk.html/ 7.11. 2015

Jussen,E. (2008). Wikimedia Commons. <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Schachthuis.jpg> /19.1. 2016

Korfmann.(1983) “Social Organization in The Early Bronze Age Demircihoyuk: A Re-evaluation.”Academia. (Düzenleyen: Pınar Durgun.) https://www.academia.edu/6962897/SOCIAL_ORGANIZATION_IN_THE_EARLY_BRONZE_AGE_DEM% C4% B0RC% C4% B0H% C3% 96Y% C3% 9CK_A_RE-EVALUATION/11.11.2016

Kulakoğlu, Fikri. (2014) "Kultepe'nin 66 Yılda Yüzde 1'i Kazılabildi."
<http://arkeolojihaber.net/2014/08/12/kultepenin-66-yilda-yuzde-1i-kazilabildi/11.11.2015>

Kültür Varlıkları. <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44894/kanesh-kultepe.html/18.10.2015>

Love, Serena. (2011) "The Geoarchaeology of Mudbricks in Architecture: A Methodological Study from Çatalhöyük, Turkey."
https://www.academia.edu/1548956/The_Geoarchaeology_of_Mudbricks_from_Catalhoyuk/6.12.2016

Mellaart. (1967) "Çatalhöyük – Decorated Structures." Artas Media. (Düz: Grant Cox.) <https://artasmedia.com/2015/02/23/catalhoyuk-part-4-decorated-structure-patterns/> 11. 10. 2015

Nguyen, Marie-Lan. (2008)
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ionian_lydion_MAR_Palermo_NI1779.jpg
30.11.2016

Oğuz Payaslı, Gülin, ve Işık Behiye Aksulu. "Geleneksel Bitlis Evleri: Koruma Sorunları ve Öneriler." http://www.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON-76588-ARTICLE_%28THESIS%29-PAYASLI_OGUZ.pdf/28.11.2016

Schumacher, Mesa. (2011) "Çatalhöyük comes Home." UCL Institute of Archaeology. (Düzenleyen: Shahina Farid.) Ubiquity Press. <http://www.ai-journal.com/articles/10.5334/ai.1313/> 13.11.2015

kulturvarliklari.gov (2015) (1) T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44420/gobeklitepe-arkeolojik-alani-sanliurfa.html/> 29.12.2015

kulturvarliklari.gov (2015) (2) T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44431/troya-antik-kenti-canakkale.html/> 8.11.2016

http://anadolu.iwarp.com/ANASAY_files/Urartu%20Mimarisi/Urartu%20Mimarisi.htm
9.10.2016

Umurtak, Gülsün. (2011) "Hacılar Büyük Höyük Kazıları." İstanbul Üniversitesi.
<http://edebiyat.istanbul.edu.tr/protohistorya/?p=6879>./15.12.2016

Panoramio google haritaları (2010)
<http://www.panoramio.com/photo/34505562>./5.12.2016

4.Filmler,belgeseller

How Art Made the World. Yöneten Mark Hedgcoe. Prodüktör: Kim Thomas. 2005.

Çatalhöyük. Yöneten Nilgün Suna. Prodüktör: Neşe Ertürk Özer. 2001.

Göbeklitepe Dünyanın İlk Tapınağı. Yöneten: Ahmet Turgut Yazman.Prodüktör:
Arts Maker.2010.

Hodder, Ian. Origins of Settled Life; Göbekli and Çatalhöyük. Talks at Google.
<https://talksat.withgoogle.com/talk/origins-of-settled-life-gobekli-and-catalhoyuk>.
Mountain View. 6 5 2015.

ÖZGEÇMİŞ

Elif Fatma Salihoğlu 1989 yılında Trabzon'da doğdu. İlköğretim eğitimine Fosseway School Bath (İngiltere)'te başladı. Lise eğitimini Kocaeli Anadolu Lisesi Fen Bilimleri Bölümü'nde tamamlayarak 2008 yılında Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi İç Mimarlık Bölümü'ne girmeye hak kazandı. 2013 yılında lisans eğitimini tamamladı. Sonrasında Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İç Mimarlık Anasanat Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı.

